

ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO DO 2030 ROKU

**CZĘŚĆ I. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ
OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA WRAZ
Z IDENTYFIKACJĄ POTRZEB I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH.**

CZĘŚĆ II. ANALIZY SWOT

Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego
z/s w Karniowicach
ul. Osiedłowa 9, 32-082 Karniowice
tel. 12/ 285 21 13-14 fax 12/ 285 11 07
e-mail: sekretariat@modr.pl
NIP 5130197883 REGON 356900630
-1-

DYREKTOR MODR
Marek Kwiatkowski
Marek Kwiatkowski
(1)

KRAKÓW 2017

	Wstęp i metodyka opracowania.....	1
I.	Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich i rolnictwa województwa małopolskiego wraz z identyfikacją potrzeb i potencjałów rozwojowych.	
1.1	Ogólne informacje na temat województwa.....	2
1.2	Szczegółowy opis sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich Małopolski.	
1.2.1	Informacje ogólne dotyczące obszarów wiejskich województwa małopolskiego.....	6
1.2.2	Kapitał ludzki i społeczny na OW w województwie małopolskim.....	13
1.2.3	Rynek pracy i przedsiębiorczość na OW.....	24
1.2.4	Dochody i ubóstwo mieszkańców obszarów wiejskich w Małopolsce.....	42
1.2.5	Infrastruktura na obszarach wiejskich (o.w.)Małopolski.....	50
1.2.6	Zasoby środowiskowe na obszarach wiejskich i zagospodarowanie przestrzenne.....	73
1.2.7	Zasoby dziedzictwa kultury na obszarach wiejskich Małopolski.....	104
1.3	Diagnoza sytuacji w rolnictwie w województwie małopolskim.	
1.3.1	Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania.....	110
1.3.2	Środowiskowy wymiar produkcji rolnej.....	114
1.3.3	Struktura gospodarstw rolnych w Małopolsce.....	122
1.3.4	Wartość produkcji rolniczej.....	128
1.3.5	Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju.....	144
1.3.6	Przetwórstwo rolno-spożywcze i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem.....	145
II	Analizy SWOT	
2.1	Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa.....	151
2.2	Analiza SWOT rolnictwa w tym przetwórstwa w Małopolsce.....	153
2.3	Diagnoza.....	154
	Załączniki - mapy statystyczne	160

Wstęp i metodyka opracowania.

Przedmiotowe opracowanie zostało wykonane na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w ramach prac związanych z aktualizacją „Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa”. W opracowaniu dokonano analizy sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich i rolnictwa Małopolski zgodnie z wytycznymi i wg konspektu ustalonego przez MRiRW. Przedmiotem badań autorów były obszary wiejskie województwa małopolskiego określone jako „wszystkie obszary poza granicami administracyjnymi miast”. Nadmienić należy, że nie jest to jedyna ze znanych definicji OW. W Unii Europejskiej dominuje stanowisko, że OW to wszystkie obszary o gęstości zaludnienia poniżej 100 osób na km², OECD przyjmuje definicję stosując podobne kryterium na poziomie 150 osób na km², jeszcze inną (znacznie rozszerzoną) definicję przyjęto w Polsce w PROW 2007-2013. Zaznaczyć należy, że określając inne ramy odniesienia w przedmiotowym badaniu można uzyskać zupełnie inne wnioski końcowe.

Przedmiotowy dokument wprawdzie posiada pewne formalno-redakcyjne cechy typowe dla regionalnych strategii rozwoju nie jest strategią w rozumieniu właściwych przepisów prawa. Autorzy skupili się na analizie tylko wybranych zagadnień, które ich zdaniem najlepiej charakteryzowały stan i perspektywę rozwoju obszarów wiejskich Małopolski. W szczególności dokonano identyfikacji zjawisk i obszarów problemowych a więc takich w obrębie których dochodzi do kumulacji niekorzystnych zjawisk o charakterze społecznym, gospodarczym i przyrodniczym. Ograniczona objętość niniejszego dokumentu (oraz krótki czas na jego sporządzenie) z góry wykluczała możliwość dokonania kompleksowej i szczegółowej analizy wszystkich aspektów badanych zjawisk. W związku z powyższym w szeregu przypadkach zastosowano wybiórczy dobór informacji źródłowych a niekiedy odstępowano całkowicie od ich przywołania w tekście.

Podczas prac diagnostycznych autorzy stosowali różnorodne metody badawcze uzależnione od specyfiki badanych problemów. Podstawowy charakter miała analiza dokumentacji zastanej tj. tematycznych opracowań naukowo-badawczych, lokalnych strategii rozwoju, programów społeczno-gospodarczych regionalnych i sektorowych. Kwerendzie poddano także opracowania o charakterze makroekonomicznym, dokumenty programowe szczebla wojewódzkiego i centralnego, strategie zintegrowane itp. Zasadniczym źródłem informacji statystycznych były dane WUS i GUS pozyskiwane w formie publikacji oraz za pośrednictwem komputerowych baz danych. Autorzy korzystali także z informacji źródłowych zgromadzonych przez MODR podczas bieżącej działalności Ośrodka, a w uzasadnionych przypadkach przeprowadzali własne badania ankietowe mające na celu uzupełnienie luk w dostępnej informacji statystycznej. W szczególności metodę ankietyzacji zastosowano badając zagadnienie suburbanizacji i rozlewania się obszarów miejskich na tereny wiejskie. Partnerami badania były w tym przypadku samorządy terytorialne województwa małopolskiego. Zebrany materiał źródłowy zostanie poddany analizie w III części dokumentu, który omawiał będzie zagadnienia związane z zagospodarowaniem przestrzennym województwa.

Podkreślić należy, że w toku prac koncepcyjno-analitycznych autorzy napotkali znaczne trudności w pozyskaniu aktualnej i wiarygodnej informacji statystycznej, w szeregu przypadkach okazało się to niemożliwe. W opracowaniu występują więc odwołania do różnych perspektyw i przedziałów czasowych, a obliczone wskaźniki nie zawsze odpowiadają potrzebom. Zdajemy sobie sprawę, że powyższe podejście utrudnia czytelnikowi percepcję treści i osłabia logikę zawartej argumentacji. Celem upogładwienia zgromadzonych informacji zastosowano szereg form i metod graficznych (wykresy, diagramy), a treść uzupełniono załącznikiem w formie map statystycznych.

Analizę strategiczną SWOT sporządzono odrębnie dla zagadnień „obszary wiejskie” i „rolnictwo”. Autorzy założyli w tym przypadku, że mocne strony i szanse oraz słabe strony i zagrożenia wynikają ze specyfiki małopolskiej przestrzeni rolniczej, którą wyróżniają wyjątkowe zjawiska zarówno o charakterze prorozwojowym jak i destrukcyjnym. Opracowanie zakończono diagnozą będącą zarazem wstępem do prac nad III etapem przedmiotowego dokumentu.

I. Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich i rolnictwa województwa małopolskiego wraz z identyfikacją potrzeb i potencjałów rozwojowych.

1.3 Ogólne informacje na temat województwa.

• Geografia i podział administracyjny.

Województwo małopolskie zajmuje powierzchnię 15183 km² co stanowi 4,9% powierzchni kraju (12. miejsce w Polsce). Województwo położone jest w południowej części Polski i graniczy ze Słowacją (krajem preszowskim i żylińskim) na długości 319 km na południu oraz województwami podkarpackim na długości 187 km na wschodzie, śląskim na długości 291 km na zachodzie i świętokrzyskim na długości 185 km na południu. W województwie wyróżniamy 19 powiatów, 3 miasta na prawach powiatu (Kraków, Tarnów, Nowy Sącz) 61 miast, 1951 miejscowości wiejskich i 1914 sołectw. Wśród 182 gmin województwa funkcjonuje 47 gmin miejsko-wiejskich, 14 gmin miejskich oraz 121 gmin wiejskich, które stanowią ponad 7% ogółu gmin w Polsce.

• Rzeźba terenu i budowa geologiczna.

Województwo małopolskie ma największe w kraju zróżnicowanie środowiska przyrodniczego, z przewagą warunków górskich i wyżynnych. Około 50% powierzchni województwa leży powyżej 500 m n.p.m. Na terenie województwa znajduje się najwyższy szczyt Polski (Rysy 2499m n.p.m.) i najatrakcyjniejszy masyw o charakterze wysokogórskim (Tatry). Charakterystyczną cechą jest występowanie różnorodnych typów gór i podgórzy, od niskich, średnich aż po wysokie. Górski charakter dotyczy głównie karpackiej części województwa tj. ok 65% jego powierzchni. Pod względem górskiego charakteru środowiska województwo małopolskie zajmuje pierwsze miejsce, nie mając równego odpowiednika w kraju.

• Klimat i gleby.

Województwo małopolskie leży w strefie klimatu umiarkowanego, charakteryzującego się dużą amplitudą temperatur wynikającą ze znacznego zróżnicowania wysokości. Maksymalna zanotowana temperatura wynosi + 37°C a minimalna -38°C. Małopolskę wyróżnia różnorodność występujących typów pogody. Różnice wysokościowe decydują o występowaniu tzw. pięter klimatyczno-roślinnych. Wraz ze wzrostem wysokości zmieniają się bowiem warunki klimatyczne tj. spada temperatura, zwiększa się suma opadów, wydłuża okres zalegania pokrywy śnieżnej. Efektem powyższych zjawisk jest piętrowy układ roślinności tj. zmienia się skład zespołów roślinnych i pionowy zasięg występowania poszczególnych gatunków zwierząt. Złożona budowa geologiczna powoduje, że także warunki glebowe województwa są niezwykle zróżnicowane. W południowej części województwa przeważają gleby płytkie, silnie szkieletowe narażone na procesy erozyjne o niskiej przydatności do prowadzenia upraw polowych zaś w północnej i środkowej kompleksy gleb bardzo dobrych i dobrych tj. czarnoziemy, gleby brunatne i mady. W pokrywie glebowej województwa przeważa klasa IV (37%) natomiast klasa I i II stanowią łącznie 5,5%. Wysokiej jakości gleby spotykane są przede wszystkim w powiatach proszowskim, miechowskim i krakowskim. Małopolski klimat cechuje się znaczną ilością opadów szczególnie w południowej części województwa, generalnie warunki wodne są tu lepsze niż średnio w Polsce. Rodzi to jednak także negatywne konsekwencje. Województwo małopolskie położone jest niemal w całości w dorzeczu Górnej Wisły i zaliczane do regionów o wysokim stopniu zagrożenia powodziowego. Pod względem hydrologicznym największe zagrożenie powodziowe stwarzają zlewnie Soły i Dunajca a także Raby, Skawy, Skawinki i Uszwicy.

• Ludność.

Na koniec 2015 roku województwo małopolskie zamieszkiwało 3 372 618 osób (stan na 31.grudnia). stanowiło to 8,8% ludności kraju i lokowało województwo na 4 miejscu pod względem liczby mieszkańców, zaraz po województwie mazowieckim, śląskim i wielkopolskim. W Małopolsce notuje się corocznie systematyczny wzrost ludności, chociaż tempo wzrostu w ostatnich latach wyraźnie uległo osłabieniu.

• Potencjał gospodarczy województwa.

W 2014 roku w województwie małopolskim wartość wytworzonego produktu krajowego brutto w cenach bieżących wyniosła 133 974 mln zł. (w Polsce – 1 719 146 mln zł). wartość ta wzrosła w odniesieniu do poprzedniego roku o 4,6% (w skali kraju odnotowano wzrost o 3,8%).

PKB w Polsce i w Małopolsce

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014
PKB w mln zł (ceny bieżące)				
Polska	1 566 557	1 628 992	1 656 341	1 719 146
Małopolska	120 656	125 053	128 085	133 974
Dynamika PKB w cenach bieżących (%) (rok poprzedni = 100)				
Polska	108,4	104,0	101,7	103,8
Małopolska	110,1	103,6	102,4	104,6

Małopolska w 2014 roku znalazła się na 5. miejscu pod względem wartości PKB (w cenach bieżących), za województwami: mazowieckim, śląskim, wielkopolskim oraz dolnośląskim. Województwo zajmowało tę lokatę również w latach poprzednich. W 2014 roku Małopolska zajmowała 7. miejsce wśród województw pod względem wartości PKB per capita. W województwie małopolskim PKB per capita był niższy od średniej krajowej - stanowił 89,1% jej wartości.

PKB per capita w małopolskich podregionach.

Podregiony	PKB per capita (ceny bieżące) w 2014 roku		
	w zł	lokata	Małopolska = 100
Kraków	72 303	4	181,6
Oświęcimski	34 018	41	85,4
Krakowski	32 290	52	81,1
Tarnowski	29 106	58	73,1
Nowosądecki	28 365	61	71,2
Nowotarski	25 136	70	63,1

Spośród małopolskich podregionów pod względem wartości PKB per capita jedynie Kraków znalazł się w 2014 roku w krajowej czołówce. Oszacowany na 72 303 zł PKB na mieszkańca, wyższy o 81,6% od średniej dla województwa, zapewnił miastu 4 lokatę, za podregionami: miasto stołeczne Warszawa, miasto Poznań i miasto Wrocław. Najslabiej w rankingu wypadł podregion nowotarski. Wartość PKB per capita na poziomie 25 136 zł stanowiąca 63,1% poziomu wojewódzkiego, zapewniła mu dopiero 70. (wśród 72 podregionów) miejsce w rankingu. W porównaniu z rokiem 2013 swoją lokatę w zestawieniu zmienił jedynie podregion nowosądecki, który awansował z 65. na 61. pozycję.

- Struktura gospodarki.**

Produkt krajowy brutto (ceny bieżące)

WYSZCZEGÓLNIENIE	2010	2013	2014
	w mln zł		
O G Ó Ł E M	109617	128119	134008
W tym wartość dodana brutto	96416	113734	118826
w tym sektor:			
przedsiębiorstw niefinansowych	46042	55871	58582
instytucji rządowych i samorządowych	16201	18039	18934
gospodarstw domowych	30948	35658	36481
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	1510	1658	1675
Przemysł	21148	25249	26898
w tym przetwórstwo przemysłowe	17126	20430	22133
Budownictwo	10181	10965	11741
Handel; naprawa pojazdów samochodowych ; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja	28500	34663	35191
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości	8416	9472	10409
Pozostałe usługi	26661	31726	32913
NA 1 MIESZKAŃCA	32909	38167	39834
PER CAPITA			

Największy udział w tworzeniu wartości dodanej brutto w województwie ma handel i usługi (ok 60%), na przemysł przypada nieco ponad 20%. Udział rolnictwa i budownictwa w tworzeniu przedmiotowej wartości systematycznie maleje.

• Synteza

- Małopolska należy do województw o najniższym procentowo udziale obszarów wiejskich w powierzchni ogólnej.
- Pod względem gęstości zaludnienia województwo małopolskie znajduje się na 2. miejscu w Polsce po województwie śląskim.
- W województwie małopolskim systematycznie wzrasta liczba ludności o czym decyduje przyrost naturalny i dodatnie saldo migracji.
- O specyfice przemian demograficznych świadczy zjawisko systematycznego wzrostu liczby ludności wsi i zmniejszania się liczby ludności w miastach.
- W województwie występuje bardzo duże zróżnicowanie przebiegu procesów demograficznych w poszczególnych gminach i powiatach.
- Współczynnik obciążenia demograficznego wskazuje, że województwo należy do województw „młodych”.
- w województwie małopolskim udział gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej jest jednym z najniższych w kraju.
- W Małopolsce w 2015 roku w strukturze zatrudnienia największy był udział zatrudnionych w dziale rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo.
- Aktywność gospodarcza mieszkańców wsi województwa kształtuje się na poziomie przekraczającym średnią krajową, wykazuje jednak dużą zmienność lokalną.
- Specyfiką województwa jest bardzo dobrze rozwinięty sektor rzemiosła i rękodzielnictwa ludowego.
- Największą barierą w rozwoju przedsiębiorczości jest niedostatek środków finansowych umożliwiających rozpoczęcie działalności gospodarczej oraz formalno-prawne bariery w tym zakresie.
- Poziom bezrobocia w Małopolsce systematycznie spada lecz w niektórych regionach, głównie w południowo-wschodniej części województwa wciąż stanowi poważny problem społeczny.
- Obserwuje się problem braku dostosowania kwalifikacji zawodowych osób bezrobotnych do aktualnych potrzeb rynku pracy.
- Zagadnienie ubóstwa w województwie wykazuje znaczne zróżnicowanie terytorialne i koncentruje się w południowej i południowo-wschodniej części województwa.
- Infrastruktura techniczna na obszarach wiejskich województwa jest na ogół dobrze rozwinięta i nie stanowi bariery w rozwoju gospodarczym.
- Największym problemem związanym z poziomem rozwoju infrastruktury w województwie jest pogłębiająca się rozbieżność między długością sieci wodociągowej i kanalizacyjnej.
- Obserwuje się potrzebę zwiększenia drogowej dostępności czasowej obszarów południowo-wschodnich województwa o najmniejszej gęstości sieci drogowej.
- Dostępność internetu szerokopasmowego na obszarach wiejskich województwa jest niedostateczna i kształtuje się poniżej średniej ogólnopolskiej.
- Energia odnawialna ma minimalne znaczenie wśród źródeł dostarczających energię w województwie.
- Województwo małopolskie nie dysponuje warunkami sprzyjającymi do rozwoju odnawialnych źródeł energii.
- W województwie obserwuje się szczególne nasilenie zjawiska suburbanizacji, rozlewania się terenów miejskich na obszary wiejskie, systematyczny wzrost terenów przeznaczonych pod inwestycje oraz narastający problem konfliktów urbanistycznych.
- Lasy Małopolski odgrywają ważną rolę dla województwa w zakresie funkcji ochronnych i turystyczno-krajoznawczych.
- Powierzchnia obszarów chronionych w Małopolsce jest największa spośród wszystkich województw w kraju.

- Dziedzictwo kulturowe Małopolski należy do jego największych atutów możliwych do wykorzystania w celach gospodarczo-rynkowych.
- Wyróżnikiem małopolskiej wsi jest skrajne rozdrobnienie agrarne będące skutkiem historycznych przemian zachodzących w województwie związanych z przeludnieniem i koniecznością produkcji na samozaopatrzenie.
- Powierzchnia użytków rolnych województwa ulega systematycznemu obniżeniu na skutek trwałego procesu przeznaczania w/w użytków na cele nierolnicze.
- Równolegle następuje spadek liczby gospodarstw rolnych szczególnie w grupie gospodarstw najmniejszych obszarowo przy jednoczesnym wzroście liczby gospodarstw obszarowo największych.
- Specyfiką rolniczej przestrzeni produkcyjnej województwa jest ogromna powierzchnia tzw. obszarów problemowych gdzie koncentrują się negatywne zjawiska przyrodnicze i organizacyjne wpływające negatywnie na potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych.
- Wśród czynników ograniczających żyzność gleb województwa największe znaczenia mają zjawiska zakwaszenia oraz erozji wodnej.
- W Małopolsce nie obserwuje się nasilonego zjawiska przeznaczania użytków rolnych pod uprawy na cele energetyczne.
- Zużycie środków plonotwórczych w małopolskim rolnictwie kształtuje się na niskim poziomie co sprzyja rozwojowi produkcji ekologicznej i bioróżnorodności.
- Liczba gospodarstw ekologicznych w województwie wykazuje tendencję malejącą co spowodowane jest ograniczeniem wsparcia finansowego dla tego typu działalności.
- Poziom mechanizacji małopolskich gospodarstw rolnych należy uznać za zadowalający, problemem jest natomiast wysoki stopień zużycia posiadanego przez rolników sprzętu.
- Małopolskie gospodarstwa rolne wykazują niski potencjał ekonomiczny uzależniony od wielkości zasobów produkcyjnych posiadanych przez poszczególne gospodarstwa.
- Dochodowość małopolskich gospodarstw rolnych uzależniona jest w znacznym stopniu od zewnętrznego wsparcia finansowego, które w najmniejszych obszarowo gospodarstwach stanowi ok 90% wartości dochodu.
- Małopolskie rolnictwo nie odgrywa znaczącej roli w rozwoju gospodarczym regionu ze względu na niewielki wkład w PKB.
- Znaczenie gospodarcze i rynkowe ma w województwie produkcja ogrodnicza, sadownicza, uprawa ziemniaków i produkcja jaj kurzych.
- W produkcji zwierzęcej województwa obserwujemy systematyczny spadek pogłowia szczególnie niekorzystny ze względów gospodarczych i środowiskowych w zakresie spadku pogłowia zwierząt trawożernych.
- Dynamika zmian struktury użytków rolnych wykazuje niekorzystną tendencję zamiany gruntów ornych na użytki zielone utrzymywane w niskiej kulturze rolnej.
- Wśród pozarolniczych źródeł dochodu ludności wiejskiej szczególną rolę odgrywa agroturystyka bazująca na wyjątkowych walorach turystyczno-krajoznawczych południowej części województwa.
- Grupowe formy gospodarowania są w województwie słabo rozwinięte ze względu na historycznie uwarunkowaną niechęć społeczności wiejskiej do tego typu inicjatyw.
- Przetwórstwo rolno-spożywcze jest w województwie dobrze rozwinięte szczególnie w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw.
- W Małopolsce aktywnie rozwijają się klastry i strefy aktywności gospodarczej.
- Innowacyjność w przemyśle dotyczącym produkcji artykułów spożywczych kształtuje się na poziomie niższym niż w innych branżach przemysłowych.

1.2 Szczegółowy opis sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich Małopolski.

1.2.1 Informacje ogólne dotyczące obszarów wiejskich województwa małopolskiego.

- Powierzchnia obszarów wiejskich

Powierzchnia całkowita województwa małopolskiego wynosi 15 183 km² co stanowi 4,86 % powierzchni kraju i pod względem powierzchni należy je zaliczyć do jednych z najmniejszych województw w Polsce. Obszary wiejskie województwa małopolskiego wg metodologii TERYT (liczone jako obszar gmin wiejskich oraz obszar gmin miejsko-wiejskich z wyłączeniem miast) w 2016 roku obejmowały obszar 13527 km² i w okresie ostatnich 12 lat ich powierzchnia nie uległa zmianie (dane Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii).

Powierzchnia OW województwa małopolskiego na tle kraju (stan na rok 2016)

Nazwa	Powierzchnia obszarów wiejskich ogółem w km ²	Powierzchnia obszarów wiejskich(OW) jako % powierzchni województwa	Powierzchnia obszarów wiejskich(OW) jako % powierzchni kraju
Polska	290868		93,02
Dolnośląskie - wieś	17 784	89,16	5,69
Kujawsko-pomorskie - wieś	17 143	95,39	5,48
Lubelskie - wieś	24 114	95,99	7,71
Lubuskie - wieś	13 121	93,8	4,2
Łódzkie - wieś	17 061	93,64	5,46
Małopolskie - wieś	13 527	89,09	4,33
Mazowieckie - wieś	33 390	93,9	10,68
Opolskie - wieś	8 647	91,87	2,77
Podkarpackie - wieś	16 649	93,29	5,32
Podlaskie - wieś	19 262	95,42	6,16
Pomorskie - wieś	17 243	94,17	5,51
Śląskie - wieś	8 543	69,27	2,73
Świętokrzyskie - wieś	11 038	94,25	3,53
Warmińsko-mazurskie - wieś	23 575	97,53	7,54
Wielkopolskie - wieś	28 294	94,86	9,05
Zachodniopomorskie - wieś	21 477	93,82	6,87

Udział obszarów wiejskich Małopolski w odniesieniu do całkowitej powierzchni województwa stanowi 89,09 % a w odniesieniu do powierzchni kraju jest to 4,33 %, Małopolska należy do województw o najniższym procentowo udziale obszarów wiejskich w odniesieniu do całkowitej powierzchni województwa.

W skali województwa powiatami o najwyższym udziale obszarów wiejskich w odniesieniu do całkowitej powierzchni województwa są: powiat nowosądecki (9,32%), nowotarski (8,92%) i tarnowski (8,68%). Najmniejszy udział obszarów wiejskich odnotowujemy w powiecie chrzanowskim (1,69%) i oświęcimskim (2,07 %)

Powierzchnia OW w powiatach Małopolski (stan na rok 2016)

Wyszczególnienie	Powierzchnia obszarów wiejskich ogółem w km ²	Powierzchnia obszarów wiejskich jako % powierzchni województwa	Powierzchnia obszarów wiejskich jako % powierzchni powiatu
MAŁOPOLSKIE - WIEŚ	13 527	89,09	-
Podregion krakowski	3841	25,30	-
Powiat bocheński - WIEŚ	614	4,04	94,61
Powiat krakowski - WIEŚ	1 183	7,79	96,1
Powiat miechowski - WIEŚ	661	4,35	97,78
Powiat myślenicki - WIEŚ	613	4,04	91,08
Powiat proszowicki - WIEŚ	400	2,63	96,39
Powiat wielicki - WIEŚ	370	2,44	90,02
Podregion nowosądecki	3238	21,33	-
Powiat gorlicki - WIEŚ	918	6,05	95,03
Powiat limanowski - WIEŚ	905	5,96	95,16
Powiat nowosądecki - WIEŚ	1 415	9,32	91,35
Podregion nowotarski	2359	15,54	-
Powiat nowotarski - WIEŚ	1 354	8,92	91,86
Powiat suski - WIEŚ	617	4,06	89,94
Powiat tatrzański - WIEŚ	388	2,56	82,2
Podregion tarnowski	2383	15,70	-
Powiat brzeski - WIEŚ	565	3,72	95,6
Powiat dąbrowski - WIEŚ	500	3,29	94,34
Powiat tarnowski - WIEŚ	1 318	8,68	93,34
Podregion oświęcimski	1706	11,24	-
Powiat chrzanowski - WIEŚ	257	1,69	69,09
Powiat olkuski - WIEŚ	518	3,41	83,82
Powiat oświęcimski - WIEŚ	314	2,07	77,34
Powiat wadowicki - WIEŚ	617	4,06	95,81

W województwie małopolskim funkcjonuje 6 podregionów statystycznych, 19 powiatów oraz 3 miasta na prawach powiatu, 14 gmin miejskich, 47 miejsko-wiejskich oraz 121 gmin wiejskich. Biorąc pod uwagę liczbę miejscowości mamy w województwie małopolskim 2009 miejscowości (łącznie z miastami) w tym 1833 wsi.

Ilość miejscowości w woj. małopolskim.

Nazwa	stan w dniu 01.01	
	miejscowości podstawowe (łącznie z miastami)	miejscowości podstawowe - wsie
	2016	2016
	[-]	[-]
Powiat bocheński	105	100
Powiat brzeski	73	70
Powiat chrzanowski	37	33
Powiat dąbrowski	81	78
Powiat gorlicki	81	78
Powiat krakowski	270	256
Powiat limanowski	91	86
Powiat miechowski	143	134

Powiat myślenicki	74	71
Powiat nowosądecki	203	190
Powiat nowotarski	104	89
Powiat olkuski	111	84
Powiat oświęcimski	59	42
Powiat proszowicki	124	121
Powiat suski	56	34
Powiat tarnowski	187	176
Powiat tatrzański	32	22
Powiat wadowicki	84	80
Powiat wielicki	94	89

Miejscowość podstawowa - Wieś: jednostka osadnicza o zwartej lub rozproszonej zabudowie i istniejących funkcjach rolniczych lub związanych z nimi usługowych lub turystycznych nieposiadająca praw miejskich lub statusu miasta.

• **Ludność obszarów wiejskich województwa małopolskiego.**

Faktyczne miejsce zamieszkania (stan na 31.XII) - na wsi (ogółem, kobiety, mężczyźni) oraz % mieszkańców zamieszkujących na wsi (ogółem) w odniesieniu do ogólnej liczby ludności powiatu

Powiat	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	% ludności zamieszkującej na wsi
	2016	2016	2016	2016
Powiat bocheński	72 919	36 381	36 538	68,96
Powiat brzeski	73 667	36 750	36 917	79,21
Powiat chrzanowski	48 151	23 432	24 719	38,2
Powiat dąbrowski	43 265	21 734	21 531	72,91
Powiat gorlicki	73 431	36 733	36 698	67,34
Powiat krakowski	227 623	111 819	115 804	83,5
Powiat limanowski	107 210	53 906	53 304	82,29
Powiat miechowski	37 740	18 816	18 924	76,23
Powiat myślenicki	94 207	47 114	47 093	74,98
Powiat nowosądecki	177 027	88 885	88 142	82,78
Powiat nowotarski	138 576	68 512	70 064	72,65
Powiat olkuski	57 689	28 276	29 413	51,11
Powiat oświęcimski	72 381	35 947	36 434	46,82
Powiat proszowicki	35 915	17 771	18 144	82,28
Powiat suski	63 518	31 763	31 755	75,45
Powiat tarnowski	176 855	87 934	88 921	88,04
Powiat tatrzański	40 600	20 027	20 573	59,79
Powiat wadowicki	115 280	57 035	58 245	72,2
Powiat wielicki	88 809	43 700	45 109	72,06

Biorąc pod uwagę liczbę ludności zamieszkującej na wsi w województwie małopolskim w 2016 r. procentowo największy ich udział ma miejsce w powiatach tarnowskim (88,04%), krakowskim (83,50 %), proszowickim (82,28%), nowosądeckim (82,78%) najmniejszy w powiatach chrzanowskim (38,2%) oraz oświęcimskim (46,82%). W okresie 2002-2011 zdecydowanie wzrosła liczba ludności wiejskiej województwa małopolskiego, aż o 91,0 tys. osób, podczas gdy liczba mieszkańców miast wzrosła tylko o 14,1 tys. Tempo przyrostu ludności w miastach wyniosło 0,9 % (przy jednoczesnym ubytku ludności w kraju o 0,9%), natomiast na wsi 5,7% (w kraju również wzrost o 3,3%). Ludność miejska stanowiła 49,2% ogółu ludności i w porównaniu z 2002 rokiem jej udział w ludności województwa obniżył się o 1.1 p. proc. W latach 2011-2015 w ponad 3/4 gmin województwa małopolskiego obserwowano wzrost liczby ludności. Gminy te położone były w południowej i centralnej części województwa, a największy wzrost liczby ludności odnotowano w gminach bliskiego położenia Krakowa oraz w gminie Tarnów, bezpośrednio sąsiadującej z miastem. Ubytek liczby ludności odnotowano w miastach i gminach wiejskich położonych w zachodniej i północnej części województwa, a także w pojedynczych gminach położonych peryferyjnie w stosunku do miast na prawach powiatu.

W 2015 r. w porównaniu z 2011 r. najwyższy wzrost ludności obserwowano w gminie Zielonki - 11,7% (pow. krakowski), a najniższy w gminie Słaboszów minus 2,8% (pow. miechowski) i gminie miejskiej Grybów minus 2,6% (pow. nowosądecki).

W końcu analizowanego okresu spośród gmin miejsko-wiejskich, najliczniejszą gminą była Wieliczka (pow. krakowski), w której mieszkało ponad 56 tys. osób - stanowiąc 1,7% ogółu mieszkańców województwa, natomiast najmniej - 5,8 tys. osób mieszkało w Nowym Brzesku (pow. proszowicki) - stanowiąc 0,2% ogółu ludności województwa.

Wśród pozostałych gmin (tj. miejskich i wiejskich), najliczniejszą było miasto Oświęcim (39,2 tys. osób - udział ludności do ogółu populacji wynosił 1,2%), a najmniej - 2,5 tys. mieszkańców odnotowano w Racławicach - gminie wiejskiej należącej do powiatu miechowskiego, mieszkańcy której stanowili 0,1% całej populacji.

Rok 2016 był kolejnym rokiem, w którym odnotowano wzrost liczby ludności oraz zwiększenie udziału ludności zamieszkującej obszary wiejskie. W końcu 2016 roku w województwie małopolskim mieszkało 3382,3 tys. osób, w miastach 1637,4 tys. (48,4 % ogółu)

Ponad połowę mieszkańców województwa małopolskiego w 2016 r. stanowiły kobiety (51,5%) na 100 mężczyzn, od wielu lat przypada ich 106. Przewaga liczebna kobiet była większa w miastach niż na wsi (miasta – 111 kobiet, na wsi 101 kobiet na 100 mężczyzn), a szczególnie w wieku poprodukcyjnym kobiet (60 lat i więcej) na 100 mężczyzn przypadało średnio 147 kobiet.

Zgodnie z klasyfikacją Webba (szczegóły poniżej) województwo małopolskie znalazło się w grupie czterech województw aktywnych demograficznie. Podobnie jak w województwach: pomorskim i wielkopolskim wzrost liczby ludności był konsekwencją dodatniego przyrostu naturalnego przewyższającego dodatni przyrost migracyjny. Przyrost naturalny w 2016 wynosił 5,6 tys. osób (36,3 tys. urodzonych, 30,7 tys. zgonów). Zgodnie z założeniami prognozy ludności wzrost liczby mieszkańców województwa małopolskiego będzie następował do roku 2025, przy czym tempo tego wzrostu będzie coraz wolniejsze. Przewiduje się, że od 2025 roku ludności będzie ubywać (Prognoza ludności GUS na lata 2014-2050).

Zmiany populacji, jakie zanotowano w latach 2002-2011, były zróżnicowane w poszczególnych powiatach. W sześciu z nich zanotowano spadek liczby ludności, w tym największy w Tarnowie (o 4,9%), i powiecie miechowskim (o 2,4%) Nieznacznie mniejsza liczba mieszkańców wystąpiła w powiecie chrzanowskim (o 2,4%) Nowym Sączu i powiecie olkuskim (po 0,2%), jak również w Krakowie (o 0,1%) Największy przyrost ludności odnotowano w powiatach wielickim (o 11,8%), krakowskim (o 9,0%), Tarnowskim (o 8,7%) nowosądeckim (o 7,8%) i myślenickim (o 7,1%) Porównując rok 2016 z rokiem poprzednim liczba ludności zmniejszyła się w ośmiu powiatach: dąbrowskim i gorlickim (o 0,1%), oświęcimskim, proszowickim i miechowskim (o 0,2%), olkuskim i chrzanowskim (o 0,3%). Największy wzrost liczby ludności zanotowano w powiecie wielickim (o 1,4%), a największy spadek w Tarnowie (o 0,5%). Ludność wiejska w 2016 roku (1744,9 tys. osób) stanowiła 51,6 ogółu ludności województwa.

Współczynnik ruralizacji, określany jako udział ludności wiejskiej w ludności ogółem, powyżej średniej wojewódzkiej osiągnęło 16 powiatów, w tym największe udziały odnotowano w powiatach sąsiadujących z miastami na prawach powiatu: tarnowskim (88,0%), krakowskim (83,5%) i nowosądeckim (82,8%).

Ponadto, wysoki udział ludności wiejskiej w ogólnej zbiorowości był także w powiatach: limanowskim i proszowickim (odpowiednio po 82,3%)

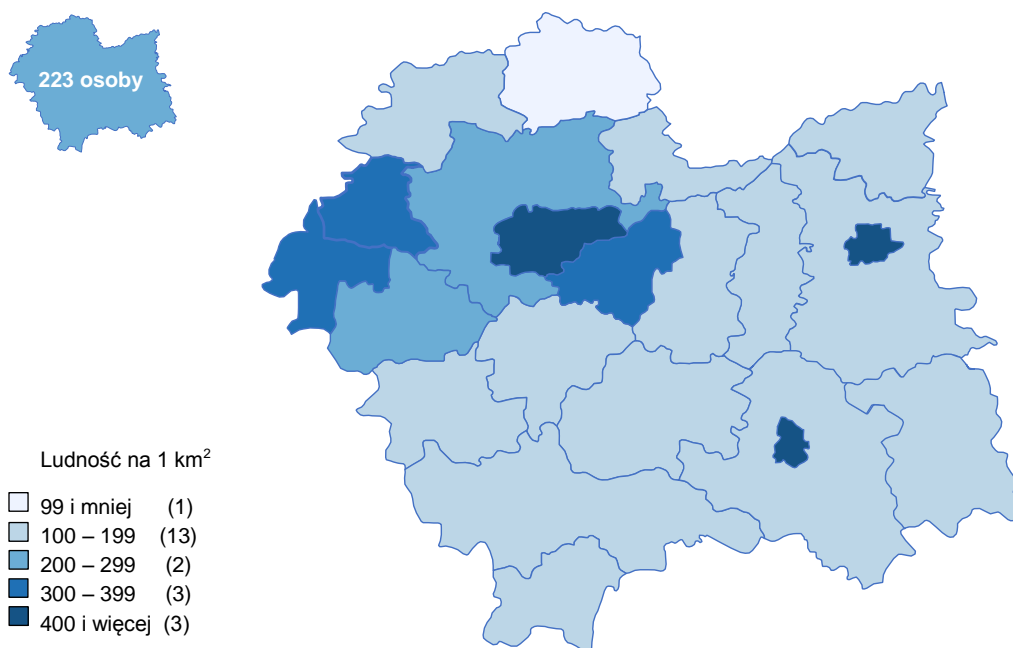
W 2016 roku na 1 km² przypadały 223 osoby wobec 222 osób w 2015 roku (kraj – 123 osoby/km²) Pod względem gęstości zaludnienia, województwo małopolskie znajduje się na drugim miejscu po województwie śląskim (370 osób/km²).

Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich w os/km²

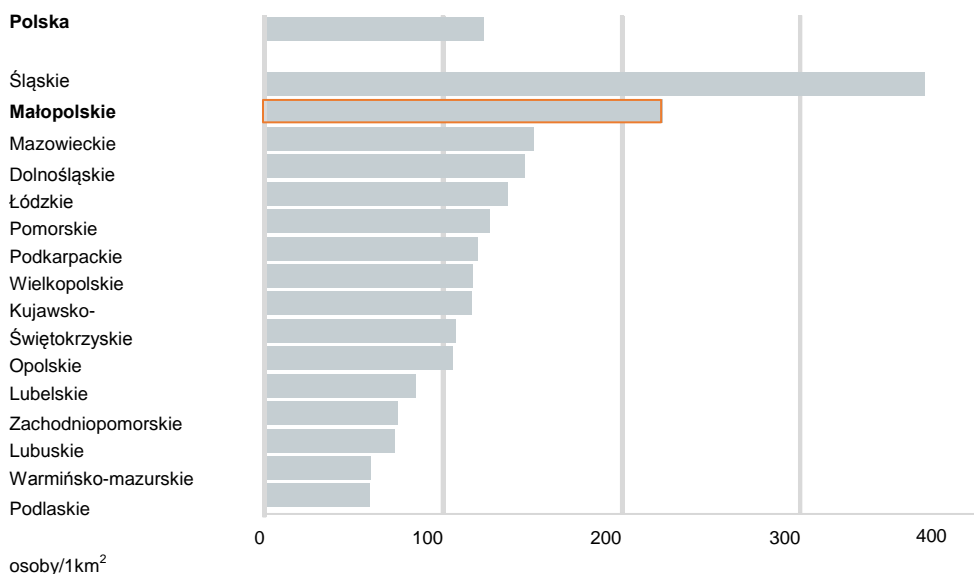
Nazwa	2012 r.	2013 r.	2014 r.	2015 r.	2016 r.
Powiat bocheński - WIEŚ	116	117	118	118	119
Powiat brzeski - WIEŚ	129	130	130	130	131
Powiat chrzanowski - WIEŚ	187	187	187	187	188
Powiat dąbrowski - WIEŚ	87	87	87	87	86
Powiat gorlicki - WIEŚ	80	80	80	80	80
Powiat krakowski - WIEŚ	186	187	189	191	193
Powiat limanowski - WIEŚ	116	117	117	118	118
Powiat miechowski - WIEŚ	58	58	57	57	57
Powiat myślenicki - WIEŚ	150	151	152	153	154
Powiat nowosądecki - WIEŚ	122	123	123	124	125
Powiat nowotarski - WIEŚ	101	101	101	102	102
Powiat olkuski - WIEŚ	112	112	112	112	111
Powiat oświęcimski - WIEŚ	228	229	230	230	231
Powiat proszowicki - WIEŚ	90	90	90	90	90
Powiat suski - WIEŚ	102	103	103	103	103
Powiat tarnowski - WIEŚ	133	133	134	134	134
Powiat tatrzański - WIEŚ	103	104	104	104	105
Powiat wadowicki - WIEŚ	184	184	185	186	187
Powiat wielicki - WIEŚ	231	234	236	238	240

Zróżnicowanie wskaźnika obserwowano w podziale powiatowym. Największa gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich miała miejsce w powiecie wielickim (240 osób/km²) oraz krakowskim (193 osoby/km²) najmniejsza w powiecie gorlickim (80 osób/km²) i proszowickim (90 osób/km²)

Gęstość zaludnienia według powiatów w 2016 r (GUS Kraków 2017)

Gęstość zaludnienia według województw w 2016 r.
Stan w dniu 31 XII

• **Wykorzystanie powierzchni obszarów wiejskich w województwie małopolskim.**

Wykorzystanie powierzchni obszarów wiejskich w powiatach województwa małopolskiego.

Powiat	Powierzchnia obszarów wiejskich w powiatach w ha			Użytki rolne na obszarach wiejskich w ha			% użytków rolnych w ogólnej powierzchni OW
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	
Podregion krakowski	384 046	384 041	384 041	286 112	285 469	284 488	74,08
Powiat bocheński - WIEŚ	61 372	61 372	61 372	38 777	38 653	38 578	62,86
Powiat krakowski - WIEŚ	118 226	118 221	118 221	94 112	93 719	93 601	79,17
Powiat miechowski - WIEŚ	66 080	66 080	66 080	55 129	55 103	55 081	83,36
Powiat myślenicki - WIEŚ	61 343	61 343	61 343	33 838	33 781	33 707	54,95
Powiat proszowicki - WIEŚ	40 028	40 028	40 028	37 486	37 486	37 486	93,65
Powiat wielicki - WIEŚ	36 997	36 997	36 997	26 770	26 727	26 035	70,37
Podregion tarnowski	238 279	238 279	238 279	174 873	174 608	174 294	73,15
Powiat brzeski - WIEŚ	56 460	56 460	56 460	41 744	41 644	41 604	73,69
Powiat dąbrowski - WIEŚ	50 033	50 033	50 033	40 225	40 187	40 136	80,22
Powiat tarnowski - WIEŚ	131 786	131 786	131 786	92 904	92 777	92 554	70,23
Podregion nowosądecki	323 891	323 891	323 891	162 566	162 310	162 125	50,06
Powiat gorlicki - WIEŚ	91 804	91 804	91 804	45 160	45 106	45 046	49,07
Powiat limanowski - WIEŚ	90 543	90 543	90 543	48 442	48 258	48 230	53,27
Powiat nowosądecki-WIEŚ	141 544	141 544	141 544	68 964	68 946	68 849	48,64
Podregion nowotarski	235 901	235 901	235 901	120 394	119 831	119 501	50,66
Powiat nowotarski - WIEŚ	135 471	135 471	135 471	76 744	76 460	76 284	56,31
Powiat suski - WIEŚ	61 691	61 691	61 691	27 434	27 169	27 057	43,86
Powiat tatrzański - WIEŚ	38 739	38 739	38 739	16 216	16 202	16 160	41,72
Podregion oświęcimski	210 637	210 637	210 637	144 481	144 016	143 907	68,32
Powiat chrzanowski - WIEŚ	25 661	25 661	25 661	13 119	13 100	13 070	50,93
Powiat proszowicki - WIEŚ	40 028	40 028	40 028	37 486	37 486	37 486	93,65

Powiat olkuski - WIEŚ	51 775	51 775	51 775	30 763	30 620	30 556	59,02
Powiat oświęcimski - WIEŚ	31 370	31 370	31 370	23 515	23 229	23 228	74,05
Powiat wadowicki - WIEŚ	61 803	61 803	61 803	39 598	39 581	39 567	64,02

Biorąc pod uwagę dostępne dane (2012 – 2014) obserwowano mniejszy lub większy spadek powierzchni użytków rolnych w każdym z powiatów, za wyjątkiem powiatu proszowickiego gdzie wielkość użytków rolnych w tym okresie utrzymywała się na stałym poziomie (37 486 ha). Procentowo największy udział użytków rolnych w odniesieniu do powierzchni obszarów wiejskich ogółem odnotowano w powiecie proszowickim (93,65%), miechowskim (83,36 %) i dąbrowskim (80,22%) najmniejszy w powiecie tatrzańskim (41,72%), nowosądeckim (48,64%) i gorlickim (49,07%). (2014 rok).

Kierunki wykorzystania gruntów na obszarach wiejskich województwa małopolskiego (grunty orne, sady)

Powiat	Powierzchnia gruntów ornych na obszarach wiejskich w ha			Powierzchnia sadów na obszarach wiejskich w ha			% GO w ogólnej pow. OW	% sadów w ogólnej pow. OW
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2014	2014
Podregion krakowski	220 294	219 757	219 533	10 137	10 061	9 667	57,17	2,51
Powiat bocheński - WIEŚ	24 281	24 244	24 285	1 541	1 523	1 500	39,57	2,44
Powiat krakowski - WIEŚ	74 703	74 282	74 206	3 907	3 893	3 878	62,77	3,28
Powiat miechowski - WIEŚ	49 686	49 662	49 635	970	959	950	75,11	1,44
Powiat myślenicki - WIEŚ	23 527	23 488	23 420	1 565	1 545	1 529	38,18	2,49
Powiat proszowicki - WIEŚ	30 795	30 795	30 795	869	869	869	76,93	2,17
Powiat wielicki - WIEŚ	17 302	17 286	17 192	1 285	1 272	941	46,47	2,54
Podregion tarnowski	127 655	127 367	127 050	4393	4279	4188	53,32	1,76
Powiat brzeski - WIEŚ	27 553	27 459	27 374	778	677	672	48,48	1,19
Powiat dąbrowski - WIEŚ	32 444	32 382	32 385	739	741	674	64,73	1,35
Powiat tarnowski - WIEŚ	67 658	67 526	67 291	2 876	2 861	2 842	51,06	2,16
Podregion nowosądecki	99 245	99 048	98 915	10257	10124	10076	30,54	3,11
Powiat gorlicki - WIEŚ	27 052	27 003	26 917	481	475	461	29,32	0,5
Powiat limanowski - WIEŚ	30 102	29 988	29 976	3 724	3 604	3 588	33,11	3,96
Powiat nowosądecki - WIEŚ	42 091	42 057	42 022	6 052	6 045	6 027	29,69	4,26
Podregion nowotarski	81 073	80 777	80 418	906	875	857	34,09	0,37
Powiat nowotarski - WIEŚ	49 396	49 334	49 291	471	468	464	36,38	0,34
Powiat suski - WIEŚ	21 645	21 422	21 117	386	358	345	34,23	0,56
Powiat tatrzański - WIEŚ	10 032	10 021	10 010	49	49	48	25,84	0,12
Podregion oświęcimski	81 257	81 107	81 091	1665	1 476	1 378	38,50	0,66
Powiat chrzanowski - WIEŚ	9 048	9 038	9 029	446	444	427	35,19	1,66
Powiat olkuski - WIEŚ	26 526	26 524	26 541	515	388	314	51,26	0,61
Powiat oświęcimski - WIEŚ	14 912	14 798	14 789	113	55	54	47,14	0,17
Powiat wadowicki - WIEŚ	30 771	30 747	30 732	591	589	583	49,73	0,94

Powierzchnia gruntów ornych w przedziale lat 2012-2014, uległa zmniejszeniu w większości powiatów. Największy ubytek odnotowano w powiecie krakowskim (o 497 ha), w powiecie proszowickim utrzymywała się na stałym poziomie (30 795 ha) a w powiecie olkuskim i bocheńskim miał miejsce nieznaczny wzrost powierzchni GO. Udział gruntów ornych w ogólnej powierzchni obszarów wiejskich był największy w powiecie proszowickim (76,93%), miechowskim (75,11 %) i dąbrowskim (64,73%), najmniejszy w powiecie tatrzańskim (25,84 %), nowosądeckim (29,69%) oraz gorlickim (29,32%). Powierzchnia sadów uległa pomniejszeniu we wszystkich powiatach. Największy spadek odnotowano w powiecie wielickim (o 73,23%) i oświęcimskim (47,79%). Procentowo najwięcej powierzchni obszarów

wiejskich zajmowały sady w powiecie nowosądeckim (4,26%), limanowskim (3,98%) i krakowskim (3,28%), najmniej w powiecie tatrzańskim (0,12%), oświęcimskim (0,17%) i gorlickim (0,5%)

Zestawienie formy ochrony przyrody w województwie małopolskim (stan na 01.07.2017 r.)

Lp.	Nazwa formy ochrony przyrody	Liczba form ochrony przyrody w województwie małopolskim
1.	Park narodowy	6
2.	Rezerwat przyrody	85
3.	Park krajobrazowy	11
4.	Obszar chronionego krajobrazu	10
5.	Obszar Natura 2000	2 obszary Natura 2000 (PLB+PLH) 9 obszarów specjalnej ochrony ptaków (PLB) 86 obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty (PLH)
6.	Pomnik przyrody	2214
7.	Stanowisko dokumentacyjne	80
8.	Użytek ekologiczny	43
9.	Zespół przyrodniczo-krajobrazowy	6
10.	Ochrona gatunkowa	b.d.

1.2.2 Kapitał ludzki i społeczny na OW w województwie małopolskim.

- Kryterium wieku.**

Od wielu lat wartość współczynnika dzietności oraz wydłużanie się życia powodują pogarszanie się struktur wiekowych ludności. Społeczeństwo województwa małopolskiego starzeje się. Średni wiek mieszkańca województwa małopolskiego wynosi 39 lat. Statystycznie mieszkańcy miast byli starsi o 3,5 lata od mieszkańców wsi. Statystycznie mieszkańców Małopolski był o 1 rok i 2 miesiące młodszy od mieszkańca Polski. Struktura wiekowa ludności województwa małopolskiego nie odbiega od struktury kraju. Wśród ludności do lat 44 dominują mężczyźni, natomiast powyżej 45 lat kobiety. Najmłodszy mieszkańcy województwa zamieszkują w powiatach limanowskim i nowosądeckim (mediana wieku wynosiła tam po 35 lat), natomiast najstarsi w Tarnowie (43 lata). Jeszcze większe zróżnicowanie średniego wieku mieszkańców obserwować można na poziomie gmin. W roku 2016 najmłodszy byli mieszkańcy gminy wiejskiej Słupnice w powiecie limanowskim- mediana wieku wyniosła tam 31,5 lat.

(źródło: Urząd Statystyczny w Krakowie)

Ludność na OW Małopolski według wieku

Ludność na OW Małopolski według wieku			
Funkcjonalne grupy wiekowe	Wartość w osobach	Kobiety	Mężczyźni
0-2	56 424	27 123	29 301
3-6	80 828	39 474	41 354
7-12	123 862	60 478	63 384
13-15	59 746	29 291	30 455
16-19	86 129	41 904	44 225
20-24	126 689	62 095	64 594
25-34	277 082	135 064	142 018
35-44	260 268	128 376	131 892
45-54	225 807	110 063	115 744
55-64	209 457	102 555	106 902
65 i więcej	238 571	141 905	96 666
	1 744 863	878 328	866 535

Wskaźnik starości czyli relacja osób w wieku 65 lat i więcej do dzieci i młodzieży w 20016 r w województwie małopolskim wyniosła 0,75, zaś na obszarach wiejskich 0,59 co oznacza, że na 100 dzieci i młodzieży do 19 lat przypada 59 osób w wieku 65 lat i więcej.

Wskaźnik starości na OW województwa małopolskiego

	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Wiek 0-19	406 989	410 043	414 813	420 143	426 327	432 751	439 165
65 lat i więcej	238 571	232 153	226 989	222 367	216 506	211 802	208 990
Wskaźnik	0,59	0,57	0,55	0,53	0,51	0,49	0,48

Wskaźnik starości na OW województwa małopolskiego według powiatów rok 2016

	Ludność w wieku 0-19	Ludność 65 lat i więcej	Wskaźnik
Powiat bocheński	17 394	9 462	0,54
Powiat brzeski	16 855	10 140	0,60
Powiat chrzanowski	8 893	8 381	0,94
Powiat dąbrowski	8 931	6 446	0,72
Powiat gorlicki	17 145	10 393	0,61
Powiat krakowski	51 195	32 016	0,63
Powiat limanowski	28 963	12 878	0,44
Powiat miechowski	7 354	7 119	0,97
Powiat myślenicki	23 280	11 266	0,48
Powiat nowosądecki	47 824	20 088	0,42
Powiat nowotarski	33 714	17 735	0,53
Powiat olkuski	11 225	10 223	0,91
Powiat oświęcimski	15 356	10 679	0,7
Powiat proszowski	7 269	5 901	0,81
Powiat suski	14 818	9 078	0,61
Powiat tarnowski	39 914	24 681	0,62
Powiat tatrzański	9 568	5 479	0,57
Powiat wadowicki	26 699	15 327	0,57
Powiat wielicki	20 592	11 279	0,55

Wśród powiatów najniższe wskaźniki starości odnotowano w limanowskim (0,44), myślenickim (0,48) i nowosądeckim (0,42), a najwyższe stwierdzono w powiatach: chrzanowskim (0,94), miechowskim (0,97) i olkuskim (0,91).

Współczynnik starości demograficznej czyli relacja osób 65 lat i więcej do ogółu zbiorowości na obszarach wiejskich województwa przedstawiała się następująco:

Współczynnik starości demograficznej na OW województwa małopolskiego

	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Ogół mieszkańców OW województwa	1 744 863	1 737 717	1 730 717	1 723 329	1 714 850	1 704 943	1 696 444
65 lat i więcej	238 571	232 153	226 989	222 367	216 506	211 802	208 990
Wskaźnik	13,67%	13,36%	12,94%	12,97%	12,63%	12,42%	12,32%

Współczynnik starości demograficznej na OW województwa małopolskiego wg powiatów rok 2016

	Ogół mieszkańców OW	Ludność 65 lat i więcej	Wskaźnik
Powiat bocheński	72 919	9 462	12,98%
Powiat brzeski	73 667	10 140	13,76%
Powiat chrzanowski	48 151	8 381	17,41%
Powiat dąbrowski	43 265	6 446	14,90%
Powiat gorlicki	73 431	10 393	14,15%
Powiat krakowski	227 623	32 016	14,1%
Powiat limanowski	107 210	12 878	12,01%
Powiat miechowski	37 740	7 119	18,86%
Powiat myślenicki	94 207	11 266	11,96%
Powiat nowosądecki	177 027	20 088	11,35%
Powiat nowotarski	138 576	17 735	12,80%
Powiat olkuski	57 689	10 223	17,72%
Powiat oświęcimski	72 381	10 679	14,75%
Powiat proszowski	35 915	5 901	16,43%
Powiat suski	63 518	9 078	14,29%
Powiat tarnowski	176 855	24 681	13,96%
Powiat tatrzański	40 600	5 479	13,50%
Powiat wadowicki	115 280	15 327	13,30%
Powiat wielicki	88 809	11 279	12,70%

Współczynnik ten na obszarach wiejskich województwa małopolskiego w 2016 r. wyniósł 13,67% i był niższy niż współczynnik dla całego województwa małopolskiego (15,7%). Wykazuje on jednak tendencję rosnącą w porównaniu z latami poprzednimi. W stosunku do roku 2015 wzrósł o 0,31 p.proc. a w stosunku do roku 2010 o 1,35 p.proc. Jest on jednak zdecydowanie niższy niż współczynnik obliczony dla całego kraju który wynosił 16,4%.

Wśród powiatów najwyższy udział osób starszych w ludności ogółem stanowili mieszkańcy powiatów: chrzanowskiego (17,41%), miechowskiego (18,86%), olkuskiego (17,72), natomiast najniższy odsetek odnotowano w powiatach: limanowskim (12,01%), nowosądeckim (11,35%), myślenickim (11,96%).

Następstwem postępującego procesu starzenia się ludności jest zmniejszanie się udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym przy jednoczesnym wzroście udziału ludności w wieku poprodukcyjnym.

• Płeć i struktura wykształcenia

Zmiany poziomu wykształcenia ludności zaobserwować można na podstawie danych pochodzących ze spisów powszechnych. W 2011 r. wśród ludności w wieku 13 lat i więcej odsetek osób z wykształceniem wyższym osiągnął poziom 17,2% - wzrósł w porównaniu do roku 2002 o 7,1 p.proc. Największe zmiany odnotowano właśnie w poziomie wykształcenia wyższego a drugim poziomem było wykształcenie podstawowe, które w roku 2002 stanowiło 28,9% ogółu w województwie, zaś w roku 2011 już tylko 17,1%. Głównym powodem zmiany struktury wykształcenia było zwiększenie świadomości i aktywności edukacyjnej ludności oraz lepszy dostęp do szkół głównie do uczelni wyższych. Wyniki NSP 2011, jak również NSP 2002 pokazują, że wśród mieszkańców miast województwa małopolskiego większość posiadała wykształcenie średnie – 35,(% ogółu mieszkańców miast w 2011r. oraz 39,0% w 2002 r. Wśród ludności wiejskiej przeważały osoby z wykształceniem podstawowym. W roku 2011 było to 29% ogółu mieszkańców, zaś w 2002 r. – 37,5%.

Ludność w wieku 13 lat i więcej według poziomu wykształcenia nsp 2011

Wiek	Ogółem	Poziom wykształcenia							
		wyższe	policealne	średnie	zasadnicze zawodowe	gimnazjalne	podstawowe ukończone	podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego	nieustalony
Wieś	1433498	139768	22655	354547	408549	86124	330116	23262	68477
Wieś - Mężczyźni	708442	52255	5740	158037	255140	46038	149607	9252	32372
Wieś - Kobiety	725056	87513	16914	196510	153409	40086	180509	14010	36105

Ludność w wieku 13 lat i więcej według poziomu wykształcenia i miejsca zamieszkania w latach 2002 i 2011

Poziom wykształcenia	Miasta				Wieś			
	2002		2011		2002		2011	
	w tys.	w %	w tys.	w %	w tys.	w %	w tys.	w %
Ogółem	1408,4	100,0	1443,8	100,0	1298,6	100,0	1433,5	100,0
Wyższe	218,2	15,5	354,2	24,5	54,7	4,2	139,8	9,8
Policealne	61,0	4,3	47,9	3,3	27,7	2,1	22,7	1,6
Średnie	488,8	34,7	470,6	32,6	266,6	20,5	354,5	24,7
Zasadnicze zawodowe	278,6	19,8	247,5	17,1	400,7	30,9	408,5	28,5
Gimnazjalne	–	–	57,6	4,0	–	–	86,1	6,0
Podstawowe ukończone	295,6	21,0	161,4	11,2	487,3	37,5	330,1	23,0
Podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego	28,4	2,0	9,6	0,7	56,5	4,4	23,3	1,6
Nieustalony poziom wykształcenia	37,8	2,7	95,0	6,6	5,1	0,4	68,5	4,8

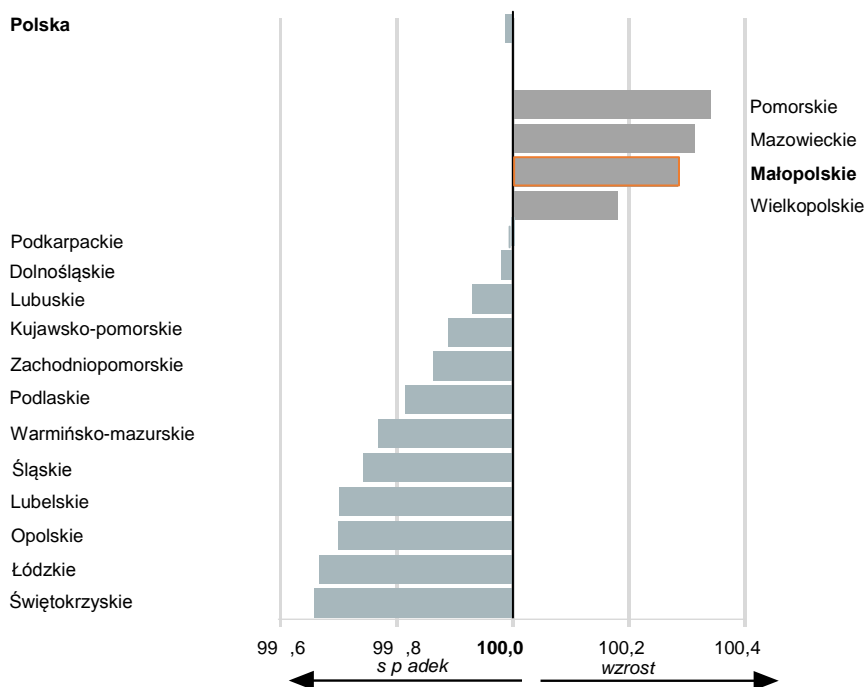
- Zmiany demograficzne.**

W województwie małopolskim kolejny rok z rzędu odnotowano wzrost liczby ludności. Podobna tendencja widoczna jest na obszarach wiejskich województwa. Wzrost liczby ludności to konsekwencja dodatniego przyrostu naturalnego przeważającego dodatni przyrost migracyjny.

Wzrost liczby ludności w woj. małopolskim

	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2016
ogółem	3 266 187	3 279 036	3 298 270	3 346 796	3 360 581	3 372 618	3 382 260
miasta	1 619 398	1 619 751	1 624 829	1 641 853	1 637 252	1 634 901	1 637 397
wieś	1 646 789	1 659 285	1 673 441	1 704 943	1 723 329	1 737 717	1 744 863

Dynamika liczby ludności według województw w 2016 r.
2015=100
Stan w dniu 31 XII

Współczynnik dzietności w województwie małopolskim wyniósł w roku 2016 – 1,397. Jest nieznacznie wyższy niż średnia krajowa. Na uwagę zasługuje fakt, że w ciągu ostatnich lat zaczął stopniowo wzrastać. Nie gwarantuje on prostej zastępowalności pokoleń.

Współczynnik dzietności w woj. małopolskim

Wskaźnik	Jednostka terytorialna	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Współczynnik dzietności	POLSKA	1,267	1,306	1,39	1,398	1,376	1,297	1,299	1,256	1,29	1,289	1,357
	Małopolskie	1,279	1,322	1,417	1,426	1,396	1,332	1,316	1,29	1,3	1,32	1,397

Przyrost naturalny na 1000 ludności

Wskaźnik	Jednostka terytorialna	Miasto/Wieś	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Przyrost naturalny na 1000 ludności	POLSKA	Ogółem	0,1	0,3	0,9	0,9	0,9	0,3	0 ^a	-0,5	0 ^a	-0,7	-0,1
		Miasto	-0,2	0 ^a	0,5	0,6	0,6	0 ^a	-0,4	-0,9	-0,5	-1,1	-0,5
		Wieś	0,6	0,8	1,5	1,2	1,3	0,8	0,7	0,2	0,7	-0,1	0,3
	Małopolskie	Ogółem	1,2	1,4	2,2	2,3	2,2	1,7	1,4	1,2	1,4	1	1,7
		Miasto	0,2	0,3	1	1,4	1,3	0,8	0,2	0,2	0,3	0,1	1,2
		Wieś	2,2	2,5	3,3	3,1	3,1	2,7	2,5	2,1	2,5	1,9	2,1

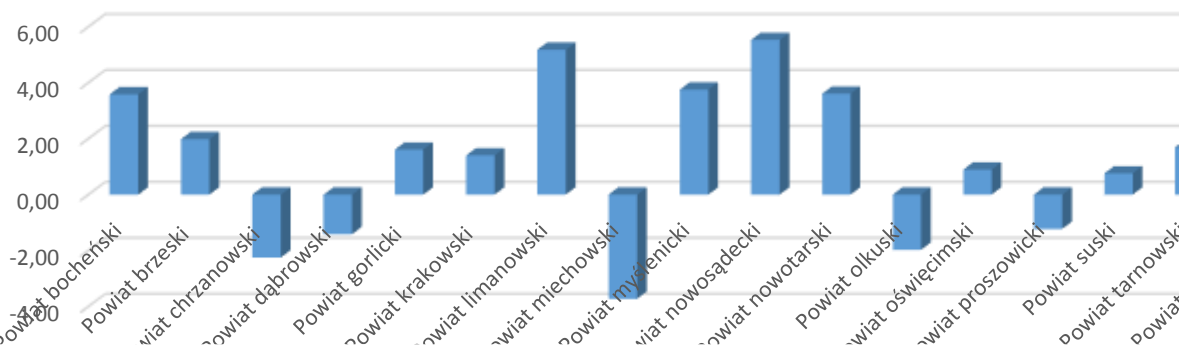
Legenda: a - Zjawisko wystąpiło w wielkości mniejszej od 0, 5/0, 05/0, 005/0,0005 w zależności od precyzji wskaźnika
Tabela wygenerowana w aplikacji STRATEG dnia 17.8.2017r. na podstawie indywidualnych ustawień użytkownika

Przyrost naturalny w województwie małopolskim jest dodatni, na terenach wiejskich wyniósł 2,1 ‰, podczas gdy średnia w kraju na obszarach wiejskich wyniosła zaledwie 0,3 ‰.

Przyrost naturalny na 1000 ludności

Nazwa	przyrost naturalny na 1000 ludności										
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]
Powiat bocheński	4,03	2,99	2,87	3,56	3,77	3,63	3,87	2,49	4,38	3,34	3,59
Powiat brzeski	2,47	2,00	3,90	2,66	2,50	2,15	2,55	1,69	1,69	1,13	1,98
Powiat chrzanowski	-1,35	-0,74	-2,38	-1,06	-1,86	-1,36	-2,04	-2,14	-1,79	-2,82	-2,25
Powiat dąbrowski	-1,46	-1,30	-0,20	-1,24	-2,41	-2,59	-0,02	-0,75	-1,49	-2,27	-1,42
Powiat gorlicki	3,05	4,02	3,41	3,94	4,16	3,40	2,15	2,29	2,98	1,94	1,61
Powiat krakowski	-0,13	0,36	1,84	1,99	1,31	1,02	1,15	0,88	1,39	1,16	1,40
Powiat limanowski	5,76	5,83	6,07	6,54	6,29	5,83	5,28	5,54	5,33	4,84	5,18
Powiat miechowski	-4,15	-3,80	-3,49	-5,10	-2,45	-6,07	-5,02	-5,19	-3,33	-4,08	-3,73
Powiat myślenicki	3,35	3,94	4,99	4,81	4,65	4,71	4,66	4,00	3,40	3,95	3,76
Powiat nowosądecki	6,74	6,52	7,14	7,38	6,99	6,32	6,37	5,28	6,07	5,75	5,53
Powiat nowotarski	4,09	5,36	6,02	5,49	4,21	4,83	4,58	3,42	3,88	3,94	3,61
Powiat olkuski	-2,71	-1,45	-0,57	-0,93	-0,38	-0,77	-0,74	-2,01	-1,55	-3,32	-1,98
Powiat oświęcimski	1,63	0,90	2,84	3,31	2,77	1,37	0,64	2,03	0,95	1,42	0,90
Powiat proszowski	-0,89	-0,83	-1,75	-1,47	-1,81	-0,56	-1,80	-2,16	-0,15	-2,30	-1,23
Powiat suski	3,27	2,55	2,84	3,40	2,86	2,15	0,63	1,21	0,85	0,40	0,76
Powiat tarnowski	1,81	1,91	2,84	2,23	2,78	2,47	2,01	2,10	2,31	1,43	1,69
Powiat tatrzański	1,87	2,19	3,10	2,36	3,37	3,40	2,45	2,45	2,94	1,97	2,06
Powiat wadowicki	1,68	2,17	3,03	2,06	3,27	3,07	2,30	2,21	2,76	1,93	2,03
Powiat wielicki	1,73	2,07	3,06	2,14	2,73	3,60	2,41	2,46	2,45	1,38	1,98

Przyrost naturalny na OW w powiatach województwa małopolskiego r

W przekroju powiatów i gmin obserwuje się duże zróżnicowanie przebiegu procesów demograficznych. W 2016 r. spośród 22 powiatów województwa małopolskiego ponad połowę zakwalifikowano do aktywnych demograficznie, czyli zaludniających się (Typ A, Typ B, Typ C). We wszystkich tych powiatach odnotowano dodatni przyrost naturalny. Dodatni przyrost naturalny wystąpił głównie w powiatach południowej i środkowej części województwa, a także w Krakowie i w dwóch powiatach sąsiadujących objętych procesami suburbanizacji, które stają się atrakcyjnym miejscem zamieszkania dla młodych rodzin: krakowskim i wielickim.

Aktywność demograficzna według powiatów zgodna z typologią Webba w 2016 r.

Powiaty aktywne demograficznie			
Typ A	Typ B	Typ C	Typ D
brzeski limanowski m. Nowy Sącz nowotarski suski tarnowski wadowicki	bocheński myślenicki nowosądecki tatrzański	m. Kraków krakowski wielicki	Zjawisko nie wystąpiło
Powiaty nieaktywnie demograficznie			
Typ E	Typ F	Typ G	Typ H
proszowski	dąbrowski m. Tarnów oświęcimski	chrzanowski miechowski olkuski	gorlicki

Korzystnym zjawiskiem w porównaniu z poprzednim rokiem było przejście dwóch powiatów: Nowego Sącza i suskiego z typu H (nieaktywnego) na typ A (aktywny). Ubytek ludności odnotowano w przemysłowych powiatach zachodniej części województwa, w rolniczych powiatach północnych, a także w Tarnowie. Niska aktywność demograficzna powiatów: proszowickiego to następstwo ujemnego przyrostu naturalnego nie rekompensowanego przez dodatnie saldo migracji (typ E).

Główną przyczyną ubytku ludności w Tarnowie oraz powiatach: dąbrowskim, oświęcimskim, chrzanowskim, miechowskim i olkuskim był ujemny przyrost ludności oraz ujemne saldo migracji (typ F i typ G). Ujemne saldo migracji nie rekompensowane przez dodatni przyrost naturalny spowodowały, że powiat gorlicki zakwalifikowano do jednostek nieaktywnych demograficznie (typ H).

W powiatach północnych i zachodnich województwa małopolskiego oraz Tarnowie i w Nowym Sączu równocześnie z ubytkami ludności występuje zjawisko starzenia się demograficznego ludności. Powiat gorlicki, pomimo ubytków ludności zalicza się do młodych demograficznie, a w powiecie dąbrowskim obserwuje się stabilizację demograficzną.

Źródło: Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie małopolskim w 2016 R. , Urząd Statystyczny w Krakowie

• Współczynnik obciążenia demograficznego

Współczynnik obciążenia demograficznego to relacja między ludnością w wieku nieprodukcyjnym a ludnością w wieku produkcyjnym. Województwo małopolskie zaliczane jest do województw młodych demograficznie. Udział dzieci i młodzieży w wieku poniżej 18 lat był większy od przeciętnego w kraju o 1% i wynosi 18,9%. Z kolei udział ludności w wieku 18-64 lat był mniejszy o 0,3% od średniego w kraju i wynosił 65,4% . Udział ludności w wieku 65 lat i więcej również był mniejszy o 0,7 % od średniego w kraju i wynosił 15,7%.

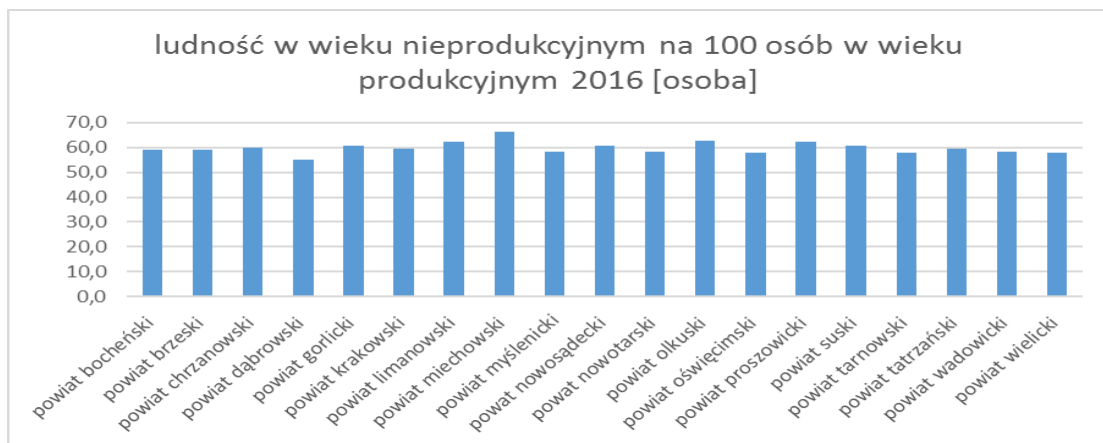
Współczynnik obciążenia demograficznego

Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym OW

2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
64,1	62,7	61,4	60,8	60,1	59,6	59,3	59,2	59,3	59,7

Współczynnik obciążenia demograficznego

Nazwa	ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym OW rok 2016 (w osobach)
powiat bocheński	59,2
powiat brzeski	59,2
powiat chrzanowski	59,8
powiat dąbrowski	54,9
powiat gorlicki	60,6
powiat krakowski	59,7
powiat limanowski	62,4
powiat miechowski	66,2
powiat myślenicki	58,4
powiat nowosądecki	60,8
powiat nowotarski	58,4
powiat olkuski	62,7
powiat oświęcimski	58,1
powiat proszowicki	62,2
powiat suski	60,5
powiat tarnowski	57,9
powiat tatrzański	59,3
powiat wadowicki	58,3
powiat wielicki	58,1

W poprzednich latach obserwowano spadek liczby osób w wieku przedprodukcyjnym, a w końcu 2016 r. liczba dzieci i młodzieży (17 lat i mniej) w porównaniu z 2015 r. w województwie wzrosła o 0,1%. W końcu 2016 r. ludności w wieku przedprodukcyjnym było 639,2 tys., a udział w ogólnej populacji utrzymał się na podobnym poziomie i wyniósł 18,9%. Od 2010 r. liczba osób w wieku produkcyjnym, stanowiących zasoby pracy, obniża się, co jest konsekwencją procesu przesuwania do grupy wieku poprodukcyjnego licznych roczników osób urodzonych w okresie wyżu demograficznego pierwszej połowy lat 50. ubiegłego wieku. W 2016 r. liczba osób w wieku produkcyjnym wynosiła 2097,2 tys. osób, co stanowiło 62,0% ogółu ludności. W porównaniu z 2015 r. liczba ludności w wieku mobilnym zmniejszyła się o 6,6 tys. osób, a liczba osób w wieku niemobilnym o 2,3 tys. osób. W efekcie niekorzystnemu zmniejszaniu się liczby ludności w wieku produkcyjnym towarzyszy proces starzenia się zasobów siły roboczej. W ostatnich latach obserwowany jest także dalszy wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym (mężczyźni 65 lat i więcej, kobiety 60 lat i więcej). W końcu 2016 r. ludność w wieku poprodukcyjnym liczyła 645,9 tys. osób (blisko 18 tys. mieszkańców więcej niż w 2015 r.), a jej udział w ogólnej populacji wyniósł 19,1%.

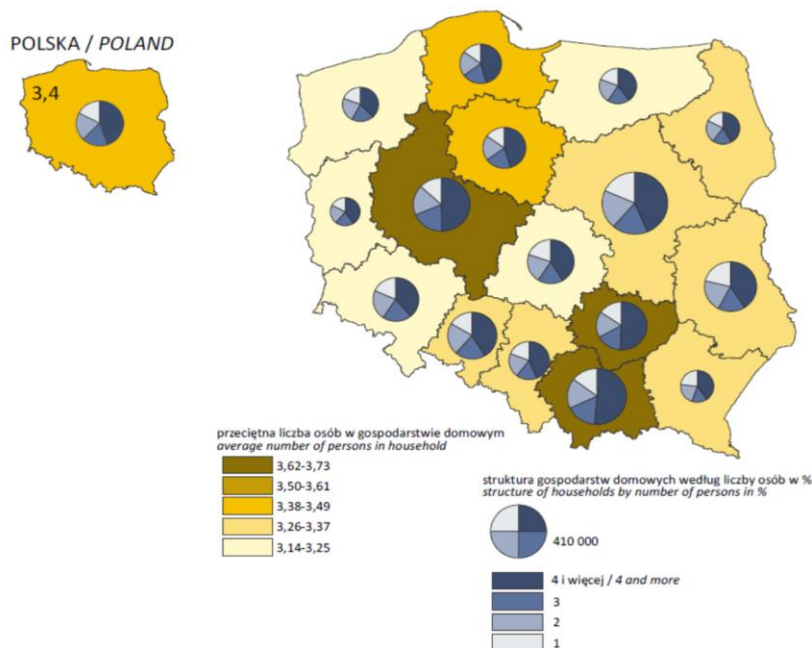
Źródło: Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie małopolskim w 2016 R.
Urząd Statystyczny w Krakowie

- Struktura gospodarstw domowych**

Struktura gospodarstw domowych

Nazwa	ogółem	osoby w gospodarstwie domowym - 1	osoby w gospodarstwie domowym - 2	osoby w gospodarstwie domowym - 3	osoby w gospodarstwie domowym - 4	osoby w gospodarstwie domowym - 5 i więcej	ludność w gospodarstwach domowych	przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym
		wartość liczbowa	wartość liczbowa	wartość liczbowa	wartość liczbowa	wartość liczbowa	wartość liczbowa	wartość liczbowa
		2011	2011	2011	2011	2011	2011	2011
		[gosp.]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]
MAŁOPOLSKIE	1 080 150	247 575	242 579	200 218	181 675	208 104	3 313 971	3,07
Powiat bocheński	29 305	4 851	5 600	5 090	5 519	8 245	103 008	3,51
Powiat brzeski	25 920	4 597	4 535	4 354	4 770	7 663	92 077	3,55
Powiat chrzanowski	45 633	9 667	12 034	10 685	7 960	5 287	127 609	2,80
Powiat dąbrowski	17 076	3 044	3 283	2 873	3 154	4 722	59 317	3,47
Powiat gorlicki	31 376	5 488	6 264	5 602	5 542	8 479	108 726	3,47
Powiat krakowski	77 676	12 346	15 662	15 979	16 583	17 106	258 529	3,33
Powiat limanowski	31 168	4 707	4 602	4 398	5 369	12 091	126 429	4,06
Powiat miechowski	15 782	3 659	3 224	2 721	2 515	3 662	50 106	3,17
Powiat myślenicki	31 291	4 126	5 050	5 265	6 299	10 551	121 357	3,88
Powiat nowosądecki	52 821	7 460	8 452	8 326	10 066	18 517	207 220	3,92
Powiat nowotarski	52 761	8 860	10 391	8 715	9 523	15 272	187 633	3,56
Powiat olkuski	37 571	6 867	9 375	8 159	6 819	6 352	114 444	3,05
Powiat oświęcimski	52 098	10 066	13 182	11 072	9 844	7 933	154 334	2,96
Powiat proszowski	12 134	2 068	2 077	2 002	2 192	3 796	43 758	3,61
Powiat suski	22 845	3 739	4 129	3 865	4 302	6 811	83 394	3,65
Powiat tarnowski	51 424	7 347	8 212	8 315	9 977	17 572	197 023	3,83
Powiat tatrzański	22 041	5 450	5 281	3 618	3 285	4 407	66 855	3,03
Powiat wadowicki	44 904	7 117	8 728	8 134	8 962	11 963	157 305	3,50
Powiat wielicki	34 425	5 691	6 912	7 207	7 109	7 505	113 728	3,30

GOSPODARSTWA DOMOWE NA OBSZARACH WIEJSKICH WEDŁUG LICZBY OSÓB I WOJEWÓDZTW W 2011 R.
HOUSEHOLDS IN RURAL AREAS BY NUMBER OF PERSONS AND VOIVODSHIPS IN 2011

Mapa pochodzi z publikacji : Obszary wiejskie . Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011.

Na podstawie danych NSP z 2011 stwierdzono, że w województwie małopolskim jest 1 080 150 gospodarstw domowych. Większość gospodarstw domowych znajduje się w miastach (626,7 tys). W porównaniu ze spisem z roku 2002 wzrosła liczba gospodarstw domowych o 24,6 tys. tj. o 4,1 %. Przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym wyniosła 3,07 z czego na obszarach wiejskich 3,73. W 2011 r. największą grupę stanowiły gospodarstwa jedno i dwuosobowe. Z danych GUS wynika jednak, że na wsiach największy odsetek bo 31,7% stanowią gospodarstwa domowe składające się z 5 i więcej osób, następnie w kolejności są gospodarstwa z 4 osobami – jest ich 19,6%.

Gospodarstwa domowe według liczby osób, występowania niepełnosprawności i województw w 2011 roku

Wyszczególnienie		Ogółem	Gospodarstwa domowe według liczby osób			
o - ogółem	n - z osobami niepełnosprawnymi		1	2	3	4 i więcej
tn - tylko z osobami niepełnosprawnymi						
OGÓŁEM						
OGÓŁEM	o	13567999	3254736	3483408	2741982	4087873
	n	3789441	804843	1130385	705255	1148958
	tn	1151294	804843	317532	25799	3120
Małopolskie	o	1080150	247575	242579	200218	389779
	n	310426	62718	81233	53777	112698
	tn	91125	62718	25703	2411	293
MIASTA						
RAZEM	o	9146904	2488036	2589838	1941486	2127544
	n	2484911	607499	829334	484464	563614
	tn	850256	607499	225602	15565	1589
Małopolskie	o	626712	181210	164238	124030	157233
	n	174867	44814	54709	32371	42972
	tn	62997	44814	16782	1291	111
WIEŚ						
RAZEM	o	4421095	766700	893570	800497	1960329
	n	1304530	197344	301051	220791	585344
	tn	301038	197344	91930	10233	1530
Małopolskie	o	453439	66364	78341	76188	232546
	n	135559	17904	26523	21406	69726
	tn	28127	17904	8921	1120	182

- **Osoby zależne.**

W województwie małopolskim udział w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej jest jednym z niższych w kraju, wynosi 6,1 % w roku 2015. Gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej, to gospodarstwa, które otrzymały pomoc materialną lub rzeczową za pośrednictwem ośrodka pomocy społecznej zgodnie z ustawą z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

Wskaźnik	Jednostka terytorialna	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Udział w osób gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem [%]	POLSKA	9,1	8,7	8,1	8,1	8,3	7,7	7,1
	Łódzkie	8,4	8,2	7,8	7,9	8,2	7,6	7
	Mazowieckie	7,9	7,6	6,9	6,8	7	6,5	6
	Małopolskie	7,3	7	6,6	6,7	6,7	6,4	6,1
	Śląskie	5,9	5,7	5,2	5,4	5,6	5,3	4,9
	Lubelskie	10,6	10,1	9,6	9,6	9,8	9,2	8,6
	Podkarpackie	12,6	11,9	10,8	11	11,3	10,5	9,8
	Podlaskie	10,8	10,2	9,9	9,8	10,3	9,6	9
	Świętokrzyskie	12,7	11,7	10,6	10,8	11,1	10,2	9,5
	Lubuskie	11,5	10,3	9,4	9,2	9,5	8,8	8,1
	Wielkopolskie	8,4	8	7,5	7,5	7,7	7	6,4
	Zachodniopomorskie	10,8	10,4	9,7	9,7	9,7	8,5	7,7
	Dolnośląskie	7,4	7	6,4	6,1	6,3	5,8	5,2
	Opolskie	6,7	6,5	6,1	6	6,4	6,1	5,6
	Kujawsko-pomorskie	12,3	11,6	10,9	11	11,5	10,5	9,7
	Pomorskie	9,1	9	8,6	8,6	8,7	8	7,4
	Warmińsko-mazurskie	15,2	14,3	13,2	13,5	14	12,8	11,9

Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej – czyli pomoc osobom mającym problemy z samodzielnym funkcjonowaniem w środowisku na obszarach wiejskich województwa małopolskiego przedstawia się następująco:

	ogółem
	2015
	[%]
Powiat bocheński	8,0
Powiat brzeski	8,0
Powiat chrzanowski	10,1
Powiat gorlicki	12,5
Powiat krakowski	5,0
Powiat limanowski	14,6
Powiat miechowski	5,9
Powiat myślenicki	9,1
Powiat nowosądecki	12,8
Powiat nowotarski	6,2
Powiat olkuski	5,7
Powiat oświęcimski	3,4
Powiat proszowicki	6,8
Powiat suski	9,2
Powiat tarnowski	9,3
Powiat tatrzański	5,8
Powiat wadowicki	6,2
Powiat wielicki	4,6

Wśród powiatów największy procent osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej odnotowano w powiatach gorlickim (12,5%), limanowskim (14,6%), nowosądeckim (12,8%), natomiast najniższy w powiatach krakowskim (5%) i wielickim (4,6%). Spośród gmin najwyższy procent osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej odnotowano w gminach Dobra (17,7%), Kamienica (19,9%), Łukowica (21,1%) – w powiecie limanowskim, gminie Korzennej (20,8%) w powiecie nowosądeckim i w gminie Rzepiennik Strzyżewski (18,8%) w powiecie tarnowskim. Najmniej osób korzysta z pomocy w podkrakowskich gminach Zabierzów (2%) i Zielonki (2,7%).

• Podmioty społeczne

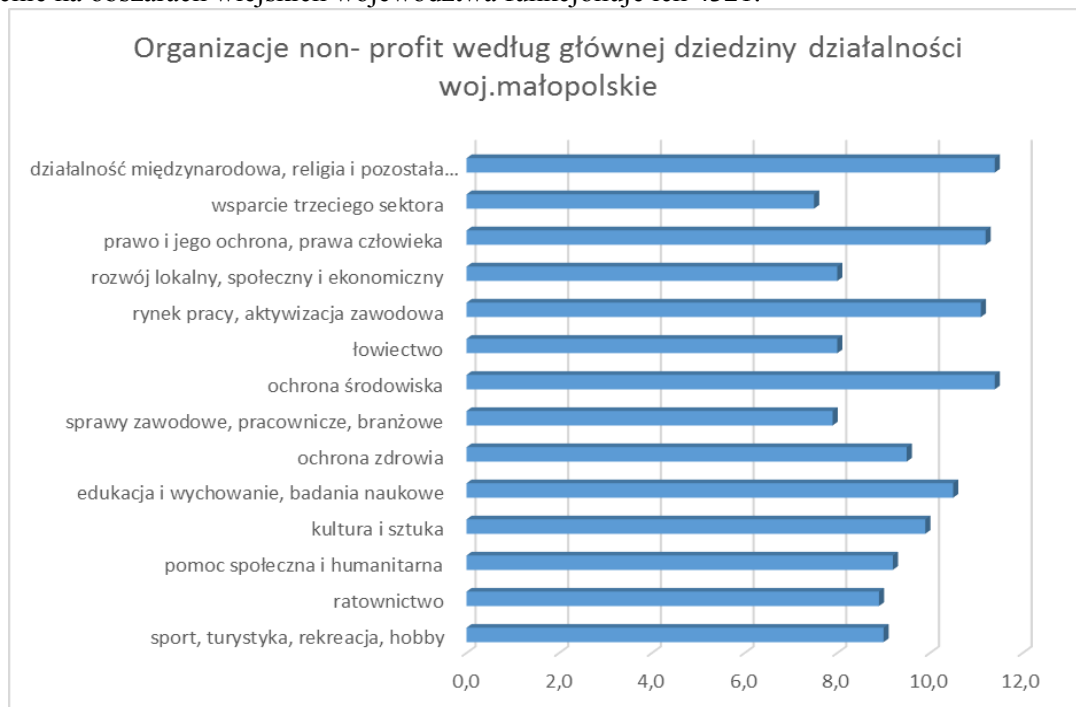
Liczba podmiotów zaliczanych do III sektora (fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne) na 1000 mieszkańców				
Jednostka terytorialna	2008	2010	2012	2014
POLSKA	1,9	2,1	2,2	2,3
Łódzkie	1,8	2	2,2	2,3
Mazowieckie	2	2,4	2,5	2,5
Małopolskie	2	2,2	2,2	2,4
Śląskie	1,4	1,5	1,5	1,7
Lubelskie	2,2	2,4	2,3	2,4
Podkarpackie	2,2	2,3	2,4	2,5
Podlaskie	1,9	2,2	2,2	2,3
Świętokrzyskie	1,9	2	2	2,1
Lubuskie	1,9	2	2,2	2,3
Wielkopolskie	1,9	2,3	2,4	2,5
Zachodniopomorskie	1,8	1,9	2	2,2
Dolnośląskie	1,9	2	2,1	2,3
Opolskie	2	2,1	2,3	2,5
Kujawsko-pomorskie	1,7	2	2	2
Pomorskie	1,6	2,1	2,1	2,3
Warmińsko-mazurskie	1,9	2,2	2,2	2,4

Tabela wygenerowana w aplikacji STRATEG dnia 21.8.2017r. na podstawie indywidualnych ustawień użytkownika.

W województwie małopolskim liczba podmiotów zaliczanych do III sektora tj. liczba fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych na 1000 mieszkańców wynosiła w 2014 r. 2,4. Jest to jeden z wyższych wskaźników w kraju. Odnotowano również tendencję wzrostową. Patrząc na lata 2008-2014.

Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, organizacje samorządu zawodowego, gospodarczego i pracodawców według województw i typu gminy, w której miały siedzibę w 2014 r.	gmina miejska	gmina miejsko-wiejska	gmina wiejska	miasto	wieś	Ogółem organizacje
w tys.	43,4	19,2	25,1	53,4	34,3	87,7
	% w kolumnie					w tys.
dolnośląskie	8,9%	8,2%	5,2%	8,6%	6,2%	6,7
kujawsko-pomorskie	4,3%	4,6%	5,3%	4,4%	5,1%	4,1
lubelskie	4,5%	2,3%	10,8%	4,0%	8,7%	5,1
lubuskie	1,9%	5,2%	2,1%	2,7%	2,6%	2,3
łódzkie	6,6%	4,6%	7,7%	6,1%	7,0%	5,7
małopolskie	8,0%	9,4%	11,4%	8,3%	10,9%	8,2
mazowieckie	20,7%	6,1%	12,3%	18,4%	9,9%	13,2
opolskie	1,3%	7,1%	2,2%	2,4%	3,6%	2,5
podkarpackie	4,4%	6,6%	8,5%	4,5%	8,5%	5,3
podlaskie	3,3%	3,4%	3,0%	3,3%	3,1%	2,8
pomorskie	7,1%	4,2%	5,3%	6,6%	5,0%	5,2
śląskie	12,6%	4,7%	6,2%	10,9%	6,1%	7,9
świętokrzyskie	1,8%	4,4%	4,4%	2,3%	4,5%	2,7
warmińsko-mazurskie	3,6%	5,0%	3,9%	4,2%	3,7%	3,5
wielkopolskie	7,2%	16,8%	9,5%	8,8%	11,8%	8,7
zachodniopomorskie	4,0%	7,3%	2,4%	4,8%	3,4%	3,7

Na małopolskiej wsi odnotowano również wzrost liczby te rodzaju organizacji na przestrzeni ostatnich 10 lat. Obecnie na obszarach wiejskich województwa funkcjonuje ich 4321.

Wskaźnik	Jednostka terytorialna	Miasto/Wieś	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Liczba stowarzyszeń, organizacji społecznych wpisanych do rejestru REGON	POLSKA	Ogółem	80636	84343	88096	92044	95870	100299	104237	107876	112501	116741
		Wieś	29197	30818	32281	33725	35388	37168	38608	39686	41510	43068
	Małopolskie	Ogółem	6881	7195	7510	7852	8220	8590	8957	9266	9699	10124
		Wieś	2942	3091	3185	3311	3494	3663	3834	3939	4156	4321

Tabela wygenerowana w aplikacji STRATEG dnia 21.8.2017r. na podstawie indywidualnych ustawień użytkownika.

Najwięcej organizacji non – profit obejmuje dziedziny takie jak działalność międzynarodowa, religia, prawo i jego ochrona, prawa człowieka, rynek pracy, aktywizacja zawodowa, a ochrona środowiska, edukacja i wychowanie i badania.

1.2.3 Rynek pracy i przedsiębiorczość na OW.

• Struktura zatrudnienia mieszkańców OW, wg wieku.

W końcu 2015 r. województwo małopolskie liczyło 3.332,6 tys. mieszkańców co było wzrostem do stanu z poprzedniego roku o 4,3 tys. Dalszemu obniżeniu uległa liczba ludności w wieku produkcyjnym, a także w przedprodukcyjnej grupie wiekowej. Zanotowano natomiast wzrost ludności w wieku poprodukcyjnym. W 2015 r. w województwie małopolskim odnotowano dalszy wzrost liczby pracujących. W strukturze pracujących według statusu zatrudnienia prawie 70% stanowili zatrudnieni w ramach stosunku o pracę.

Aktywność ekonomiczna ludności w województwie małopolskim według wieku.

Rok	15-24 wartość liczb. [tys. osób]	25-34 wartość liczb. [tys. osób]	35-44 wartość liczb. [tys. osób]	45-54 wartość liczb. [tys. osób]	55-64 wartość liczb. [tys. osób]	65 lat i więcej wartość liczb. [tys. osób]
2016	126	438	401	321	206	25
2015	113	400	354	305	198	26
2014	124	375	386	299	191	24
2013	151	427	354	330	189	28
2012	140	420	359	331	173	34
2011	163	398	377	326	167	39

Źródło: Bank Danych Lokalnych

W 2015 r, struktura zatrudnienia według sektorów w województwie małopolskim- z wyłączeniem miast na prawach powiatu przedstawiała się następująco: 42% zatrudnionych było w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie, 23% w przemyśle i budownictwie, 14% w handlu; naprawie pojazdów samochodowych; transporcie i gospodarce magazynowej; zakwaterowaniu i gastronomii; informacji i komunikacji, 1% w działalności finansowej i ubezpieczeniowej; obsłudze rynku nieruchomości oraz 20% pozostałe usługi.

W roku 2015 w porównaniu do roku 2013 zmniejszył się udział osób pracujących w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie o 1 p. proc., jednak o 1 p. proc. wzrosła ilość ludzi pracujących w zakresie handlu; naprawy pojazdów samochodowych; transportu i gospodarce magazynowej; zakwaterowaniu i gastronomii; informacji i komunikacji.

Prawie we wszystkich powiatach w porównaniu do roku 2013 w roku 2015 udział zatrudnienia w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie zmniejszył się w strukturze zatrudnienia. Powiaty, w których został odnotowany nieznaczny wzrost to: chrzanowski, dąbrowski, miechowski, olkuski, oświęcimski i tatrzański.

Struktura zatrudnienia	rok 2015	% udział w ogólnej wartości
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	264991	42%
przemysł i budownictwo	145270	23%
handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja	87140	14%
działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości	8078	1%
pozostałe usługi	125317	20%
ogółem	630796	100%

Źródło: Opracowanie własne dane z GUS

*Dane zawierają dane z powiatów bez miast na prawach powiatu

Struktura zatrudnienia	rok 2013	% udział w ogólnej wartości
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	264883	43%
przemysł i budownictwo	140350	23%
handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja	81581	13,00%
działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości	7824	1,00%
pozostałe usługi	123022	20,00%
ogółem	617660	100%

Źródło: Opracowanie własne dane z GUS

*Dane zawierają dane z powiatów bez miast na prawach powiatu

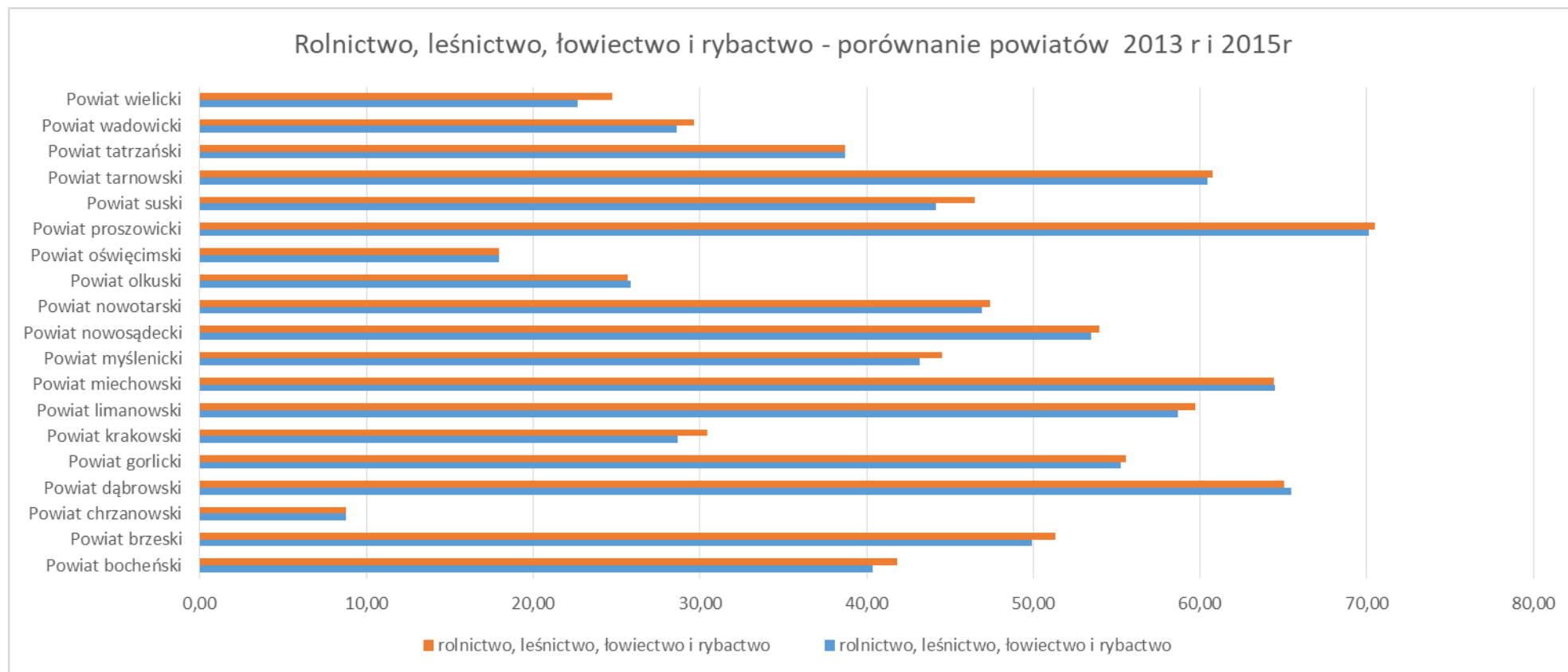
Struktura zatrudnienia w powiatach Małopolski.

Nazwa	ogółem rok 2015		rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo		przemysł i budownictwo		handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja		działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości		pozostałe usługi	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Powiat bocheński	29632	100%	11958	40,36	8253	27,85	3142	10,60	255	0,86	6024	20,33
Powiat brzeski	26672	100%	13316	49,93	5190	19,46	2512	9,42	272	1,02	5382	20,18
Powiat chrzanowski	27421	100%	2408	8,78	12023	43,85	4723	17,22	725	2,64	7542	27,50
Powiat dąbrowski	17520	100%	11474	65,49	1785	10,19	1140	6,51	131	0,75	2990	17,07
Powiat gorlicki	34037	100%	18795	55,22	5410	15,89	3282	9,64	320	0,94	6230	18,30
Powiat krakowski	69276	100%	19844	28,64	18413	26,58	17958	25,92	735	1,06	12326	17,79
Powiat limanowski	39419	100%	23131	58,68	6036	15,31	3432	8,71	392	0,99	6428	16,31
Powiat miechowski	16409	100%	10585	64,51	807	4,92	1841	11,22	123	0,75	3053	18,61
Powiat myślenicki	32248	100%	13918	43,16	7792	24,16	3995	12,39	291	0,90	6252	19,39
Powiat nowosądecki	51072	100%	27300	53,45	8621	16,88	5664	11,09	415	0,81	9072	17,76
Powiat nowotarski	45797	100%	21486	46,92	7797	17,03	5904	12,89	504	1,10	10106	22,07
Powiat olkuski	32090	100%	8302	25,87	11637	36,26	4701	14,65	1434	4,47	6016	18,75
Powiat oświęcimski	34628	100%	6214	17,95	12754	36,83	5413	15,63	672	1,94	9575	27,65
Powiat proszowicki	14246	100%	9990	70,12	622	4,37	1415	9,93	119	0,84	2100	14,74
Powiat suski	23126	100%	10214	44,17	6093	26,35	2391	10,34	180	0,78	4248	18,37
Powiat tarnowski	52455	100%	31718	60,47	7591	14,47	5417	10,33	224	0,43	7505	14,31
Powiat tatrzański	17183	100%	6653	38,72	1142	6,65	4120	23,98	347	2,02	4921	28,64
Powiat wadowicki	40035	100%	11454	28,61	13410	33,50	5629	14,06	616	1,54	8926	22,30
Powiat wielicki	27530	100%	6231	22,63	9894	35,94	4461	16,20	323	1,17	6621	24,05

Struktura zatrudnienia w powiatach Małopolski.

Nazwa	ogółem 2013		rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo		przemysł i budownictwo		handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja		działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości		pozostałe usługi	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Powiat bocheński	28577	100%	11948	41,81	7288	25,50	3176	11,11	226	0,79	5939	20,78
Powiat brzeski	25945	100%	13313	51,31	4841	18,66	2541	9,79	248	0,96	5002	19,28
Powiat chrzanowski	27641	100%	2415	8,74	12448	45,03	4253	15,39	728	2,63	7797	28,21
Powiat dąbrowski	17608	100%	11450	65,03	1814	10,30	1169	6,64	136	0,77	3039	17,26
Powiat gorlicki	33858	100%	18800	55,53	5525	16,32	2897	8,56	356	1,05	6280	18,55
Powiat krakowski	65298	100%	19871	30,43	17345	26,56	14712	22,53	678	1,04	12692	19,44
Powiat limanowski	38600	100%	23053	59,72	5608	14,53	3158	8,18	395	1,02	6386	16,54
Powiat miechowski	16392	100%	10562	64,43	855	5,22	1746	10,65	141	0,86	3088	18,84
Powiat myślenicki	31272	100%	13918	44,51	7261	23,22	3696	11,82	289	0,92	6108	19,53
Powiat nowosądecki	50620	100%	27312	53,95	8936	17,65	5204	10,28	393	0,78	8775	17,34
Powiat nowotarski	45349	100%	21483	47,37	7477	16,49	6170	13,61	511	1,13	9708	21,41
Powiat olkuski	32281	100%	8289	25,68	11396	35,30	4996	15,48	1375	4,26	6225	19,28
Powiat oświęcimski	34797	100%	6234	17,92	13172	37,85	5545	15,94	627	1,80	9219	26,49
Powiat proszowicki	14145	100%	9972	70,50	842	5,95	1126	7,96	112	0,79	2093	14,80
Powiat suski	22074	100%	10256	46,46	5299	24,01	2205	9,99	184	0,83	4130	18,71
Powiat tarnowski	52151	100%	31670	60,73	7910	15,17	5171	9,92	194	0,37	7206	13,82
Powiat tatrzański	17187	100%	6652	38,70	1179	6,86	4130	24,03	304	1,77	4922	28,64
Powiat wadowicki	38635	100%	11447	29,63	12651	32,74	5448	14,10	640	1,66	8449	21,87
Powiat wielicki	25230	100%	6238	24,72	8503	33,70	4238	16,80	287	1,14	5964	23,64

Opracowanie własne. Dane GUS

Opracowanie własne. Dane GUS

W 2015r. liczba pracujących wzrosła w stosunku do roku 2013 o wzrosła 2,12%. W poszczególnych powiatach sytuację przedstawia poniższa tabela.

Rynek pracy ogółem

Nazwa	rok 2013	rok 2015	% udział roku 2013 do roku 2015
Powiat bocheński	28577	29632	3,69%
Powiat brzeski	25945	26672	2,8%
Powiat chrzanowski	27641	27421	-0,8%
Powiat dąbrowski	17608	17520	-0,5%
Powiat gorlicki	33858	34037	0,5%
Powiat krakowski	65298	69276	6,09%
Powiat limanowski	38600	39419	2,12%
Powiat miechowski	16392	16409	0,1%
Powiat myślenicki	31272	32248	3,12%
Powiat nowosądecki	50620	51072	0,89%
Powiat nowotarski	45349	45797	0,98%
Powiat olkuski	32281	32090	-0,6%
Powiat oświęcimski	34797	34628	-0,5%
Powiat proszowicki	14145	14246	0,7%
Powiat suski	22074	23126	4,77%
Powiat tarnowski	52151	52455	0,58%
Powiat tatrzański	17187	17183	-0,03%
Powiat wadowicki	38635	40035	3,62%
Powiat wielicki	25230	27530	9,1%

Źródło: Opracowanie własne dane* z GUS.

*Dane powiatowe bez miast na prawach powiatu

W powiatach: chrzanowskim, dąbrowskim, olkuskim, oświęcimskim oraz tatrzańskim liczba osób pracujących znacznie spadła. W pozostałych powiatach można zauważyć wzrost zatrudnienia. Najkorzystniej jest w powiatach: wielickim, krakowskim, suskim, wadowickim, bocheńskim oraz myślenickim tutaj ilość osób pracujących znacznie wzrosła.

• Główne dziedziny aktywności gospodarczej

W województwie małopolskim w 2015 r. struktura podmiotów wg. sektorów ekonomicznych kształtowała się podobnie jak w kraju. W 2015 r. udział podmiotów prowadzących działalność rolniczą (sektor I) stanowił 1,1 % ogółu podmiotów (w 2011 r. było 2,1%). Udział podmiotów prowadzących działalność przemysłową i budowlaną (sektor II) wynosił 24,0% ogółu podmiotów i był bardzo zbliżony do roku 2011. Pozostała działalność skupiała 74,9%, podczas gdy w 2011 r. - 74,1% ogółu podmiotów. W pozostałej działalności gospodarczej:

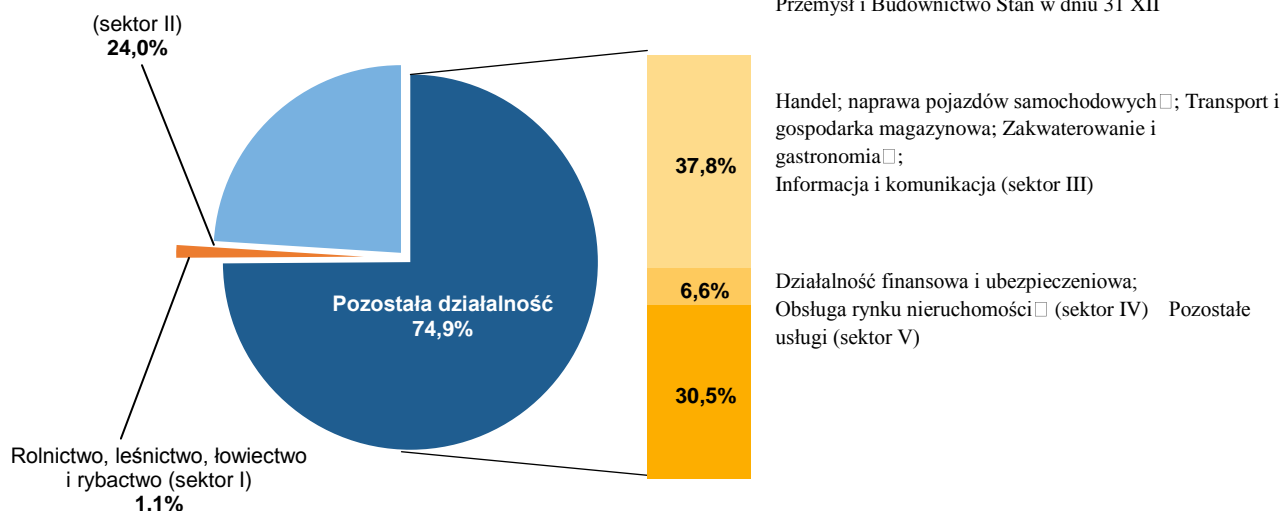
- dominowała działalność zaliczana do sektora III „Handel; naprawa pojazdów samochodowych”; „Transport i gospodarka magazynowa”; „Zakwaterowanie i gastronomia”; „Informacja i komunikacja” która stanowiła 37,8% ogółu podmiotów,

- znaczna liczba podmiotów skupiona była w sekcjach zaliczanych do pozostałych usług (sektor V), które stanowiły 30,5% ogółu podmiotów i zawierały między innymi sekcje: „Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna”, „Opieka zdrowotna i pomoc społeczna”,

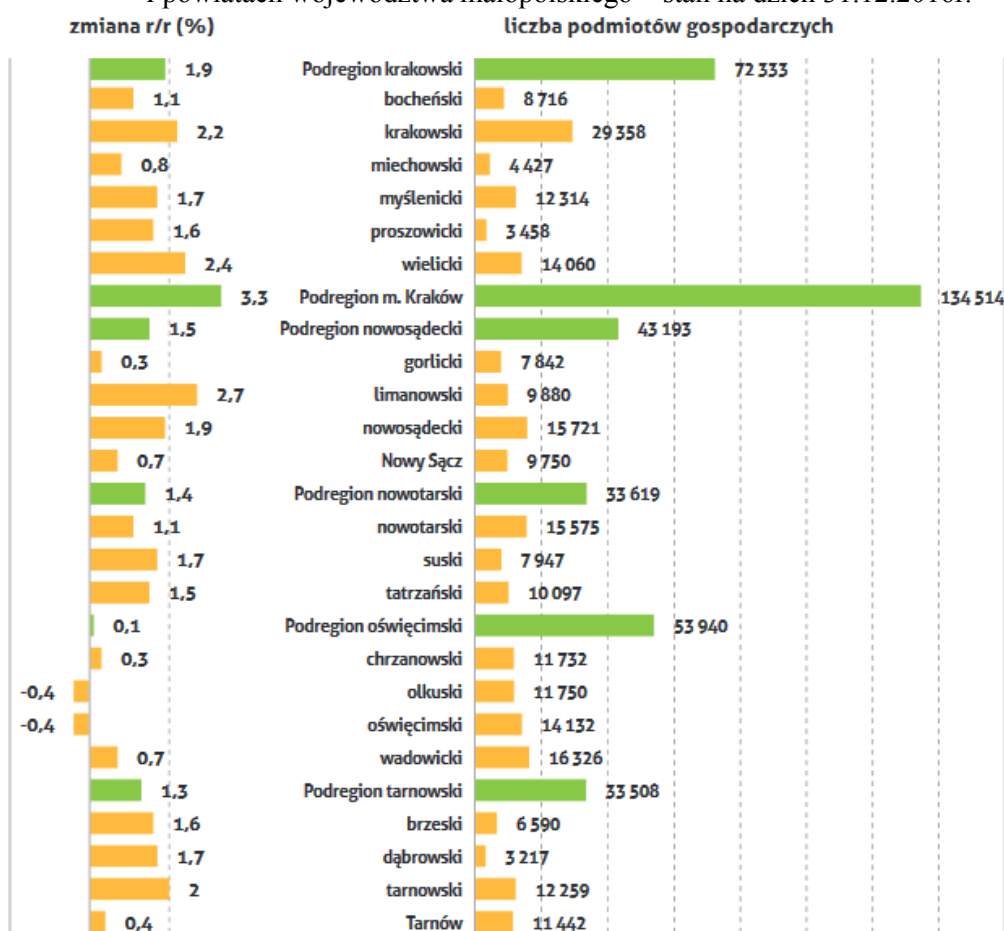
- udział podmiotów zaliczanych do IV sektora prowadzących działalność finansową i ubezpieczeniową łącznie z obsługą nieruchomości wynosił 6,6% ogółu podmiotów. W 2015 r. podobnie jak w latach ubiegłych przedsiębiorcy decydując się na otworzenie nowej firmy najczęściej wybierali jako dominującą działalność „Handel; naprawa pojazdów samochodowych” - 6,6 tys. (19,9% ogółu nowych podmiotów), budownictwo - 6,5 tys. (19,5%), działalność profesjonalną, naukową i techniczną - 3,7 tys. (11,0%) oraz przetwórstwo przemysłowe - 2,5 tys. (7,6%).

Struktura podmiotów gospodarki narodowej według sektorów prowadzonej działalności w 2015 r.

Przemysł i Budownictwo Stan w dniu 31 XII

Liczba podmiotów gospodarczych (w tysiącach) i zmiana (w %) w stosunku do roku 2015 w podregionach i powiatach województwa małopolskiego – stan na dzień 31.12.2016r.

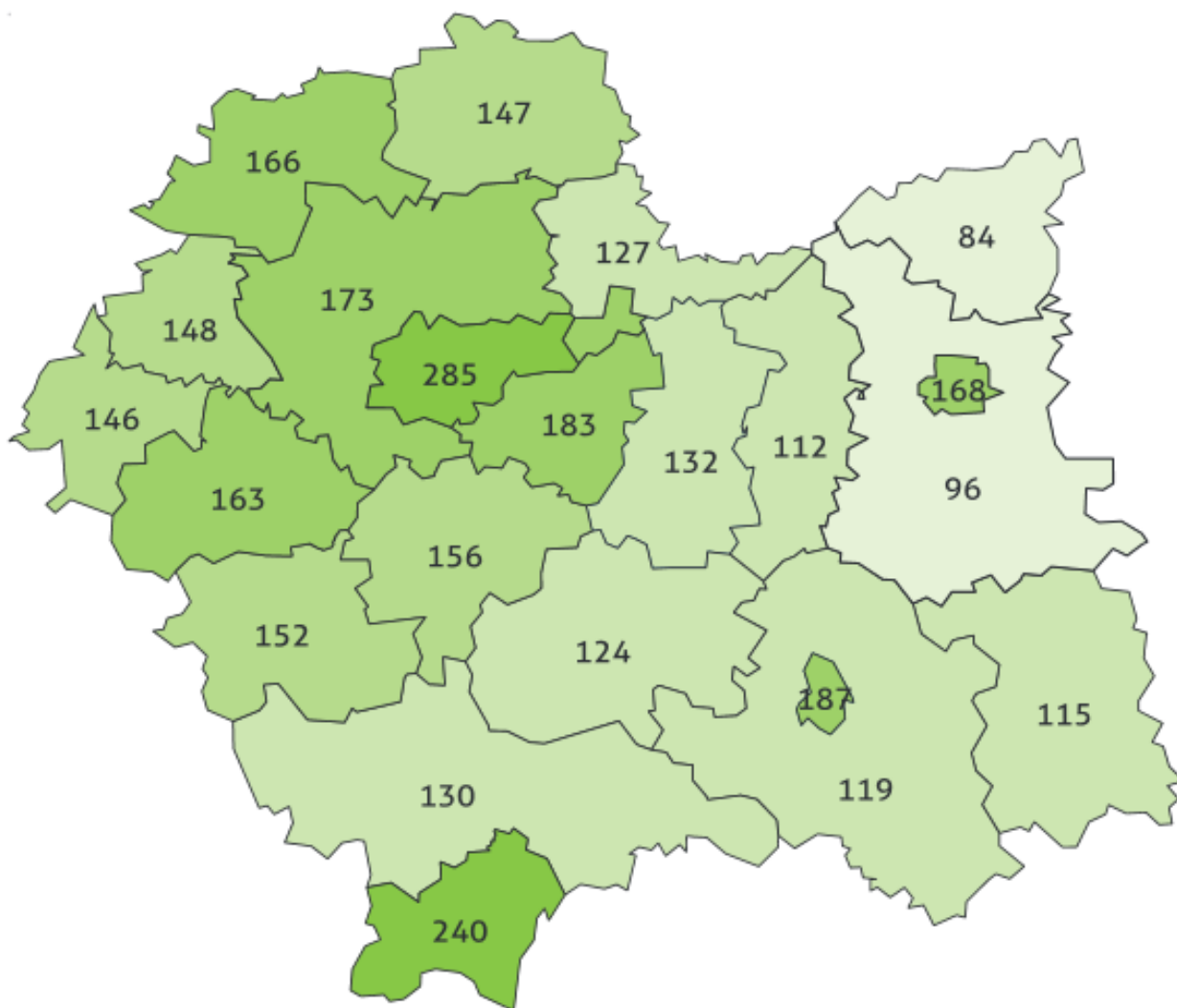

Źródło: Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON w województwie małopolski. Stan na koniec 2016 r.

Opracowanie GUS www.wup-krakow.pl

W roku 2016 wśród powiatów największy wzrost liczby podmiotów gospodarczych zanotowały: limanowski (2,7%), wielicki (2,4%) oraz krakowski (2,2%). W dwóch powiatach zanotowano spadek liczby podmiotów, w oświęcimskim i olkuskim o -0,4%.

Wskaźnik przedsiębiorczości w powiatach Małopolski (liczba podmiotów gospodarczych na 1 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym)

Źródło: Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2015 roku. GUS, Warszawa 2016. www.wup.krakow.pl Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w roku 2016.

Najwyższy wskaźnik przedsiębiorczości występuje w powiecie krakowskim i tatrzańskim. Natomiast najmniejszy w powiecie tarnowskim i dąbrowskim, co oznacza że na tych terenach jest mało zakładów pracy w porównaniu do ilości mieszkańców. Przedsiębiorczość rozwija się głównie na obszarach o dobrze rozwiniętej infrastrukturze technicznej (np. drogowej) wysoko zurbanizowany i gęsto zaludniony. Pozytywnie rozwijają się tu obszary położone wokół miasta Krakowa, który stanowi największy rynek zbytu towarów i usług w województwie. Obszary położone wokół wojewódzkiej metropolii są szczególnie rozdrobnione agrarnie i poddane silnej presji inwestycyjnej, co w naturalny sposób sprzyja ograniczaniu produkcji rolnej na rzecz innych pozarolniczych i okołorolniczych źródeł dochodu ludności wiejskiej. Na obszarach o korzystnych warunkach przyrodniczo-glebowych do produkcji rolnej przedsiębiorczość pozarolnicza rozwija się słabiej gdyż tam produkcja rolna wciąż stanowi ważne źródło dochodu rodzin wiejskich. Szczególne miejsce na mapie przedsiębiorczości województwa zajmuje powiat tatrzański gdzie „praca na własny rachunek” ma wieloletnie tradycje a miejscowe rzemiosło (stolarstwo) oraz przemysł pamiątkarski przynoszą znaczne dochody mieszkańcom.

Podmioty gospodarki narodowej wg. sekcji i działów PKD w podziale na obszary wiejskie w powiatach do ogólnej ich liczby w Małopolsce.

Nazwa	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	przetwórstwo przemysłowe	budownictwo	handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	transport i gospodarka magazynowa	działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	opieka zdrowotna i pomoc społeczna	działalność organizacji członkowskich; gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby
Małopolskie	3 943	36 007	50 868	88 219	23 441	36 844	20 561	23 753
Powiat bocheński	159	573	1 253	1 105	281	242	180	327
Powiat brzeski	220	454	1 296	871	307	213	152	304
Powiat chrzanowski	33	430	584	1 043	339	253	98	256
Powiat dąbrowski	87	166	364	439	128	69	37	123
Powiat gorlicki	217	588	1 418	838	227	230	147	298
Powiat krakowski	307	2 469	3 413	6 072	1 945	2 303	1 093	1 470
Powiat limanowski	141	691	2 524	1 508	403	309	218	443
Powiat miechowski	117	214	360	805	322	102	76	189
Powiat myślenicki	102	1 241	1 793	1 871	470	439	296	418
Powiat nowosądecki	319	1 023	3 788	2 285	665	576	411	714
Powiat nowotarski	165	1 162	2 099	1 846	639	385	278	492
Powiat olkuski	84	630	673	1 650	466	322	173	277
Powiat oświęcimski	67	629	805	1 494	395	358	233	363
Powiat proszowicki	99	202	380	629	200	121	68	195
Powiat suski	118	1 378	1 009	1 088	277	178	183	258
Powiat tarnowski	282	1 322	2 282	2 280	706	564	404	676
Powiat tatrzański	35	324	504	803	387	168	100	189
Powiat wadowicki	263	2 511	1 701	2 526	515	499	224	576
Powiat wielicki	64	892	1 541	2 317	790	618	317	518

Opracowanie własne

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Rozkład dziedzin aktywności gospodarczej pokrywał się z rozkładem krajowym i wojewódzkim. Na obszarach wiejskich województwa małopolskiego najwięcej firm zajmuje się handlem hurtowym i detalicznym; naprawą pojazdów samochodowych. W tej dziedzinie jest zarejestrowanych ponad 88 tys. jednostek. Najwięcej firm działających w tym charakterze znajduje się w powiecie krakowskim, wadowickim i wielickim. Drugie miejsce zajmuje budownictwo, w którym działa ponad 50 tys. firm. I tutaj również pierwsze miejsce zajmuje powiat krakowski, następnie limanowski i tarnowski.

- **Wielkość przedsiębiorstw i ich lokalizacja**

Na obszarach wiejskich województwa małopolskiego z każdym rokiem odnotowuje się wzrost liczby zarejestrowanych podmiotów. Spośród powiatów najwięcej podmiotów gospodarczych znajduje się w powiecie krakowskim, nowosądeckim, tarnowskim i wadowickim. Najmniej zarejestrowanych podmiotów posiadają powiaty dąbrowski, miechowski, proszowski.

Podmioty gospodarcze ogółem - OW

Powiat	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Powiat bocheński	4 357	4 487	4 654	4 783	4 865	4 948
Powiat brzeski	3 827	4 021	4 196	4 335	4 414	4 501
Powiat chrzanowski	3 501	3 593	3 703	3 754	3 711	3 739
Powiat dąbrowski	1 522	1 576	1 614	1 673	1 716	1 757
Powiat gorlicki	4 217	4 358	4 517	4 542	4 656	4 702
Powiat krakowski	19 881	21 008	21 812	22 593	23 237	23 850
Powiat limanowski	6 230	6 297	6 460	6 782	7 049	7 268
Powiat miechowski	2 386	2 470	2 531	2 594	2 623	2 654
Powiat myślenicki	6 851	7 000	7 235	7 462	7 568	7 731
Powiat nowosądecki	9 713	10 185	10 623	11 015	11 434	11 727
Powiat nowotarski	7 455	7 775	7 974	8 235	8 461	8 663
Powiat olkuski	4 806	4 877	4 925	4 992	5 052	5 055
Powiat oświęcimski	5 007	5 152	5 291	5 359	5 368	5 385
Powiat proszowski	1 958	2 060	2 194	2 217	2 308	2 356
Powiat suski	4 851	4 934	4 967	5 039	5 094	5 175
Powiat tarnowski	8 657	9 105	9 495	9 708	9 962	10 194
Powiat tatrzański	3 860	3 988	4 055	4 089	4 170	4 279
Powiat wadowicki	9 527	9 748	9 876	10 012	10 098	10 194
Powiat wielicki	7 237	7 624	7 936	8 194	8 466	8 606

Jeśli chodzi o wielkość przedsiębiorstw to z uwagi na liczbę osób zatrudnionych można stwierdzić że największe przedsiębiorstwa znajdują się w powiatach krakowskim i nowosądeckim. W krakowskim zarejestrowanych jest 96 podmiotów zatrudniających od 50-249 osób, 8 przedsiębiorstw zatrudniających od 250-999 osób i jedno zatrudniające powyżej 1000 osób. W nowosądeckim są 51 przedsiębiorstwa zatrudniające powyżej 50 do 249 osób i dwa zatrudniające od 250-999 osób. W pozostałych powiatach dominują podmioty z mniejszą liczbą zatrudnionych. Największa liczba przedsiębiorstw znajduje się w przedziale 0-9 osób zatrudnionych.

Podmioty gospodarcze wg. wielkości – OW – według liczby zatrudnionych

Nazwa	Rok 2016				
	0 - 9	10 - 49	50 - 249	250 - 999	1000 i więcej
Powiat bocheński	4 732	202	14	0	0
Powiat brzeski	4 332	154	15	0	0
Powiat chrzanowski	3 609	126	4	0	0
Powiat dąbrowski	1 674	79	4	0	0
Powiat gorlicki	4 544	144	14	0	0
Powiat krakowski	22 994	751	96	8	1
Powiat limanowski	7 000	248	18	1	1
Powiat miechowski	2 564	84	6	0	0
Powiat myślenicki	7 504	207	20	0	0
Powiat nowosądecki	11 238	436	51	2	0
Powiat nowotarski	8 316	321	26	0	0

Powiat olkuski	4 896	142	13	4	0
Powiat oświęcimski	5 213	155	15	2	0
Powiat proszowski	2 258	85	13	0	0
Powiat suski	5 000	159	15	1	0
Powiat tarnowski	9 731	416	41	5	1
Powiat tatrzański	4 175	100	4	0	0
Powiat wadowicki	9 854	302	37	1	0
Powiat wielicki	8 317	271	16	2	0

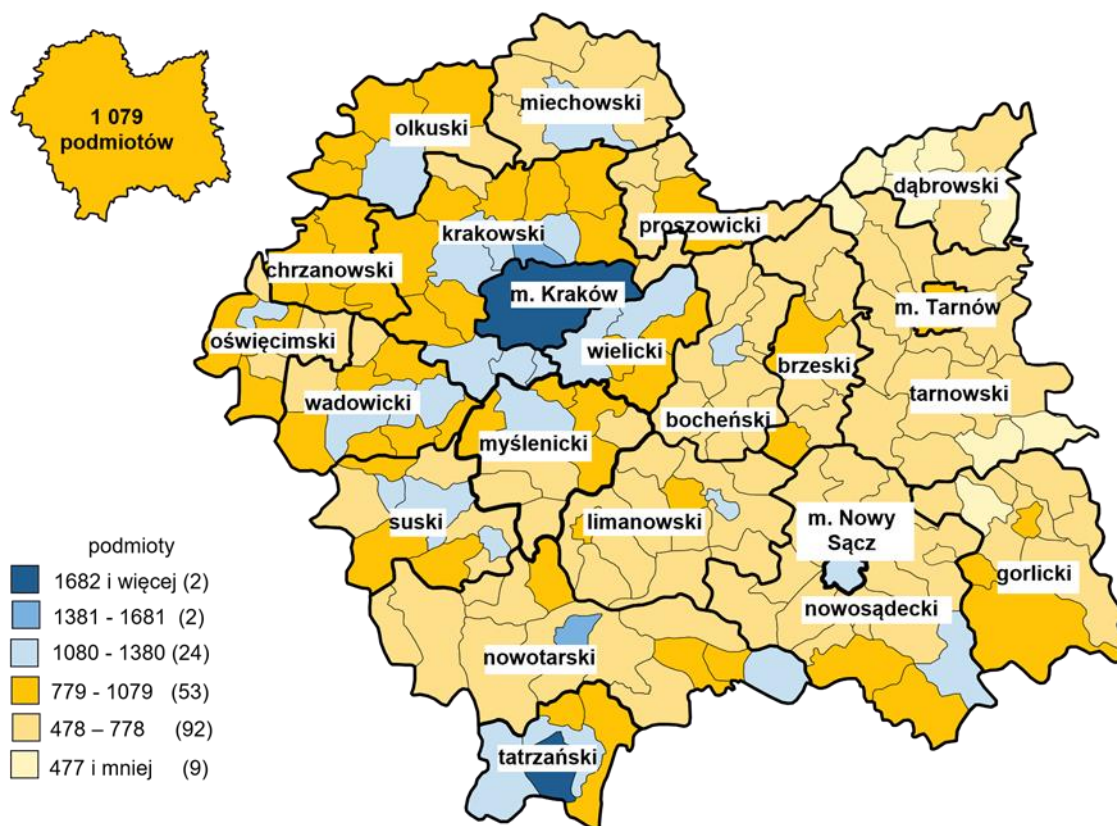
Podmioty gospodarcze na 10.000 mieszkańców wg. powiatów OW

Nazwa	ogółem			
	2010	2012	2014	2016
	[-]	[-]	[-]	[-]
Powiat bocheński	962,7	994,4	1 040,2	1 072,5
Powiat brzeski	873,4	901,7	960,2	990,4
Powiat chrzanowski	1 147,6	1 148,6	1 203,3	1 213,5
Powiat dąbrowski	548,9	560,2	590,2	618,3
Powiat gorlicki	919,5	981,5	1 008,1	1 030,3
Powiat krakowski	1 347,6	1 436,9	1 530,2	1 592,3
Powiat limanowski	1 010,6	1 000,1	1 056,9	1 109,1
Powiat miechowski	999,2	1 037,5	1 099,1	1 138,8
Powiat myślenicki	1 196,9	1 192,7	1 253,9	1 279,1
Powiat nowosądecki	903,4	952,2	1 018,8	1 072,8
Powiat nowotarski	951,2	972,3	1 011,7	1 060,4
Powiat olkuski	1 320,0	1 312,8	1 348,7	1 386,2
Powiat oświęcimski	1 063,3	1 077,3	1 113,7	1 126,5
Powiat proszowski	944,1	930,6	1 005,0	1 078,3
Powiat suski	1 274,2	1 274,5	1 286,2	1 317,2
Powiat tarnowski	742,3	778,0	819,5	857,7
Powiat tatrzański	1 592,7	1 561,4	1 593,1	1 666,5
Powiat wadowicki	1 340,0	1 341,1	1 371,0	1 386,3
Powiat wielicki	1 281,9	1 351,3	1 421,6	1 477,6

Liczba podmiotów gospodarczych na 10.000 ludności obrazuje aktywność gospodarczą ludności. Liczba podmiotów gospodarczych na 10.000 ludności osiągnęła wysokie wartości w gminach województwa małopolskiego położonych w sąsiedztwie aglomeracji krakowskiej oraz w gminach turystycznych położonych w południowej części województwa małopolskiego. Małą liczbę podmiotów odnotowano w gminach wschodnich i północnych województwa. Średni dla województwa wynosi 1172 podmioty. Najwyższą wartość wskaźnik przyjął w powiecie krakowskim (1592,3), tatrzańskim (1666,5) i wielickim (1477,6), zaś najniższą w powiecie dąbrowskim (618,3) oraz tarnowskim (857,7).

Podmioty gospodarcze na 10 tys. ludności w 2015 r.

Stan w dniu 31 XII

Źródło: Warunki życia ludności w gminach województwa małopolskiego w latach 2011-2015 Urząd Statystyczny w Krakowie.

• Dominujące rodzaje działalności gospodarczej.

Rejestr REGON obejmuje wszystkie podmioty gospodarki narodowej, dostarcza informacji o przestrzennym zróżnicowaniu podmiotów oraz pozwala analizować ich strukturę według klas wielkości, rodzaju prowadzonej działalności oraz form prawnych na różnych szczeblach przekrojów terytorialnych.

W roku 2016 w podmiotach gospodarki narodowej dominującymi rodzajami działalności były spółki handlowe i spółki cywilne. Najwięcej spółek handlowych było zarejestrowanych w powiecie krakowskim, następnie w wielickim i oświęcimskim. Natomiast najmniej spółek handlowych było zarejestrowanych w powiecie dąbrowskim, miechowskim i proszowickim. Z kolei jeżeli chodzi o spółki cywilne tutaj też pierwsze miejsce w ilości zarejestrowanych podmiotów o tym rodzaju działalności zajmuje powiat krakowski, następnie powiat oświęcimski i wadowicki. Najmniej tych podmiotów było zarejestrowanych w powiecie dąbrowskim.

Odrębną formą aktywności na rynku pracy jest samozatrudnienie. Samozatrudnienie to podejmowanie działalności gospodarczej we własnym imieniu, na własny rachunek i na własne ryzyko. Działalność ta może być prowadzona jednoosobowo, bądź też przy wykorzystaniu pracy zatrudnionych osób. Przechodzenie z pracy etatowej na samozatrudnienie często bywa wymuszane przez pracodawców, którzy chcą w ten sposób obniżyć swoje koszty działalności i nie ponosić obowiązków wynikających z kodeksu pracy. Bywa też, że stroną inicjującą jest pracownik, który w formie pracy „na swoim” oczekuje większej satysfakcji zawodowej, elastyczności czasu i miejsca pracy a także zmniejszenia obciążeń podatkowych.

[Rynek Pracy w województwie małopolskim 2016]

Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą wg sekcji PKD 2007 na OW w roku 2015 i 2016

Nazwa	Rok 2015	Rok 2016
Powiat bocheński	3 984	4 052
Powiat brzeski	3 675	3 739
Powiat chrzanowski	3 093	3 108
Powiat dąbrowski	1 355	1 384
Powiat gorlicki	3 851	3 873
Powiat krakowski	18 895	19 199
Powiat limanowski	6 072	6 263
Powiat miechowski	2 097	2 114
Powiat myślenicki	6 473	6 589
Powiat nowosądecki	9 661	9 865
Powiat nowotarski	6 975	7 120
Powiat olkuski	4 201	4 177
Powiat oświęcimski	4 483	4 473
Powiat proszowski	1 807	1 823
Powiat suski	4 318	4 386
Powiat tarnowski	8 188	8 366
Powiat tatrzański	3 520	3 606
Powiat wadowicki	8 617	8 673
Powiat wielicki	7 063	7 140

Opracowanie własne

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Z danych zawartych w powyższej tabeli widać, iż z roku na rok osób, które decydują się na prowadzenie działalności gospodarczej przybywa. W każdym z powiatów w roku 2016 w porównaniu do roku 2015 został odnotowany wzrost ilości osób fizycznych prowadzących działalność. Najwięcej tych podmiotów znajduje się w powiecie krakowskim.

Podobnie jak w latach poprzednich w 2014 r. w ogólnej liczbie przedsiębiorstw prowadzących działalność gospodarczą dominowały podmioty małe stanowiące 99,1%, przy czym w zdecydowanej większości były to mikroprzedsiębiorstwa o liczbie pracujących do 9 osób (95,6%). Udział jednostek średnich i dużych stanowił odpowiednio 0,8% i 0,1% wszystkich przedsiębiorstw.

Najliczniejszą grupę stanowiły przedsiębiorstwa prowadzące działalność w zakresie handlu i napraw pojazdów samochodowych - 25,8%, budownictwa - 14,4%, działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej - 12,2%, przemysłu - 11,0%. W każdej z tych dziedzin działalności dominowały przedsiębiorstwa małe.

Od 2011 r. największy wzrost liczby podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w województwie małopolskim zaobserwowano w działalności związanej z informacją i komunikacją (o 40,3%) oraz opieką zdrowotną i pomocą społeczną (o 19,4%). Znaczący przyrost liczby przedsiębiorstw odnotowano również w działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej (o 18,4%) i edukacji (o 13,6%).

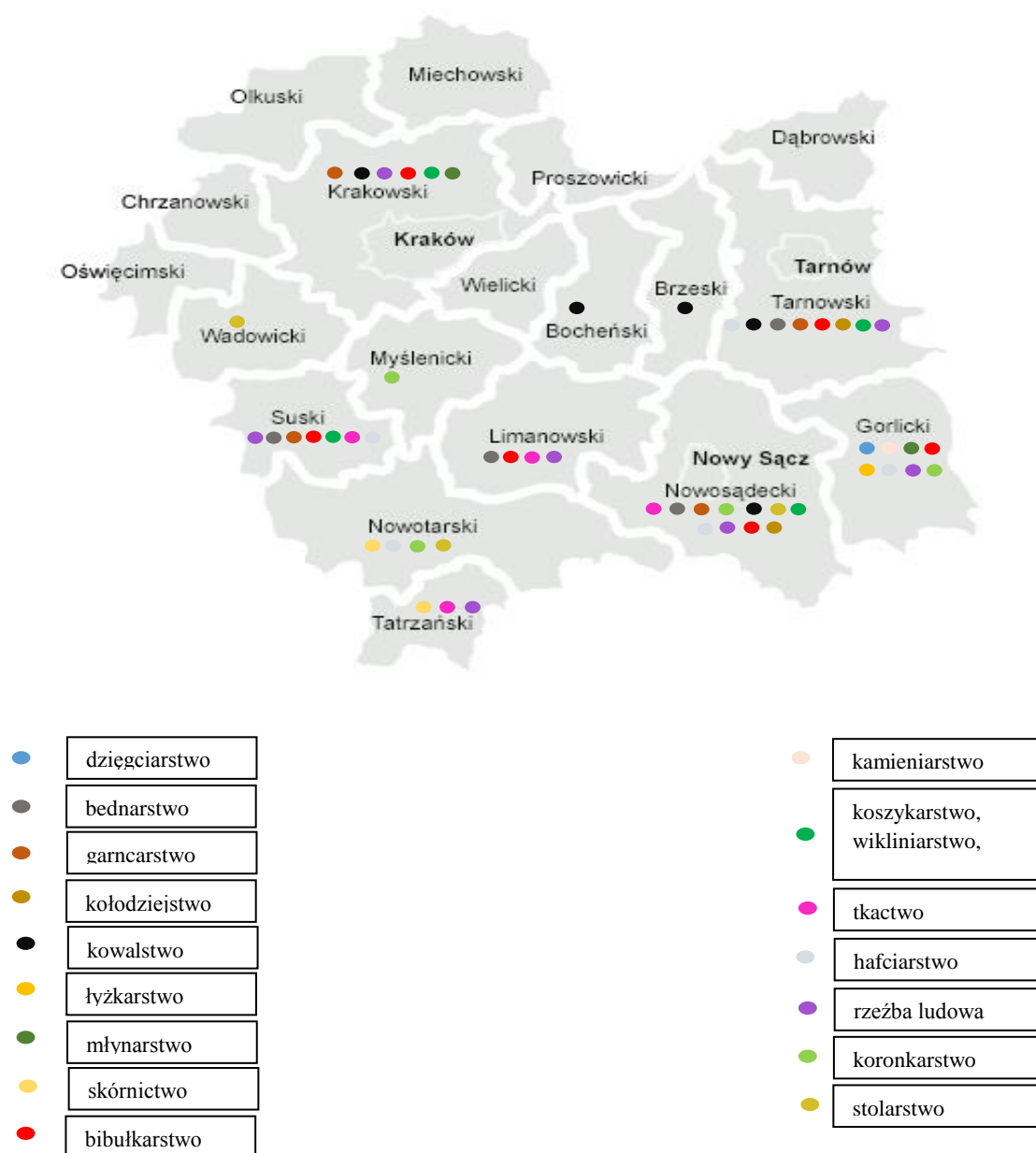
• Rzemiosło i rękodzielnictwo w Małopolsce.

Ważnym źródłem dochodów mieszkańców małopolskiej wsi jest rzemiosło i rękodzielnictwo ludowe w tym także dotyczące tzw. „ginących zawodów”. Przedsiębiorczość w powyższym zakresie związana jest ściśle z zagadnieniami dotyczącymi rozwoju turystyki i agroturystyki lokalnej oraz kultywowania miejscowych tradycji. Szczególna wartość kulturową dla regionu mają takie zawody rzemieślnicze jak:

- dzięgiarstwo – działalność kontynuowana przez rzemieślników w powiecie gorlickim,
- bednarstwo – zawód kontynuuje 8 rzemieślników z powiatów nowosądeckiego, limanowskiego, tarnowskiego i suskiego,
- garncarstwo – działalność prowadzona przez rzemieślników w powiatach suskim, krakowskim, sądeckim i tarnowskim,
- kołodziejstwo – zawód ten aktualnie wykonuje dwóch rzemieślników z powiatów sądeckiego i tarnowskiego,
- kowalstwo – największe ośrodki kowalstwa działają obecnie w Świątnikach Górnych, Sułkowicach a także w miejscowościach Nowy Wiśnicz, Ropa, Mszana Dolna, Pcim,
- łyżkarstwo – zawód ten kontynuuje trzech rzemieślników w powiecie gorlickim,
- młynarstwo – obecnie zawód wykonywany przez rzemieślników w powiatach gorlickim i krakowskim,
- skórnictwo (kaletnictwo ludowe) – rzemiosło aktywnie rozwija się głównie na terenie Podhala gdzie związane jest z miejscową tradycją regionalną i wciąż odgrywa ważną funkcję gospodarczą jako źródło dochodu miejscowej ludności,

- bibułkarstwo – zawód wykonywany wciąż przez 25 twórców ludowych w powiatach nowosądeckim, gorlickim, krakowskim, suskim, tarnowskim i limanowskim,
- kamieniarstwo – zawód uprawiany głównie przez rzemieślników z powiatu gorlickiego,
- wikliniarstwo - zawód wykonywany obecnie przez 10 twórców ludowych w powiecie krakowskim, suskim, tarnowskim i sądeckim,
- tkactwo – działalność prowadzona przez rzemieślników z powiatów sądeckiego, suskiego, tatrzańskiego i limanowskiego,
- hafciarstwo – działalność prowadzona przez 27 twórców ludowych z powiatów tarnowskiego, gorlickiego, nowosądeckiego, suskiego, nowotarskiego i brzeskiego,
- rzeźba ludowa – 47 twórców ludowych wykonuje ten zawód na terenie powiatów krakowskiego, suskiego, limanowskiego, nowosądeckiego, tarnowskiego, gorlickiego i tatrzańskiego,
- koronkarstwo – centrum koronkarstwa w Małopolsce jest miejscowość Bobowa oraz Brzana, Biesna, Jankowa, Łużna, Siedliska a także Stary Sącz, Krościenko, Wiśniowa,
- stolarstwo i wyrób mebli – stolarstwo to tradycyjne rzemiosło wykonywane na Podhalu i w regionie sądeckim, do dnia dzisiejszego stanowi ważne źródło dochodu dla miejscowej ludności. Z wyrobu mebli drewnianych słynie natomiast Kalwaria Zebrzydowska i jej okolice.

Lokalizacja działalności rzemieślniczej prowadzonej na obszarach wiejskich Małopolski
(w tym tzw. ginących zawodów)

- **Bariery w rozwoju przedsiębiorczości na OW Małopolski.**

Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich dokonuje się pod wpływem określonych czynników społeczno-ekonomicznych. Mogą one być stymulatorami wzrostu gospodarczego lub wręcz przeciwnie hamować powstawanie nowych podmiotów gospodarczych. Można dokonać różnej klasyfikacji tych kryteriów.

Czynniki regionalne wpływające na rozwój przedsiębiorczości to przede wszystkim odpowiednio dostosowana infrastruktura techniczno-ekonomiczna oraz położenie regionu względem krajowych i regionalnych ośrodków wzrostu gospodarczego. Dla obszarów wiejskich szczególnie ważne są czynniki o znaczeniu lokalnym do których możemy zaliczyć: potencjał demograficzny, dostępność zasobów kapitałowych, chłonność rynku lokalnego, stan bezrobocia oraz tradycje w rozwoju prywatnej inicjatywy.

Według badań dr Nurzyńskiej (Zakład Ekonomii Wsi Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN) podstawowymi barierami instytucjonalnymi rozwoju przedsiębiorczości są skomplikowane przepisy prawne, niedostosowanie ich do realiów małych i mikro firm, które dominują na obszarach wiejskich, przeregulowanie gospodarki, brak systemu edukacji promującego postawy „przedsiębiorcze” i wiedzę ekonomiczną, brak zaufania między instytucjami samorządu lokalnego, czy pomiędzy przedsiębiorstwami, brak wzorców i postaw przedsiębiorczych.

Wyniki badań empirycznych przeprowadzonych w 2012 roku, dotyczące problematyki rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw na obszarach wiejskich województwa małopolskiego wskazują, iż dla blisko 80% ankietowanych barierą w rozwoju są częste zmiany w systemie podatkowym. Duże trudności sprawiają także zatory płatnicze (70 %) i ograniczony dostęp do źródeł finansowania działalności gospodarczej. Dla ponad 50% ankietowanych barierę stanowiły problemy natury prawnej (niestabilność, zmienność i niezrozumiałość systemu prawnego, nieskuteczność wymiaru sprawiedliwości. Na dalszych miejscach wskazywano obciążenia o charakterze paropodatkowym, związane z pracą i składki na ubezpieczenia społeczne. Natomiast problemy ze złą infrastrukturą, a także niekorzystny system opodatkowania nie stanowiły bariery w funkcjonowaniu ankietowanych przedsiębiorstw.

Do barier rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw na obszarach wiejskich możemy zaliczyć także te czynniki, które zdaniem ankietowanych wpływają niekorzystnie na rozwój nierolniczej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich. Najczęściej wskazywanym czynnikiem były tu niskie dochody ludności (prawie 60%), które ograniczają popyt. Dla blisko 35% badanych przedsiębiorców niska opłacalność prowadzonej działalności, trudności natury administracyjnej to czynniki spowalniające ich rozwój. (Stowarzyszenie ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu Roczniki Naukowe tom XV zeszyt I, Dagmara K. Zuzek – Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie „Główne bariery rozwoju i funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw na obszarach wiejskich województwa małopolskiego”).

Wskazane przez respondentów bariery pokrywają się częściowo ze wskazywanymi słabymi stronami przedsiębiorczości na wsi do których oprócz wspomnianego już niedostatecznego popytu związanego z niskimi dochodami mieszkańców terenów wiejskich, gorzej rozwiniętej infrastruktury możemy zaliczyć trudniejszy dostęp do docelowego odbiorcy, relatywnie niskie kwalifikacje mieszkańców wsi, brak specjalistów, utrudniony dostęp do usług finansowych.

- **Bezrobocie w Małopolsce.**

Problematyka związana z kwestią bezrobocia jest jednym z najbardziej istotnych zagadnień będących przedmiotem polityki społecznej państwa. Wynika to zarówno z problemów, jakie związane są z samym bezrobociem, jak i tych, które mogą być pochodną jego występowania. W województwie małopolskim stopa bezrobocia na koniec 2016 r. wyniosła 6,7. Widać, że od kilku lat stopa bezrobocia sukcesywnie spada, co jest oznaką tworzenia się nowych miejsc pracy i rozwoju przedsiębiorczości.

W stosunku do 2015 roku, na koniec 2016 r. spadek liczby bezrobotnych odnotowano we wszystkich powiatach województwa małopolskiego. Przy czym najbardziej znaczący w powiecie limanowskim (o 3,4%), powiecie olkuskim (o 3,3%), powiecie nowosądeckim (o 3,1%).

Stopa bezrobocia w powiatach

PUP	2013	2015	2016
PUP BOCHNIA	11,0	7,0	6,2
PUP BRZESKO	13,6	10,3	8,1
PUP CHRZANÓW	16,4	11,9	10,5
PUP DĄBROWA TARNOWSKA	20,3	16,1	13,9
PUP GORLICE	14,7	11,3	8,5

UPP KRAKÓW	10,3	6,5	5,8
PUP LIMANOWA	18,6	13,5	10,1
PUP MIECHÓW	11,7	8,8	6,6
PUP MYŚLENICE	13,5	7,5	5,0
PUP NOWY SĄCZ - powiat	17,6	13,6	10,5
PUP NOWY TARG	14,9	10,7	9,6
PUP OLKUSZ	15,1	12,3	9,0
PUP OŚWIĘCIM	13,9	9,5	7,9
PUP PROSZOWICE	12,9	9,4	8,1
PUP SUCHA BESKIDZKA	12,6	8,0	5,6
PUP TARNÓW - powiat	15,3	11,6	9,6
PUP ZAKOPANE	13,6	12,9	11,6
PUP WADOWICE	13,3	8,7	6,2
PUP WIELICZKA	12,4	7,6	6,8
MAŁOPOLSKA	11,5	8,4	6,7
POLSKA	13,4	9,8	8,3

Opracowanie własne. Dane WUP w Krakowie.

Dane zawierają powiaty bez miast na prawach powiatu.

Udział mieszkańców obszarów wiejskich w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych z podziałem na powiaty rok 2015 i 2016.

Powiaty:	Ogółem stan na dzień 31.12.2015r		Zamieszkujący na wsi stan na 31.12.2015r		Ogółem stan na dzień 31.12.2016r		Zamieszkujący na wsi stan na 31.12.2016r	
	liczbowo	%	liczbowo	%	liczbowo	%	liczbowo	%
bocheński	2792	100	1903	68%	2484	100	1655	67%
krakowski	6531	100	5179	79%	5870	100	4659	79%
miechowski	1872	100	1400	75%	1397	100	1064	76%
myślenicki	3473	100	2603	75%	2293	100	1709	75%
proszowicki	1736	100	1332	77%	1481	100	1135	77%
wielicki	3177	100	2372	75%	2880	100	2119	74%
gorlicki	5182	100	3374	65%	3818	100	2443	64%
limanowski	7549	100	6156	82%	5444	100	4400	81%
nowosądecki	10136	100	8252	81%	7592	100	6141	81%
nowotarski	7078	100	4584	65%	6368	100	4192	66%
suski	2601	100	1873	72%	1797	100	1280	71%
tatrzański	3674	100	2060	56%	3319	100	1865	56%
chrzanowski	4851	100	1662	34%	4294	100	1485	35%
olkuski	5740	100	2730	48%	4127	100	1970	48%
oświęcimski	4737	100	1907	40%	3920	100	1588	41%
wadowicki	5102	100	3386	66%	3544	100	2334	66%
brzeski	3712	100	2856	77%	2861	100	2192	77%
dąbrowski	3850	100	2923	76%	3263	100	2452	75%
tarnowski	8167	100	7245	89%	6689	100	5937	89%

Opracowanie własne na podstawie danych GUS

W województwie małopolskim udział mieszkańców obszarów wiejskich w ilości osób zarejestrowanych jako bezrobotnych jest bardzo duży. Niemal w każdym powiecie sięga powyżej 50%. Tylko w trzech powiatach osoby zamieszkujące obszary wiejskie stanowiły mniej niż 50% osób zarejestrowanych w poszczególnych powiatach i były to odpowiednio powiat chrzanowski, oświęcimski i olkuski.

Analiza danych statystycznych dotyczących bezrobocia na wsi, niezależnie od źródeł jego pochodzenia, potwierdza niekorzystną sytuację na rynku pracy ludności zamieszkałej na terenach wiejskich. Bezrobocie na wsi ma inny charakter niż w mieście, jest bardziej trwałe, a rynek pracy jest mniej elastyczny. Zachodzące przemiany gospodarcze wpłynęły nie tylko na poziom aktywności zawodowej mieszkańców obszarów

wiejskich, ale ukazały społeczne i gospodarcze opóźnienia rozwojowe w rolnictwie i na terenach wsi. Dużym problemem pozostaje bezrobocie ludności bezrolnej z terenów wiejskich, zwłaszcza mieszkających na wsiach byłych pracowników zlikwidowanych przedsiębiorstw i instytucji pracujących na rzecz rolnictwa i ich rodzin, jak również osób zatrudnionych poprzednio w innych zlikwidowanych bądź ograniczających miejsca pracy zakładach. Na wsi polskiej mamy więc do czynienia z nadmiarem siły roboczej w rolnictwie i brakiem miejsc pracy dla ludności nierolniczej.

Do zadań samorządu powiatu w zakresie polityki rynku pracy należy m.in. opracowywanie i realizacja programu promocji zatrudnienia oraz aktywizacji lokalnego rynku pracy, a także udzielanie pomocy bezrobotnym w znalezieniu pracy poprzez pośrednictwo pracy, poradnictwo zawodowe i informację zawodową. W ramach tych zadań przez powiatowe urzędy pracy organizowane są bądź prowadzone aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu. Wśród nich wymienić należy m.in. kierowanie na dotowane z Funduszu Pracy. Prace interwencyjne i roboty publiczne, pomoc w podjęciu działalności na własny rachunek, organizację szkoleń, staży, przygotowania zawodowego dorosłych, prac społecznie użytecznych, prowadzenie doradztwa zawodowego. Na mocy noweli ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy od maja 2014 r. wprowadzone zostały nowe formy aktywizacji mające na celu ułatwienie młodym bezrobotnym wejście na rynek pracy i zdobycie stażu zawodowego, (m.in. poprzez refundację pracodawcom składek na ubezpieczenia społeczne za zatrudnienie bezrobotnego do 30 roku życia podejmującego pierwszą pracę, czy poprzez zwolnienie pracodawców z obowiązku odprowadzania składek na Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych za zatrudnione osoby w wieku do 30 r.ż.), jak też poprzez nowe instrumenty kierowane bezpośrednio do młodzieży, takie jak bon szkoleniowy, bon stażowy, bon na zasiedlenie w związku z podjęciem pracy poza miejscem zamieszkania, czy bon zatrudnieniowy.

- **Bezrobocie ukryte w Małopolsce.**

Bezrobocie zarejestrowane i ukryte w rolnictwie według województw.

Województwa	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych (tys. osób)*		Skala** bezrobocia ukrytego (w tys. osób)	w tym osoby w wieku produkcyjnym młodszym**
	Zamieszkali na wsi (ogółem)	Posiadający gospodarstw rolne		
Polska	596,4	37,0	489,8	233,7
Dolnośląskie	32,1	0,2	20,3	8,9
Kujawsko-pomorskie	44,6	0,7	39,5	20,2
Lubelskie	50,8	4,5	41,5	15,3
Lubuskie	13,7	0,0	34,1	15,2
Łódzkie	30,6	3,6	30,7	14,7
Małopolskie	50,0	2,9	34,6	16,5
Mazowieckie	86,6	6,9	51,6	30,6
Opolskie	14,4	0,2	11,1	4,5
Podkarpackie	66,4	9,8	45,2	20,3
Podlaskie	18,1	1,2	21,9	9,8
Pomorskie	27,5	0,2	19,3	10,1
Śląskie	27,1	1,3	18,4	8,4
Świętokrzyskie	32,2	4,3	31,9	14,5
Warmińsko-Mazurskie	35,0	0,3	49,1	23,2
Wielkopolskie	37,5	1,1	21,4	11,2
Zachodniopomorskie	26,6	0,0	19,2	10,3

*stan na koniec sierpnia 2016 r.

**szacunki na koniec 2015 roku

Skalę bezrobocia ukrytego na obszarach wiejskich w województwie małopolskim szacuje się na około 35 tys. osób. Porównując na tle wszystkich województw, małopolska zajmuje 5 miejsce. Mieszkańcy wsi są grupą szczególnie zagrożoną bezrobociem, oprócz bezrobocia rejestrowanego występuje na tych terenach również bezrobocie ukryte, które jest przede wszystkim wynikiem, iż część ludności wiejskiej nie jest uprawniona do rejestrowania się w urzędach pracy, ponieważ posiada gospodarstwa rolne o powierzchni większej niż przewidują przepisy prawne.

Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w roku 2015 Załącznik do Uchwały nr XXIII/347/16 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 23 maja 2016 r.: „Według badań przeprowadzonych w 2014 roku przez GUS²³, w Polsce około 4,5% pracujących wykonywało pracę

nierejestrowaną (711 tys. osób). Prawie co siódma osoba pracowała w ten sposób ponad 20 dni w miesiącu, a dla ponad 55% badanych praca nierejestrowana była główną pracą. Na ogół pracodawcą oferującym takie zatrudnienie jest osoba prywatna lub pracująca na własny rachunek. Choć liczba osób pracujących w szarej strefie zmniejsza się (o niemal połowę od w 2004 roku), tempo tego spadku maleje: w porównaniu z badaniem przeprowadzonym w 2010 roku w Polsce ubyłoby 21 tys. pracujących bez umowy. Praca nierejestrowana jest oferowana najczęściej osobom bez kwalifikacji albo o niskich kwalifikacjach. Świadczone są głównie w rolnictwie, handlu, usługach budowlanych, opiekuńczych. Dla dużej części osób ją wykonujących stanowi podstawowe źródło dochodu albo istotne uzupełnienie budżetu domowego. Jest ona społecznie akceptowana, choć akceptacja dla niej nieznacznie zmniejszała się na przestrzeni lat. Nadal powszechne jest przekonanie, że stanowi ona opcję dla ludzi, którzy nie mogą znaleźć innej pracy (wskazało tak prawie 2/3 osób pracujących w ten sposób i niemal 60% ogółu badanych przez GUS). Rośnie jednak udział osób świadomych konsekwencji podejmowania takiej pracy – m. in. utraty praw pracowniczych i emerytalnych. Osoby pracujące w szarej strefie są często zarejestrowane jako bezrobotne. Utrzymują status bezrobotnego, zgłaszając się do urzędu pracy w wyznaczonych terminach. Jednak skierowane do pracodawcy oferującego zatrudnienie rezygnują ze statusu bezrobotnego lub wymuszają na pracodawcy oświadczenie, że nie nadają się na oferowane stanowisko. Stanowi to istotne utrudnienie w aktywizacji bezrobotnych i zniechęca część pracodawców do korzystania z oferty PUP. Skalę problemu ukazują doświadczenia zrealizowanego przez WUP w Krakowie projektu Ekspres do zatrudnienia – innowacyjny model aktywizacji osób bezrobotnych oraz operatora usług aktywizacji zleczanych przez małopolskie PUP. Z ankiety operatora projektu przeprowadzonej wśród jego 905 uczestników wynika, że 19,2% osób stale lub dorywczo pracuje „na czarno”. Ewaluator projektu Ekspres do zatrudnienia potwierdził skalę tego zjawiska. Według niego co najmniej 20% uczestników projektu nie było w żadnym stopniu zainteresowanych aktywizacją zawodową, a problem „szarej strefy” dotyczył co najmniej 15% uczestników projektu – osoby przyznawały się doradcy, że pracują stale lub dorywczo bez żadnej umowy. Z kolei w pierwszej edycji zlecania usług aktywizacyjnych, w celu zrekrutowania 1 000 osób długotrwale bezrobotnych, konieczne było wydanie blisko 1 800 skierowań, co oznacza, iż prawie co druga osoba odmówiła uczestnictwa w projekcie. Najwięcej odmów wystąpiło w urzędach pracy dla powiatu krakowskiego i miasta Krakowa, w których wskaźnik wydanych skierowań w stosunku do planowanej liczby uczestników wyniósł blisko 200%. Pracownicy powiatowych urzędów pracy potwierdzają, że część bezrobotnych jest zarejestrowana w PUP wyłącznie w celu posiadania opłaconej składki zdrowotnej. Są to najczęściej osoby pracujące w „szarej strefie”, które z uwagi na wykonywaną nielegalnie pracę nie mogą się zaangażować w proces aktywizacji. Realizator usługi – firma Ingeus – „szarą strefę” wśród osób skierowanych do aktywizacji oszacowała na poziomie 35% (od 30% w Nowym Targu do 37% w Krakowie).

Skalę bezrobocia ukrytego na obszarach wiejskich w województwie małopolskim szacuje się na około 35 tys. osób. Biorąc pod uwagę ilość bezrobotnych na obszarach wiejskich województwa małopolskiego (84,6 tys. osób) oznacza to, iż ponad 40% z nich nie jest zarejestrowanych w urzędach pracy. Porównując na tle wszystkich województw, małopolska zajmuje 5 miejsce pod względem liczby osób branych do skali bezrobocia ukrytego.

- **Obszary Małopolski z największymi trudnościami w zakresie rynku pracy.**

Wśród bezrobotnych w województwie małopolskim większość stanowią mieszkańcy wsi, chociaż w ostatnich latach ich udział się zmniejsza. W latach 2011-2013 udział mieszkańców wsi w populacji bezrobotnych kształtował się na poziomie ok. 55% natomiast w dwóch ostatnich latach obniżał się i w końcu 2015 wynosił 53,3%. W tym samym okresie bezrobotni mieszkańcy wsi w kraju stanowili ok. 44% ogółu bezrobotnych. Analizując dane powiatowe w zakresie udziału bezrobotnych zamieszkałych na wsi w odniesieniu do ogólnej liczby zarejestrowanych bezrobotnych stwierdzić można, że najniższy procent bezrobotnych z obszarów wiejskich zarejestrowanych jest w powiecie chrzanowskim (35%), oświęcimskim (41%) i olkuskim (48%), zaś najwięcej w powiecie tarnowskim (89%), nowosądeckim i limanowskim (81%). Aktywizacja zawodowa i integracja społeczna, Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie 2015: „W Małopolsce utrzymuje się duże zróżnicowanie w poziomie bezrobocia w poszczególnych powiatach. Najniższe wskazania stopy bezrobocia występują w mieście Kraków. Na koniec 2014 r. różnica pomiędzy poziomem tego wskaźnika w Krakowie a powiatem dąbrowskim, w którym w ostatnim okresie notuje się najwyższy poziom stopy bezrobocia wynosiła 11,9 p.p. W 2013 roku było to 14,5 p.p. Przestrzenny rozkład stopy bezrobocia w województwie ma się następująco: powiaty o najwyższej stopie leżą w pasie południowo-wschodnim (dąbrowski, tarnowski, nowosądecki, limanowski), jak również w części północno-zachodniej graniczącej z województwem śląskim (olkuski, chrzanowski). Natomiast najniższą stopę bezrobocia mają obszary miast (Nowy Sącz, Tarnów)

i metropolii (Kraków i powiaty krakowski, miechowski, wielicki, bocheński). Terytorialne zróżnicowanie stopy bezrobocia ukazuje dwa zjawiska: obszary o wysokiej stopie bezrobocia to takie, w których bezrobocie ma w dużym stopniu podłoże strukturalne. Natomiast najniższe bezrobocie występuje na obszarach miejskich. Wyższe wartości stopy bezrobocia występują na obszarach dotkniętych procesami restrukturyzacji przemysłu (olkuski, chrzanowski) oraz na obszarach typu rolniczego (dąbrowski, limanowski). Spośród 4 powiatów, w których udział pracujących w rolnictwie jest największy w Małopolsce dwa, które leżą w obszarach odległych od metropolii, mają najwyższą stopę bezrobocia w województwie (dąbrowski, limanowski). Natomiast te dwa leżące w pobliżu Krakowa należą do grup powiatów o poziomie stopy bezrobocia przeciętnym (proszowicki) i niskim (miechowski)”.

- **Kwalifikacje oczekiwane przez rynek pracy.**

Analizując rynek pracy województwa małopolskiego na podstawie danych „Barometru Zawodów” w okresie ostatnich trzech lat tj. 2015 r. -2017 r. widoczny jest znaczący spadek liczby zawodów w tzw. nadwyżce czyli tych, w których znalezienie pracy może być trudniejsze ze względu na małe zapotrzebowanie oraz wielu kandydatów chętnych do podjęcia pracy i spełniających stawiane przez pracodawców wymagania. W 2017 na liście zawodów w nadwyżce znajduje się tylko 16 zawodów i specjalności. Reprezentują one głównie branże ekonomiczną, chemiczną, rolniczą oraz zawody związane z edukacją i administracją. Są to: ekonomiści, filolodzy i tłumacze, filozofowie, historycy, politolodzy i kulturoznawcy, inżynierowie chemicy i chemicy, inżynierowie inżynierii środowiska, nauczyciele przedmiotów ogólnokształcących, pedagodzy, pracownicy administracyjni i biurowi, pracownicy biur podróży i organizatorzy obsługi turystycznej, rolnicy i hodowcy, socjolodzy i specjaliści ds. badań społeczno-ekonomicznych, specjaliści administracji publicznej, specjaliści rolnictwa i leśnictwa, specjaliści technologii żywności i żywienia, technicy budownictwa, technicy mechanicy. Z roku na rok rośnie liczba tzw. zawodów deficytowych czyli takich, w których nie powinno być trudności ze znalezieniem pracy, gdyż zapotrzebowanie pracodawców jest duże, a podaż pracowników chętnych do podjęcia zatrudnienia i mających odpowiednie kwalifikacje jest niewielka. W 2017 roku na liście zawodów deficytowych w Małopolsce znalazło się 32 zawody, specjalizacje. Możemy ogólnie podzielić je na dwie grupy. Pierwsza to zawody wymagające zaawansowanej wiedzy i doświadczenia (np. lekarz, programista, inżynier budownictwa). Druga grupa, to zawody wymagające jedynie pewnych określonych umiejętności bądź uprawnień, często technicznych (elektryk, kucharz kierowcy różnych kategorii). W powiatach o wysokim współczynniku bezrobocia (np. powiat dąbrowski i limanowski) obserwujemy zróżnicowanie zarówno w liczbie jak i rodzaju zawodów deficytowych. W powiecie limanowskim mamy aż 39 różnych zawodów deficytowych, a w powiecie dąbrowskim zaledwie 8, przy czym niektóre z nich to zawody nie należące do deficytowych w skali województwa. Przykład powiatu limanowskiego pokazuje, że w powiatach o wysokim współczynniku bezrobocia możemy mieć zapotrzebowanie na pracę i to często w zawodach, które nie wymagają wysokich kwalifikacji. Świadczy to o bierności zawodowej lub braku stosownych kwalifikacji wśród mieszkańców. Kolejną przyczyną takiego stanu rzeczy mogą być nieudokumentowane źródła dochodu lub migracje zarobkowe.

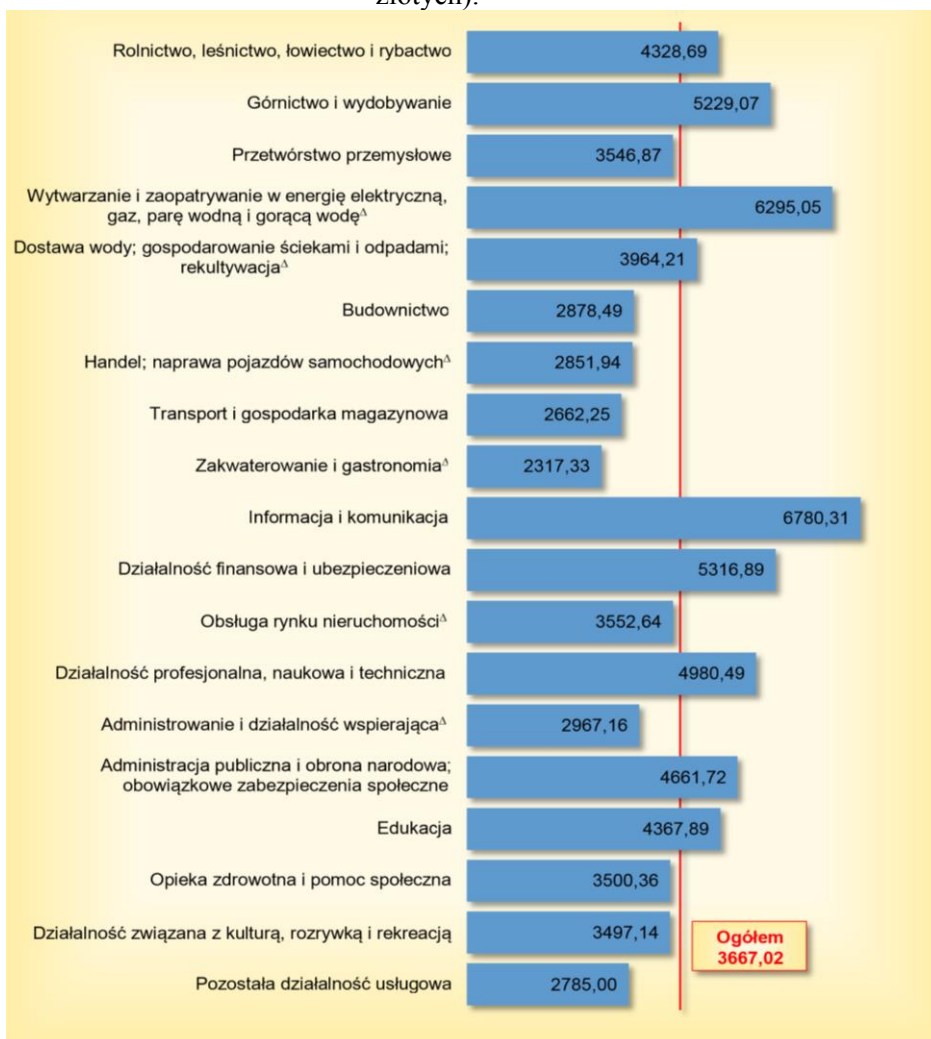
1.2.4 Dochody i ubóstwo mieszkańców obszarów wiejskich w Małopolsce.

- **Struktura wynagrodzeń.**

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w gospodarce narodowej w województwie małopolskim w 2015 r. wyniosło 3667,02 zł i było niższe od uzyskanego w kraju o 240,83 zł (o 6,2%). W porównaniu z 2014 r. wzrosło o 181,69 zł (o 5,2%). W sektorze publicznym wyniosło 4363,15 zł (o 19,0% więcej niż przeciętnie w województwie), a w sektorze prywatnym — 3410,74 zł (o 7,0% mniej).

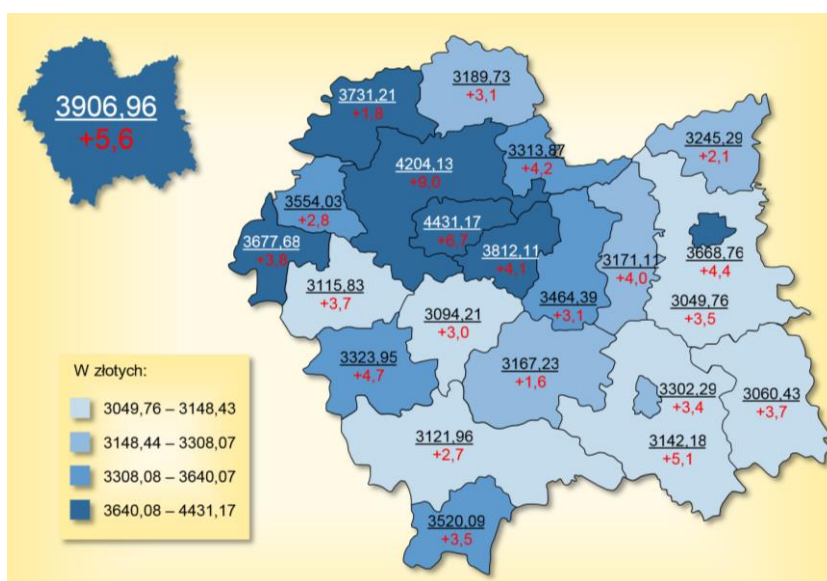
Najwyższe wynagrodzenia oferowane są w Małopolsce w działalności dotyczącej informacji i komunikacji, sekcja ta zawiera bowiem dane dotyczące przedsiębiorstw działających w branży wysokich technologii oraz usług opartych na wiedzy. Wysokopłatne stanowiska oferuje w szczególności branża informatyczna a także firmy z branży energetycznej, bankowej i górniczej. Najniższe wynagrodzenia tradycyjnie występują w branży handlowej, gastronomii i budownictwie.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej według sekcji PKD w 2015 r. (w złotych).

Źródło „Rynek Pracy w województwie małopolskim w 2015 r” – GUS Kraków

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto według powiatów w 2015

UWAGA W mianowniku kolorem czerwonym zaznaczono wzrost w % w stosunku do 2014 r
Źródło „Rynek Pracy w województwie małopolskim w 2015 r” – GUS Kraków

- **Wysokość i źródła dochodów mieszkańców Małopolski**

Ludność Małopolski wg. głównego źródła utrzymania w 2011 r.

Nazwa	ogółem									procentowy udział ludności rolniczej
	ogółem	praca najemna poza rolnictwem	praca na rachunek własny poza rolnictwem lub dochody z wynajmu	praca w rolnictwie	niezarobkowe źródło, emerytura	niezarobkowe źródło, renta	pozostałe źródła	utrzymywani	nieustalone	
	2011	2011	2011	2011	2011	2011	2011	2011	2011	
	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	
Powiat bocheński	103 357	32 110	3 660	3 420	15 846	6 195	2 846	35 570	3 710	3,31
Powiat brzeski	92 225	25 434	3 050	3 439	14 183	5 433	2 307	33 335	5 043	3,73
Powiat chrzanowski	127 948	41 988	4 123	208	27 259	8 192	3 810	38 422	3 947	0,16
Powiat dąbrowski	59 495	12 026	1 397	5 038	9 447	3 202	1 908	19 556	6 920	8,47
Powiat gorlicki	109 155	26 916	3 695	4 572	17 716	7 368	4 780	39 361	4 746	4,19
Powiat krakowski	259 706	86 642	12 649	8 346	40 066	16 311	6 923	81 863	6 907	3,21
Powiat limanowski	126 816	31 110	4 754	7 182	16 575	8 172	4 635	50 280	4 108	5,66
Powiat miechowski	50 484	12 352	1 336	5 398	10 882	3 274	1 084	14 965	1 193	10,69
Powiat myślenicki	121 797	36 965	5 933	3 815	16 092	7 864	3 577	44 275	3 276	3,13
Powiat nowosądecki	207 753	55 264	5 351	8 386	26 937	13 142	7 854	83 348	7 472	4,04
Powiat nowotarski	187 982	42 098	8 106	10 495	26 912	9 158	6 143	65 881	19 189	5,58
Powiat olkuski	114 832	36 678	3 905	2 006	23 014	7 945	3 630	34 334	3 319	1,75
Powiat oświęcimski	154 998	51 750	4 528	1 018	33 783	7 760	4 153	45 787	6 220	0,66
Powiat proszowicki	43 978	9 785	1 180	6 925	7 616	3 228	922	13 009	1 313	15,75
Powiat suski	83 829	23 137	3 220	2 351	13 701	5 329	2 890	30 472	2 728	2,80
Powiat tarnowski	197 791	52 810	5 679	10 354	30 452	11 045	4 868	70 994	11 589	5,23
Powiat tatrzański	67 373	14 782	4 602	3 652	10 656	2 917	3 049	21 467	6 250	5,42
Powiat wadowicki	158 017	50 266	6 187	2 267	27 534	8 274	5 041	54 242	4 205	1,43
Powiat wielicki	113 981	39 615	6 055	1 604	16 890	6 388	3 251	37 191	2 987	1,41

Źródło : NSP 2011 r

Z przytoczonych wyżej danych wynika, że rolnictwo jest głównym źródłem utrzymania dla niewielkiej liczby ludności Małopolski. Najwięcej mieszkańców utrzymujących się z rolnictwa zamieszkiwało w 2011 roku w powiatach: miechowskim i proszowickim gdzie występują najlepsze warunki przyrodniczo-glebowe dla rozwoju produkcji rolnej. Najmniejsza liczba osób dla których rolnictwo było głównym źródłem dochodów zamieszkiwała powiaty o najwyższym wskaźniku urbanizacji i najmniejszej ilości użytków rolnych tj powiat: wielicki, wadowicki, olkuski, oświęcimski i chrzanowski.

- **Warunki życia**

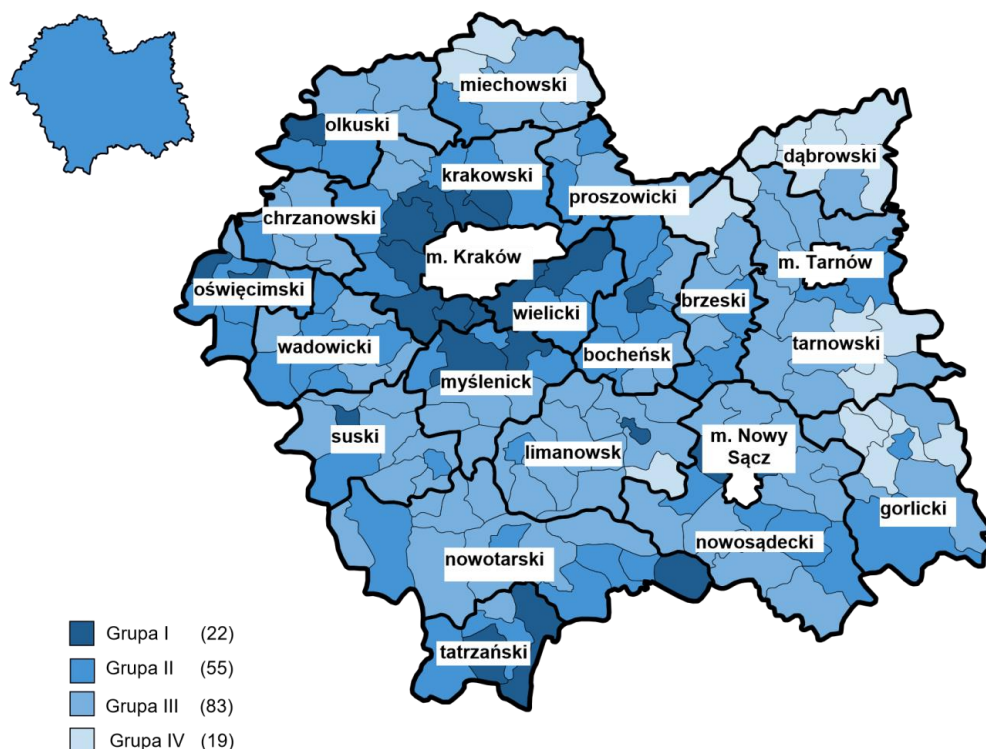
Warunki życia mieszkańców powiatów małopolski scharakteryzowano za pomocą wybranych wskaźników pogrupowanych według dziedzin tematycznych (1. Zasoby ludzkie, 2. Aktywność gospodarcza, 3. Zamożność mieszkańców, 4. Dostępność usług społecznych). Miernik globalny określający warunki życia został obliczony na podstawie mierników syntetycznych wymienionych dziedzin tematycznych. Pozwoliło to na utworzenie czterech grup powiatów o podobnym poziomie życia mieszkańców.

Grupy powiatów według miernika globalnego warunków życia ludności

	2011	2015
Grupa I	m. Kraków m. Tarnów, powiat wielicki	m. Kraków m. Tarnów, powiat wielicki
Grupa II	m. Nowy Sącz, powiat bocheński, krakowski, oświęcimski, tatrzański, myślenicki, chrzanowski	m. Nowy Sącz, krakowski oświęcimski, bocheński, myślenicki, tatrzański, chrzanowski
Grupa III	suski, tarnowski, nowotarski, limanowski	gorlicki, dąbrowski, limanowski, proszowicki, tarnowski
Grupa IV	miechowski, proszowicki	miechowski

Warunki życia mieszkańców gmin zostały określone na podstawie wybranych wskaźników takich jak: liczba podmiotów na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym, współczynnik młodości, saldo migracji stałej na 1 tys. ludności w wieku produkcyjnym, pracujący poza rolnictwem indywidualnym na 1 tys. ludności, udział bezrobotnych zarejestrowanych w ludności w wieku produkcyjnym, liczba zgonów na 1 tys. ludności, przeciętna liczba osób na 1 izbę, przeciętna powierzchnia użytkowa w m² na 1 mieszkanie, mediana przychodów rocznych ogółem w zł, udział beneficjentów pomocy społecznej w ludności ogółem, dochody własne gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca w zł, wydatki inwestycyjne w przeliczeniu na 1 mieszkańca w zł, wydatki na transport, łączność, gospodarkę komunalną i ochronę środowiska w przeliczeniu na 1 mieszkańca w zł, wydatki na oświatę i wychowanie na 1 mieszkańca w zł, wydatki na ochronę zdrowia w przeliczeniu na 1 mieszkańca w zł. Zróżnicowanie warunków życia w gminach wzrasta, współczynnik zmienności w 2011 r. wynosił 13,0%, a w 2015 r. - 14,1%. Również dla tych dwóch lat dystans pomiędzy gminą o najgorszym i najlepszym poziomie życia nieznacznie się różnił. Miernik syntetyczny gminy z najmniej korzystnym poziomem życia musiałby wzrosnąć w 2011 r. 2,1-krotnie, aby osiągnąć poziom gminy, w której ludzioro żyje się najlepiej, natomiast w 2015 r. już 2,4-krotnie. Dystans „średniowych” 50% gmin (rozstęp kwartylowy, który na wykresie obrazuje długość prostokąta skrzynki) zmniejszył się w 2015 r. o około 7% w porównaniu z 2011 r. Świadczy to o wzroście dysproporcji pomiędzy gminami lokującymi się najwyżej i najniżej, przy równoczesnym zmniejszeniu zróżnicowania wskaźników dla gmin o wartościach „średniowych”. W gminach potwierdziły się ogólne tendencje zmian w warunkach życia ludności. Zróżnicowania wynikają z położenia gmin w strefie oddziaływania miast, bliskiego położenia względem szlaków komunikacyjnych, atrakcyjnego krajobrazu, działania władz samorządowych oraz aktywności społeczności lokalnych. Wysokie mierniki syntetyczne warunków życia występowały w: bliskim sąsiedztwie Krakowa, w gminach powiatu krakowskiego: Zabierzów, Wielka Wieś, Zielonki, Michałowice, Mogilany, Skawina, Liszki i Świątniki Górne, w gminach powiatu wielickiego: Niepołomice i Wieliczka oraz w Myślenicach i Dobczycach w powiecie myślenickim, gminach zachodnich powiatu oświęcimskiego: Oświęcim, Polanka Wielka i olkuskiego – Bolesław, gminach atrakcyjnych turystycznie w powiecie tatrzańskim – Zakopane i Bukowina Tatrzańska, w powiecie nowotarskim – Szczawnica, oraz po jednej gminie w powiatach: bocheńskim – m. Bochnia, nowosądecki – Chelmeć, limanowskim – m. Limanowa i suskim – m. Sucha Beskidzka.

Mierniki syntetyczne warunków życia w 2015 r.

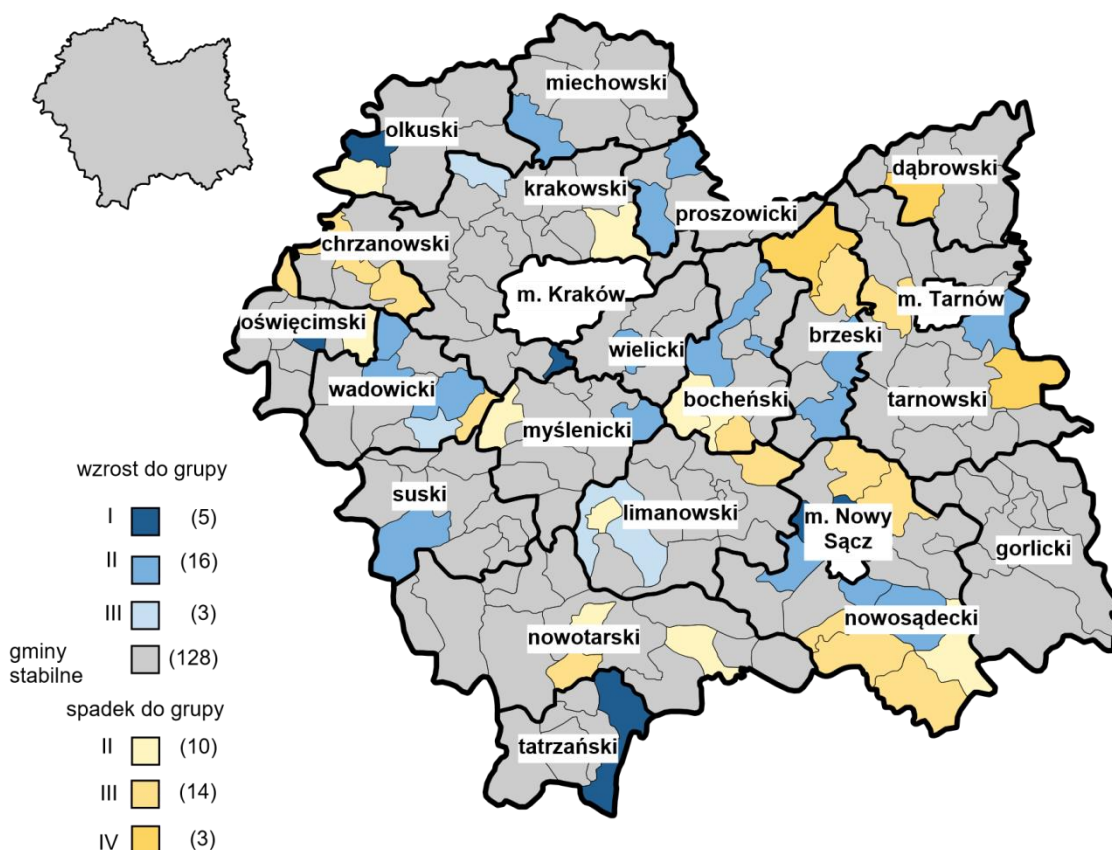
Z kolei warunki życia w większości gmin wschodniej i północnej części województwa oraz w powiatach: limanowskim, nowosądeckim i nowotarskim pozostawały na niskim poziomie. Niskie wartości miernika syntetycznego warunków życia odnotowano w powiatach rolniczych: miechowski i dąbrowski, a także w większości gmin powiatu limanowskiego (oprócz miast: Limanowa i Mszana Dolna).

Największy dystans mierników poziomu życia ludności pomiędzy gminami wystąpił w powiatach: wielickim (najniższy w gminie Kłaj, najwyższy w gminie Niepołomicach), krakowskim (najniższy w gminie Sułoszowa, najwyższy w gminie Zabierzów), limanowskim (najniższy w gminie Łukowica, najwyższy w m. Limanowa).

Najmniejsze zróżnicowanie poziomu życia ludności wystąpiło w gminach powiatu proszowickiego, dąbrowskiego i miechowskiego, gdzie mierniki syntetyczne osiągały niskie wartości oraz w gminach powiatu chrzanowskiego, wadowickiego, gdzie z kolei wartości mierników były wyższe.

W omawianym okresie w gminach województwa odnotowano zmiany miernika syntetycznego poziomu życia ludności. Wzrost poziomu życia w omawianym okresie i awans do wyższej grupy w 2015 r. wystąpił w 24 gminach, w większości (16 gmin) były to gminy, które awansowały z grupy III do grupy II. Są to po trzy gminy w powiatach nowosądeckim i wadowickim, po dwie gminy w powiatach brzeskim, myślenickim i proszowickim i po jednej gminie w powiatach bocheńskim, miechowskim, suskim, tarnowskim i wielickim. Wśród gmin znajdowały się również takie, które awansowały z grupy II do grupy I (Świątniki Górne, Chelmec, Bolesław, Polanka Wielka, Bukowina Tatrzańska). Gminy, w których nastąpił wzrost poziomu życia to gminy rozwojowe. Szczególnie pozytywnym zjawiskiem była aktywizacja gmin słabo rozwiniętych, które w 2011 r. znajdowały się w IV grupie (Sułoszowa, Mszana Dolna, Korzenna, Stryszów). Były to gminy położone w powiatach o stosunkowo wysokim poziomie życia i gminy te dorównały do poziomu gmin sąsiednich, szczególnie w powiatach: krakowskim, nowosądeckim i wadowickim, w których w 2015 r. nie ma gmin należących do grupy IV.

Zmiana miernika warunków życia ludności w 2015 r. w stosunku do 2011 r.

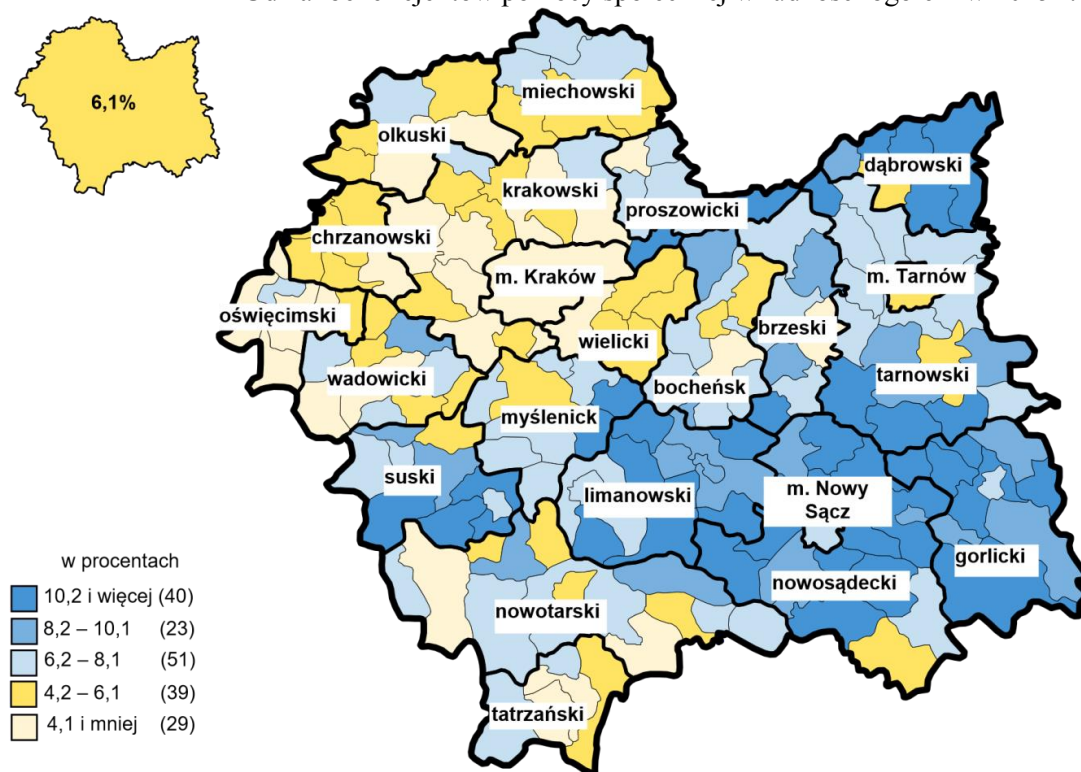
W gminach stabilnych (128 gmin) nastąpił wzrost lub spadek miernika syntetycznego. Równoczesne zmiany miernika w pozostałych gminach spowodowały utrzymanie się gmin stabilnych w 2015 r. w dotychczasowych grupach 2011 r. Pogorszenie warunków życia polegające na spadku gminy do niższej grupy wystąpiło w 27 gminach i we wszystkich gminach było to wynikiem spadku miernika syntetycznego.

W najgorszej sytuacji było 11 gmin wschodniej i północnej części województwa, które zarówno w 2011 r. jak i w 2015 r. znalazły się w grupie IV i dodatkowo nastąpił spadek miernika syntetycznego, oraz gminy grupy III w 2011 r., które w 2015 r. znalazły się w grupie IV (Olesno, Gorlice, Ryglice). Niezadowalająca sytuacja wystąpiła wśród trzynastu gmin grupy II w 2011 r. w których wystąpił spadek wartości miernika syntetycznego lokując te gminy w grupie III. Największy spadek wartości miernika powodujący spadek z grupy II w 2011 do grupy IV w 2015 r. odnotowano w gm. Szczurowa.

- **Świadczenia z pomocy społecznej i ubóstwo.**

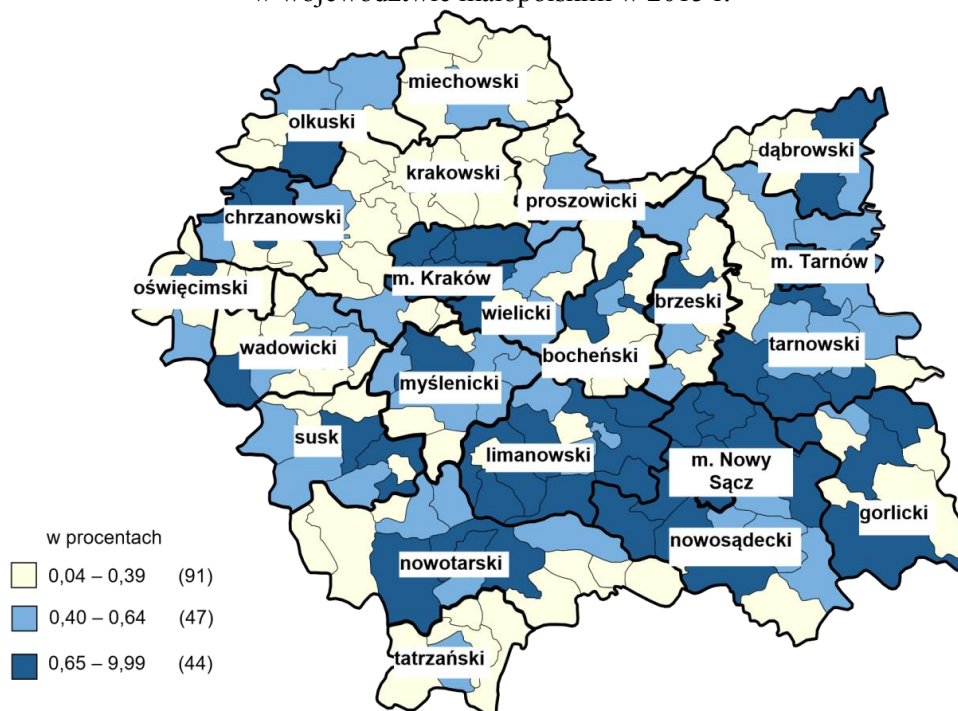
Poziom korzystania z pomocy społecznej jest uwarunkowany w największym stopniu udziałem bezrobotnych w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym oraz liczbą dzieci powyżej 18 roku życia. W konsekwencji najwyższy udział osób korzystających z pomocy społecznej w ludności ogółem obserwuje się w większości gmin powiatów: gorlickiego, nowosądeckiego, limanowskiego i dąbrowskiego oraz w pojedynczych gminach powiatów graniczących z nimi. Z kolei bardzo niski udział beneficjentów pomocy społecznej odnotowuje się w gminach aglomeracji krakowskiej oraz w gminach położonych w zachodniej i południowej części województwa małopolskiego. Najwyższy udział korzystających z pomocy społecznej odnotowano w gminie Bobowa (22,3%), równie wysoki udział w gminach Łukowica (21,1%), Korzenna (20,8%) i Kamienica (19,9%) przy średniej wojewódzkiej na poziomie 6,1%.

Udział beneficjentów pomocy społecznej w ludności ogółem w 2015 r.

Skala ubóstwa na poziomie gmin została ustalona na podstawie administracyjnych źródeł danych Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej. Omawiana skala ubóstwa dotyczy osób w gospodarstwach domowych i osób bezdomnych korzystających z pomocy społecznej z dochodami na osobę poniżej kryterium przyznania pomocy (granica ubóstwa ustawowego). To ubóstwo określono pojęciem ubóstwa ustawowego rejestrowanego.

Udział ubogich beneficjentów pomocy społecznej w gminach w ogólnej liczbie ubogich beneficjentów w województwie małopolskim w 2015 r.

Poziom ubóstwa w przekrojach gmin ustalono podobnie jak w przekrojach powiatów biorąc pod uwagę zarówno liczbę ubogich beneficjentów pomocy społecznej jak również zasięg ubóstwa beneficjentów pomocy społecznej.

Gminy z wysoką liczbą ubogich beneficjentów były skupione głównie w powiatach: nowosądeckim, limanowskim i gorlickim.

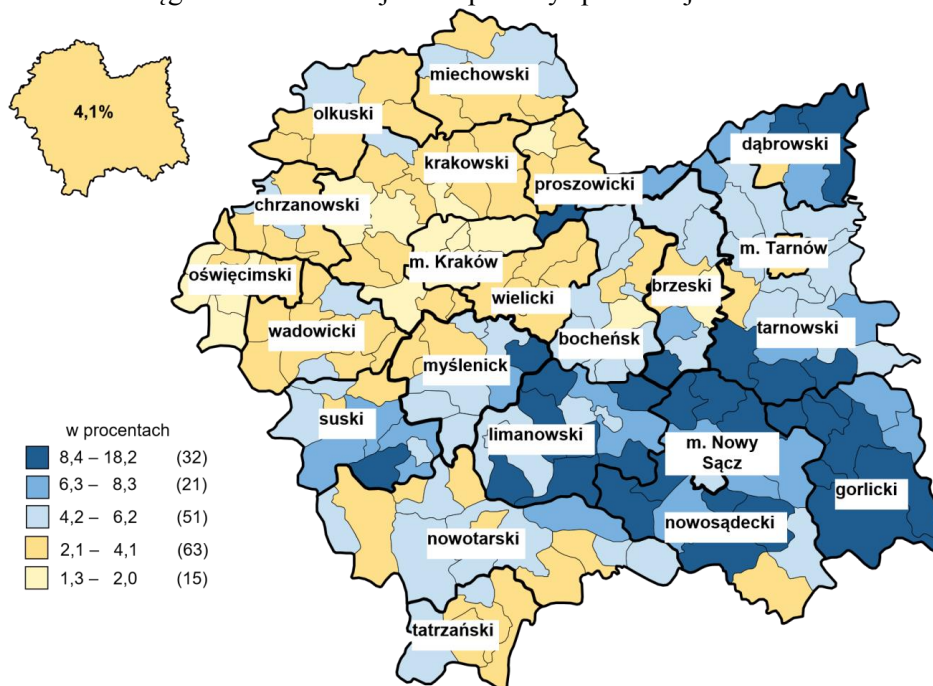
W powiatach: tarnowskim i nowotarskim odnotowano odpowiednio cztery i trzy gminy z wysoką liczbą ubogich beneficjentów i po dwie gminy w powiatach: chrzanowskim, dąbrowskim i suskim. Pojedyncze gminy występowały także w pozostałych powiatach (bocheńskim, brzeskim, myślenickim, olkuskim, oświęcimskim, wadowickim i wielickim).

Do oceny skali ubóstwa wykorzystuje się miernik zwany zasięgiem ubóstwa lub stopą ubóstwa. Oblicza się go jako iloraz liczby jednostek (gospodarstw domowych lub osób) ubogich do liczby jednostek w całej populacji. Podawany w procentach mówi on, jaki jest odsetek ubogich w danej populacji).

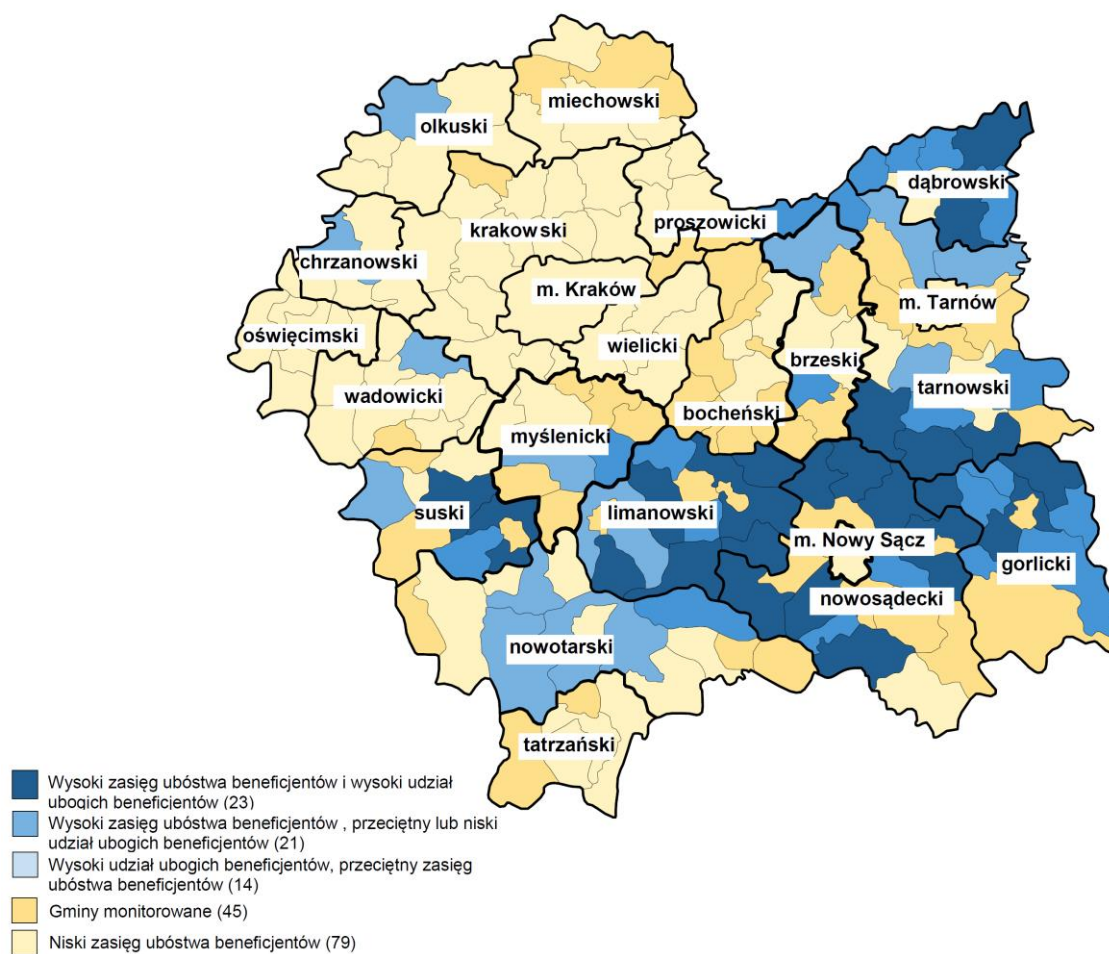
Większe zróżnicowanie zasięgu ubóstwa beneficjentów pomocy społecznej obserwuje się na poziomie gmin, o czym świadczy wskaźnik zmienności kształtujący się na poziomie bliskim 60%. Najwyższy zasięg ubóstwa beneficjentów na poziomie 18,2% wystąpił w gminie Łukowica w powiecie limanowskim. Najniższy udział ubogich beneficjentów w ogólnej liczbie ludności odnotowano w gminie powiatu krakowskiego - Zabierzów (1,3%). Do gmin z najwyższym zasięgiem ubóstwa beneficjentów przekraczającym 8,4% zaliczono 32 gminy. W tych gminach w ubóstwie żyło łącznie 32,2 tys. osób. Do gmin z zasięgiem ubóstwa beneficjentów przekraczającym przeciętną wartość dla województwa małopolskiego (4,2% – 8,3%) zaliczono 72 gminy, w których łącznie mieszkało 51,6 tys. osób. Do gmin z przeciętnym lub niskim zasięgiem ubóstwa beneficjentów zaliczono 78 gmin ze wskaźnikiem kształtującym się na poziomie przeciętnej dla województwa lub poniżej tej wartości. W tych gminach łącznie mieszkało 53,8 tys. osób ubogich. Największy udział gmin z wysokim zasięgiem ubóstwa beneficjentów w ogólnej liczbie gmin powiatu wystąpił w powiecie gorlickim, gdzie takie gminy stanowiły 70,0% (7 gmin), limanowskim – 58,3% (7 gmin) i nowosądeckim- 50,0% (8 gmin). Gminy z relatywnie wysokim zasięgiem ubóstwa stanowiły największy udział gmin powiatów: tarnowskiego (68,8% –11 gmin), nowotarskiego (57,2% -8 gmin), bocheńskiego (66,7% -6 gmin) myślenickiego (66,7% –6 gmin), brzeskiego (57,2% -4 gminy) i suskiego (66,7% -6 gmin). W powiatach oświęcimskim i wielickim we wszystkich gminach udział ubogich beneficjentów ogólnej liczbie mieszkańców był niższy niż przeciętna w województwie małopolskim (4,1%).

Wartość zasięgu ubóstwa beneficjentów w zakresie 2%-4% występowała w gminach najczęściej i taką wartość wskaźnika odnotowano w 58 gminach. Równie często, w 55 gminach wskaźnik osiągał wartość w przedziale 4% - 6%.

Zasięg ubóstwa beneficjentów pomocy społecznej w roku 2015

Identyfikacja obszarów problemowych w 2015 r.

Gminy zidentyfikowane jako obszary problemowe położone były:

— w południowo-wschodniej części województwa, a w szczególności większość gmin powiatu limanowskiego (za wyjątkiem Limanowej, gminy miejskiej Mszana Dolna i gminy wiejskiej Tymbark), większość gmin powiatu nowosądeckiego (za wyjątkiem Grybowa, gmin miejsko-wiejskich Krynica-Zdrój i Muszyna oraz gmin wiejskich: Chelmec, Łabowa, Podegrodzie, Nawojowa), większość gmin powiatu gorlickiego za wyjątkiem Gorlic oraz gminy wiejskiej Uście Gorlickie, ponad połowa gmin powiatu tarnowskiego, blisko połowa gmin powiatu suskiego.

— w północnej części województwa znakomita większość gmin powiatu dąbrowskiego za wyjątkiem gminy wiejskiej Olesno, w powiatach: brzeskim, nowotarskim, myślenickim w bliskim położeniu gmin w trudnej sytuacji powiatów wymienionych dotychczas, pozostałe pojedyncze gminy w powiecie proszowickim, chrzanowskim, olkuskim i wadowickim. Gminy, które powinny być monitorowane położone są w bliskim sąsiedztwie gmin obszaru problemowego i skupione głównie w południowej i północno-wschodniej części województwa.

W gminach obszarów problemowych obserwuje się kumulację większości negatywnych czynników. W tych gminach mieszkało 689,9 tys. ludności z udziałem ludności wiejskiej wynoszącym 86,4%. Gminy obszarów problemowych położone w południowej części województwa zaliczono do zaludniających się, młodych demograficznie. Natomiast w gminach położonych w części północnej następuje depopulacja z relatywnie szybkim demograficznym starzeniem się ludności. Wśród ludności obszarów problemowych na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadały 86 osoby w wieku nieprodukcyjnym, podczas gdy wskaźnik obciążenia demograficznego w województwie małopolskim kształtował się na poziomie 60 osób. Niski dochód ubogich gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej lub jego brak to konsekwencja niskich dochodów własnych pracujących i emerytów. W większości niskie dochody własne pracujących i emerytów przekraczały jednak kryterium przyznawania pomocy społecznej, ale nie były wystarczające na utrzymanie wieloosobowych ubogich gospodarstw domowych. Istniała potrzeba podziału tych dochodów na wszystkie osoby wchodzące w skład ubogich gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej, w tym na dzieci i młodzież do 17 lat, na osoby bezrobotne i bierne zawodowo. Niskie dochody ubogich gospodarstw były łagodzone między innymi zasiłkami rodzinnymi na dzieci. Większość gospodarstw wielodzietnych pozostawała jednak nadal w sferze ubóstwa ustawowego rejestrowanego, a zasiłki tylko obniżały głębokość ubóstwa w tych gospodarstwach. Dochody własne gmin uzależnione od poziomu aktywności gospodarczej i kondycji ekonomicznej lokalnych przedsiębiorstw w znakomitej większości gmin obszarów problemowych były niższe od wartości przeciętnej dla województwa małopolskiego. W gminach obszarów problemowych ogółem, zasięg trwałego korzystania z pomocy społecznej jest blisko 2-krotnie wyższy niż przeciętnie w województwie małopolskim. Głębokość ubóstwa, w gminach obszarów problemowych wahała się od 38,3% w gm. Bolesław (powiat dąbrowski) do 84,3% w gm. Ropa (powiat gorlicki). Znaczną głębokość ubóstwa przekraczającą 52,9% odnotowano również w gminach: Ochotnica Dolna i Szaflary (powiat nowotarski), Koszyce (powiat proszowicki), Gromnik i Lisia Góra (powiat tarnowski), Klucze (powiat olkuski), Maków Podhalański i Stryszawa (powiat suski), Łukowica (powiat limanowski), Dąbrowa Tarnowska (powiat dąbrowski), Gorlice (powiat gorlicki).

1.2.5 Infrastruktura na obszarach wiejskich (o.w.) Małopolski.

- **Warunki mieszkaniowe i infrastruktura techniczna.**

- **Zasoby mieszkaniowe**

W 2015 r. zasoby mieszkaniowe na o.w. Małopolski obejmowały 462 818 budynków mieszkalnych co stanowi 11% budynków zlokalizowanych na wsi w Polsce, składających się z 2,1 mln izb o łącznej powierzchni 44,5 mln m².

Budynki mieszkalne i mieszkalno-usługowe jeśli posiadają jedno mieszkanie; źródło danych wykaz NOBC

Nazwa	2012	2013	2014	2015	2016
	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]
POLSKA	6 063 721	6 123 726	6 182 136	6 244 730	6 308 344
POLSKA - WIEŚ	3 838 988	3 879 919	3 916 063	3 954 585	3 995 737
MAŁOPOLSKIE	617 155	623 685	630 469	637 379	644 061
MAŁOPOLSKIE - WIEŚ	443 346	448 116	453 011	458 062	462 818
Powiat bocheński - WIEŚ	19 074	19 273	19 485	19 702	19 911
Powiat brzeski - WIEŚ	20 189	20 321	20 480	20 628	20 815
Powiat chrzanowski - WIEŚ	13 745	13 819	13 925	14 031	14 128
Powiat dąbrowski - WIEŚ	11 551	11 632	11 703	11 765	11 808
Powiat gorlicki - WIEŚ	18 276	18 476	18 654	18 844	19 070

Powiat krakowski - WIEŚ	62 753	63 746	64 685	65 683	66 733
Powiat limanowski - WIEŚ	24 746	25 038	25 352	25 707	26 053
Powiat miechowski - WIEŚ	12 217	12 237	12 276	12 309	12 342
Powiat myślenicki - WIEŚ	23 140	23 340	23 627	23 899	24 155
Powiat nowosądecki - WIEŚ	37 997	38 419	38 775	39 174	39 464
Powiat nowotarski - WIEŚ	33 639	34 007	34 396	34 779	35 120
Powiat olkuski - WIEŚ	15 663	15 774	15 859	15 908	15 960
Powiat oświęcimski - WIEŚ	17 017	17 240	17 446	17 669	17 864
Powiat proszowicki - WIEŚ	9 660	9 693	9 778	9 842	9 925
Powiat suski - WIEŚ	16 507	16 730	16 929	17 137	17 225
Powiat tarnowski - WIEŚ	43 888	44 376	44 873	45 360	45 863
Powiat tatrzański - WIEŚ	10 903	10 978	11 043	11 111	11 139
Powiat wadowicki - WIEŚ	28 452	28 757	29 142	29 568	29 975
Powiat wielicki - WIEŚ	23 929	24 260	24 583	24 946	25 268

Zasoby te stanowiły 7,3% ogółu mieszkań w kraju. Przeciętna powierzchnia użytkowa jednego mieszkania na małopolskiej wsi wynosiła 97,2 m². Największą powierzchnię mają mieszkania w powiecie tatrzańskim 107,2 m², a najmniejszą w powiecie miechowskim 85,9 m², w porównaniu z pow. Polskiej wsi jest ona większa o 4,5 m². W porównaniu z rokiem 2012 w 2015 r. pow. wzrosła o 1,9 m².

Rozpatrując nasycenie obszarów wiejskich mieszkaniami zanotowano, że w 2015r. w przeliczeniu na 1000 ludności na małopolską wieś przypadało 273,4 mieszkania, najwięcej w powiatach: miechowskim (334,5), olkuskim (310,4), chrzanowskim (303,1). Powiaty te zostały zakwalifikowane do subregionów: miechowski — Krakowski Obszar Metropolitalny, powiaty olkuski i chrzanowski — Małopolska Zachodnia. Z kolei na 1000 mieszkańców najmniej mieszkań przypadało w powiatach: nowosądeckim (229,2), limanowskim (251,5), nowotarskim (253,3). Co za tym idzie w powiatach tych na jedno mieszkanie przypadało najwięcej osób (tab.4).

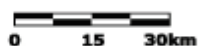
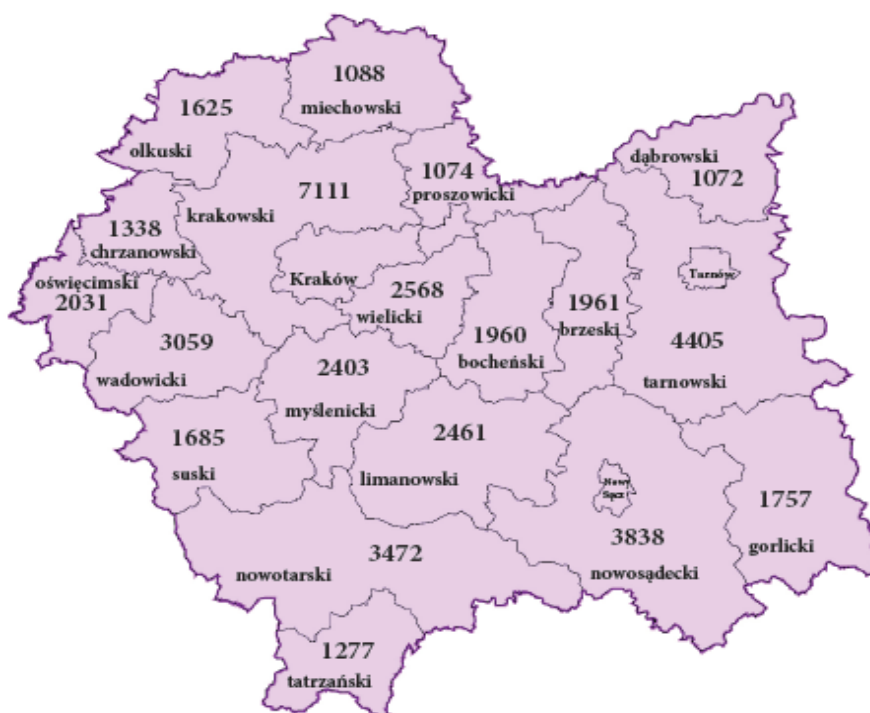
Nasycenie obszarów wiejskich mieszkaniami na 1000 ludności

Nazwa	mieszkania na 1000 mieszkańców			
	2012	2013	2014	2015
	[-]	[-]	[-]	[-]
POLSKA	356,1	359,9	363,4	367,3
POLSKA - WIEŚ	294,1	296,4	298,7	301,5
MAŁOPOLSKIE	328,7	332,4	336,1	339,8
MAŁOPOLSKIE - WIEŚ	267,2	269,1	271,1	273,4
Powiat bocheński - WIEŚ	271,7	273,6	275,9	277,9
Powiat brzeski - WIEŚ	275,8	277,6	280,0	282,1
Powiat chrzanowski - WIEŚ	296,0	298,2	300,6	303,1
Powiat dąbrowski - WIEŚ	263,3	265,6	268,4	271,1
Powiat gorlicki - WIEŚ	259,1	261,9	264,3	266,8
Powiat krakowski - WIEŚ	296,6	298,3	300,2	302,3
Powiat limanowski - WIEŚ	245,8	247,5	249,3	251,5
Powiat miechowski - WIEŚ	327,9	329,8	332,1	334,5
Powiat myślenicki - WIEŚ	256,4	256,9	258,4	259,9
Powiat nowosądecki - WIEŚ	226,7	227,7	228,4	229,2
Powiat nowotarski - WIEŚ	247,6	249,6	251,4	253,3
Powiat olkuski - WIEŚ	302,3	304,8	307,3	310,4
Powiat oświęcimski - WIEŚ	269,4	271,6	274,1	276,9
Powiat proszowicki - WIEŚ	275,5	277,4	279,2	282,1
Powiat suski - WIEŚ	272,5	275,4	277,8	281,4
Powiat tarnowski - WIEŚ	256,2	259,2	262,4	265,1
Powiat tatrzański - WIEŚ	289,1	290,6	292,9	294,4
Powiat wadowicki - WIEŚ	259,9	262,0	264,4	267,4
Powiat wielicki - WIEŚ	286,8	287,2	288,4	290,6

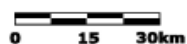
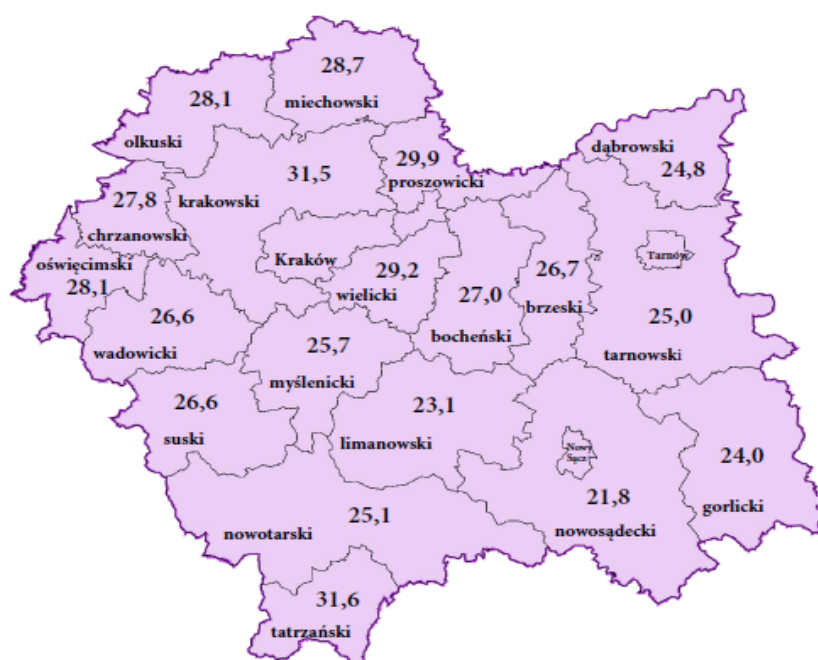
Powierzchnia użytkowa mieszkań na wsi

Nazwa	na wsi			
	powierzchnia użytkowa mieszkań			
	2012	2013	2014	2015
	[m2]	[m2]	[m2]	[m2]
POLSKA	407 997 061	414 617 712	420 546 372	426 717 973
POLSKA - WIEŚ	407 997 061	414 617 712	420 546 372	426 717 973
MAŁOPOLSKIE	43 662 530	44 505 805	45 331 281	46 185 069
MAŁOPOLSKIE - WIEŚ	43 662 530	44 505 805	45 331 281	46 185 069
Powiat bocheński - WIEŚ	1 861 373	1 894 427	1 929 316	1 959 523
Powiat brzeski - WIEŚ	1 878 048	1 906 737	1 935 162	1 961 429
Powiat chrzanowski - WIEŚ	1 284 305	1 301 358	1 319 315	1 337 552
Powiat dąbrowski - WIEŚ	1 031 035	1 046 561	1 059 904	1 072 450
Powiat gorlicki - WIEŚ	1 670 419	1 700 996	1 727 711	1 756 695
Powiat krakowski - WIEŚ	6 617 098	6 781 918	6 944 245	7 111 499
Powiat limanowski - WIEŚ	2 292 214	2 343 020	2 397 487	2 460 513
Powiat miechowski - WIEŚ	1 070 694	1 075 509	1 081 993	1 088 260
Powiat myślenicki - WIEŚ	2 275 291	2 311 924	2 358 086	2 403 381
Powiat nowosądecki - WIEŚ	3 639 954	3 713 729	3 772 064	3 837 890
Powiat nowotarski - WIEŚ	3 269 868	3 336 619	3 403 311	3 472 201
Powiat olkuski - WIEŚ	1 560 145	1 583 847	1 604 828	1 625 263
Powiat oświęcimski - WIEŚ	1 928 181	1 963 504	1 996 116	2 030 995
Powiat proszowski - WIEŚ	1 044 626	1 053 398	1 065 119	1 073 808
Powiat suski - WIEŚ	1 587 264	1 623 293	1 651 433	1 685 132
Powiat tarnowski - WIEŚ	4 122 771	4 219 401	4 316 922	4 404 798
Powiat tatrzański - WIEŚ	1 217 754	1 238 729	1 259 367	1 276 916
Powiat wadowicki - WIEŚ	2 895 420	2 944 535	2 994 656	3 058 943
Powiat wielicki - WIEŚ	2 416 070	2 466 300	2 514 246	2 567 821

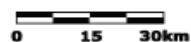
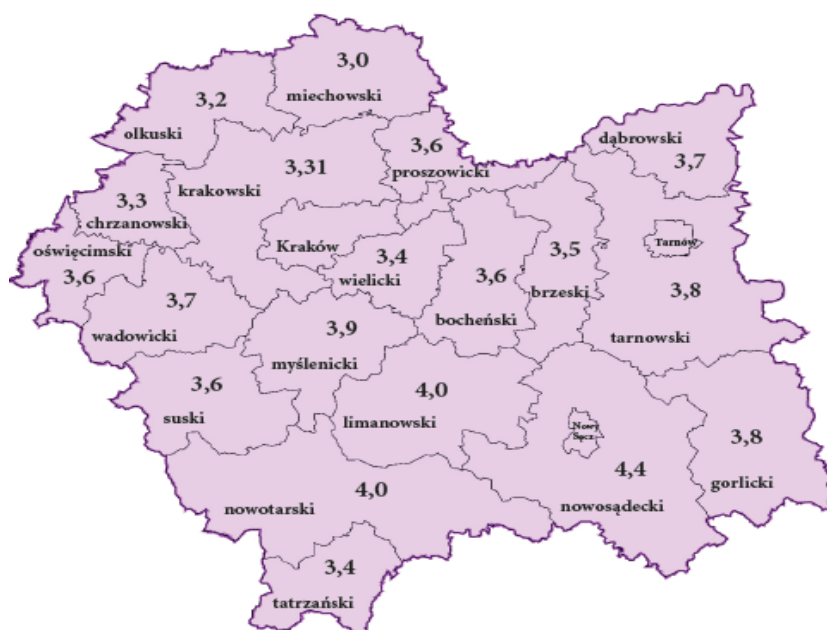
Powierzchnia użytkowa mieszkań w tys. m2 w 2015r.

Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na jedną osobę
(m²) w 2015r.

Przeciętna liczba osób na jedno mieszkanie w 2015r.

W porównaniu z rokiem 2012 w 2015 liczba mieszkań na obszarach wiejskich zwiększyła się o 16 729 oddanych do użytku. Największy przyrost w tym okresie nastąpił w powiatach: krakowskim (3094), tarnowskim (1979), nowosądeckim (1241), natomiast najmniej przybyło w miechowskim (118), proszowickim (204), dąbrowskim (304) (tab. 9).

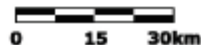
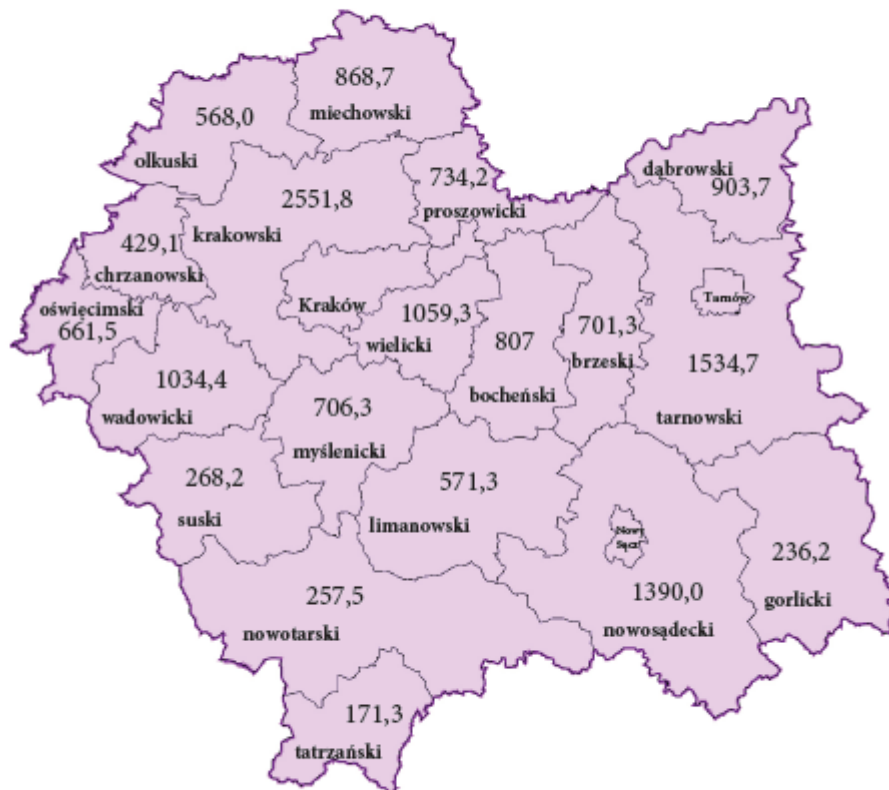
– **Sieć wodociągowa i kanalizacyjna na obszarach wiejskich w Małopolsce.**

Łączna długość sieci wodociągowej rozdzielczej na obszarach wiejskich w Małopolsce w 2016r. wynosiła 15454,5 km i w porównaniu z 2012r. była dłuższa o 1685,8 km (tj. o 11%; na polskiej wsi o 5,7%). Sieć wodociągowa przebiegająca przez tereny wiejskie stanowiła 76% ogólnej długości sieci wodociągowej w Małopolsce (tab.10, ryc.), a jej średnia gęstość wynosiła 114,2 km na 100 km². Największe zagęszczenie sieci wodociągowej w 2016 r. było w powiecie wielickim (286,3 km), krakowskim (215,8 km), oświęcimskim (210,9 km), natomiast najmniejsze w nowotarskim (19,0 km), gorlickim (25,7 km), suskim (43,5 km).

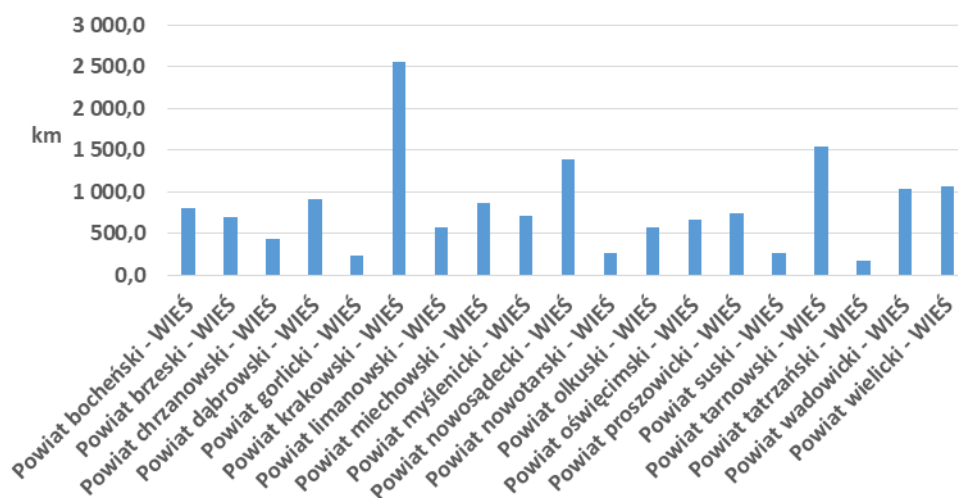
Długość sieci wodociągowej na obszarach wiejskich

Nazwa	długość czynnej sieci rozdzielczej				
	2012	2013	2014	2015	2016
	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]
POLSKA	283 102,5	287 651,3	292 455,7	297 871,1	300 989,7
POLSKA - WIEŚ	219 954,8	223 464,7	226 827,5	230 969,8	233 197,6
MAŁOPOLSKIE	18 066,5	18 508,4	19 006,1	19 787,1	20 233,7
MAŁOPOLSKIE - WIEŚ	13 768,7	14 128,5	14 539,0	15 117,5	15 454,5
Powiat bocheński - WIEŚ	733,7	748,4	755,5	779,3	807,0
Powiat brzeski - WIEŚ	646,8	650,9	655,6	667,0	701,3
Powiat chrzanowski - WIEŚ	424,8	422,6	426,4	427,8	429,1
Powiat dąbrowski - WIEŚ	898,3	899,1	899,7	900,7	903,7
Powiat gorlicki - WIEŚ	156,8	169,1	196,6	205,9	236,2
Powiat krakowski - WIEŚ	2 347,2	2 440,0	2 464,0	2 499,3	2 551,8
Powiat limanowski - WIEŚ	498,3	504,1	561,8	608,4	571,3
Powiat miechowski - WIEŚ	862,2	863,1	859,6	868,6	868,7
Powiat myślenicki - WIEŚ	562,0	607,6	646,5	700,3	706,3
Powiat nowosądecki - WIEŚ	1 057,4	1 093,4	1 201,2	1 315,6	1 390,0
Powiat nowotarski - WIEŚ	211,1	242,1	243,6	254,4	257,5
Powiat olkuski - WIEŚ	551,6	553,6	555,6	560,1	568,0
Powiat oświęcimski - WIEŚ	649,2	651,2	657,1	659,6	661,5
Powiat proszowicki - WIEŚ	694,8	731,4	732,1	732,1	734,2
Powiat suski - WIEŚ	230,3	230,8	247,1	264,4	268,2
Powiat tarnowski - WIEŚ	1 202,1	1 239,8	1 319,6	1 503,6	1 534,7
Powiat tatrzański - WIEŚ	153,7	156,3	157,2	163,3	171,3
Powiat wadowicki - WIEŚ	958,9	990,0	1 009,3	1 022,3	1 034,4
Powiat wielicki - WIEŚ	929,5	935,0	950,5	984,8	1 059,3

Długość czynnej sieci wodociągowej (km) w 2016r.

Długość sieci wodociągowej rozdzielczej w 2016r

Gęstość sieci wodociągowej (na 100 km²) na obszarach wiejskich

Nazwa	na wsi				
	sieć wodociągowa (gęstość na 100 km ²)				
	2012	2013	2014	2015	2016
	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]
POLSKA	75,6	76,8	77,9	79,4	80,2
POLSKA - WIEŚ	75,6	76,8	77,9	79,4	80,2
MAŁOPOLSKIE	101,8	104,4	107,5	111,8	114,2
MAŁOPOLSKIE - WIEŚ	101,8	104,4	107,5	111,8	114,2
Powiat bocheński - WIEŚ	119,5	121,9	123,1	127,0	131,5
Powiat brzeski - WIEŚ	114,6	115,3	116,1	118,1	124,2
Powiat chrzanowski - WIEŚ	165,5	164,7	166,2	166,7	167,2
Powiat dąbrowski - WIEŚ	179,5	179,7	179,8	180,0	180,6
Powiat gorlicki - WIEŚ	17,1	18,4	21,4	22,4	25,7
Powiat krakowski - WIEŚ	198,5	206,4	208,4	211,4	215,8
Powiat limanowski - WIEŚ	55,0	55,7	62,0	67,2	63,1
Powiat miechowski - WIEŚ	130,5	130,6	130,1	131,4	131,5
Powiat myślenicki - WIEŚ	91,6	99,0	105,4	114,2	115,1
Powiat nowosądecki - WIEŚ	74,7	77,2	84,9	92,9	98,2
Powiat nowotarski - WIEŚ	15,6	17,9	18,0	18,8	19,0
Powiat olkuski - WIEŚ	106,5	106,9	107,3	108,2	109,7
Powiat oświęcimski - WIEŚ	206,9	207,6	209,5	210,3	210,9
Powiat proszowicki - WIEŚ	173,6	182,7	182,9	182,9	183,4
Powiat suski - WIEŚ	37,3	37,4	40,1	42,9	43,5
Powiat tarnowski - WIEŚ	91,2	94,1	100,1	114,1	116,5
Powiat tatrzański - WIEŚ	39,7	40,3	40,6	42,2	44,2
Powiat wadowicki - WIEŚ	155,2	160,2	163,3	165,4	167,4
Powiat wielicki - WIEŚ	251,2	252,7	256,9	266,2	286,3

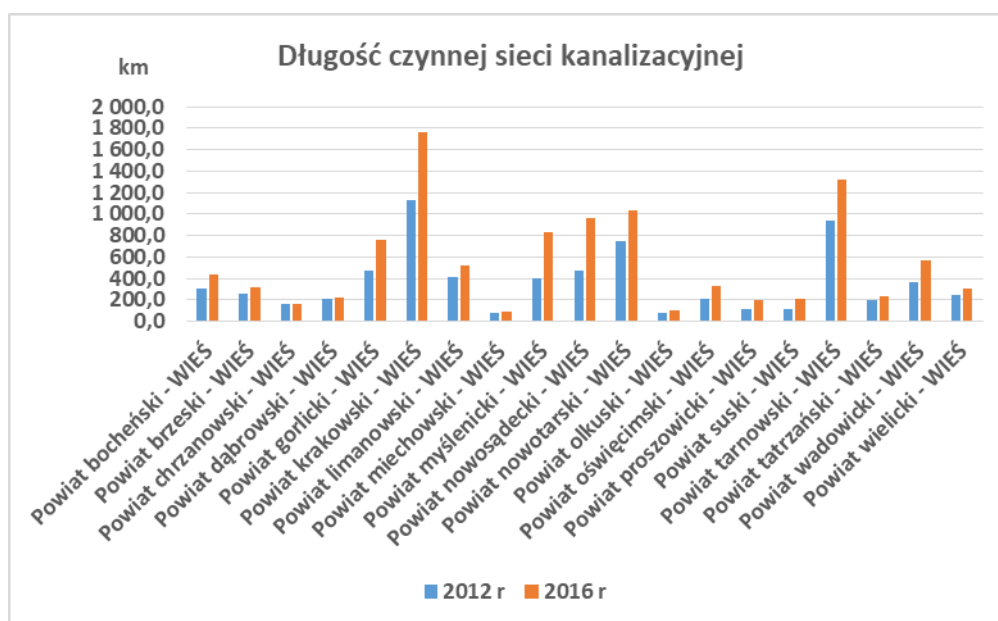
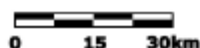
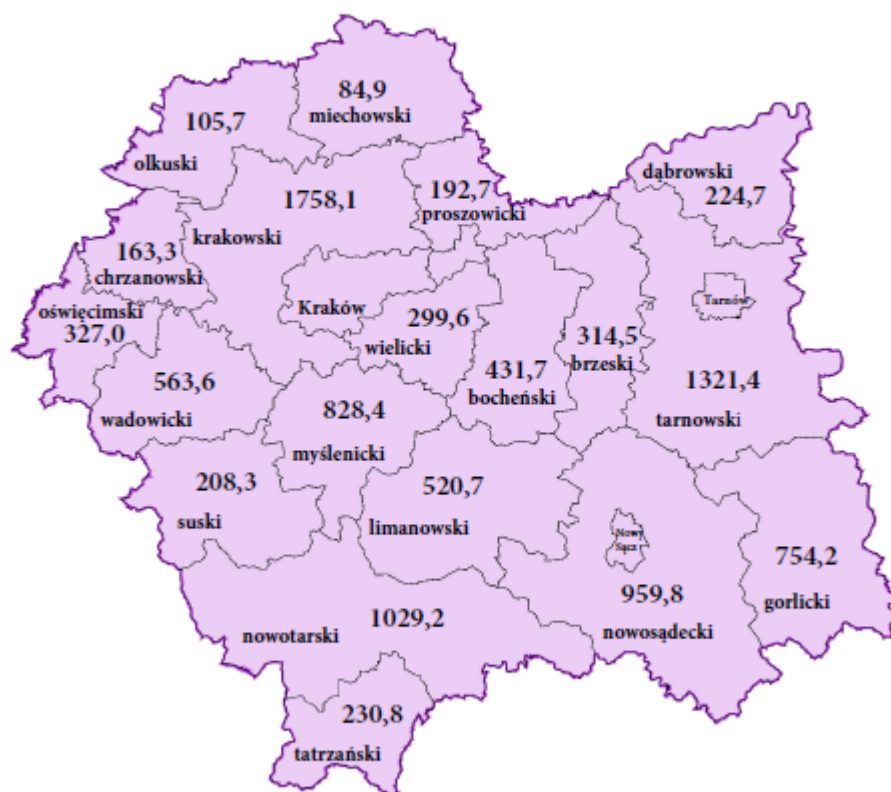

Wzrost gęstości sieci wodociągowej na obszarach wiejskich, w porównaniu z 2012 r., zanotowano we wszystkich powiatach, na wsi polskiej wyniósł 4,6 km, natomiast na obszarach wiejskich Małopolski 12,4 km. Długość sieci kanalizacyjnej rozdzielczej w 2016 r. na obszarach wiejskich Małopolski wynosiła 10 318,6 km i w porównaniu z 2012 r. wzrosła o 33% (3432,7 km), w tym samym okresie na wsi w Polsce wzrost wyniósł 23% (20661,7 km). Największy przyrost odnotowano w powiatach: krakowskim (630,0), nowosądeckim (482,5), myślenickim (427,1); najmniejszy w powiatach: dąbrowskim (20,0), miechowskim (12,0), chrzanowskim (6,2), tab. 12.

Długość czynnej sieci kanalizacyjnej na obszarach wiejskich Małopolski

Nazwa	długość czynnej sieci kanalizacyjnej				
	2012	2013	2014	2015	2016
	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]
POLSKA	125 580,6	132 916,0	142 876,1	149 668,0	154 013,7
POLSKA - WIEŚ	69 785,2	75 289,9	81 367,1	87 631,4	90 446,9
MAŁOPOLSKIE	11 390,4	12 370,9	13 509,3	15 050,4	15 536,9
MAŁOPOLSKIE - WIEŚ	6 894,9	7 682,5	8 649,6	9 930,4	10 318,6
Powiat bocheński - WIEŚ	303,5	344,7	375,6	390,0	431,7
Powiat brzeski - WIEŚ	257,4	273,1	283,4	312,1	314,5
Powiat chrzanowski - WIEŚ	157,1	162,2	162,2	163,1	163,3
Powiat dąbrowski - WIEŚ	204,7	205,7	211,6	223,6	224,7
Powiat gorlicki - WIEŚ	474,5	575,5	659,5	719,6	754,2
Powiat krakowski - WIEŚ	1 128,1	1 194,6	1 492,9	1 644,7	1 758,1
Powiat limanowski - WIEŚ	415,9	442,6	486,4	494,4	520,7
Powiat miechowski - WIEŚ	72,9	74,7	75,0	84,5	84,9
Powiat myślenicki - WIEŚ	401,3	512,5	550,0	803,1	828,4
Powiat nowosądecki - WIEŚ	477,3	560,7	694,3	975,3	959,8
Powiat nowotarski - WIEŚ	751,4	845,0	916,8	1 006,5	1 029,2
Powiat olkuski - WIEŚ	78,2	78,2	89,8	105,2	105,7
Powiat oświęcimski - WIEŚ	205,2	259,6	287,0	312,5	327,0
Powiat proszowski - WIEŚ	109,0	178,9	179,4	191,5	192,7
Powiat suski - WIEŚ	114,3	132,1	136,6	191,8	208,3
Powiat tarnowski - WIEŚ	933,9	957,1	1 142,2	1 282,9	1 321,4
Powiat tatrzański - WIEŚ	194,7	195,9	196,9	230,0	230,8
Powiat wadowicki - WIEŚ	364,6	436,9	449,3	522,3	563,6
Powiat wielicki - WIEŚ	250,9	252,5	260,7	277,3	299,6

Długość czynnej sieci kanalizacyjnej (km), w 2016 r.

W układzie przestrzennym największym zagęszczeniem sieci kanalizacyjnej na obszarach wiejskich Małopolski charakteryzowały się powiaty: krakowski (148,7 km/km²), myślenicki (135,0), oświęcimski (104,2), a najmniejszym: miechowski (12,8), olkuski (20,4), suski (33,8) tabela 13.

Zagęszczenie sieci kanalizacyjnej na obszarach wiejskich km/100 km²

Nazwa	na wsi				
	sieć kanalizacyjna				
	2012	2013	2014	2015	2016
	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]
POLSKA	24,0	25,9	28,0	30,1	31,1
POLSKA - WIEŚ	24,0	25,9	28,0	30,1	31,1
MAŁOPOLSKIE	51,0	56,8	63,9	73,4	76,3
MAŁOPOLSKIE - WIEŚ	51,0	56,8	63,9	73,4	76,3
Powiat bocheński - WIEŚ	49,5	56,2	61,2	63,5	70,3
Powiat brzeski - WIEŚ	45,6	48,4	50,2	55,3	55,7
Powiat chrzanowski - WIEŚ	61,2	63,2	63,2	63,6	63,6
Powiat dąbrowski - WIEŚ	40,9	41,1	42,3	44,7	44,9
Powiat gorlicki - WIEŚ	51,7	62,7	71,8	78,4	82,2
Powiat krakowski - WIEŚ	95,4	101,0	126,3	139,1	148,7
Powiat limanowski - WIEŚ	45,9	48,9	53,7	54,6	57,5
Powiat miechowski - WIEŚ	11,0	11,3	11,3	12,8	12,8
Powiat myślenicki - WIEŚ	65,4	83,5	89,7	130,9	135,0
Powiat nowosądecki - WIEŚ	33,7	39,6	49,1	68,9	67,8
Powiat nowotarski - WIEŚ	55,5	62,4	67,7	74,3	76,0
Powiat olkuski - WIEŚ	15,1	15,1	17,3	20,3	20,4
Powiat oświęcimski - WIEŚ	65,4	82,8	91,5	99,6	104,2
Powiat proszowicki - WIEŚ	27,2	44,7	44,8	47,8	48,1
Powiat suski - WIEŚ	18,5	21,4	22,1	31,1	33,8
Powiat tarnowski - WIEŚ	70,9	72,6	86,7	97,3	100,3
Powiat tatrzański - WIEŚ	50,3	50,6	50,8	59,4	59,6
Powiat wadowicki - WIEŚ	59,0	70,7	72,7	84,5	91,2
Powiat wielicki - WIEŚ	67,8	68,2	70,5	75,0	81,0

Kluczowym elementem infrastruktury ekologicznej na obszarach wiejskich jest system odprowadzania ścieków. Podjęty w tej części opracowania temat został przedstawiony na podstawie materiałów statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego znajdujących się w zakładce — Baza Danych Lokalnych.

Waga infrastruktury ochrony środowiska naturalnego w procesie rozwoju obszarów wiejskich wynika przede wszystkim z faktu, że: właściwy poziom rozwoju infrastruktury jest elementem decydującym o poziomie życia mieszkańców; wysoki poziom dostępności równolegle usług wodociągowych i kanalizacyjnych czyni tereny obszarów wiejskich atrakcyjniejszymi dla potencjalnych inwestorów; Małopolska jest regionem o bardzo wysokich walorach przyrodniczych i turystycznych dlatego musi szczególnie dbać o standardy w dziedzinie ochrony środowiska.

Pomimo znacznego wysiłku ze strony władz gminnych, na których spoczywa obowiązek prawidłowego zagospodarowania ścieków obecny stan w tym obszarze w wielu gminach w dalszym ciągu należy uznać za wysoce niezadowolający, o czym świadczą przedstawione w opracowaniu dane liczbowe.

W latach 1995-2016 nastąpił znaczący rozwój wiejskiej sieci kanalizacyjnej. Jej długość zwiększyła się 27 krotnie. Jednak, mimo tak dużego postępu w rozbudowie tego elementu infrastruktury technicznej, poziom jej rozwoju, podobnie jak poziom rozwoju całego systemu kanalizacyjnego, jest niewystarczający w stosunku do potrzeb, tylko 37% ludności wiejskiej korzystało z usług sieci kanalizacyjnej w roku 2015. Kanalizacja

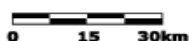
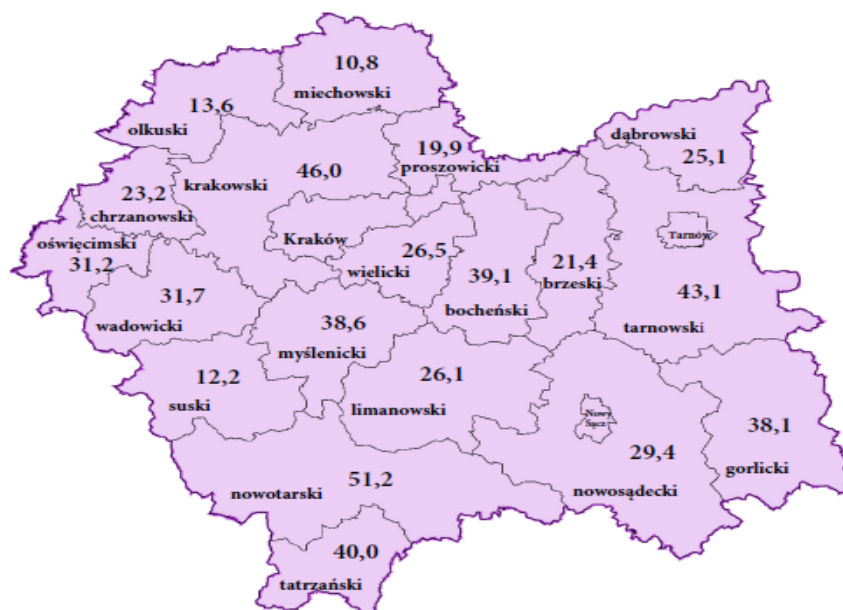
sieciowa w roku 2015 była doprowadzona do około 34% zamieszkałych budynków i mieszkań. Na terenach wiejskich sieć kanalizacyjna funkcjonuje i jest rozbudowywana głównie na obszarach o gęstej zabudowie, z pominięciem pozostałych o zabudowie rozproszonej i mieszanej.

Niedostatki w wyposażeniu obszarów wiejskich w sieć kanalizacyjną są szczególnie widoczne w porównaniu ze znacznie lepiej rozwiniętą siecią wodociągową, która w ostatnich latach była najszybciej rozwijającym się elementem wiejskiej infrastruktury technicznej. Wskaźnik obrazujący relacje długości sieci kanalizacyjnej do wodociągowej od roku 2003 do 2016 cały czas się zwiększał, jeżeli w roku 2003 wynosił 0,2 to już w 2016 osiągnął wielkość 0,7. Problem dysproporcji w rozwoju tych dwóch ściśle powiązanych elementów infrastruktury technicznej jest bardzo ważny, bowiem po podłączeniu do sieci wodociągowej zużycie wody w gospodarstwach domowych zwiększa się kilkakrotnie, a co się z tym wiąże — zwiększa się też ilość odprowadzanych ścieków.

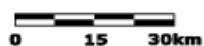
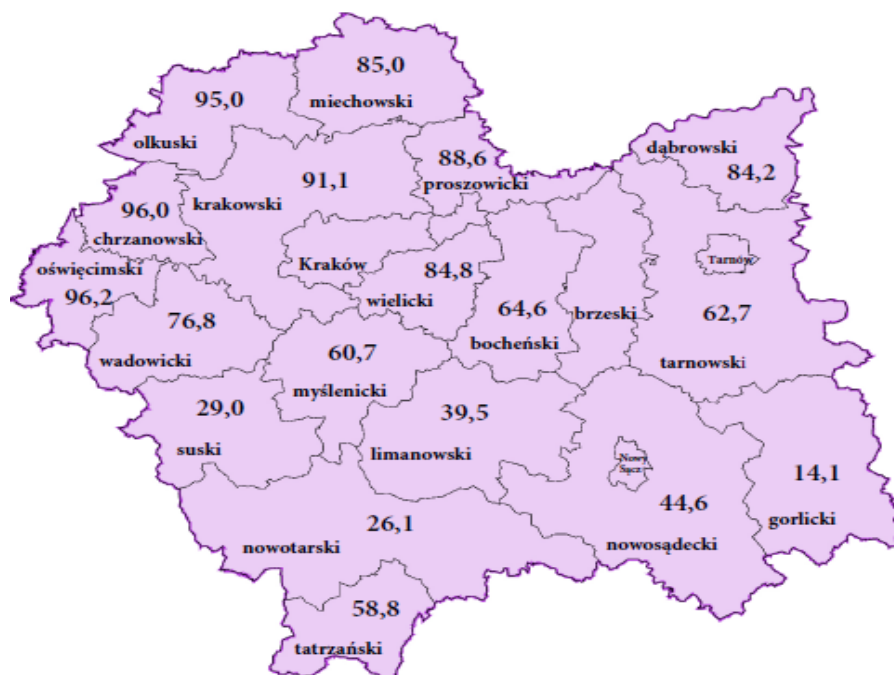
Dynamika zmian długości sieci wodociągowej i sieci kanalizacyjnej na obszarach wiejskich w Małopolsce w latach 1995-2016

Rok	Sieć wodociągowa		Sieć kanalizacyjna	
	długość (km)	rok poprzedni = 100	długość (km)	rok poprzedni = 100
1995	7 366,1	-	378,3	-
1996	8 050,4	109,3	514,0	135,9
1997	8 863,0	110,1	625,4	121,7
1998	9 762,4	110,1	946,4	151,3
1999	10 405,0	106,6	1266,9	133,9
2000	10 827,9	104,1	1581,3	124,8
2001	11 144,2	102,9	1857,6	117,5
2002	11 264,7	101,1	2280,2	122,7
2003	11 623,6	103,2	2750,9	120,6
2004	11 929,6	102,6	3169,8	115,2
2005	12 056,9	101,1	3717,5	117,3
2006	12 255,8	101,6	4148,4	111,6
2007	12 542,5	102,3	4408,7	108,0
2008	13 074,5	104,2	4763,8	106,3
2009	13 211,4	101,0	5390,6	113,2
2010	13 496,6	102,2	5772,4	107,1
2011	13 502,0	100,0	6320,8	109,5
2012	13 768,7	102,0	6849,9	109,1
2013	14 128,5	102,6	7682,5	111,4
2014	14 539,0	102,9	8649,6	112,6
2015	15 117,5	104,0	9930,4	114,8
2016	15 454,5	102,2	10318,6	103,9

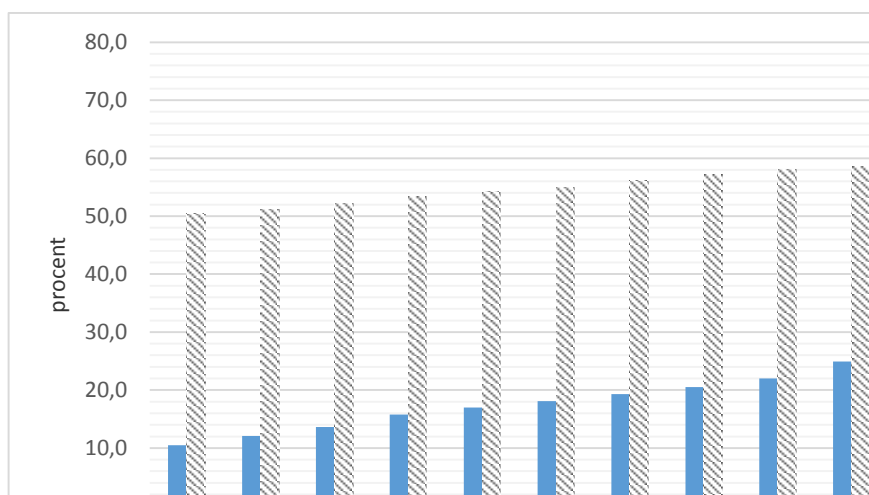
Budynki mieszkalne podłączone do infrastruktury technicznej (kanalizacji) - w % ogółu budynków mieszkalnych w 2015r.

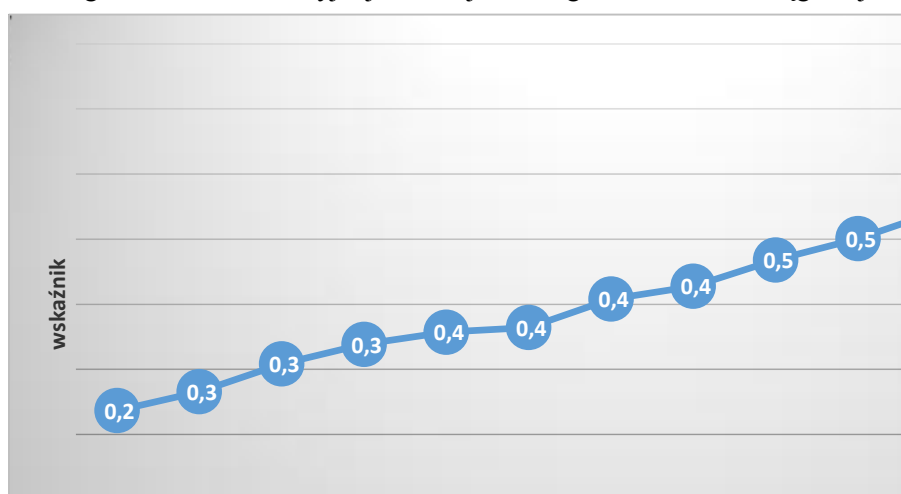
Budynki mieszkalne podłączone do sieci wodociągowej w % ogółu budynków mieszkalnych w 2015r.

Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej i wodociągowej (%)

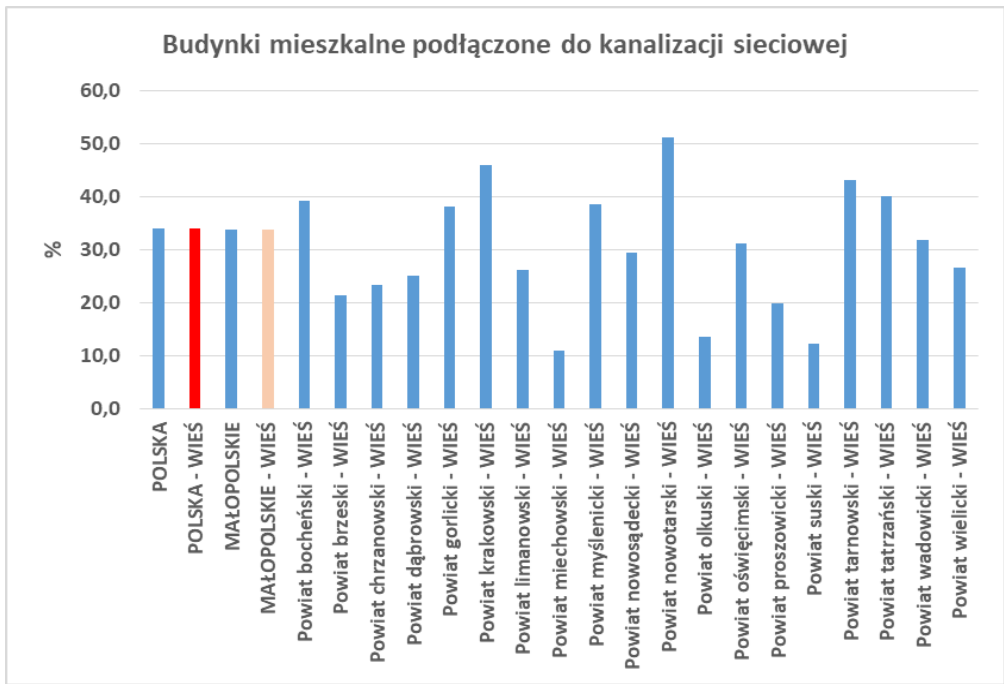

Długość sieci kanalizacyjnej w relacji do długości sieci wodociągowej

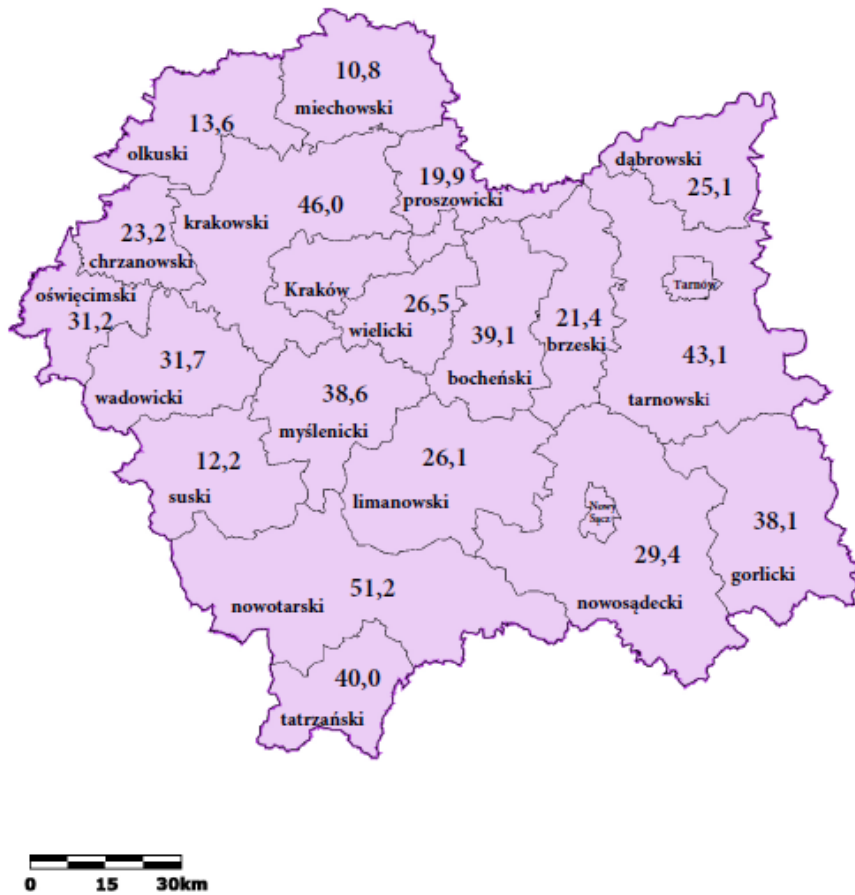

Długość sieci kanalizacyjnej w relacji do sieci wodociągowej

Budynki mieszkalne podłączone do infrastruktury technicznej
(kanalizacji) - w % ogółu budynków mieszkalnych w 2015r.

Przedstawione w opracowaniu dane statystyczne wskazują na znaczący postęp jaki się dokonał w ostatnich kilkunastoletnich latach w zakresie budowy i eksploatacji wsi. Nadal jednak wyposażenie obszarów wiejskich w Małopolsce w urządzenia sieciowe kanalizacyjne jest niewystarczające. Wymóg równoległego budowania sieci wodociągowej i kanalizacyjnej zmniejszy wskaźnik relacji tych dwóch elementów infrastruktury technicznej. Na terenie Małopolski z uwagi na duże zróżnicowanie przestrzenne i rozproszoną zabudowę trzeba zwiększyć liczbę przydomowych oczyszczalni ścieków, bowiem w wielu miejscach szczególnie w części południowej budowa kanalizacji sieciowej nie będzie możliwa z uwagi na bardzo wysokie koszty takiego przedsięwzięcia niemożliwe do udźwignięcia przez lokalne samorządy zarządzające tymi terenami. Rozproszona zabudowa powoduje, że sieć kanalizacyjna jest nadmiernie wydłużona przy relatywnie bardzo małych przepływach.

– **Infrastruktura komunikacyjna (sieć drogowa).**

Możliwości rozwoju obszarów wiejskich są w znacznym stopniu uwarunkowane dostępem do sieci transportowej. Sieć drogowa na terenie Małopolski składa się z dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych o łącznej długości 28060 km. Na koniec 2015 roku łączna długość dróg wojewódzkich wynosiła 1403,6 km. Około 58% odcinków tych dróg posiada nawierzchnię bez uszkodzeń, która nie wymaga żadnych zabiegów remontowych. Około 22% dróg wojewódzkich posiada nawierzchnię w dobrym stanie, która wymaga jednak pewnych prac mających na celu zapewnienie ich sprawnej eksploatacji. Natomiast około 20% przedmiotowych dróg posiada nawierzchnię w złym stanie technicznym i wymaga szybkich prac remontowych. W 2015 r. łączna długość dróg gminnych w powiatach województwa małopolskiego o nawierzchni twardej wynosiła 15556,2 km, w porównaniu z 2001 r. nastąpił wzrost o 2778,6 km (18%), w Polsce (30%). Najdłuższą sieć dróg gminnych mają powiaty: nowosądecki (1579,3 km), krakowski (1498,1), tarnowski (1446,5). Województwo małopolskie posiada największe w kraju zagęszczenie dróg zamieszkanych o twardej powierzchni (133,3 km/km²).

Drogi gminne w powiecie o nawierzchni twardej w km

Nazwa	o nawierzchni twardej				
	2001	2006	2010	2013	2015
POLSKA	89 958,1	94 270,5	112 276,9	121 400,6	127 857,6
MAŁOPOLSKIE	12 777,6	13 218,2	14 726,7	15 115,9	15 556,2
Powiat bocheński	367,0	466,5	537,1	554,5	585,1
Powiat brzeski	406,6	472,3	573,3	598,3	650,4
Powiat chrzanowski	480,3	506,3	504,3	499,5	507,0
Powiat dąbrowski	374,0	562,2	627,2	681,0	706,3
Powiat gorlicki	651,1	465,6	645,2	722,2	749,8
Powiat krakowski	1 297,6	1 255,6	1 285,5	1 483,8	1 498,1
Powiat limanowski	567,1	695,1	776,9	826,6	842,3
Powiat miechowski	459,4	540,5	550,2	568,6	574,1
Powiat myślenicki	343,1	380,9	462,0	495,1	519,6
Powiat nowosądecki	1 874,4	1 758,2	1 644,6	1 544,7	1 579,3
Powiat nowotarski	685,2	697,8	1 238,0	1 185,4	1 220,8
Powiat olkuski	347,5	331,4	305,7	311,4	319,0
Powiat oświęcimski	423,0	436,3	439,3	456,0	468,9
Powiat proszowicki	383,4	446,2	466,8	451,9	467,2
Powiat suski	282,1	258,0	466,5	519,9	540,6
Powiat tarnowski	1 178,3	1 279,9	1 282,0	1 334,7	1 446,5
Powiat tatrzański	293,2	297,6	497,7	498,0	473,2
Powiat wadowicki	741,4	758,3	796,6	824,2	828,5
Powiat wielicki	554,7	552,1	554,2	501,6	515,6

Odsetek długości dróg publicznych o nawierzchni twardej (na wsi) ulepszonej wg lokalizacji w %

Nazwa	Na wsi			
	2004	2008	2012	2015
POLSKA	46,6	48,6	49,5	50,6
DOLNOŚLĄSKIE	53,7	54,8	54,6	55,5
KUJAWSKO-POMORSKIE	40,6	41,8	44,6	47,1
LUBELSKIE	50,6	52,4	50,4	49,5
LUBUSKIE	43,4	43,1	40,3	39,3
ŁÓDZKIE	50,4	52,9	56,4	58,2
MAŁOPOLSKIE	52,2	55,4	57,9	60,0
MAZOWIECKIE	42,8	46,4	50,1	51,2
OPOLSKIE	55,3	57,5	54,6	59,8
PODKARPACKIE	56,5	59,4	63,1	61,2
PODLASKIE	37,9	41,1	37,6	37,8
POMORSKIE	41,4	41,5	39,0	40,9
ŚLĄSKIE	38,4	40,2	41,2	42,5
ŚWIĘTOKRZYSKIE	50,1	52,2	59,0	61,1
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	45,2	45,8	44,8	46,1
WIELKOPOLSKIE	44,8	47,2	51,0	52,2
ZACHODNIOPOMORSKIE	51,6	51,6	48,6	48,9

Udział dróg powiatowych i gminnych o nawierzchni gruntowej w ogólnej długości tych dróg w %.

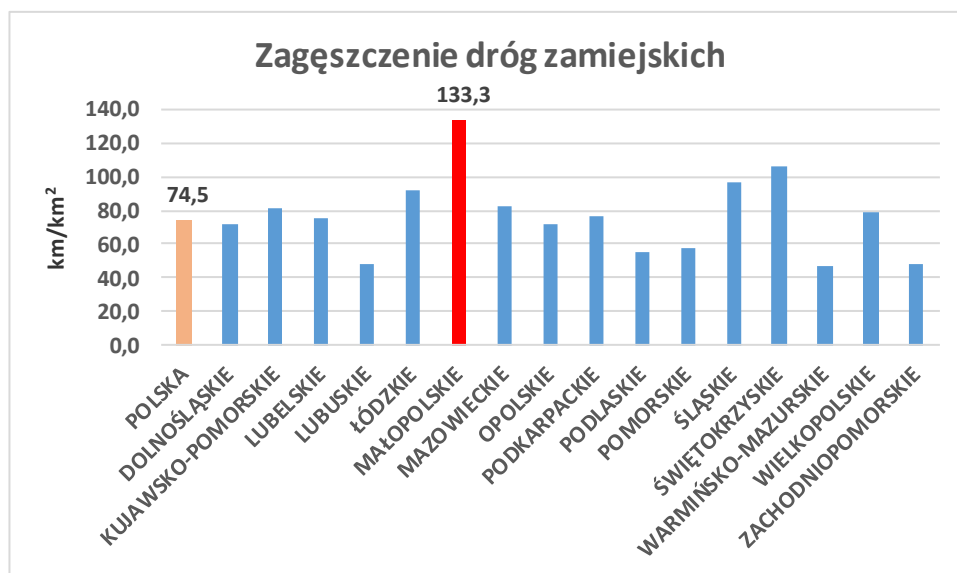
Nazwa	Udział dróg powiatowych i gminnych o nawierzchni gruntowej w ogólnej długości tych dróg			
	2005	2009	2012	2015
POLSKA	38,12	34,32	36,02	34,66
DOLNOŚLĄSKIE	23,16	21,96	23,95	22,03
KUJAWSKO-POMORSKIE	48,91	45,30	42,76	40,39
LUBELSKIE	43,30	39,88	43,66	44,48
LUBUSKIE	47,21	43,86	51,30	51,01
ŁÓDZKIE	34,53	27,81	27,88	26,02
MAŁOPOLSKIE	24,94	22,21	22,15	19,94
MAZOWIECKIE	45,58	38,67	37,79	36,21
OPOLSKIE	27,71	22,45	29,87	23,88
PODKARPACKIE	26,72	21,92	21,40	23,98
PODLASKIE	49,36	45,69	55,83	56,21
POMORSKIE	48,47	47,96	50,61	46,90
ŚLĄSKIE	21,45	18,97	18,33	16,62
ŚWIĘTOKRZYSKIE	31,41	25,67	23,25	21,50
WARMIŃSKOMAZURSKIE	50,50	49,09	50,97	48,28
WIELKOPOLSKIE	41,22	37,31	35,97	33,99
ZACHODNIOPOMORSKIE	33,44	31,05	36,76	35,53

Drogi gminne i powiatowe o twardej nawierzchni w km na 100 km²

Nazwa	Drogi gminne i powiatowe o twardej nawierzchni na 100 km ²			
	2005	2008	2012	2015
POLSKA	66,2	68,5	74,6	77,6
DOLNOŚLĄSKIE	72,0	72,7	75,4	78,2
KUJAWSKO-POMORSKIE	63,1	65,6	75,9	79,8
LUBELSKIE	59,3	61,8	69,3	72,7
LUBUSKIE	40,3	41,0	41,7	43,7
ŁÓDZKIE	77,0	80,6	90,8	95,3
MAŁOPOLSKIE	128,4	132,5	142,8	145,6
MAZOWIECKIE	68,1	72,2	83,2	87,4
OPOLSKIE	70,1	70,5	71,7	70,5
PODKARPACKIE	65,0	67,6	73,9	77,8
PODLASKIE	43,6	45,3	50,4	52,8
POMORSKIE	48,4	49,7	53,9	58,3
ŚLĄSKIE	143,1	143,9	151,8	153,3
ŚWIĘTOKRZYSKIE	87,5	91,3	100,5	104,9
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	37,7	37,7	39,9	41,7
WIELKOPOLSKIE	69,6	73,0	76,8	80,2
ZACHODNIOPOMORSKIE	41,6	43,3	45,4	46,7

Drogi gminne i powiatowe o twardej nawierzchni w km na 10 tys. ludności

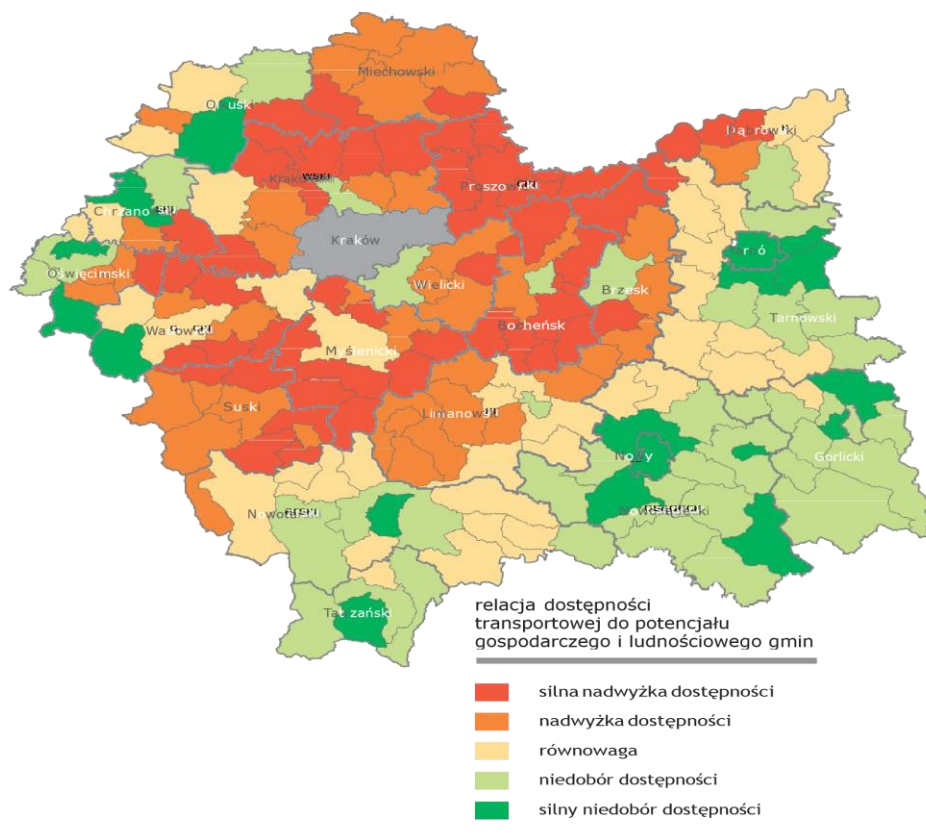
Nazwa	2005	2008	2012	2015
POLSKA	54,3	56,2	60,5	63,1
MAŁOPOLSKIE	59,7	61,2	64,6	65,5
Powiat bocheński	72,5	84,3	80,3	83,7
Powiat brzeski	79,6	82,7	90,9	98,4
Powiat chrzanowski	56,9	58,0	57,1	58,3
Powiat dąbrowski	114,8	144,8	157,8	165,3
Powiat gorlicki	71,2	75,7	92,8	97,6
Powiat krakowski	78,9	79,9	79,9	80,3
Powiat limanowski	77,2	82,0	83,4	85,4
Powiat miechowski	189,9	201,1	200,1	204,2
Powiat myślenicki	59,0	56,2	64,6	66,1
Powiat nowosądecki	116,5	117,7	108,2	97,5
Powiat nowotarski	58,9	57,0	79,7	81,6
Powiat olkuski	61,7	63,1	60,0	61,6
Powiat oświęcimski	44,3	44,3	44,5	46,1
Powiat proszowicki	159,6	163,6	159,3	165,5
Powiat suski	57,4	56,5	88,3	90,7
Powiat tarnowski	95,6	93,5	94,0	101,2
Powiat tatrzański	54,9	55,4	82,5	78,8
Powiat wadowicki	70,0	69,1	70,6	72,0
Powiat wielicki	77,1	72,3	62,2	61,6

– **Drogowa dostępność czasowa.**

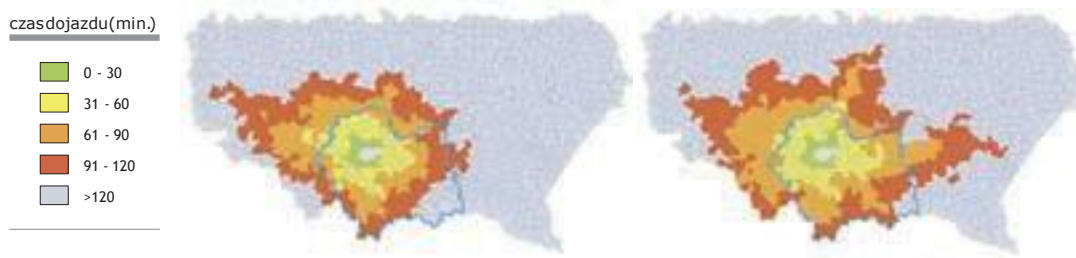
Dostępność czasowa do głównych ośrodków miejskich województwa odgrywa istotne znaczenie dla zwiększenia konkurencyjności całego regionu w tym obszarów wiejskich. Parametr ten wpływa pozytywnie na rozwój przedsiębiorczości oraz efektywne wykorzystanie miejscowego potencjału w tym także ludzkiego. Poważnym wyzwaniem w tym zakresie będzie konieczność poprawy dostępności transportowej peryferyjnych gmin województwa z obszarami centralnymi oraz regionalnymi ośrodkami miejskimi takimi jak: Tarnów, Nowy Sącz, Nowy Targ. Peryferyjne położenie szeregu gmin wiejskich z południowo-wschodnich obszarów województwa, słabo skomunikowanych z lokalnymi centrami rozwoju poważnie ogranicza perspektywy ich społeczno-gospodarczego rozwoju i grozi w przyszłości trwałą marginalizacją.

Nadwyżki i deficyty dostępności transportowej względem potencjału ludnościowego i gospodarczego gmin województwa małopolskiego – powiązanie drogowe z Krakowem.

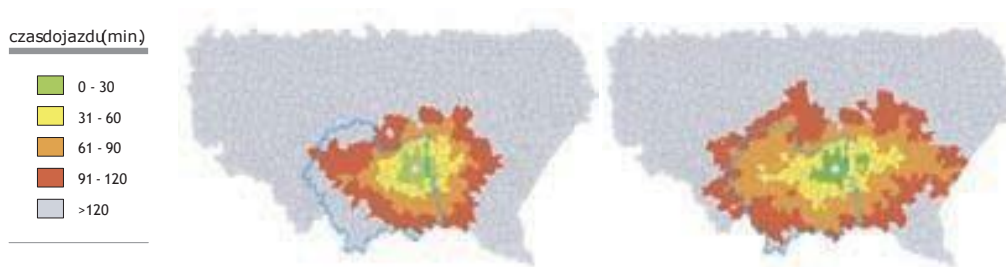
Źródło: Ocena projektów realizowanych w ramach osi priorytetowej 4. MRPO „Infrastruktura dla rozwoju gospodarczego”, Centrum Studiów Regionalnych UniRegio, Kraków 2011.

Drogowa dostępność czasowa Krakowa w 2011 i 2020 roku.

Źródło: Dr R. Guzik, Ekspertyza dotycząca wyznaczenia liczby mieszkańców w izochronach 30, 60, 90 oraz 120 minut dojazdu do wybranych miast Małopolski, Kraków 2011.

Drogowa dostępność czasowa Tarnowa w 2011 i 2020

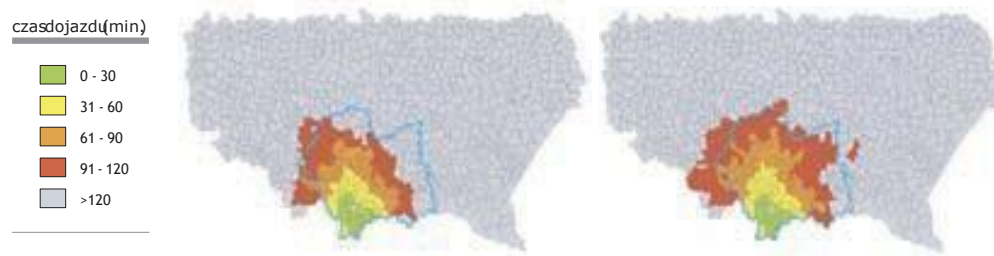
Źródło: Dr R. Guzik, Ekspertyza dotycząca wyznaczenia liczby mieszkańców w izochronach 30, 60, 90 oraz 120 minut dojazdu do wybranych miast Małopolski, Kraków 2011.

Drogowa dostępność czasowa Nowego Sącza w 2011 i 2020

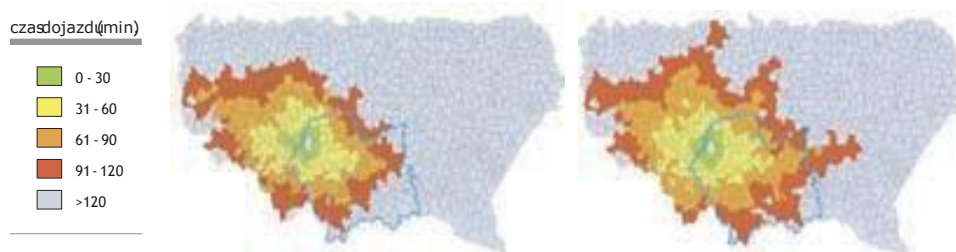
Źródło: Dr R. Guzik, Ekspertyza dotycząca wyznaczenia liczby mieszkańców w izochronach 30, 60, 90 oraz 120 minut dojazdu do wybranych miast Małopolski, Kraków 2011.

Drogowa dostępność czasowa Nowego Targu w 2011 i 2020.

Źródło: Dr R. Guzik, Ekspertyza dotycząca wyznaczenia liczby mieszkańców w izochronach 30, 60, 90 oraz 120 minut dojazdu do wybranych miast Małopolski, Kraków 2011.

Drogowa dostępność czasowa Trzebini w 2011 i 2020.

Źródło: Dr R. Guzik, Ekspertyza dotycząca wyznaczenia liczby mieszkańców w izochronach 30, 60, 90 oraz 120 minut dojazdu do wybranych miast Małopolski, Kraków 2011.

• Dostępność sieci elektrycznej i gazowej.

– Sieć elektryczna.

Województwo małopolskie nie jest w prawdzie samowystarczalne w energii elektryczną gdyż zużywa jej więcej niż produkuje, tym niemniej nie wstępują tutaj zakłócenia w dostawie energii elektrycznej zarówno dla ludności jak i przemysłu. Sieć elektryczna przebiega głównie liniami napowietrznymi o napięciach od 400kV do 15kV i zapewnia dostarczenie energii do wszystkich zainteresowanych odbiorców. W przypadku obszarów wiejskich problemem jest nie tyle dostęp do źródeł prądu ile stan techniczny sieci i wysoka awaryjność transformatorów. Sygnalizuje się także konieczność rozbudowy sieci dystrybucji energii elektrycznej średnich i niskich napięć, generalnie jednak należy stwierdzić, że zapotrzebowanie w energii elektryczną obszarów województwa nie jest czynnikiem warunkującym jego rozwój gospodarczy.

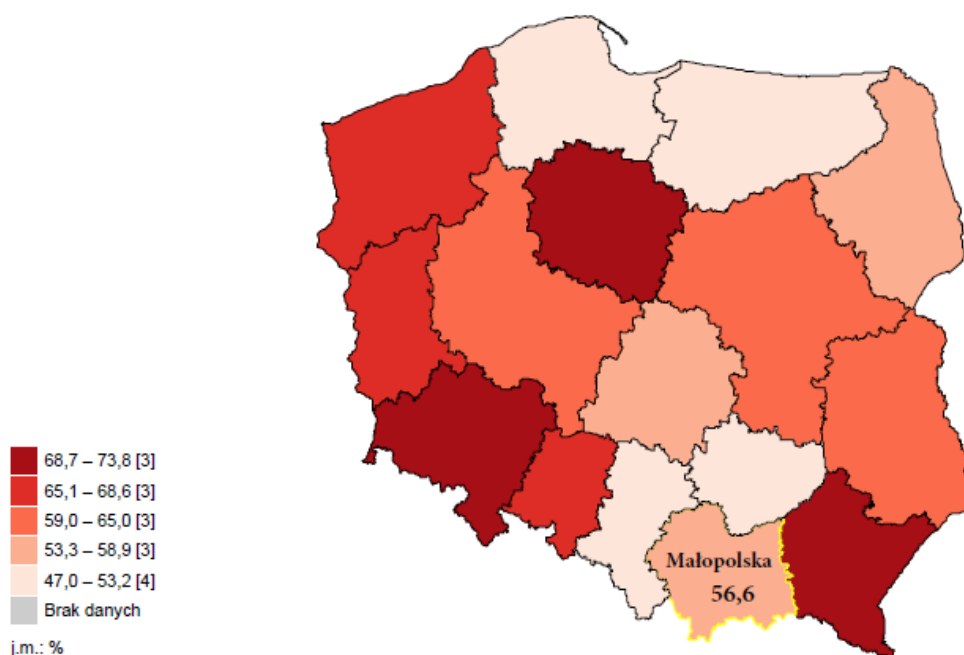
– Sieć gazowa.

Województwo małopolskie ma największą dostępność sieci gazowej ze wszystkich województw w kraju wynoszącą 137,7 km sieci na 100 km² powierzchni województwa. Tym niemniej w przypadku gmin wiejskich wciąż występują obszary gdzie całkowicie brak jest sieci gazowych. Należą do nich w szczególności gminy wiejskie zlokalizowane w południowej części województwa tj. powiat nowosądecki, limanowski, nowotarski, tatrzański i suski oraz pojedyncze gminy zlokalizowane w części północnej powiatów proszowickiego i miechowskiego. Wskazane jest przeprowadzenie gazyfikacji w/w gmin szczególnie tych, które położone są na terenach o szczególnych walorach przyrodniczo-krajoznawczych gdzie rozwija się turystyka i agroturystyka. Jak wiadomo zastosowanie paliwa gazowego jest mniej szkodliwe dla środowiska niż inne kopalne źródła energii. Ogólnie jednak należy uznać, że dostępność do sieci gazowej na terenie województwa jest zadowalająca i nie stanowi istotnej bariery w planach rozwojowych regionu.

Uwaga: ze względów jak wyżej oraz mając na uwadze ograniczoną objętość niniejszego opracowania autorzy zrezygnowali w tym przypadku z załączania rozbudowanej części statystycznej.

- **Wykorzystanie i dostępność internetu szerokopasmowego na obszarach wiejskich.**

Odsetek gospodarstw domowych wyposażonych w komputer osobisty z dostępem do internetu szerokopasmowego %

Wykorzystanie i dostępność internetu szerokopasmowego w Małopolsce

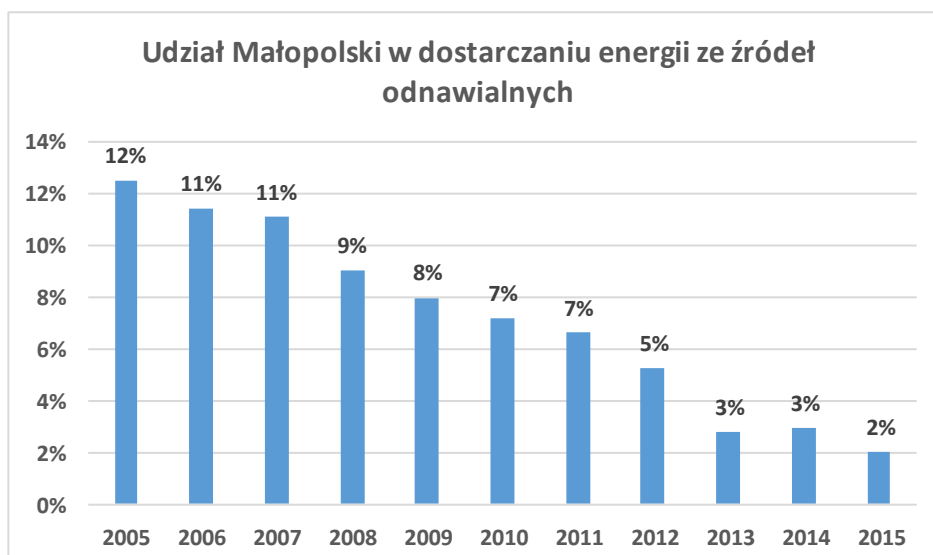
Nazwa	komputer osobisty z dostępem do Internetu							komputer osobisty z szerokopasmowym dostępem do Internetu						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Polska	59,6	62,3	64,7	68,8	71,2	72,8	74,0	-	48,2	52,4	55,4	58,9	60,9	56,1
Małopolskie	63,6	64,2	67,2	72,7	74,6	75,2	76,1	-	41,8	43,9	53,8	56,6	56,6	43,1

Dostępność szerokopasmowego internetu dla mieszkańców Małopolski kształtuje się poniżej przeciętnego poziomu w Polsce. Konieczne jest w tym przypadku zrealizowanie w pełni projektu „Małopolska sieć szerokopasmowa”. Ograniczona dostępność do łącz internetowych na obszarach wiejskich Małopolski jest czynnikiem ograniczającym możliwości rozwoju gospodarczego na tych obszarach.

- **Wykorzystanie i potencjał odnawialnych źródeł energii w Małopolsce.**
 - **Potencjał energii odnawialnych.**

Energia ze źródeł odnawialnych.

Nazwa	z odnawialnych nośników energii										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	[GWh]	[GWh]	[GWh]	[GWh]	[GWh]	[GWh]	[GWh]	[GWh]	[GWh]	[GWh]	[GWh]
Polska	3 847,3	4 291,2	5 429,3	6 606,0	8 678,7	10 888,8	13 136,9	16 878,9	17 066,6	19 841,2	22 675,4
Małopolskie	480,4	489,9	602,0	597,1	692,5	783,8	868,6	886,3	480,7	590,8	463,1
Udział małopolski	12%	11%	11%	9%	8%	7%	7%	5%	3%	3%	2%

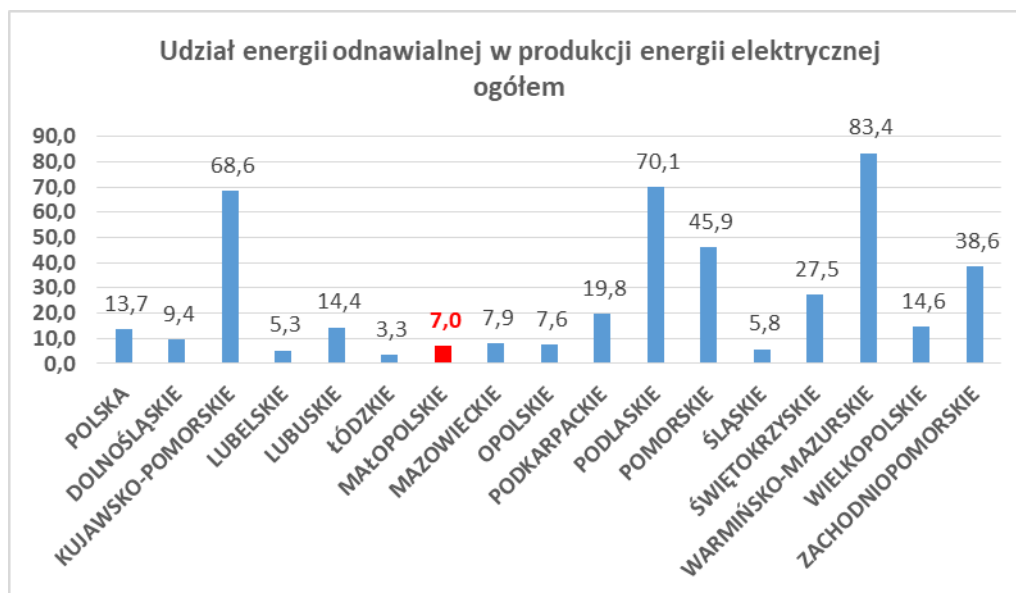

Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem w %

Nazwa	udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Polska	2,5	2,7	3,4	4,3	5,7	6,9	8,0	10,4	10,4	12,5	13,7
Małopolskie	5,4	5,5	6,5	7,8	11,0	11,4	12,4	13,9	7,2	9,5	7,0

Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem w %

Nazwa	udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Polska	2,5	2,7	3,4	4,3	5,7	6,9	8,0	10,4	10,4	12,5	13,7
Dolnośląskie	1,3	1,3	1,7	1,8	3,2	4,9	5,3	6,6	6,0	9,6	9,4
Kujawsko-pomorskie	40,1	42,1	46,9	48,1	51,8	59,0	60,5	58,7	63,1	65,8	68,6
Lubelskie	0,4	0,9	1,2	2,0	0,9	0,8	0,9	1,5	3,8	4,4	5,3
Lubuskie	7,0	7,0	7,1	7,2	7,4	8,6	8,0	11,4	12,3	11,6	14,4
Łódzkie	0,2	0,2	0,3	0,5	0,8	1,5	1,8	3,3	2,6	2,5	3,3
Małopolskie	5,4	5,5	6,5	7,8	11,0	11,4	12,4	13,9	7,2	9,5	7,0
Mazowieckie	0,9	0,8	1,4	2,6	3,3	4,5	5,3	7,7	7,8	8,3	7,9
Opolskie	1,5	2,1	2,5	2,8	3,0	3,0	3,4	4,0	5,1	6,4	7,6
Podkarpackie	6,6	6,7	6,5	7,8	9,8	11,9	11,1	12,9	16,1	23,4	19,8
Podlaskie	1,3	1,6	1,8	11,8	42,0	37,5	48,8	60,2	72,3	69,8	70,1
Pomorskie	10,7	13,2	17,5	24,6	26,2	25,0	30,8	35,5	36,6	41,3	45,9
Śląskie	0,3	0,7	1,0	1,5	3,7	4,7	5,1	7,1	5,0	6,6	5,8
Świętokrzyskie	6,4	5,5	6,3	9,7	10,2	9,3	10,4	15,3	22,2	26,2	27,5
Warmińsko-mazurskie	16,8	21,1	25,2	25,2	42,0	38,8	70,6	74,4	72,3	78,7	83,4
Wielkopolskie	0,7	1,0	2,3	3,8	4,5	7,3	7,8	10,1	9,4	11,3	14,6
Zachodniopomorskie	5,5	5,4	6,9	8,3	11,0	8,8	16,4	27,0	30,4	35,1	38,6

– Energetyka wodna.

Blisko 95% energii wytworzonej przy pomocy odnawialnych źródeł energii stanowi w Małopolsce energia z siłowni wodnych. W województwie małopolskim występują relatywnie korzystne warunki do rozwoju energetyki wodnej ze względu na dobrze rozwiniętą sieć rzek i cieków wodnych. Zaznaczyć jednak należy, że inwestycje energetyczne w tym zakresie są niezwykle kosztowne i realizowane w długim okresie czasu. W praktyce dotyczy to wyłącznie dużych inwestycji możliwych do realizacji wyłącznie ze wsparciem środków z budżetu centralnego. Są to jednak bez wątpienia inwestycje proekologiczne sprzyjające ograniczeniu emisji szkodliwych substancji do atmosfery. Zgodnie z dostępną literaturą (Odnawialne źródła energii w Małopolsce – wydawca Stowarzyszenie Gmin Polska Sieć „Energia Cites”) zainstalowanie każdej 100kW mocy w elektrowniach wodnych skutkuje ograniczeniem emisji do atmosfery szkodliwych substancji w ilości dwutlenku węgla – 0,50t/rok, tlenu azotu – 0,70 t/rok, związków żelaza 0,90 t/rok, popiołów i żużli - 25 t/rok

– Energetyka wiatrowa.

Obszar Małopolski nie wyróżnia się szczególnie dużymi prędkościami wiatru (3-4 m/s). Istnieją jednak lokalne uwarunkowania pozwalające z powodzeniem rozwijać tego typu energetykę. Są to obszary lokalnych wzniesień i przełęczy o przewadze wiatru z kierunków południowych. Należy jednak podkreślić, że Małopolska nie jest właściwym miejscem do budowy dużych inwestycji z zakresu energetyki wiatrowej. Poważnym ograniczeniem są w tym przypadku wymogi ochrony przyrody i krajobrazu z jednej strony a znaczny stopień urbanizacji terenów wiejskich województwa z drugiej. Dlatego przewiduje się, że tego typu energetyka nie będzie miała w przyszłości większego znaczenia gospodarczego dla województwa.

– Energetyka słoneczna.

W Małopolsce występują relatywnie korzystne warunki do rozwoju energetyki wykorzystującej promieniowanie słoneczne. Średnie roczne nasłonecznienie w województwie jest nieco wyższe od tego wskaźnika dla całego kraju i wynosi ponad 1000 kWh/m². Najwyższe wskaźniki nasłonecznienia występują w północnowschodniej części województwa oraz na Podhalu. Pamiętać jednak należy, że wysoka zmienność warunków klimatycznych typowa dla Małopolski (okresowe zachmurzenie, opady deszczu) oraz zjawiska powodujące zanieczyszczenie powietrza ograniczają skuteczność praktycznego pozyskiwania energii słonecznej. W tym zakresie przewiduje się utrzymanie korzystnych tendencji dotyczących zastosowania kolektorów słonecznych wykorzystywanych do produkcji energii cieplnej oraz fotowoltaiki jako dodatkowego źródła energii wykorzystywanego w budynkach mieszkalnych i gospodarczych.

– Potencjał energetyczny biomasy.

Teoretycznie biogaz ma szansę szerokiego zastosowania w produkcji energii cieplnej i elektrycznej a nawet do napędu pojazdów mechanicznych. Aktualnie czyni się starania mające na celu głównie wykorzystanie do celów energetycznych biopaliw stałych. Ich źródłem mogą być nadwyżki biomasy pozyskiwanej w rolnictwie, sadownictwie i leśnictwie. W województwie małopolskim rocznie produkuje się ok. 1 mln ton słomy lecz

wykorzystanie tego źródła dla celów energetycznych można szacować najwyżej na 25%. Tradycyjnym źródłem biomasy jest uprawa wierzby energetycznej, topoli i miskantu. W Małopolsce wykorzystanie tego źródła energii napotyka jednak na znaczne trudności będące skutkiem małego potencjału towarowego rolnictwa, dużego rozdrobnienia użytków rolnych oraz ograniczonym dostępem do specjalistycznych technologii wykorzystywanych w tej branży. Brak jest w tym przypadku kompetentnych analiz oceniających potencjał energetyczny województwa w zakresie realnego wykorzystania posiadanych zasobów w oparciu o opracowane technologie. Powszechnie stosowanym źródłem biomasy są odpady drzewne, szacuje się że w woj. małopolskim łączne zasoby drewna opałowego oraz trocin wynoszą w sumie ok. 740 tys. m³. Należy jednak zaznaczyć że większość z tej masy jest spalana indywidualnie przez mieszkańców dla potrzeb grzewczych. Zjawisko powyższe implikuje powszechnie znane w Małopolsce problemy z zanieczyszczeniem powietrza i zagrożeniem smogowym.

1.2.6 Zasoby środowiskowe na obszarach wiejskich i zagospodarowanie przestrzenne.

Planowanie przestrzenne można zdefiniować jako usystematyzowane działania, których celem jest efektywne wykorzystanie przestrzeni, godzące interesy różnych jej użytkowników oraz realizujące cele społeczne i gospodarcze. Ważnym aspektem planowania przestrzennego jest również wykorzystanie i zabezpieczenie środowiska naturalnego i zabudowanego w taki sposób, by możliwe było zaspokojenie potrzeby obecnych i przyszłych pokoleń. Zarządzanie przestrzenią – czyli realizowanie polityki przestrzennej – odbywa się w Polsce na poziomie gminy. Każda gmina posiada studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Jest to podstawowy dokument, który poprzedza opracowanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Większość gmin posiada MPZP dla części lub całego obszaru gminy.

– Zjawisko rozlewania się miejsc lub rozbudowy stref podmiejskich na obszarach wiejskich.

Jedną z cech współczesnej urbanizacji, charakterystyczną dla dużych ale i mniejszych miast, jest proces rozwoju przedmieść oraz ekspansja zabudowy mieszkaniowej i usługowej na tereny wiejskie, często daleko poza kraniec zwartej strefy zabudowy miejskiej. Zjawisko to zaobserwowano również w województwie małopolskim

Zjawisko rozlewania się miejsc lub rozbudowy stref podmiejskich na obszarach wiejskich

Powiat	Gmina miejsko wiejska	Gmina wiejska	Stopień nasilenie		Budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne	Budownictwo mieszkaniowe wielorodzinne	Inwestycje biznesowe
Bocheński							
		Bochnia	1	2	90	0	10
		Łapanów	1	2	85	5	10
Brzeski							
	Brzesko		1	1	80	0	20
		Dębno	1	2	90	0	10
		Szczurowa	1	1	95	0	5
Chrzanowski							
	Alwernia		1	1	70	0	30
	Chrzanów		1	2	95	0	5
	Libiąż		1	2	99	1	0
	Trzebinia		1	2	95	0	5
Dąbrowski							
	Szczucin		1	1	80	0	20
		Radgoszcz	1	1	0	0	0
Gorlicki							
	Biecz		1	1	70	0	30
		Gorlice	1	1	100	0	0
Krakowski							

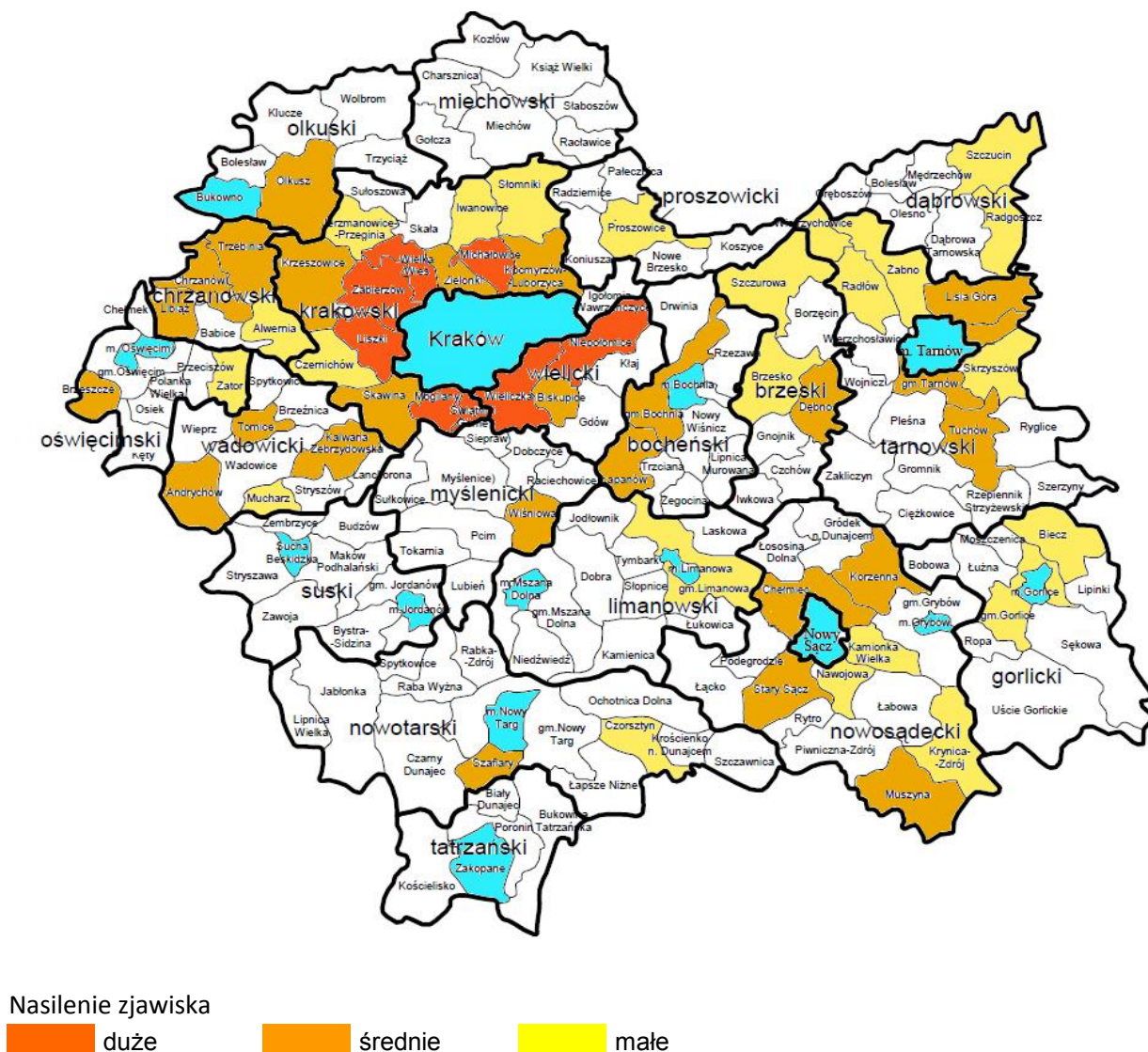
	Krzeszowice		1	2	97	0	3
	Skala		1	0	90	0	10
	Skawina		1	2	95	0	5
	Słomniki		1	1	90	0	10
	Świątniki Górne		1	3	95	0	5
		Czernichów	1	1	100	0	0
		Iwanowice	1	1	99	1	0
		Jerzmanowice-Przebinia	1	1	97	0	3
		Kocmyrzów-Luborzyca	1	2	90	10	0
		Liszki	1	3	90	0	10
		Michałowice	1	3	90	0	10
		Mogilany	1	3	95	1	4
		Wielka Wieś	1	3	0	0	0
		Zabierzów	1	3	3	0	1
		Zielonki	1	2	100	0	0
Limanowski							
		Limanowa	1	1	94	1	5
Myślenicki							
		Tokarnia	0	0	72	0	28
		Wiśniowa	1	2	100	0	0
Nowosądecki							
	Muszyna		1	2	70	0	30
		Chelmiec	1	2	70	0	30
		Kamionka Wielka	1	1	80	0	20
		Korzenna	1	2	90	0	10
		Nawojowa	1	1	99	0	1
		Krynica-Zdrój	1	1	90	5	5
		Stary Sącz	1	2	90	0	10
Nowotarski							
		Czorsztyn	1	1	100	0	0
		Szaflary	1	2	60	10	30
Olkuski							
	Olkusz		1	2	85	0	15
Oświęcimski							
	Brzeszcze		1	2	100	0	0
	Zator		1	1	95	0	5
Proszowicki							
	Proszowice		1	1	100	0	0
Tarnowski							
		Lisia Góra	1	2	95	0	5
		Skrzyszów	1	1	90	0	10
		Tarnów	1	2	75	5	20
		Wierzchosławice	1	1	98	1	1

	Radłów		1	1	60	1	39
	Tuchów		1	2	90	0	10
	Żabno		1	1	75	0	25
Wadowicki							
	Mucharz		1	1	95	0	5
	Tomice		1	2	87	3	10
	Andrychów		1	2	100	0	0
	Kalwaria Zebrzydowska		1	2	94	2	4
Wielicki							
	Biskupice		1	2	100	0	0
	Niepołomice		1	3	80	10	10
	Wieliczka		1	3	60	20	20

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Uwaga: przyjęto trzystopniową skalę identyfikacji zjawiska nasilenia się rozlewania i rozbudowy stref podmiejskich na obszarach wiejskich – 1- nasilenie małe, 2- nasilenie średnie, 3-nasilenie duże.

Zjawisko rozlewania się miejsc lub rozbudowy stref podmiejskich na obszarach wiejskich

– Obszary zabudowy mieszkaniowej obecne i uwzględnione w planach gmin.

Powiat	Gmina miejsko-wiejska	Gmina wiejska	MPZP dla całej gminy	MPZP dla części gminy	Pow. zabudowy mieszkaniowej obecna w ha	Pow. zabudowy w MPZP w ha	Pow. oszacowana na podstawie studium w ha
Bocheński					2074	8317,6	0
	Nowy Wiśnicz		x	-	355	1232	0
		Bochnia	x	-	572	2743,9	0
		Drwinia	x	-	378	653	0
		Lipnica Murowana	x	-	193	630	0
		Łapanów	x	-	89	499	0
		Rzezawa	x	-	340	1954,7	0
		Trzciana	x	-	35	350	0
		Żegocina	x	-	112	255	0
Brzeski					2499	2654,13	2241
	Brzesko		-	x	618	452,8	300
	Czchów		-	-	348	0	615
		Borzęcin	-	-	260	0	330
		Dębno	x	-	150	950	0
		Gnojnik	x	-	243	351	0
		Iwkowa	x	-	450	0,33	996
		Szczurowa	-	x	430	900	0
Chrzanowski					2882	2049,91	3083
	Alwernia		x	-	346	1400	0
	Chrzanów		-	x	715	113	0
	Libiąż		-	x	228	20	738
	Trzebinia		-	x	1193	431	1995
		Babice	-	x	400	85,91	350
Dąbrowski					1567,34	871,98	1593,32
	Dąbrowa Tarnowska		-	x	300	180	0
	Szczucin		-	x	398	62	1006
		Bolesław	x	-	186	240	0
		Gręboszów	-	-	218	0	414
		Mędrzechów	-	-	157	0	173,32
		Olesno	-	x	300	350	0
		Radgoszcz	-	x	8,34	39,98	0
Gorlicki					3513,7	11388,8	0
	Biecz		x	-	1303,2	1304,2	0
	Bobowa		x	-	49,5	240	0
		Gorlice	-	x	285	411	0
		Lipinki	x	-	539	1008,07	0
		Łużna	x	-	298	1211	0
		Moszczenica	x	-	213	629,301	0
		Ropa	x	-	117	171,8	0
		Sękowa	x	-	204	1558,4	0

		Uście Gorlickie	-	x	505	4855	0
Krakowski					10493,23	25151,5	2890
	Krzeszowice		-	x	580	1670	0
	Skala		-	x	700	0	890
	Skawina		x	-	421	2209	0
	Słomniki		x	x	317	1208	0
	Świątniki Górne		x	-	500	901,4	0
		Czernichów	-	x	400	12	2000
		Igołomia-Wawrzeńczyce	x	-	1114	6259	0
		Iwanowice	x	-	283	1716	0
		Jerzmanowice-Przegonia	x	-	651,23	942,9	0
		Kocmyrzów - Luborzycza	x	-	684	774	0
		Liszki	-	x	400	200	0
		Michałowice	x	-	213	2065	0
		Mogilany	x	-	788	1355	0
		Sułoszowa	x	-	163	182	0
		Wielka Wieś	-	x	269	1709,19	0
		Zabierzów	x	-	1412	2350	0
		Zielonki	x	-	1598	1598	0
Limanowski					2547,98	5215,13	0
		Dobra	x	-	226	1140	0
		Jodłownik	x	-	277	1400	0
		Kamienica	-	x	155	405	0
		Laskowa	x	-	237,87	320	0
		Limanowa	-	x	504	202	0
		Łukowica	x	-	150	167	0
		Mszana Dolna	x	-	461,11	866,13	0
		Niedźwiedź	x	-	185	185	0
		Słupnice	x	-	52	100	0
		Tymbark	x	-	300	430	0
Miechowski					2226,6	2571	1887
	Miechów		-	x	610	530	0
		Charsznica	-	x	350	800	0
		Gołcza	x	-	300	960	0
		Kozłów	-	-	267	0	1500
		Książ Wielki	-	x	322	21	387
		Racławice	-	-	137,6	0	200
		Słaboszów	x	-	240	260	0
Myślenicki					4756,54	11155,9	600
	Dobczyce		x	-	355	1322	0
	Myślenice		-	x	1628	3448	0
		Lubień	x	-	388	900	0
		Pcim	x	-	239	2046	0
		Raciechowice	-	-	284	0	600
		Siepraw	x	-	241	861	0

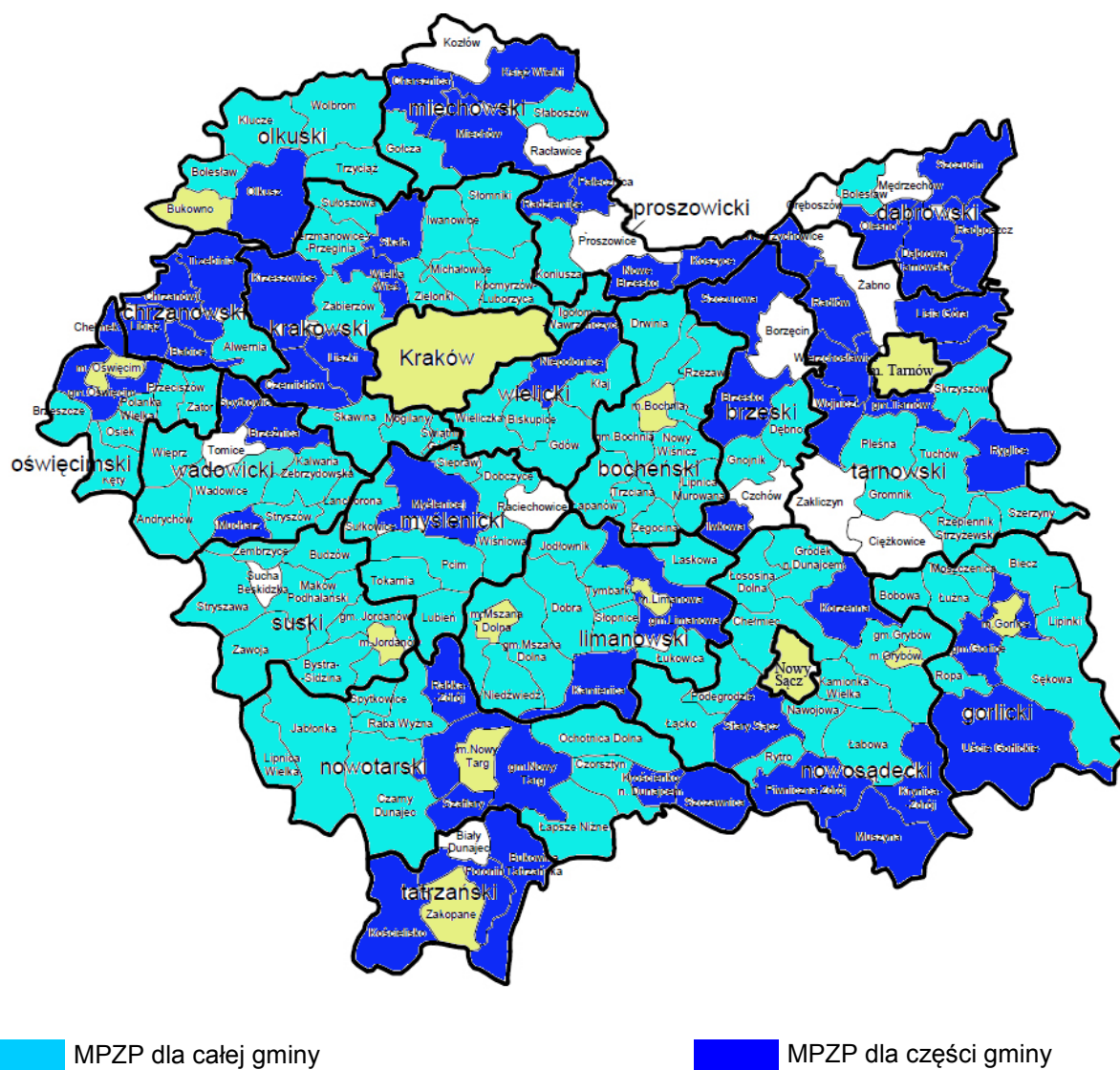
		Tokarnia	x	-	845,54	126,48	0
		Wiśniowa	x	-	500	1006	0
		Sułkowice	x	-	276	1446,43	0
Nowosądecki					7451	11649,4	137
	Muszyna		-	x	782	782	0
	Piwniczna-Zdrój		-	x	320	600	0
		Chełmiec	x	-	1500	3400	0
		Gródek nad Dunajcem	x	-	440	440	0
		Grybów	x	-	400	400	0
		Kamionka Wielka	x	-	756	756	0
		Korzenna	-	x	610	693	137
		Łabowa	x	-	380	380	0
		Łącko	x	-	249	816	0
		Łososina Dolna	x	-	308	949,2	0
		Nawojowa	x	-	15	45	0
		Podegrodzie	x	-	323	500	0
		Rytro	x	-	150	192,228	0
	Krynica-Zdrój		-	x	350	250	0
	Stary Sącz		-	x	868	1446	0
Nowotarski					6194,9	15756,3	0
	Szczawnica		-	x	113,7	1073	0
		Czarny Dunajec	x	-	402,75	2230	0
		Czorsztyn	x	-	200	451	0
		Jabłonka	x	-	725,4	2119,4	0
		Krościenko nad Dunajcem	-	x	425	1839	0
		Lipnica Wielka	x	-	1100	1956	0
		Łapsze Niżne	x	-	456,5	751,5	0
		Nowy Targ	-	x	241,55	1342	0
		Ochotnica Dolna	x	-	600	1000	0
		Raba Wyżna	x	-	600	1600	0
		Spytkowice	x	-	500	700	0
		Szaflary	-	x	380	19,4	0
	Rabka Zdrój		-	x	450	675	0
Olkuski					2195	3743	0
	Olkusz		-	x	400	800	0
	Wolbrom		x	-	780	1297	0
		Bolesław	x	-	184	240	0
		Klucze	x	-	474	720	0
		Trzyciąż	x	-	357	686	0
Oświęcimski					3594,35	5702,67	0
	Brzeszcze		x	-	1515	1515	0
	Chełmek		-	x	99	56	0
	Kęty		x	-	636	1876,95	0
	Zator		x	-	170	242	0
		Osiek	x	-	370	626	0

		Oświęcim	-	x	558,35	579,6	0
		Polanka Wielka	x	-	46	337,12	0
		Przeciszów	x	-	200	470	0
Proszowicki					4264,24	1244,29	3939,55
	Nowe Brzesko		-	x	223,28	0,39	279,1
	Proszowice		-	-	3077,68	0	3385,45
	Koniusza	x	-		364	778	0
	Koszyce	-	x		239	437	0
	Pałecznica	-	x		100,28	0	275
	Radziemice	-	x		260	28,9	0
Suski					2945	8053,8	0
	Maków Podhalański		x	-	370	2116	0
	Budzów	x	-		600	909,8	0
	Bystra-Sidzina	x	-		125	300	0
	Jordanów	x	-		145	364	0
	Stryszawa	x	-		1000	2800	0
	Zawoja	x	-		430	1106	0
	Zembrzyce	x	-		275	458	0
Tarnowski					10032,704	7937	5921,8
	Gromnik	x	-		200	280	0
	Lisia Góra	-	x		494	0	1050
	Pleśna	x	-		1672	1672	0
	Rzepiennik Strzyżewski	x	-		260	738	0
	Skrzyszów	x	-		513,514	955	0
	Szerzyny	x	-		780	780	0
	Tarnów	-	x		2401,54	1136,4	0
	Wierzchosławice	-	x		284	3	30
	Wietrzychowice	-	x		180	19,9	39,8
	Ciężkowice	-	-		220	0	2442
	Radłów	-	x		422	61	510
	Ryglice	-	x		739,15	540	340
	Tuchów	x	-		492	1700	0
	Wojnicz	-	x		463,4	51,7	0
	Zakliczyn	-	-		431	0	450
	Żabno	-	-		480,1	0	1060
Tatrzański					1821,88	3141,25	80
	Biały Dunajec	-	-		80	0	80
	Bukowina Tatrzańska	-	x		885	255	0
	Kościelisko	-	x		425	1839	0
	Poronin	-	x		431,88	1047,25	0
Wadowicki					5383,94	13985,7	0
	Brzeźnica	-	x		1199	1199	0
	Lanckorona	x	-		190	705	0
	Mucharz	-	x		1340	1340	0
	Spytkowice	-	x		101,93	114	0

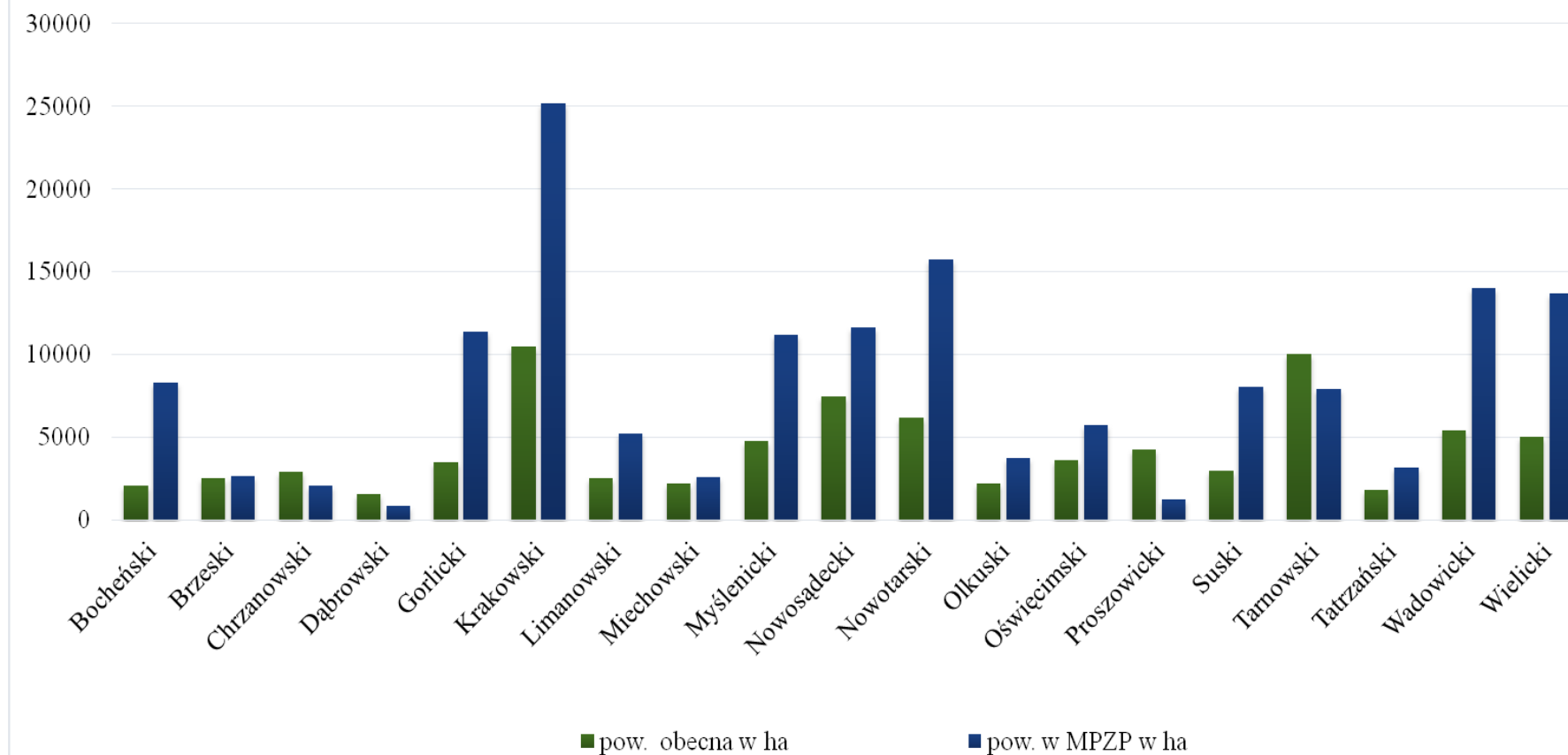
	Stryków	x	-	170	425	0
	Tomice	-	-	322	878,2	0
	Wieprz	x	-	356,95	1578,23	0
Andrychów		x	-	915	2653	0
Kalwaria Zebrzydowska		x	-	141,05	1718,52	0
Wadowice		x	-	648,01	3374,7	0
Wielicki				4998,78	13693,2	0
	Biskupice	x	-	68,38	316,23	0
	Gdów	x	-	400	400	0
	Klaj	x	-	274	960	0
Niepołomice		-	x	841	2114	0
Wieliczka		x	-	3415,4	9903	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

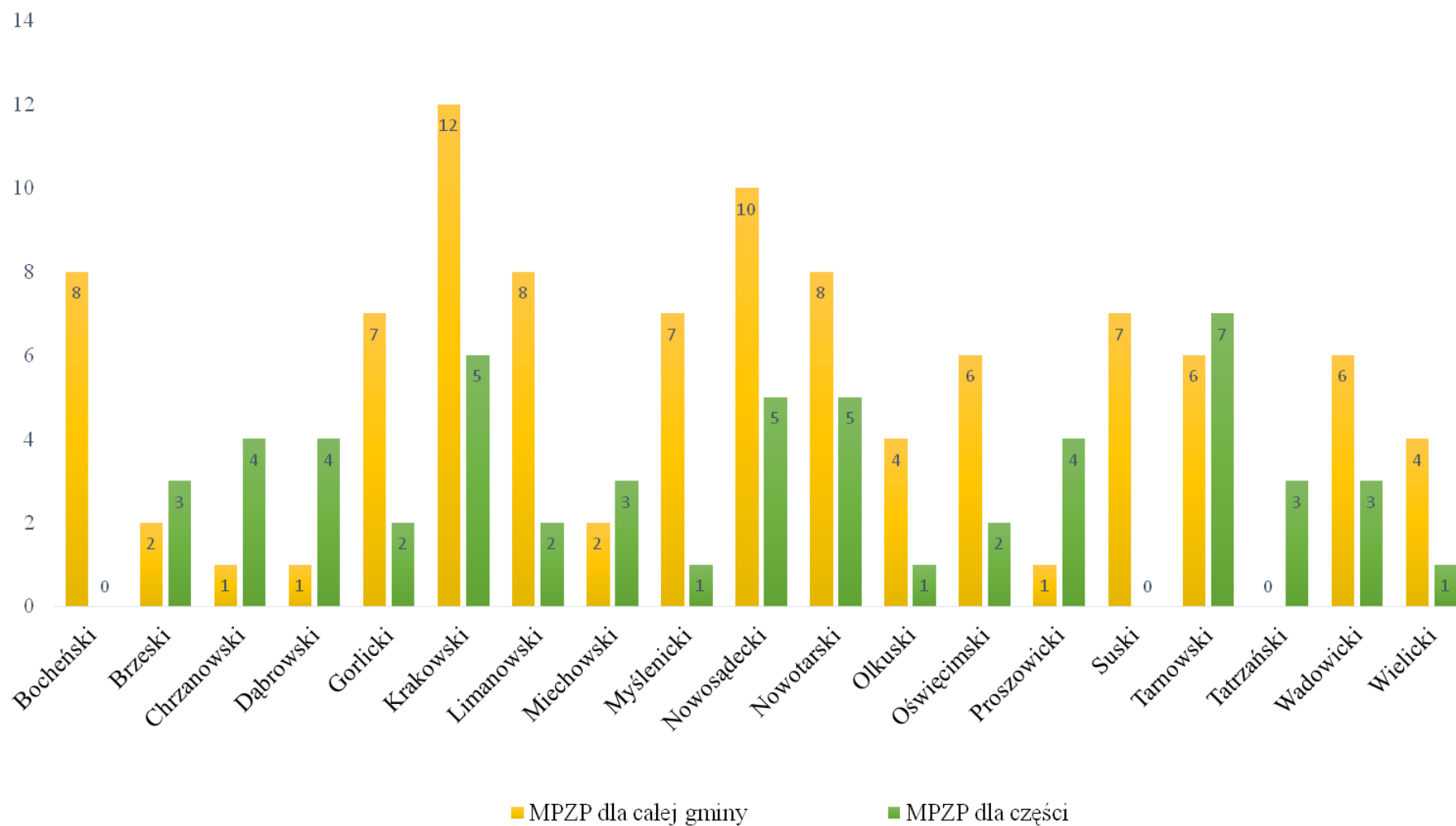
Planowanie przestrzenne w oparciu o Miejsowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego (MPZP)

Powierzchnia zabudowy mieszkaniowej obecna i uwzględniona w Miejscowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego w powiatach województwa małopolskiego

Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego dla całej i części gminy w powiatach województwa małopolskiego

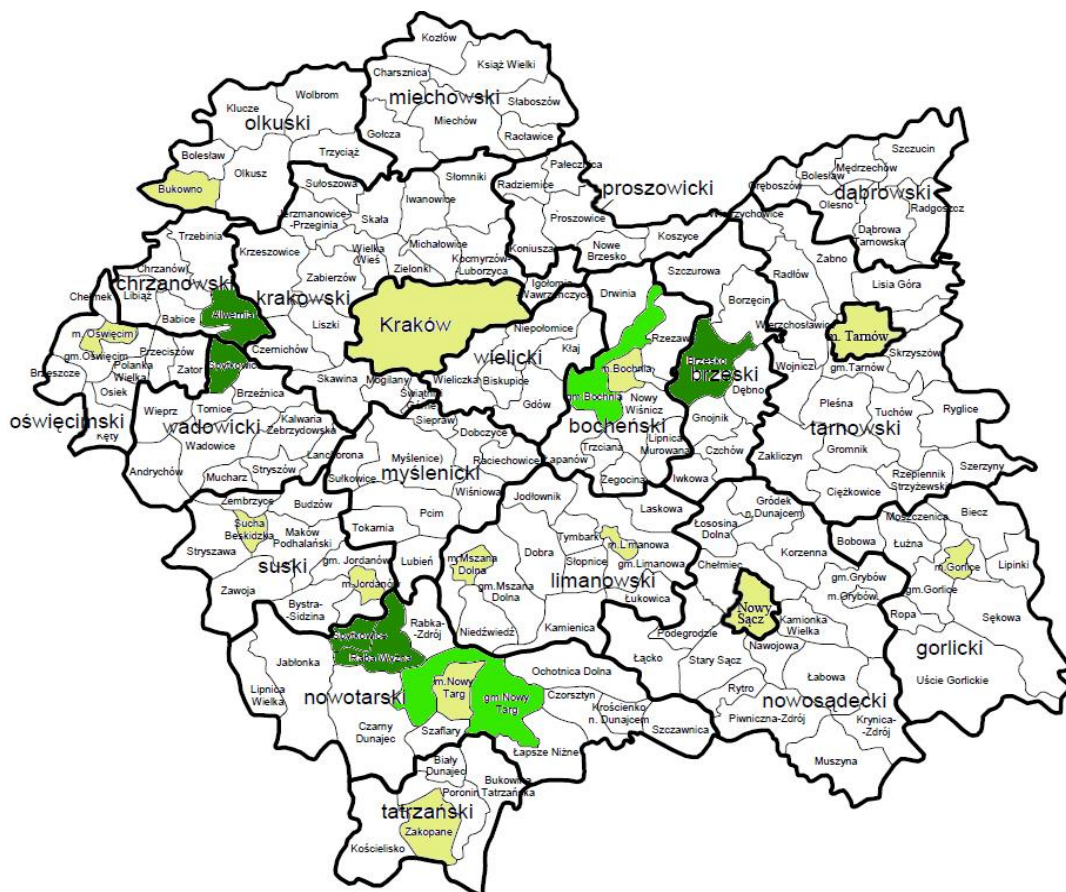

- **Zmiana obszarów podmiejskich na obszary wiejskie na podstawie zmian granic administracyjnych miast i gmin.**

			Zmiana granic administracyjnych			
Powiat	Gmina miejsko wiejska	Gmina wiejska	Czy były zmiany granic	Wzrost ha	Spadek ha	Czy planuje zmiany granic
Bocheński						
		Bochnia				x
Brzeski						
	Brzesko		x	8,55		
Chrzanowski						
	Alwernia		x		147,97	
Nowotarski						
		Nowy Targ				x
		Raba Wyżna	x		0,29	
		Spytkowice	x	0,4742		
Wadowicki						
		Spytkowice	x	437,435		

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Zmiany granic administracyjnych miast i gmin

Zmiany granic dokonane w ostatnich 10 latach

Planowane zmiany granic

– **Powierzchnia terenów przeznaczonych pod rewitalizację w województwie małopolskim.**

Pojęcie rewitalizacja w ostatnich latach było bardzo powszechnie używane, niekiedy wręcz nadużywane. Jednak dopiero po usankcjonowaniu tego pojęcia w polskim prawie nadano mu odpowiednią definicję. Kluczowa z tego punktu widzenia jest ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji, która porządkuje kompleksowo zagadnienia związane z rewitalizacją, a także pozwala na wprowadzenie do polskiego porządku prawnego i ugruntowanie rewitalizacji jako ważnego elementu procesu rozwoju lokalnego.

Rewitalizacja to kompleksowy proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez działania całościowe (powiązane wzajemnie przedsięwzięcia obejmujące kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne lub techniczne lub środowiskowe), integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany poprzez programy rewitalizacji. Rewitalizacja zakłada optymalne wykorzystanie specyficznych uwarunkowań danego obszaru oraz wzmacnianie jego lokalnych potencjałów (w tym także kulturowych) i jest procesem wieloletnim, prowadzonym przez interesariuszy (m.in. przedsiębiorców, organizacje pozarządowe, właścicieli nieruchomości, organy władzy publicznej, etc.) tego procesu, w tym przede wszystkim we współpracy z lokalną społecznością. Działania służące wspieraniu procesów rewitalizacji prowadzone są w sposób spójny: wewnętrznie (poszczególne działania pomiędzy sobą) oraz zewnętrznie (z lokalnymi politykami sektorowymi, np. transportową, energetyczną, celami i kierunkami wynikającymi z dokumentów strategicznych i planistycznych).

Podstawowym narzędziem prowadzenia rewitalizacji jest program rewitalizacji. Stanowi on płaszczyznę koordynacji różnorodnych działań ukierunkowanych na realizację wizji i osiągnięcie celów rewitalizacji obszaru rewitalizacji. Program rewitalizacji jest niezwykle ważnym dokumentem. Musi on sprostać wymaganiom, jakie związane są z cechami rewitalizacji, jej wielowątkowością, kompleksowością, koniecznością zaangażowania mieszkańców i wielu innych podmiotów, skoordynowaniem pracy różnych ośrodków władzy. Program rewitalizacji porządkuje działania rewitalizacyjne i nadaje całemu procesowi niezbędne ramy formalne.

źródło. www.mr.gov.pl

Powierzchnia terenów przeznaczonych pod rewitalizację w Małopolsce

Powiat	Gmina miejsko wiejska	Gmina wiejska	Program rewitalizacji	% pow. Gminy do rewitalizacji	Pow. w ha do rewitalizacji	Na liście UM
Bocheński					3848,2	5
	Nowy Wiśnicz		x	19,6	1610	1
		Bochnia	x	14,29	1872	1
		Drwinia	x	0,11	11,88	0
		Łapanów	x	2,53	181	0
		Rzezawa	x	0,59	50,99	1
		Trzciana	x	0,46	25,467	1
		Żegocina	x	9,78	96,9	1
Brzeski					3013,3	3
	Brzesko		x	0,001	8,69	1
	Czechów		x	2,8	188,9	0
		Borzęcin	x	17,33	1785	0
		Dębno	x	4,17	340	0
		Gnojnik	x	6,98	383,37	1
		Iwkowa	x	2,63	124,3	0
		Szczurowa	x	0,13	183,01	1
Chrzanowski					1220,5	3
	Alwernia		x	11,93	898	0
	Chrzanów		x	1,06	83,8	1
	Libiąż		x	1,3	75	1
		Babice	x	3,02	163,68	1

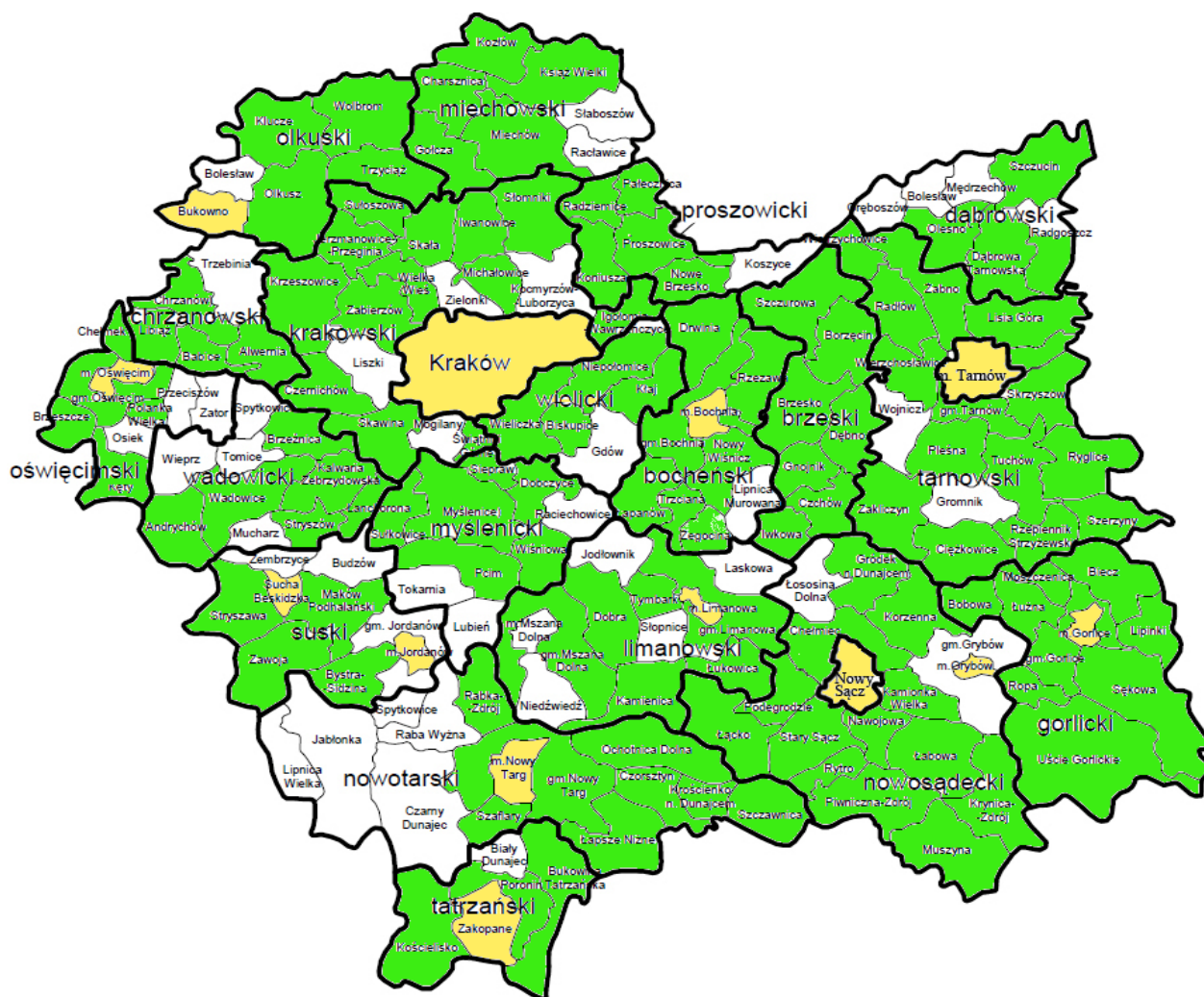
Dąbrowski					3712,9	3
	Dąbrowa Tarnowska		x	0,81	93,9	1
	Szczucin		x	12,97	1548	1
		Olesno	x	18,3	1420	0
		Radgoszcz	x	7,39	651	1
Gorlicki					2615,7	5
	Biecz		x	2,07	205,3	0
	Bobowa		x	0,08	3,8815	0
		Gorlice	x	2	207,4	1
		Lipinki	x	0,74	49,43	1
		Łużna	x	17,4	979	1
		Moszczenica	x	3,85	145	0
		Ropa	x	1	49,3	1
		Sękowa	x	0,24	46,4	1
		Uście Gorlickie	x	3,2	930	0
Krakowski					4169,2	8
	Krzeszowice		x	0,6	83,1	1
	Skala		x	3,4	256	1
	Skawina		x	4,6	405,58	1
	Słomniki		x	3,5	357	1
	Świątniki Górne		x	11,5	231,79	1
		Czernichów	x	0,45	38,69	0
		Igołomia-Wawrzeńczyce	x	20	1247	0
		Iwanowice	x	10,92	775	0
		Jerzmanowice-Przegonia	x	0,67	45,9	1
		Michałowice	x	0,02	129,05	1
		Sułoszowa	x	0,008	47	0
		Wielka Wieś	x	8,09	390,87	0
		Zabierzów	x	1,6	162,2	1
Limanowski					3671,3	5
		Dobra	x	4	396	1
		Kamienica	x	3,19	305	1
		Limanowa	x	13,66	2081,6	1
		Łukowica	x	8,29	578	1
		Mszana Dolna	x	1,44	244,65	1
		Tymbark	x	2	66	0
Miechowski					3867,8	4
	Miechów		x	0,76	113,47	0
		Charsznica	x	1	85	1
		Gołcza	x	14,6	1318	1
		Kozłów	x	13,18	422,7	1
		Książ Wielki	x	14	1928,7	1
Myślenicki					1712,5	5
	Dobczyce		x	1,04	69,07	1
	Myślenice		x	0,49	75,4	1

		Pcim	x	1,3	119	1
		Siepraw	x	7,68	245	1
		Wiśniowa	x	2,18	146	0
	Sułkowice		x	17,47	1058	1
Nowosądecki					13334	12
	Muszyna		x	10,2	1438,2	1
	Piwniczna-Zdrój		x	0,57	72,4	1
		Chelmiec	x	10,8	1222,5	0
		Gródek nad Dunajcem	x	1,51	133,91	1
		Kamionka Wielka	x	2,42	6301	1
		Korzenna	x	1,56	166,6	1
		Łabowa	x	2,04	243	1
		Łącko	x	19,74	2625	1
		Nawojowa	x	4	234,58	1
		Podegrodzie	x	6,74	436,12	1
		Rytro	x	4,06	170,07	1
	Krynica-Zdrój		x	1,44	209,11	1
	Stary Sącz		x	0,8	82	1
Nowotarski					1719,6	7
	Szczawnica		x	1,51	133,22	1
		Czorsztyn	x	15,3	948	1
		Krościenko nad Dunajcem	x	1,96	111,7	1
		Łapsze Niżne	x	0,08	10,34	0
		Nowy Targ	x	0,1	21,11	1
		Ochotnica Dolna	x	1,29	182,1	1
		Szaflary	x	4,28	232,05	1
	Rabka Zdrój		x	1,17	81,07	1
Olkuski					1677,5	4
	Olkusz		x	2,54	383,28	1
	Wolbrom		x	0,07	104	1
		Kłucze	x	9,3	1109	1
		Trzyciąż	x	0,84	81,22	1
Oświęcimski					1680,8	5
	Brzeszcze		x	2,6	1204	1
	Chelmek		x	8	218,58	1
	Kęty		x	2,07	157	1
		Oświęcim	x	0,92	68,84	1
		Polanka Wielka	x	1,36	32,34	1
Proszowicki					3085,8	3
	Nowe Brzesko		x	5,3	288	0
	Proszowice		x	5,6	562,4	0
		Koniusza	x	18,8	1664,3	1
		Pałecznica	x	4,8	230,3	1
		Radziemice	x	5,9	340,8	1
Suski					755,97	4

	Maków Podhalański		x	1,53	166,84	1
		Bystra-Sidzina	x	4,88	392,37	1
		Stryszawa	x	0,25	27,9	1
		Zawoja	x	1,31	168,86	1
Tarnowski			14	0	3647,4	13
		Lisia Góra	x	2,09	220,39	1
		Pleśna	x	0,78	64,86	1
		Rzepiennik Strzyżewski	x	1,16	82,31	1
		Skrzyszów	x	0,73	62,31	1
		Szerzyny	x	0,52	42,88	1
		Tarnów	x	3,64	226,73	1
		Wierzchosławice	x	1	6	1
		Wietrzychowice	x	4,59	222	1
		Ciężkowice	x	3,85	398,51	1
		Radłów	x	15,6	1341	1
		Ryglice	x	0,11	131,48	1
		Tuchów	x	1,75	174,59	1
		Zakliczyn	x	4,93	603,9	1
		Żabno	x	0,7	70,45	0
Tatrzański					459,85	3
		Bukowina Tatrzańska	x	2,08	273,6	1
		Kościelisko	x	1,96	111,7	1
		Poronin	x	0,89	74,55	1
Wadowicki					1146,4	3
		Brzeźnica	x	0,0023	15,273	1
		Lanckorona	x	16	62,4	0
		Stryszów	x	0,72	33,16	0
		Andrychów	x	3,5	355,5	1
		Kalwaria Zebrzydowska	x	5	403,05	0
		Wadowice	x	2,5	277	1
Wielicki					1472	3
		Biskupice	x	7,37	303,04	1
		Kłaj	x	3,05	197,18	0
		Niepołomice	x	8,6	826	1
		Wieliczka	x	1,46	145,8	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Gminy i miasta które mają opracowane programy rewitalizacji

Gminy wiejskie i miejsko wiejskie miasta

– Obszary inwestycyjne w województwie małopolskim.

Obszary inwestycyjne są to wydzielone i przygotowane do inwestycji obszary, odpowiadające zapotrzebowaniom potencjalnych inwestorów, tworzone najczęściej przez samorządy lokalne. Obszary takie posiadają kluczowe znaczenie dla wzrostu poziomu inwestycji komercyjnych, w istotny sposób zwiększają atrakcyjność inwestycyjną regionu, rozwijają przedsiębiorczość i kreują nowe miejsca pracy. Samorządy gminne, dostrzegając pozytywne efekty takich działań scalają nowe tereny, budują infrastrukturę techniczną, a także zmieniają przeznaczenie danego terenu w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dążąc do zwiększenia powierzchni terenów inwestycyjnych.

Obszary inwestycyjne obecne i planowane

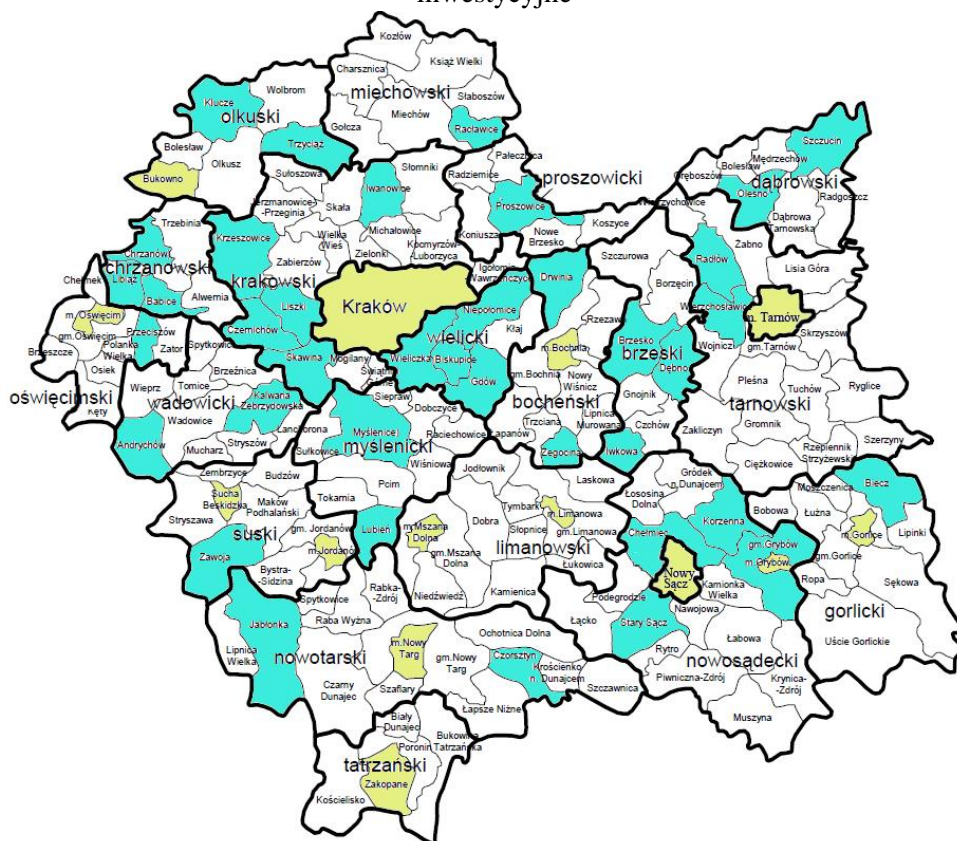
Powiat	Gmina miejsko wiejska	Gmina wiejska	Obszary inwestycyjne obecnie pow. w ha	Obszary inwestycyjne planowane pow. w ha
Bocheński			36,13	153
		Bochnia	27,13	0
		Drwinia	9	150
		Rzezawa	0	0
		Żegocina	0	3

Brzeski			42	60
	Brzesko		0	37
		Borzęcin	24	0
		Dębno	0	3
		Iwkowa	0	20
		Szczurowa	18	0
Chrzanowski			91,448	109,95
	Chrzanów		4,0984	25
	Libiąż		1,35	75
	Trzebinia		86	0
		Babice	0	9,95
Dąbrowski			54,94	45
	Dąbrowa Tarnowska		15,16	0
	Szczucin		7,78	40
		Olesno	0	5
		Radgoszcz	32	0
Gorlicki			12,025	18
	Biecz		0	15
	Bobowa		12,025	0
		Moszczenica	0	3
Krakowski			257,8	318,49
	Krzeszowice		0	95
	Skała		4,07	0
	Skawina		194,16	19,96
	Słomniki		50	0
		Czernichów	0	128,53
		Iwanowice	0	50
		Liszki	0	25
		Zabierzów	9,5731	0
Miechowski			0	20
		Raławice	0	20
Myślenicki			50	63
	Dobczyce		50	0
	Myślenice		0	50
		Lubień	0	13
Nowosądecki			52,92	55
	Muszyna		8	0
		Chelmiec	0	27
		Grybów	20	20
		Korzenna	0	5
		Nawojowa	21,44	0
	Stary Sącz		3,48	3
Nowotarski			13	19,5
		Czorsztyn	3	5
		Jabłonka	0	14,5

		Lipnica Wielka	10	0
Olkuski			44,3	72
	Olkusz		28	0
	Wolbrom		16,3	0
		Klucze	0	20
		Trzyciąż	0	52
Oświęcimski			106,28	50
	Chelmek		11,23	0
	Zator		75,05	0
		Osiek	20	0
		Przeciszów	0	50
Proszowicki			41,871	5
	Nowe Brzesko		30,45	0
	Proszowice		0	5
		Koszyce	11,421	0
Suski			29,45	100
		Budzów	29	0
		Bystra-Sidzina	0,45	0
		Zawoja	0	100
Tarnowski			846,3	80
		Tarnów	676,87	0
		Wierzchosławice	0	50
	Radłów		0	30
	Tuchów		19,204	0
	Wojnicz		121,5	0
	Zakliczyn		3,289	0
	Żabno		25,44	0
Wadowicki			87,3	17,5
		Mucharz	30	0
	Andrychów		26	15
	Kalwaria Zebrzydowska		0	2,5
	Wadowice		31,3	0
Wielicki			643	52
		Biskupice	0	3
		Gdów	20	20
	Niepołomice		540	12
	Wieliczka		83	17

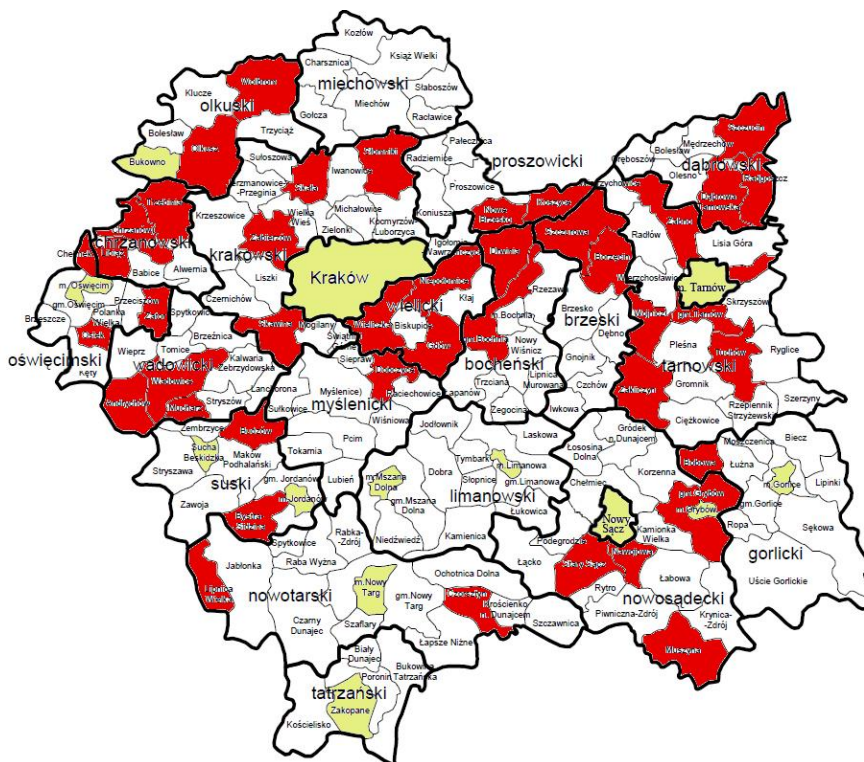
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Gminy miejsko-wiejskie, gminy wiejskie, które planują wyznaczyć lub powiększyć istniejące obszary inwestycyjne

Gminy miejsko-wiejskie, gminy wiejskie

Gminy miejsko-wiejskie, gminy wiejskie które mają obszary inwestycyjne

Gminy miejsko-wiejskie, gminy wiejskie

– **Obszary konfliktu urbanistycznego**

W zagospodarowaniu przestrzennym spotyka się konflikty interesów stron zainteresowanych różnymi formami zagospodarowania danego terenu. Na tym samym obszarze realizują swoje interesy mieszkańcy, przedsiębiorcy i administracja publiczna, co może być źródłem konfliktów.

Konflikt przestrzenny rozumiany jest jako niezgodność w przeznaczeniu sąsiadujących terenów wiążąca się z oddziaływaniem negatywnych efektów zewnętrznych (degradacja elementów przyrody ożywionej i nieożywionej, uciążliwość dla okolicznych mieszkańców, zeszpecenie krajobrazu) i skutkująca efektywnością ich funkcjonowania.

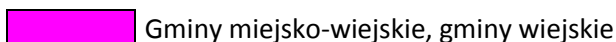
Źródło: Anna Grochowska

Obszary konfliktu urbanistycznego.

Powiat	Gmina miejsko wiejska	Gmina wiejska	Przyczyna wystąpienia konfliktu
Bocheński			
		Bochnia	Kopalnia odkrywkowa kruszyw
		Łapanów	myjnia zakład obróbki metali i napraw sprzętu budowlanego ubojnia zwierząt duże obiekty handlowe
Brzeski			
	Brzesko		kopalnie odkrywkowe żwirownie
		Dębno	wydobycie kruszywa naturalnego
		Szczurowa	żwirownie poza terenami zabudowanym
Chrzanowski			
	Alwernia		zakłady chemiczne
	Chrzanów		TAURON Wydobywanie SA -ZG Janina, ZG Sobieski Kopalnia i Prażalnia Dolomitu „Żelatowa” Składowisko Odpadów Balin ZOK Sp. z o.o BM Recycling Sp. z o. o. Zakład Wapienniczy Płaz
	Libiąż		tereny górnicze
	Trzebinia		ORLEN Południe SA (rafineria) TAURON Wytwarzanie SA (Elektrownia Siersza) DB SCHENKER Rail Polska SA kopalnia piasku Kamieniołom w Belęcinie KOKO Ubojnia Drobiu w Dulowej Składowisko Odpadów w Trzebinie
		Babice	zakłady wydobywcze w tym kopalnie węgla kamiennego
Dąbrowski			
	Szczucin		wyrobiska po żwirowniach składowisko odpadów komunalnych
		Bolesław	zakłady górniczo-hutnicze cynku ołowiu stawy osadowe odpadów po flotacyjnych wyrobiska po odkrywkowej eksploatacji galmanu wyrobiska po odkrywkowej eksploatacji piasku składowisko odpadów komunalnych stacja segregacji odpadów komunalnych
Gorlicki			
	Biecz		obszary i tereny górnicze ropy
	Bobowa		
		Gorlice	składowiska odpadów, sortownie
Krakowski			
	Krzeszowice		Kopalnia wapienia Czatkowice Kopalnia porfiru w Zalesiu i Frywałdzie Kopalnia dolomitu w Dubiu
		Liszki	Lotnisko w Balicach
		Zabierzów	lotnisko cywilne i wojskowe radar wojskowy autostrada A4 fragment północnej obwodnicy Krakowa S7

Miechowski			
		Gołcza	kopalnia odkrywkowa - funkcjonujący kamieniołom zakład utylizacji zwierząt
Myślenicki			
	Myślenice		zakład utylizacji odpadów
		Lubień	kopalnia odkrywkowa- kamieniołom
		Raciechowice	punkt zbioru i segregacji odpadów komunalnych
Nowosądecki			
	Piwniczna Zdrój		Kamieniołom
		Gródek nad Dunajcem	zaporę wodną wraz z elektrownią w Rożnowie
		Łącko	kamieniołomy żwirownie
		Łososina Dolna	lotnisko Aeroklubu Podhalańskiego
	Stary Sącz		kamieniołomy żwirownie składowiska odpadów
Nowotarski			
		Łąpsze Niżne	żwirownia
		Nowy Targ	kopalnia odkrywkowa Klikuszowa kamieniołom udokumentowane złoża kruszywa w Dębnie
Olkuski			
		Bolesław	Zakłady Górniczo-Hutnicze Cynku i Ołowiu stawy osadowe odpadów po-flotacyjnych wzrostiska po odkrywkowej eksploatacji galmanu wzrostiska po odkrywkowej eksploatacji piasku składowisko odpadów komunalnych stacja segregacji odpadów komunalnych
		Klucze	Zakłady Wydobywcze - Kopalnia Rud Cynku i Ołowiu
Oświęcimski			
	Brzeszcze		Zakłady Wydobywcze Kopalnie Węgla Kamiennego Kopalnie odkrywkowe -żwirownie
	Chelmek		rozlewająca się na tereny zabudowy mieszkaniowej strefa przemysłowa
	Kęty		Przeciszów-inwestycja sprzeczna z obranym przez gm. Zator kierunkiem rozwoju perspektywa wydobycia węgla kamiennego . na terenie sąsiedniej gminy obszary i tereny górnicze ropy
		Polanka Wielka	planowane powstanie podziemnej kopalni węgla
		Przeciszów	zakład wydobywczy- kopalnia węgla kamiennego
Suski			
	Maków Podhalański		produkcja drewna
		Zembrzyce	kamieniołom
Tarnowski			
		Skrzyszów	duże fermy hodowlane
		Wierzchosławice	odkrywkowa kopalnia kruszywa naturalnego
	Zakliczyn		żwirownie w dolinie Dunajca
	Żabno		planowana budowa biogazowni kopalnie odkrywkowe istniejące i planowane tereny rozrywkowo-rekreacyjne
Wadowicki			
		Brzeźnica	kurniki i żwirowiska
		Mucharz	budowa zbiornika wodnego Świnna Poręba-Jezioro Mucharzkie
Wielicki			
	Niepołomice		Zakłady Przetwórstwa Spożywczego żwirownie

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiet

Wskaźnik presji inwestycyjnej charakteryzuje zjawisko ekspansji terenów zurbanizowanych na obszary wiejskie. Ze względu na brak porównywalnych informacji źródłowych dotyczących kształtowania się poszczególnych parametrów, które mają wpływ na wysokość w/w wskaźnika autorzy byli zmuszeni odnieść się do wartości odnotowanych w bardzo krótkim okresie czasu to jest trzech lat. Jest to w zasadzie zbyt krótki okres aby zaobserwować trwałe trendy zmian w sposobie wykorzystania poszczególnych terenów. Dlatego też w tym konkretnym przypadku odstąpiono od prognozowania co do przewidywanego poziomu kształtowania się omawianego wskaźnika w ciągu najbliższych lat.

94

		Rzezawa	8635	5870	2285	480	8635	5823	2278	534	54	11,25
		Trzciana	4409	3076	1057	276	4409	3072	1057	280	4	1,45
		Żegocina	3489	2085	1196	208	3489	2080	1194	215	7	3,37
Brzeski			56460	41744	10564	4152	56460	41604	10596	4260	108	2,60
	Brzesko		9083	6747	1716	620	9083	6736	1714	633	13	2,10
	Czechów		5234	3465	1235	534	5234	3461	1234	539	5	0,94
		Borzęcin	10270	7042	2532	696	10270	7048	2538	684	-12	-1,72
		Dębno	8160	6224	1394	542	8160	6211	1400	549	7	1,29
		Gnojnik	5499	4056	1026	417	5499	4051	1033	415	-2	-0,48
		Iwkowa	4722	3252	1286	184	4722	3196	1288	238	54	29,35
		Szczurowa	13492	10958	1375	1159	13492	10901	1389	1202	43	3,71
Chrzanowski			25661	13119	9820	2722	25661	13070	9817	2774	52	1,91
	Alwernia		6677	3873	2132	672	6677	3870	2135	672	0	0,00
	Chrzanów		4112	2396	1151	565	4112	2390	1145	577	12	2,12
	Libiąż		2122	1141	732	249	2122	1132	732	258	9	3,61
	Trzebinia		7346	2913	3718	715	7346	2899	3718	729	14	1,96
		Babice	5404	2796	2087	521	5404	2779	2087	538	17	3,26
Dąbrowski			50033	40225	5755,1	4052,9	50033	40136	5774,1	4122,9	70	1,73
	Dąbrowa Tarnowska		9339	7391	1450	498	9339	7380	1450	509	11	2,21
	Szczucin		11263	8677	1487	1099	11263	8665	1494	1104	5	0,45
		Bolesław	3570	3064	66	440	3570	3030	59	481	41	9,32
		Gręboszów	4851	4212	0,1	638,9	4851	4214	0,1	636,9	-2	-0,31
		Mędrzechów	4440	3377	588	475	4440	3357	589	494	19	4,00
		Olesno	7760	6568	640	552	7760	6562	658	540	-12	-2,17
		Radgoszcz	8810	6936	1524	350	8810	6928	1524	358	8	2,29
Gorlicki			91804	45160	41885	4759	91804	45046	41890	4868	109	0,02
	Biecz		8054	6446	1226	382	8054	6436	1231	387	5	1,31
	Bobowa		4259	3344	649	266	4259	3337	644	278	12	4,51
		Gorlice	10285	6389	3031	865	10285	6327	3032	926	61	7,05
		Lipinki	6646	4268	2073	305	6646	4265	2076	305	0	0,00
		Łużna	5627	4204	1135	288	5627	4196	1134	297	9	3,13
		Moszczenica	3762	2966	560	236	3762	2959	566	237	1	0,42
		Ropa	4911	2585	1873	453	4911	2576	1916	419	-34	-7,51
		Sękowa	19480	5257	13540	683	19480	5252	13533	695	12	1,76
		Uście Gorlickie	28780	9701	17798	1281	28780	9698	17758	1324	43	3,36
Krakowski			118226	94112	14809	9305	118221	93601	14797	9823	518	5,57
	Krzeszowice		12207	6541	4678	988	12207	6521	4682	1004	16	1,62
	Skała		7186	5386	1591	209	7186	5381	1538	267	58	27,75
	Skawina		7934	6117	817	1000	7934	6107	859	968	-32	-3,20
	Słomniki		10955	9409	1083	463	10955	9404	1083	468	5	1,08
	Świątniki Górne		1591	1260	206	125	1591	1255	208	128	3	2,40
		Czernichów	8422	6179	1469	774	8422	6165	1469	788	14	1,81
		Igołomia-Wawrzeńczyce	6279	5782	14	483	6279	5776	7	496	13	2,69
		Iwanowice	7109	6495	321	293	7109	6485	321	303	10	3,41

		Jerzmanowice-Przegonia	6814	5936	618	260	6814	5930	618	266	6	2,31
		Kocmyrzów-Luborzyca	8081	7244	436	401	8076	7224	434	418	17	4,24
		Liszki	7207	6096	401	710	7207	6072	401	734	24	3,38
		Michałowice	5113	4632	186	295	5113	4351	185	577	282	95,59
		Mogilany	4363	3281	571	511	4363	3260	572	531	20	3,91
		Sułoszowa	5338	4842	415	81	5338	4837	415	86	5	6,17
		Wielka Wieś	4827	3974	354	499	4827	3947	355	525	26	5,21
		Zabierzów	9942	6887	1588	1467	9942	6853	1589	1500	33	2,25
		Zielonki	4858	4051	61	746	4858	4033	61	764	18	2,41
Limanowski			90543	48442	35833	6268	90543	48230	35832	6481	213	3,40
		Dobra	10991	5191	5194	606	10991	5184	5193	614	8	1,32
		Jodłownik	7219	5218	1392	609	7219	5211	1391	617	8	1,31
		Kamienica	9518	3119	5909	490	9518	3116	5908	494	4	0,82
		Laskowa	7248	4070	2651	527	7248	4060	2651	537	10	1,90
		Limanowa	15223	9616	4409	1198	15223	9524	4412	1287	89	7,43
		Łukowica	6965	4741	1769	455	6965	4669	1769	527	72	15,82
		Mszana Dolna	17002	8698	7179	1125	17002	8686	7179	1137	12	1,07
		Niedźwiedź	7422	2933	4049	440	7422	2928	4046	448	8	1,82
		Słopnice	5685	2948	2278	459	5685	2944	2278	463	4	0,87
		Tymbark	3270	1908	1003	359	3270	1908	1005	357	-2	-0,56
Miechowski			66080	55129	8159	2792	66080	55081	8184	2815	23	0,82
	Miechów		13287	12096	681	510	13287	12081	690	516	6	1,18
		Charsznica	7845	6992	422	431	7845	6989	421	435	4	0,93
		Gołcza	9002	8039	666	297	9002	8033	669	300	3	1,01
		Kozłów	8575	7263	869	443	8575	7252	870	453	10	2,26
		Książ Wielki	13783	9362	3890	531	13783	9353	3896	534	3	0,56
		Raławice	5911	4643	1083	185	5911	4641	1085	185	0	0,00
		Słaboszów	7677	6734	548	395	7677	6732	553	392	-3	-0,76
Myślenicki			61343	33838	22218	5287	61343	33707	22246	5390	103	1,95
	Dobczyce		5342	2975	1418	949	5342	2972	1427	943	-6	-0,63
	Myślenice		12330	7337	3644	1349	12330	7292	3647	1391	42	3,11
		Lubień	7510	3765	3312	433	7510	3707	3303	500	67	15,47
		Pcim	8896	3916	4354	626	8896	3907	4373	616	-10	-1,60
		Raciechowice	6115	4141	1572	402	6115	4140	1571	404	2	0,50
		Siepraw	3185	2305	440	440	3185	2300	440	445	5	1,14
		Tokarnia	6863	3242	3214	407	6863	3240	3220	403	-4	-0,98
		Wiśniowa	6710	3809	2494	407	6710	3808	2494	408	1	0,25
	Sułkowice		4392	2348	1770	274	4392	2341	1771	280	6	2,19
Nowosądec ki			141544	68964	62203	10377	141544	68849	62256	10439	62	0,60
	Muszyna		11701	2977	8082	642	11701	2972	8090	639	-3	-0,47
	Piwniczna- Zdrój		8816	2474	6056	286	8816	2472	6056	288	2	0,70
		Chelmiec	11197	7080	2764	1353	11197	7092	2760	1345	-8	-0,59
		Gródek nad Dunajcem	8819	4623	2787	1409	8819	4616	2791	1412	3	0,21
		Grybów	15315	9433	5064	818	15315	9431	5064	820	2	0,24

		Kamionka Wielka	6498	3112	3215	171	6498	3043	3219	236	65	38,01
		Korzenna	10695	7958	2179	558	10695	7952	2202	541	-17	-3,05
		Łabowa	11915	2897	8540	478	11915	2899	8540	476	-2	-0,42
		Łącko	13295	6954	5460	881	13295	6952	5457	886	5	0,57
		Łososina Dolna	8476	4769	2254	1453	8476	4762	2264	1450	-3	-0,21
		Nawojowa	5021	2609	1984	428	5021	2602	1983	436	8	1,87
		Podegrodzie	6473	4526	1187	760	6473	4520	1185	768	8	1,05
		Rytro	4190	975	3045	170	4190	974	3046	170	0	0,00
	Krynica-Zdrój		10545	4467	5664	414	10545	4456	5666	423	9	2,17
	Stary Sącz		8588	4110	3922	556	8588	4106	3933	549	-7	-1,26
Nowotarski			135471	76744	49720	9007	135471	76284	49882	9305	298	3,31
	Szczawnica		5500	1513	4023	-36	5500	1227	4132	141	177	-491,67
		Czarny Dunajec	21735	16386	3251	2098	21735	16382	3284	2069	-29	-1,38
		Czorsztyn	6216	2349	2804	1063	6216	2347	2784	1085	22	2,07
		Jabłonka	21273	12924	7085	1264	21273	12881	7087	1305	41	3,24
		Krościenko nad Dunaj	5712	2568	2820	324	5712	2561	2819	332	8	2,47
		Lipnica Wielka	6736	3219	3028	489	6736	3218	3029	489	0	0,00
		Łapsze Niżne	12579	6852	4690	1037	12579	6852	4685	1042	5	0,48
		Nowy Targ	20768	11911	7510	1347	20768	11838	7514	1416	69	5,12
		Ochoznica Dolna	14120	5508	8172	440	14120	5505	8174	441	1	0,23
		Raba Wyżna	8902	5376	3151	375	8902	5362	3151	389	14	3,73
		Spytkowice	3218	2006	1069	143	3218	2002	1108	108	-35	-24,48
		Szaflary	5427	4385	794	248	5427	4362	793	272	24	9,68
	Rabka Zdrój		3285	1747	1323	215	3285	1747	1322	216	1	0,47
Olkuski			51775	30763	17032	3980	51775	30556	17085	4134	154	3,87
	Olkusz		12515	5867	6257	391	12515	5764	6276	475	84	21,48
	Wolbrom		13666	11076	1935	655	13666	11068	1933	665	10	1,53
		Bolesław	4071	1687	1561	823	4071	1584	1548	939	116	14,09
		Kłucze	11950	4391	5681	1878	11950	4403	5721	1826	-52	-2,77
		Trzyciąż	9573	7742	1598	233	9573	7737	1607	229	-4	-1,72
Oświęcimski			31370	23515	3330	4525	31370	23228	3212	4930	405	8,95
	Brzeszcze		2656	1752	422	482	2656	1752	403	501	19	3,94
	Chelmek		1905	760	922	223	1905	754	892	259	36	16,14
	Kęty		5303	3794	637	872	5303	3789	579	935	63	7,22
	Zator		4011	2974	180	857	4011	2974	171	866	9	1,05
		Osiek	4076	3371	376	329	4076	3366	374	336	7	2,13
		Oświęcim	7484	5715	379	1390	7484	5606	379	1499	109	7,84
		Polanka Wielka	2389	2023	269	97	2389	1983	269	137	40	41,24
		Przeciszów	3546	3126	145	275	3546	3004	145	397	122	44,36
Proszowicki			40035	37486	676	1873	40028	37486	640	1902	29	1,55
	Nowe Brzesko		4716	4389	76	251	4716	4389	78	249	-2	-0,80
	Proszowice		9269	8691	191	387	9269	8691	223	355	-32	-8,27
		Koniusza	8852	8339	129	384	8852	8339	134	379	-5	-1,30

		Koszyce	6606	5904	199	503	6606	5904	115	587	84	16,70
		Pałecznicą	4795	4600	37	158	4788	4600	48	140	-18	-11,39
		Radziemice	5797	5563	44	190	5797	5563	42	192	2	1,05
Suski			61691	27434	30552	3705	61691	27057	30585	4049	344	9,28
	Maków Podhalański		8859	4143	4062	654	8859	4139	4055	665	11	1,68
		Budzów	7356	3871	2949	536	7356	3642	2952	762	226	42,16
		Bystra-Sidzina	8052	3272	4390	390	8052	3269	4391	392	2	0,51
		Jordanów	9245	5006	3754	485	9245	4912	3792	541	56	11,55
		Stryszawa	11381	5285	5441	655	11381	5253	5441	687	32	4,89
		Zawoja	12878	4031	8386	461	12878	4020	8385	473	12	2,60
		Zembrzyce	3920	1826	1570	524	3920	1822	1569	529	5	0,95
Tarnowski			131786	92904	29334	9548	131786	92554	29362	9870	322	3,37
		Gromnik	6973	4748	1818	407	6973	4745	1829	399	-8	-1,97
		Lisia Góra	10432	8411	1439	582	10432	8384	1438	610	28	4,81
		Pleśna	8306	5202	2384	720	8306	5190	2382	734	14	1,94
		Rzepiennik Strzyżewski	7071	5289	1468	314	7071	5284	1470	317	3	0,96
		Skrzyszków	8602	6689	1364	549	8602	6672	1363	567	18	3,28
		Szerzyny	8200	5968	1957	275	8200	5959	1954	287	12	4,36
		Tarnów	8272	6330	1065	877	8272	6302	1066	904	27	3,08
		Wierzchosławice	7515	3928	2754	833	7515	3787	2746	982	149	17,89
		Wietrzychowice	4840	3870	447	523	4840	3872	447	521	-2	-0,38
	Ciężkowice		9339	6012	2852	475	9339	6005	2851	483	8	1,68
	Radłów		6936	5226	1070	640	6936	5230	1070	636	-4	-0,63
	Ryglice		9196	6640	2235	321	9196	6611	2255	330	9	2,80
	Tuchów		8176	5574	2069	533	8176	5549	2081	546	13	2,44
	Wojnicz		7081	4546	2171	364	7081	4529	2175	377	13	3,57
	Zakliczyn		11804	6922	3894	988	11804	6903	3893	1008	20	2,02
	Żabno		9043	7549	347	1147	9043	7532	342	1169	22	1,92
Tatrzański			38739	16216	17841	4682	38739	16160	17864	4715	33	0,70
		Biały Dunajec	3523	2815	529	179	3523	2811	528	184	5	2,79
		Bukowina Tatrzańska	13186	6382	4909	1895	13186	6372	4905	1909	14	0,74
		Kościelisko	13668	3652	7991	2025	13668	3646	7985	2037	12	0,59
		Poronin	8362	3367	4412	583	8362	3331	4446	585	2	0,34
Wadowicki			61803	39598	15182	7023	61803	39567	15260	6976	-47	-0,67
		Brzeźnica	6643	4931	949	763	6643	4924	976	743	-20	-2,62
		Lanckorona	4043	2779	989	275	4043	2778	992	273	-2	-0,73
		Mucharz	3731	1179	1471	1081	3731	1176	1482	1073	-8	-0,74
		Spytkowice	4990	3987	492	511	4990	3988	492	510	-1	-0,20
		Stryszów	4590	2611	1267	712	4590	2611	1266	713	1	0,14
		Tomice	4153	3081	553	519	4153	3077	561	515	-4	-0,77
		Wieprz	7442	6131	656	655	7442	6129	659	654	-1	-0,15
	Andrychów		9006	4093	4037	876	9006	4087	4040	879	3	0,34
	Kalwaria Zebrzydowska		6976	4743	1499	734	6976	4740	1501	735	1	0,14

	Wadowice		10229	6063	3269	897	10229	6057	3291	881	-16	-1,78
Wielicki			36997	26770	5892	4335	36997	26035	5970	4992	657	15,16
		Biskupice	4114	3422	340	352	4114	3415	343	356	4	1,14
		Gdów	10872	8606	1001	1265	10872	8599	1001	1272	7	0,55
		Kłaj	6498	2718	3022	758	6498	2732	3020	746	-12	-1,58
	Niepołomic e		6887	5425	759	703	6887	5397	759	731	28	3,98
	Wieliczka		8626	6599	770	1257	8626	5892	847	1887	630	50,12
Małopolska			135273 3	850940	399340	102452, 9	135272 1	846829	399756	106136	3683	3,59

Źródło: opracowanie własne

– Lasy.

Lasy województwa małopolskiego mają szczególne znaczenie nie tylko jako zasób gospodarczy, ale również z uwagi na ochronne funkcje ich znacznej części, wynikające z górskiego charakteru środowiska. Lesistość województwa wynosząca 28,5%, pomimo tych uwarunkowań pozostaje niższa niż średnia w Polsce (29,2 %). Wśród lasów ochronnych wyznaczonych na obszarze województwa największą powierzchnię zajmują lasy wodochronne, które szczególnie liczne są w Beskidzie Sądeckim i Niskim, w kompleksie Lasów Radłowskich i w Puszczy Niepołomickiej. Lasy glebochronne występują głównie na Pogórzu a także w północnej części województwa. Znaczna część lasów położonych w sąsiedztwie Krakowa została uznana za lasy ochronne wokół miast. Duże znaczenie mają też lasy ochronne uzdrowisk. Na terenie województwa wyznaczone też zostały leśne kompleksy promocyjne oraz lasy nasienne.

Największe zasoby lasów pod względem powierzchni skoncentrowanej są w powiatach nowosądeckim i nowotarskim, a także: gorlickim, suskim i tarnowskim. Pod względem lesistości w powiatach występują duże różnicowania. Najwyższą charakteryzują się suski, tatrzański i gorlicki. Najniższą, zaledwie 1,5% lesistość charakteryzuje powiat proszowski. Do powiatów, w których najbardziej wzrosła powierzchnia lasów w okresie 2009-2012 należały oprócz tatrzańskiego nowosądecki, chrzanowski i nowotarski a więc powiaty, które charakteryzuje w skali województwa lesistość wyższa, niż przeciętna. Największe ubytki powierzchni lasów wystąpiły w powiecie krakowskim. Najwyższa lesistość w skali województwa charakteryzuje gminę Rytro (71,5%) i Łabowa (70,3%). Przeszło 60% powierzchni zajmują też lasy w innych gminach o charakterze górskim Sękowa, Uście Gorlickie, Muszyna, Piwniczna Zdrój, Zawoja, Szczawnica a także w Bukownie, gminie górniczej, jurajskiej o wysokich wartościach przyrodniczych. Gminą o najniższej (0,2%) lesistości jest Igołomia Wawrzeńczyce. Do najsłabiej zalesionych należy też większość gmin położonych w sąsiedztwie Krakowa a szczególnie Zielonki (1,3%), Michałowice (3,6%), Kocmyrów Luborzyca (5,3%), (Liszki 5,4%). W strukturze gatunkowej lasów dominują drzewostany iglaste, zajmujące 64,4% powierzchni, przy czym w lasach prywatnych udział tej grupy jest wyższy. Wśród drzewostanów iglastych wysoki, przeszło 26. procentowy, jest udział drzewostanów jodłowych, podobny w lasach państwowych prywatnych. Wśród lasów liściastych najwyższy jest udział drzewostanów, w których dominującym gatunkiem jest buk. W strukturze wiekowej drzewostanów występują duże różnice między grupą lasów stanowiących własność Państwa i lasów prywatnych. Udział klas wieku powyżej 80 lat w lasach państwowych wynosi 27,7%, natomiast w lasach prywatnych tylko 12,2%. Lasy prywatne charakteryzuje też niższy udział klasy odnowienia i drzewostanów o strukturze przerębowej. Zasoby drzewne najwyższych klas wieku w przypadku lasów stanowiących własność państwa stanowiły 27,7% wszystkich, podczas gdy prywatnych 11,7%.

Lasy Małopolski według typów siedlisk.

Typ siedliska	Udział siedlisk w %			
	nizinnych	wyżynnych	górkich	Razem
Bory (B)	0,4	0,0	0,2	0,6
Bory mieszane (BM)	12,2	0,1	1,1	13,4
Lasy mieszane (LM)	6,3	1,6	6,6	14,5
Lasy (L)	2,1	22,2	46,6	70,9
Olsy (Ol)	0,6	0,0	0,0	0,6
Razem	21,6	23,9	54,5	100,0

Lesistość w województwie małopolskim w %.

Lp	Nazwa powiatu	Lata	
		2006	2016
1	Powiat bocheński	28,41	28,47
2	Powiat brzeski	18,58	18,82
3	Powiat chrzanowski	37,02	37,12
4	Powiat dąbrowski	11,05	11,47
5	Powiat gorlicki	43,22	43,19
6	Powiat krakowski	12,30	12,15
7	Powiat limanowski	38,55	38,64
8	Powiat miechowski	11,73	11,96
9	Powiat myślenicki	35,48	35,56
10	Powiat nowosądecki	43,31	43,87
11	Powiat nowotarski	36,79	37,22
12	Powiat olkuski	35,31	35,97
13	Powiat oświęcimski	9,92	9,96
14	Powiat proszowicki	1,48	1,56
15	Powiat suski	48,29	48,18
16	Powiat tarnowski	21,51	21,85
17	Powiat tatrzański	45,43	48,30
18	Powiat wadowicki	23,36	23,76
19	Powiat wielicki	15,62	15,81

Źródło: GUS

– **Powierzchnia obszarów szczególnie cennych przyrodniczo.**

Udział obszarów prawnie chronionych w województwie małopolskim wynosi 53% i wzrósł o 1% w okresie ostatnich 10 lat. Powiatami, w których ten współczynnik jest najwyższy są: powiat tatrzański – 92,9% oraz nowotarski - 88,5%. Najmniejszą wartość odnotowuje się w powiatach wadowickim 0,3% oraz oświęcimskim 0.6%.

Udział obszarów prawnie chronionych w większości powiatów województwa małopolskiego w okresie ostatnich 10 lat wzrósł lub utrzymał się na stałym poziomie. W przypadku trzech powiatów mamy zmniejszenie udziału obszarów chronionych przy czym w powiecie nowotarskim spadek ten jest największy (o 4,55%).

Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem (na poziomie województwa i powiatów)

Nazwa	ogółem
	2016
	[%]
MAŁOPOLSKIE	53,0
Powiat bocheński	63,6
Powiat brzeski	76,1
Powiat chrzanowski	22,9
Powiat dąbrowski	11,0
Powiat gorlicki	61,7
Powiat krakowski	30,8
Powiat limanowski	68,5
Powiat miechowski	86,4
Powiat myślenicki	11,6
Powiat nowosądecki	81,5

Powiat nowotarski	88,5
Powiat olkuski	32,9
Powiat oświęcimski	0,6
Powiat proszowski	15,9
Powiat suski	41,7
Powiat tarnowski	74,9
Powiat tatrzański	92,9
Powiat wadowicki	11,5
Powiat wielicki	0,3

W 2016 roku w województwie małopolskim było 804 436,65 ha powierzchni prawnie chronionych z czego 38 041,41 ha stanowiły parki narodowe. Parki narodowe obejmowały swym zasięgiem 5 powiatów województwa (gorlicki - 1 898,89 ha, krakowski - 2 145,70 ha, limanowski - 5 468,42 ha, nowotarski - 4 772,00 ha, tatrzański - 21 197,40 ha).

Powierzchnia obszarów prawnie chronionych (dane na poziomie województwa, powiatów)

Nazwa	Obszary chronione ogółem	Parki narodowe
	2016	2016
	[ha]	[ha]
MAŁOPOLSKIE	804 436,65	38 041,41
Podregion krakowski	152 153,49	2145,7
Powiat bocheński	41 241,43	0,00
Powiat krakowski	37 960,84	2 145,70
Powiat miechowski	58 409,40	0,00
Powiat myślenicki	7 799,31	0,00
Powiat proszowski	6 606,00	0,00
Powiat wielicki	136,51	0,00
Podregion tarnowski	156 417,40	0
Powiat brzeski	44 924,80	0,00
Powiat dąbrowski	5 832,80	0,00
Powiat tarnowski	105 659,80	0,00
Podregion nowosądecki	251 111,59	7 367,31
Powiat gorlicki	59 602,69	1 898,89
Powiat limanowski	65 135,58	5 468,42
Powiat nowosądecki	126 373,32	0,00
Podregion nowotarski	202 940,84	28 528,40
Powiat nowotarski	130 515,11	4 772,00
Powiat suski	28 615,73	2 559,00
Powiat tatrzański	43 810,00	21 197,40
Podregion oświęcimski	36 518,13	0
Powiat chrzanowski	8 491,14	0,00
Powiat olkuski	20 365,56	0,00
Powiat oświęcimski	246,03	0,00
Powiat wadowicki	7 415,40	0,00

– **Charakterystyka form ochrony przyrody w województwie małopolskim**

– **Parki narodowe**

Obejmują obszar wyróżniający się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, społecznymi, kulturowymi i edukacyjnymi, o powierzchni nie mniejszej niż 1000 ha, na którym ochronie podlega cała przyroda oraz walory krajobrazowe. Park narodowy tworzy się w celu zachowania różnorodności biologicznej, zasobów, tworów i składników przyrody nieożywionej oraz walorów krajobrazowych, przywrócenia właściwego stanu zasobów i składników przyrody, a także odtworzenia zniekształconych siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin, siedlisk zwierząt lub siedlisk grzybów.

Utworzenie parku narodowego, zmiana jego granic lub likwidacja następuje w drodze rozporządzenia Rady Ministrów.

Na terenie województwa małopolskiego znajduje się 6 parków narodowych łączna powierzchnia 38115,55 ha

1. Babiogórski Park Narodowy powierzchnia 3392 ha
2. Gorczański Park Narodowy powierzchnia 7030,85 ha
3. Magurski Park Narodowy powierzchnia w granicach województwa małopolskiego 2003,7 ha
4. Ojcowski Park Narodowy powierzchnia 2146 ha
5. Pieniński Park Narodowy powierzchnia 2346 ha
6. Tatrzański Park Narodowy powierzchnia 21197 ha

– **Rezerваты przyrody**

Obejmują obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi.

Uznanie obszaru za rezerwat przyrody następuje w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska.

Na terenie województwa małopolskiego znajduje się 85 rezerwatów przyrody, które zajmują 3402 ha (co stanowi ok. 0,2% powierzchni województwa).

– **Parki krajobrazowe**

Obejmują obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

Utworzenie parku krajobrazowego następuje w drodze uchwały sejmiku województwa, po uzgodnieniu z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska.

Na terenie województwa małopolskiego znajduje się 11 parków krajobrazowych, które zajmują ok. 178 290 ha (co stanowi ok. 17,4% powierzchni województwa).

– **Obszary chronionego krajobrazu**

Obejmują tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz, o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych.

Utworzenie obszaru chronionego krajobrazu następuje w drodze uchwały sejmiku województwa, po uzgodnieniu z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska.

Na terenie województwa małopolskiego znajduje się 10 obszarów chronionego krajobrazu, które zajmują ok. 572 900 ha (co stanowi ok. 37,7% powierzchni województwa).

– **Obszary Natura 2000**

Obszary Natura 2000 to najmłodsza z form ochrony przyrody, wprowadzona w 2004 r. w Polsce jako jeden z obowiązków związanych z przystąpieniem do Unii Europejskiej. Obszary Natura 2000 powstają we wszystkich państwach członkowskich tworząc Europejską Sieć Ekologiczną Natura 2000. Celem jest objęcie ochroną około 200 najcenniejszych i zagrożonych wyginięciem siedlisk przyrodniczych oraz ponad 1000 rzadkich i zagrożonych gatunków. Unikalność tej formy ochrony przyrody polega na tym, że kraje członkowskie tworzą sieć na podstawie jednakowych założeń określonych w prawie i wytycznych Unii Europejskiej, zarządzają nią przy zastosowaniu podobnych instrumentów, wspólnie troszczą się o odpowiednie środki finansowe i jej promocję.

Na terenie województwa małopolskiego znajdują się 2 obszary Natura 2000 (PLC, czyli posiadające wspólne granice obszar ptasi PLB oraz siedliskowy PLH), 9 obszarów specjalnej ochrony ptaków (PLB) oraz 86 obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty (PLH). Łączna powierzchnia obszarów wynosi 286582 ha

– **Pomniki przyrody**

To pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głazy narzutowe oraz jaskinie. Na terenach niezabudowanych, jeżeli nie stanowi to zagrożenia dla ludzi lub mienia, drzewa stanowiące pomniki przyrody podlegają ochronie aż do ich samoistnego, całkowitego rozpadu.

Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody ustanowienie lub zniesienie pomnika przyrody następuje w drodze uchwały rady gminy, po uzgodnieniu z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska.

Na terenie województwa małopolskiego znajduje się 2214 pomników przyrody (stan na 1 lipca 2017 r.).

– **Stanowiska dokumentacyjne**

Są to niewyodrębniające się na powierzchni lub możliwe do wyodrębnienia, ważne pod względem naukowym i dydaktycznym, miejsca występowania formacji geologicznych, nagromadzeń skamieniałości lub tworów mineralnych, jaskinie lub schroniska podskalne wraz z namuliskami oraz fragmenty eksploatowanych lub nieczynnych wyrobisk powierzchniowych i podziemnych. Stanowiskami dokumentacyjnymi mogą być także miejsca występowania kopalnych szczątków roślin lub zwierząt.

Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody ustanowienie lub zniesienie stanowiska dokumentacyjnego następuje w drodze uchwały rady gminy, po uzgodnieniu z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska. Na terenie województwa małopolskiego znajduje się 80 stanowisk dokumentacyjnych, z czego 67 zlokalizowanych jest w podziemnych wyrobiskach Kopalni Soli Wieliczka oraz Kopalni Soli Bochnia.

– **Użytki ekologiczne**

Są to zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej - naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzecza, wychodnie skalne, skarpy, kamieńce, siedliska przyrodnicze oraz stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, ich ostoje oraz miejsca rozmnażania lub miejsca sezonowego przebywania.

Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody ustanowienie lub zniesienie użytku ekologicznego następuje w drodze uchwały rady gminy, po uzgodnieniu z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska. Na terenie województwa małopolskiego znajdują się 43 użytki ekologiczne, które zajmują powierzchnię 919,65 ha.

– **Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe**

Są to fragmenty krajobrazu naturalnego i kulturowego zasługujące na ochronę ze względu na ich walory widokowe lub estetyczne.

Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody ustanowienie lub zniesienie zespołu przyrodniczo-krajobrazowego następuje w drodze uchwały rady gminy, po uzgodnieniu z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska. Na terenie województwa małopolskiego znajduje się 6 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, które zajmują powierzchnię 14028,25 ha.

– **Ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów**

Ochrona gatunkowa ma na celu zapewnienie przetrwania i właściwego stanu ochrony dziko występujących na terenie kraju lub innych państw członkowskich Unii Europejskiej rzadkich, endemicznych, podatnych na zagrożenia i zagrożonych wyginięciem oraz objętych ochroną na podstawie przepisów umów międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest stroną, gatunków roślin, zwierząt i grzybów oraz ich siedlisk i ostoi, a także zachowanie różnorodności gatunkowej i genetycznej. W celu ochrony ostoi i stanowisk roślin lub grzybów objętych ochroną gatunkową lub ostoi, miejsc rozrodu i regularnego przebywania zwierząt objętych ochroną gatunkową mogą być ustalane strefy ochrony.

Każda z form spełnia inną rolę w polskim systemie ochrony przyrody i służy innym celom, dlatego charakteryzuje się odmiennym reżimem ochronnym oraz zakresem ograniczeń w użytkowaniu. Podsumowując formy ochrony przyrody tworzą duży i zróżnicowany zespół środków pozwalających realizować ochronę przyrody, powstały w efekcie rozwoju naukowych podstaw ochrony przyrody i jej wieloletniej praktyki.

Udział powierzchni objętej ochroną w powierzchni powiatów województwa małopolskiego w 2012 r.

Powiat	Udział terenów chronionych w pow. powiatu %	Powierzchnia parków narodowych ha	Powierzchnia rezerwatów	Powierzchnia parków krajobrazowych	Powierzchnia obszarów chronionego krajobrazu
Bocheński	55,80	0,0	134,7	14246,0	21831,3
Brzeski	75,90	0,0	5,5	644,1	44186,0
Chrzanowski	22,90	0,0	68,5	8469,9	0,0
Dąbrowski	11,00	0,0	0,0	0,0	5832,8
Gorlicki	61,70	1898,8	24,8	0,0	0,0
Krakowski	30,80	2145,7	840,5	35741,4	0,0
Kraków	14,90	0,0	48,3	4778,8	0,0
Limanowski	68,50	5468,5	149,1	0,0	59628,6
Miechowski	86,40	0,0	108,7	1331,4	57078,0
Myślenicki	11,60	0,0	283,5	0,0	7510,0
Nowosądecki	81,50	0,0	612,5	47868,5	78468,8
Nowotarski	88,50	4772,0	415,1	6524,2	119218,3
Nowy Sącz	7,10	0,0	0,0	0,0	410,2
Olkuski	32,90	0,0	200,5	20053,9	0,0
Oświęcimski	0,60	0,0	96,9	0,0	0,0
Proszowicki	15,90	0,0	0,0	0,0	6606,0
Suski	28,90	2553,6	71,9	1635,1	15576,9
Tarnowski	75,10	0,0	206,9	29517,1	76416,9
Tarnów	0,10	0,0	9,5	0,0	0,0
Tatrzański	92,90	21197,4	0,0	0,0	22612,6
Wadowicki	11,50	0,0	38,2	7417,3	0,0
Wielicki	0,30	0,0	34,4	0,0	0,0

1.2.7 Zasoby dziedzictwa kultury na obszarach wiejskich Małopolski.

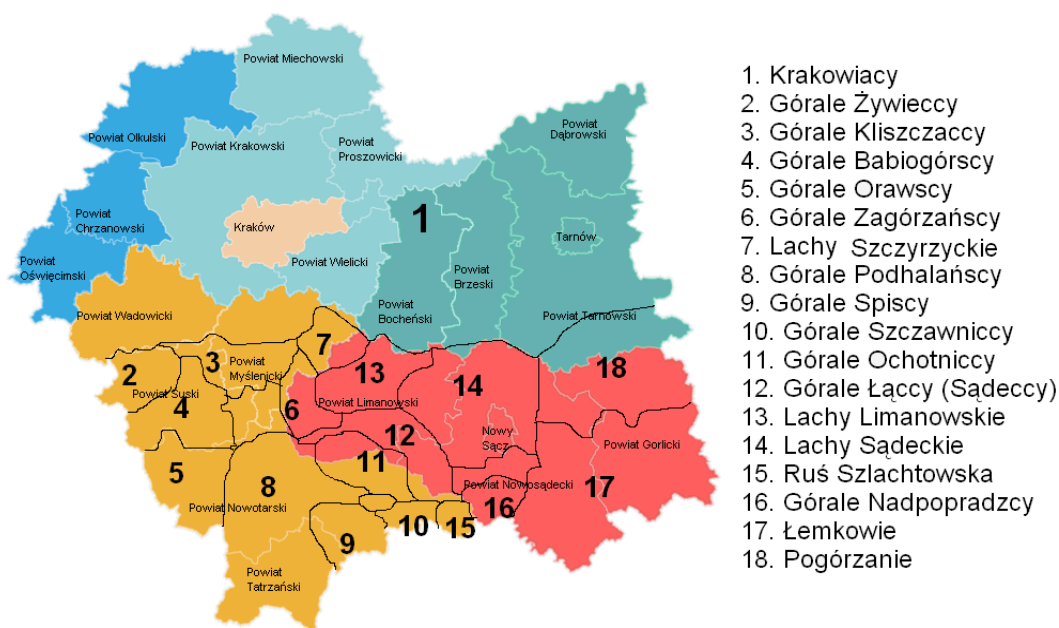
– Zagadnienia etnograficzne

Na terenie dzisiejszego województwa małopolskiego istniało niegdyś blisko dwadzieścia wyodrębnionych grup etnograficznych.

Na północy byli to Krakowiacy z wieloma subregionami w części zachodniej i wschodniej, na południu – kilkanaście grup Górali Karpackich, a pomiędzy nimi, na Pogórzu Karpackim, szeroki pas regionów lachowskich o przejściowym charakterze kultury, łączącej cechy krakowskie i góralskie. Wszystkie one różniły się między sobą gwarą, tradycyjnym strojem, folklorem muzycznym i tanecznym, sprawowaniem obrzędów, lokalnymi zwyczajami a także sposobami codziennego bytowania. Z czasem grupy o wyrazistej, ekspansywnej kulturze (jak Krakowiacy, Lachy Sądeckie czy Górale Podhalańscy), promieniując na tereny sąsiadów, tworzyły – zwłaszcza na ich peryferiach – kolejne strefy swoich wpływów kulturowych, które zmieniały etnograficzny koloryt Małopolski. Niektóre grupy lub ich części (np. wokół miast, lub na obszarach o rozwijającym się przemyśle), szybciej zatracaly dawną odrębność czy nawet poczucie własnej tożsamości. Wpłynęło to, co najmniej od początku XX w., na trwałe zacieranie się granic niektórych regionów. Należy też przypomnieć, że w nowszych czasach mapę etnograficzną góralszczyzny karpackiej drastycznie zmieniła skomplikowana sytuacja polityczna tuż po II wojnie światowej. Przymusowe przesiedlenia ludności rusińskiej (ukraińskiej), m.in. Łemków i tzw. Rusinów Szlacheckich (1945-1947r.), przerwały ciągłość kulturową na terenach przez nich zamieszkałych.

Postępujące w ciągu XX wieku zmiany cywilizacyjne, prowadziły sukcesywnie do zmniejszenia się, a w dzisiejszych czasach – do zaniku dystansu kulturowego między środowiskiem wiejskim i miejskim. Ale pamięć rodzinna, podtrzymująca świadomość dawnej odrębności kultury tzw. ludowej sprawia, że dzisiejsi mieszkańcy Małopolski poszukują swojej tożsamości, swojego własnego miejsca w przestrzeni kulturowej. Żywym świadectwem tych aspiracji są wyjątkowo liczne, na tle całego kraju, w naszym województwie zespoły regionalne, muzyki ludowej, grupy śpiewacze i obrzędowe (zwłaszcza kolędnicze). Prężnie działają Koła Gospodyń Wiejskich, reaktywują się pracownie niegdyś powszechnych, a dziś już ginących rzemiosł wiejskich, w tym również artystycznych, jak hafciarstwo, koronkarstwo czy plastyka obrzędowa. Pracują kontynuatorzy tradycyjnej sztuki ludowej (np. rzeźbiarze, malarze na szkło, i in.)

Grupy etniczne Małopolski w powiatach.

Tradycja ludowa w kulturze regionu.

Kultywowanie lokalnych tradycji ludowych odbywa się w szczególności poprzez działalność regionalnych zespołów folklorystycznych, które pielęgnują miejscową gwarę, zwyczaje, obrzędy, stroje, pieśni i tańce prezentowane podczas występów w czasie licznych imprez okolicznościowych świadczących, że lokalna tradycja ludowa jest wciąż żywa i stanowi trwały element kultury regionu i kraju. Najwięcej regionalnych zespołów folklorystycznych działa w powiatach tatrzańskim, nowotarskim, nowosądeckim i limanowskim, w północnej części województwa liczba aktywnych zespołów folklorystycznych jest natomiast niewielka.

Wybrane imprezy folklorystyczne w Małopolsce.

impreza	miejsce	Termin
Góralski Karnawał	Bukowina Tatrzańska	Styczeń
Konkurs Palm Wielkanocnych	Lipnica Murowana	Kwiecień
Święto Kwitnącej jabłoni	Łącko	Maj
Konkurs Malowana Chata	Zalipie	Czerwiec
Łemkowska watra	Uście Gorlickie	Lipiec
Sabałowe Bajania	Bukowina tatrzańska	Sierpień
Zwyk bacowski	Leśnica	Wrzesień
Babiogórska Jesień	Zawoja	Wrzesień
Międzynarodowy Festiwal Koronki Klockowej	Bobowa	październik

– Obiekty zabytkowe -budownictwo drewniane.

Nierozerwalnie związane z krajobrazem Małopolski, obiekty drewniane stanowią dużą grupę wśród zachowanych po dziś dzień zabytków architektury. Porastające wzniesienia Karpat lasy świerkowe, jodłowe bądź modrzewiowe, a także liściaste dębiny i buczyny dostarczały budulca na pańskie dwory, mieszczańskie domy, chłopskie chałupy, kościoły i cerkwie. Typowa małopolska drewniana świątynia to trójdzielna (przedsionek, szeroka nawa i węższe od niej prezbiterium zwrócone ku wschodowi) budowla o konstrukcji zrębowej, z dostawioną od zachodu wieżą. Przykrywa ją jednokalenicowy dach, na ogół gontowy, o szerokości dopasowanej do szerokości zrębu prezbiterium. Połączenia niektórych elementów małopolskich kościołów z prawosławną tradycją doprowadziło do powstania cerkwi łemkowskiej, formy unikalnej dla północnej Łemkowszczyzny. Cerkwie łemkowskie budowano w układzie trójizbowym, w konstrukcji zrębowej i przykrywano je dachami namiotowymi (w nowszych obiektach – kalenicowymi) zwieńczonymi baniastymi hełmami. Główna część świątyni stanowiła nawa dominująca wielkością nad pozostałymi

częściami cerkwi. Wewnątrz uwagę zwracał ikonostas oddzielający nawę od prezbiterium, zdobiony ikonami. Najłatwiej elementy tradycyjnych stylów odnaleźć można w drewnianych dworach szlacheckich z charakterystycznymi wydatnymi dachami czterospadowymi, gankami i portykami kolumnowymi. W XIX XX w. na terenie Małopolski pojawiły się dwa nowe style: styl uzdrowiskowy, nawiązujący do tzw. stylu szwajcarskiego (wille z obszernymi gankami i balkonami z ozdobnymi balustradami), oraz styl zakopiański, stworzony przez Stanisława Witkiewicza, łączący zdobnictwo góralskie z elementami secesyjnymi. Znakomita większość drewnianych budynków znalazła się na Szlaku Architektury Drewnianej, liczącym w województwie małopolski ponad 1500 km długości i skupiającym 248 obiektów. Wszystkie posiadają tablice informacyjne, dostarczające podstawowych informacji o obiekcie. Ponad 50 z nich w sezonie letnim udostępniono do zwiedzania w ramach „Otwartego Szlaku Architektury Drewnianej”. W wybranych obiektach odbywają się także koncerty z cyklu „Muzyka zaklęta w drewnie”.

Do najciekawszych obiektów związanych z przedmiotowym tematem należą:

- Kościół św. Michała Archanioła w Dębnie, Kościół św. Michała Archanioła w Binarowej, Kościół św. Filipa i Jakuba w Sękowej, Cerkiew św. Paraskewy w Kwiatoniu, Cerkiew Opieki Bogurodzicy w Owczarach, Cerkiew Opieki Bogurodzicy w Hańczowej, Cerkiew św. Kosmy i Damiana w Skwirtnem,
- Dwór Bella Vita w Woli Zręczyckiej, Zespół Dworski Tetmajerów w Łopusznej, Zabudowa Chochółowska, Zabudowa Lanckorony, Sąddecki Park Etnograficzny w Nowym Sączu, Ośrodek Budownictwa Ludowego w Symbarku, Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygiełzowie, Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej.

– Sanktuaria i miejsca kultu.

W Małopolsce odnajdziemy wiele pustelni, wspaniałych kościołów i słynących łaskami obrazów. Przez wieki dawały one ludziom nadzieję i krzepiły ich wiarę. Pod względem historycznym oraz kulturowym stanowią bezcenne zabytki tożsamości polskiej. Najbardziej charakterystyczny dla Małopolski jest kult maryjny. W sanktuariach maryjnych (np. krakowskie sanktuarium Karmelitów na Piasku, sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej) znajdziemy cudowne lub łaskami słynące obrazy Madonn. Nie mniej ważne są też Misteria Meki Pańskiej – te odbywające się w Kalwarii Zebrzydowskiej co roku przyciągają tłumy pielgrzymów. Wiele miejsc kultu związanych jest z wywodzącymi się z małopolski świętymi i błogosławionymi. Należy wymienić tu związany ze św. Kingą Stary Sącz czy Lipnice Murowaną, skąd pochodził św. Szymon i Siostry Ledóchowskie. Niemniej ciekawe są też: leżący koło Brzeska Szczepanów, rodzinna miejscowość patrona Polski – św. Stanisława, czy podtarnowska Wola Radłowska, miejsce życia i męczeńskiej śmierci bł. Karoliny Kózkówny. Cała Małopolska usiana jest pamiątkami po Janie Pawle II. Na ślady Jana Pawła II natrafimy w jego rodzinnych Wadowicach, gdzie tuż przy Rynku znajduje się dawne mieszkanie Wojtyłów (dziś jest tam niewielkie muzeum), a w pobliżu bazylika Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny, w której ochrzczono małego Karola. Sanktuarium i ciche Dróżki Kalwaryjskie w Kalwarii Zebrzydowskiej to jedno z najczęściej odwiedzanych przez Karola Wojtyłę miejsc w Małopolsce. Jako młody ksiądz Karol Wojtyła spędzał wakacje w podkrakowskich Raciborowicach. Tu w parafii przy gotyckim kościółku studiował dzieła św. Tomasza. Do Niegowici (24 km od Krakowa) wikary Karol Wojtyła został skierowany do swojej pierwszej pracy duszpasterskiej. Podhale i góry – zarówno Beskidy, jak i Tatry – to także ukochane miejsca Karola Wojtyły. W Ludźmierzu (4 km od Nowego Targu) pielgrzymował do Sanktuarium Matki Boskiej Królowej Podhala, zwanej „Gaździną Podhala”. W neogotyckim kościele z 1877 r. zatrzymał się przed figurą Pani Ludźmierskiej. Wyrzeźbiona w drewnie w XV w. w Zakopanem możemy uczcić pamięć Wielkiego Papieża m.in. w Sanktuarium Matki Boskiej Fatimskiej na Krzeptówkach, gdzie odbyła się msza papieska i gdzie stoi pomnik Jana Pawła II, w Dolinie Chochółowskiej ze szlakiem papieskiej wędrówki tatrzańskiej, w Sanktuarium św. Brata Alberta na stokach Krokwi czy w kaplicy Matki Boskiej Śnieżnej na Wiktorówkach poniżej Rusinowej Polany. W Starym Sączu, na Błonoach niedaleko klasztoru Klarysek, stoi ołtarz, przy którym papież odprawił msze św. W 1999r. ślady Karola Wojtyły to nie tylko tablice pamiątkowe, pomniki i wspomnienia w najsłynniejszych sanktuariach i najważniejszych kościołach regionu. To również wyłożona kamieniami dróżka w Gorcach od szalasu do potoku, szczyt jego imienia w Beskidzie Małym i wspomnienia karpackich wędrówek.

Do najciekawszych obiektów związanych z przedmiotowym tematem należą:

- Bazylika Matki Bożej Anielskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej, Sanktuarium Matki Bożej Szkaplerznej w Czernej, Sanktuarium Matki Bożej Królowej Podhala w Ludźmierzu, Sanktuarium Macierzyństwa Najświętszej Maryi Panny w Dziekanowicach, Klasztor Cystersów w Szczyrzycu, Sanktuarium Nawiedzenia najświętszej Maryi Panny w Tuchowie, Kościół św. Pustelników Świerada i Benedykta w Tropiu.

– **Zamki.**

Średniowieczna Małopolska to przede wszystkim dzielnica stołeczna i siedziba rodów rycerskich. Ale też obszar nadgraniczny, od południa stykający się z Królestwem Węgier, zaś od zachodu ze Śląskiem. To w końcu teren, przez który biegły ważne szlaki handlowe na Węgry, Ruś i Śląsk. Wszystkie te czynniki wpłynęły na wzniesienie tutaj wielu zamków: królewskich i możnowładczych rezydencji, nadgranicznych warowni, a w końcu strażnic szlaków handlowych. W ciągu wieków niejeden z nich obrócił się w ruinę (szczególnie niszczycielski okazał się okres potopu szwedzkiego), inne szczęśliwie dotrwały do naszych czasów. Najslawniejsze zamki to znajdujące się na północy Małopolski, w Jurze Krakowsko-Częstochowskiej, tzw. Orle Gniazda” (wznoszono je na trudno dostępnych skałach, niczym gniazda orłów, stąd nazwa). Z nimi też związanych jest najwięcej legend wyjaśniających nazwy, wiążących zamek z jakąś niedaleką osobliwością przyrodniczą czy po prostu ubarwiających jego historię. I tak pierwsze zamki w Korzkwi, Ojcowie i Pieskowej Skale wzniesić miał przybyły w te strony lechicki książę Wiesław, szwagier króla Popiela. Później, w czasach Bolesława Krzywoustego, zamek ojcowski zamieszkiwał wielmoża Skarbimir. On to zakochał się w dużo młodszej od siebie Witychnie, swojej siostrzenicy. Nie zważając na pokrewieństwo, ani też na protesty zaręczonej już z innym dziewczyny, porwał ją do Ojcowy, a narzeczonego Witychny uwięził i zamierzał stracić. Młodych uwolnił książę Bolesław Krzywousty, a Skarbimira pozbawił zamku i oślepił. Z kolei na zamku w Dębnie ponoć pojawiła się Biała Dama. Jest to duch córki właściciela, która wbrew zakazom ojca ośmieliła się pokochać giermka. Rozwścieczony ojciec skazał ją za to na śmierć głodową: nieszczęsna dziewczynę zamurowano w jednej z zamkowych komnat. Podobną legendę usłyszeć można i w Pieskowej Skale, z tym że tu uwięziona Dorotkę przez pewien czas dokarmiał wierny piesek, z trudem wspinający się po stromej skale. Najoryginalniejsza legenda związana jest z zamkami w Niedzicy i Tropszynie, gdzie podobno znajduje się skarb Inków, ukryty to w XVIII w. przed Hiszpanami.

Do najciekawszych obiektów związanych z przedmiotowym tematem należą:

- Korzkiew – XIV wieczna warownia rycerska, 17 km od Krakowa, Pieskowa Skała. Zamek w Pieskowej Skale wzniesiono w XIV w., Ojców- Górzące nad doliną Prądnika ruiny zamku w Ojcowie to pozostałości warowni wzniesionej w XIV w. przez króla Kazimierza Wielkiego, Dębno- Zamek w podtarnowskim Dębnie, to jeden z ciekawszych przykładów późnogotyckiej architektury świeckiej w Polsce, Czchów- Zbudowany przez Kazimierza Wielkiego zamek w Czchowie był siedzibą komory celnej, a także warownią strzegącą biegnącego poniżej traktu handlowego na Węgry, Nowy Wiśnicz- Zamek wybudowano w pocz. XV w. w stylu gotycki, w następnym stuleciu przebudowano w stylu renesansowym i barokowym, Czorsztyn i Niedzica-Oddzielone od siebie wstęgą Dunajca to dwie dawne nadgraniczne strażnice, Lipowiec- Ruiny zamku Lipowiec to dawna własność biskupów krakowskich. Zamek służył jako surowe więzienie dla nieprawomyślnych księży.

– **Uzdrowiska.**

Tryskające w południowej części województwa wody mineralne to bogactwo regionu. Wyrosły przy nich karpackie uzdrowiska: Krynica-Zdrój, Muszyna, Piwniczna, Wysowa-Zdrój, Szczawnica, Rabka-Zdrój i Wapienne. Ich zalety, to oprócz źródeł mineralnych także malownicze położenie wśród beskidzkich lasów, górski klimat, ciekawa historia i architektura. Na gości czeka tam bogata infrastruktura: domy uzdrowiskowe, pijalnie wód i ośrodki SPA. Oprócz tradycyjnych kąpiei mineralnych, okładów borowinowych lub z rumianku czy kuracji wodami mineralnymi, skorzystać też można z okładów z alg morskich, masażów shiatsu czy znanych od ponad 2 tysięcy lat kuracji ajurwedyckich. Wodolecznictwo w Małopolsce ma już 7-wiekową tradycję. W Krynicy-Zdroju jest m.in. największa w Europie pijalnia-oranżeria, do której rurociągami doprowadzono wody mineralne z nawet najbardziej odległych źródeł. Europejski poziom prezentują nowo powstające ośrodki SPA, a są przecież jeszcze renomowane uzdrowiska w Szczawnicy, Piwnicznej, Muszynie, Wysowej-Zdroju czy Rabce-Zdroju. Nieco inny charakter mają sanatoria położone w bezpośrednim sąsiedztwie Krakowa- kopalnie soli w Bochni i Wieliczce, gdzie chętni mogą skorzystać pod ziemią z dobrodziejstw inhalacji solnych. Małopolskie wody mineralne to przede wszystkim naturalnie nasycone dwutlenkiem węgla szczawy, chlorkowo-sodowe wody słone oraz wody siarczkowe. Najpopularniejsze z nich są te pierwsze występujące w dolinach Dunajca i Popradu, gdzie powstała Krynica-Zdrój oraz Muszyna i Szczawnica. Tamtejsze źródła wykorzystuje się szczególnie przy leczeniu chorób dróg oddechowych. Podobne zastosowanie mają znajdujące się w okolicach Rabki-Zdroju wody słone, z tą różnicą, że tu leczą one nieżyty dróg oddechowych, w tym astmę, u dzieci. Wydzielające charakterystyczny zapach

wody siarczkowe Swoszowic i Wapiennego znalazły zastosowanie w leczeniu schorzeń dermatologicznych, reumatycznych i dolegliwości układu trawienia. Wiele wód mineralnych zostało docenionych także ze względu na ich walory smakowe. Do najpopularniejszych należą Kryniczanka i Kropla Beskidu z Krynicy-Zdroju, Muszynianka z Muszyny oraz Kinga Pienińska ze Szczawnicy.

– **Dziedzictwo kulinarne.**

Największa siła małopolskiej kuchni tkwi w używanych w niej składnikach. Różnorodność małopolskich produktów regionalnych, ich walory smakowe oraz odżywcze pozwalają bez trudu skomponować posiłek odpowiedni na każdą porę dnia. Niegdyś chleb prądnicki trafiał na królewskie stoły. Dziś razem z pochodzącym spod Nowego Sącza miodem, kielbasą krakowską albo lisiecką i krzeszowickimi pomidorami będzie doskonałym rozpoczęciem dnia. Poranne śniadanie mogą dodatkowo wzbogacić góralskie sery – wędzony oscypek, słona bryndza czy też bundz. Długi czas oczekiwania na główny posiłek pozwolą przetrwać krakowskie obwarzanki albo raciechowickie jabłka i soki owocowe z Tymbarku. Niedaleko Tymbarku znajduje się niewielka, ale malowniczo położona miejscowość Jodłownik, słynąca z pachnących serem złocistych kołaczy. Stąd już 4 km do Szczyrzyca, gdzie w oczekiwaniu na posiłek, pokrzepimy się piwem produkowanym według starej klasztornej receptury. Dwudaniowy obiad można rozpocząć żurkiem lub barszczem, który robiony domowym sposobem, ciągle jeszcze jest dostępny na miejskich targowiskach. Jego smak wzbogacą wspomniane wyżej wędzone kielbasy. Drugie danie to znane w Krakowie od średniowiecza pierogi św. Jacka czy ziemniaki – góralskie grule – okraszone bryndzą podawane np. ze słynnym już w czasach Bolesława Krzywoustego zatorskim karpem. Wszystkie potrawy doprawione są oczywiście bocheńską bądź wielicką solą. Zwolennikom bardziej tłustej diety polecić można kwaśnicę – gęstą góralską zupę na kiszanej kapuście i żeberkach. Na deser nie sposób nie skosztować rozslawionej przez papieża kremówki wadowickiej. Pragnienie po posiłku pozwolą ugasić wody mineralne z Krynicy Zdroju Muszyny czy Piwnicznej, one zapobiegają też problemom żołądkowym po zbyt łapczywej degustacji lokalnych specjałów. Do mocniejszego zakropienia posiłków świetnie nadaje się ważone od ponad 150 lat okocimskie piwo, a wieczorem łącka śliwowica – „kraszący lica” napój o bardzo wysokiej zawartości alkoholu.

Ogółem z małopolski pochodzi 6 produktów wyróżnionych „Chronionym oznaczeniem geograficznym” (suska sechłońska, kielbasa lisiecka, obwarzanek krakowski, jabłka łąckie, chleb prądnicki, jagnięcina podhalańska) oraz 5 produktów wyróżnionych „Chronioną nazwą pochodzenia” (bryndza podhalańska, oscypek, redykołka, karp zatorski, fasola Piękny Jaś). Na wojewódzka listę produktów tradycyjnych wpisanych jest 198 produktów a ich liczba stale rośnie.

Źródło: Katalog atrakcji turystycznych – Publikacja UMWM

– **Dziedzictwo przyrodnicze.**

O wyjątkowej różnorodności biologicznej województwa małopolskiego świadczy fakt, że występuje tutaj ponad 1000 gatunków roślin naczyniowych, ponad 300 gatunków ptaków, 70 gatunków ssaków, 26 gatunków płazów i gadów, około 50 gatunków ryb i około 30 000 gatunków owadów. Na powierzchni 1 ara, najbogatszych łąk i polan górskich, rośnie często od 40-60 gatunków roślin. Szczególnie bogata jest lista gatunków dziko występujących, o potencjalnym znaczeniu dla rolnictwa, w tym czosnków i pszczoł (około 300 gatunków).

W północnej i centralnej części województwa zlokalizowane są ostoje chroniące głównie siedliska leśne oraz murawy kserotermiczne z cennymi stanowiskami storczyków. Ostoje leżące w południowej części, w pasie Karpat, chronią wiele cennych górskich siedlisk. Są one jednoznacznie schronieniem dla rzadkich gatunków nietoperzy oraz dużych ssaków drapieżnych: wilka, rysia, niedźwiedzia, a także siedliskiem endemicznych górskich roślin. Pod względem liczebności gatunków zwierząt chronionych, szacuje się, że w regionie występuje 28 żubrów w hodowlanych ośrodkach zamkniętych, 159 kozic, 25 niedźwiedzi, 3 000 bobrów, 165 głuszców, 290 cietrzewi oraz 40 rysi. Dziedzictwo przyrodnicze Małopolski znajduje swój szczególny wyraz w dorobku kultury rolnej województwa. Spuściznę pozostawioną przez wymienione już wyżej grupy etnograficzne stanowią unikalne, lokalne odmiany roślin uprawnych i rodzime rasy zwierząt gospodarskich. Ich wytworzenie świadczy o dużych umiejętnościach hodowlanych i zdolnościach obserwacyjnych naszych przodków. Oprócz roślin rolniczych i ogrodniczych wykorzystywanych do celów kulinarnych uprawiano też w Małopolsce liczne gatunki roślin przemysłowych. W spuściznie materialnej pozostawionej przez ludność rolniczą województwa można wyróżnić: 265 -340 lokalnych odmian roślin uprawnych (rośliny rolnicze 20-30, rośliny ogrodnicze 235-300, rośliny przemysłowe 10) a także 17 lokalnych ras zwierząt gospodarskich.

- **Partnerstwa międzyregionalne i międzynarodowe.**

W Małopolsce zostało zawarte wiele umów dotyczących współpracy na polu różnych obszarów gospodarczo-społecznych między gminami, miastami a gminami, między miastami, a województwami, jak również mamy tutaj szereg zawartych umów i partnerstw międzynarodowych (między naszymi miastami, a miastami z innych krajów, między powiatami, a podobnymi regionami w innych krajach itd.). Partnerstwa wzbogacają naszą kulturę, jednocześnie dzięki nim może odbywać się wymiana doświadczeń gospodarczych i kulturalnych, wymiana turystyczna dzieci, młodzieży i dorosłych, jak również mogą być podejmowane różne wspólne zadania, na przykład imprezy okolicznościowe takie, jak międzynarodowe targi, jarmarki, pokazy itd. Regiony, z którymi Małopolska podpisała umowy o współpracy: Kraj Związkowy Turynia (Niemcy), Region Auvergne -Rhône-Alpes (Francja), Samorządowy Kraj Preszowski (Słowacja), Samorządowy Kraj Żyliński (Słowacja), Region Centre-Val de Loire (Francja), Obwód Lwowski (Ukraina), Województwo Kluż (Rumunia), Obwód Swierdłowski (Rosja), Łatgalia (Łotwa), Prowincja Jiangsu (Chiny), Stan Andhra Pradesh (Indie), Województwo Uppsalskie (Szwecja), Region Kurdystanu w Iraku, Istria (Chorwacja)

Współpraca Małopolski w ramach umów międzyrządowych zawartych przez Rząd RP: Flandria (Belgia), Walonia (Belgia), Bawaria (Niemcy)

Powiat bocheński - Powiat Saarlouis (Niemcy)

Powiat brzeski -Powiat Lęborski, Szazhalombatta (Węgry)

Powiat chrzanowski -Harnes (Francja), Iwano-Frankivsk (Ukraina), Nyékládháza (Węgry)

Powiat dąbrowski - Pestszentlőrinc-Pestszentimre – XVIII Dzielnica Budapesztu (Węgry), Powiat Stara Lubovna (Słowacja), Gmina Obzor – Powiat Nesebar (Republika Bułgarii), Miasto River Grove, Illinois (Stany Zjednoczone Ameryki), Zrzeszenie Amerykańsko-Polskie, Miasto Roding – Bawaria (Republika Federalna Niemiec), Powiat Bałcki - Obwód Odeski (Ukraina), Rejon Soroka – (Republika Mołdawii)

Powiat gorlicki - Bardejow (Słowacja), Kałusz (Ukraina), Nyíregyháza (Węgry), Pápa (Węgry)

Powiat krakowski - Powiat Monachijski (Niemcy), Prowincja Bergamo (Włochy)

Powiat limanowski - Powiat Stryjski (Ukraina), Dolny Kubin (Słowacja), Powiat Kłodzki, Powiat Koszaliński, Powiat Polkowicki, Powiat Sławieński

Powiat miechowski - Herve (Belgia), Wołoczysk (Ukraina)

Powiat myślenicki - Lüdenscheid (Niemcy), Bełchatów (Polska), Tinueux (Francja), Csopak (Węgry), Spiska Nowa Wieś (Słowacja)

Powiat nowosądecki - Powiat Unna (Republika Federalna Niemiec), Okres Stará Lubovna (Republika Słowacka), Kraj Presovski (Słowacja), Obwód Tarnopolski (Ukraina), Miasto Dobricz (Bułgaria), Okręg Sălaj (Rumunia), Miasto Massa (Włochy), Miasto Obrenovac (Serbia), Powiat Kołobrzewski, Powiat Hajnowski Powiat nowotarski - Powiat Kościerski, Diósjenő (Węgry), Estoril (Portugalia), Mira Sintra (Portugalia), Rõuge (Portugalia), Sofia(Bułgaria), Stará Lubovňa(Słowacja), Vesilahti(Finlandia)

Powiat olkuski - Powiat Kyffhäuser (Republika Federalna Niemiec), Rejon Kałuski (Ukraina)

Powiat oświęcimski -Powiat Dachau (Niemcy)

Powiat proszowicki -Fichtenberg (Niemcy)

Powiat suski –Frombork, Jászberény (Węgry), Ceriala (Włochy)

Powiat tarnowski - Departament La Somme (Francja), El Paso de Robles (USA), Jász-Nagykun-Szolnok (Węgry), Miasto Chmielnik (Ukraina), Powiat Pfaffenhofen nad rzeką Ilm (Niemcy), Prowincja Di Asti (Włochy), Region Harghita (Rumunia), Rejon Bałcki (Ukraina), Rejon Nieświeski (Białoruś)

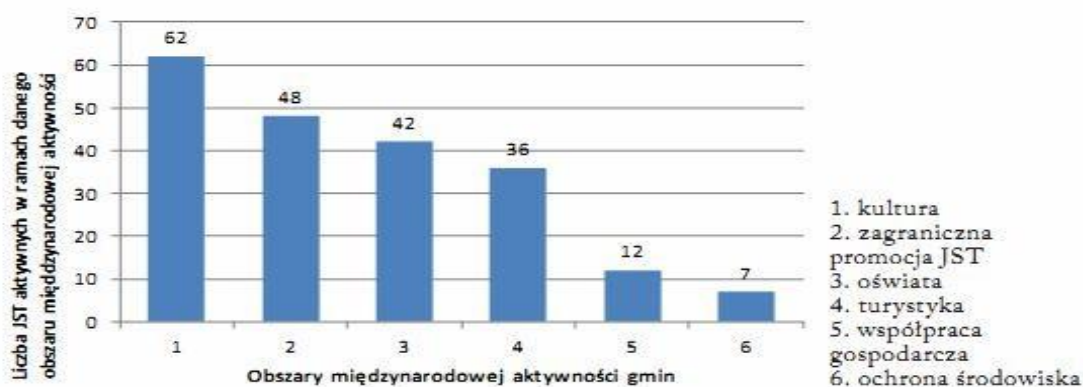
Powiat tatrzański - Powiat Kartuski, Powiat Łowicki, Powiat Poznański, Powiat Świdnicki

Powiat wadowicki - Sona (Włochy), Carpineto Romano (Włochy), Pietrelcina (Włochy), San Giovanni Rotondo (Włochy), Chicago Heights (USA), Marktl am Inn (Niemcy), Kecskemét (Węgry), Canale d'Agordo (Włochy), Asyż (Włochy)

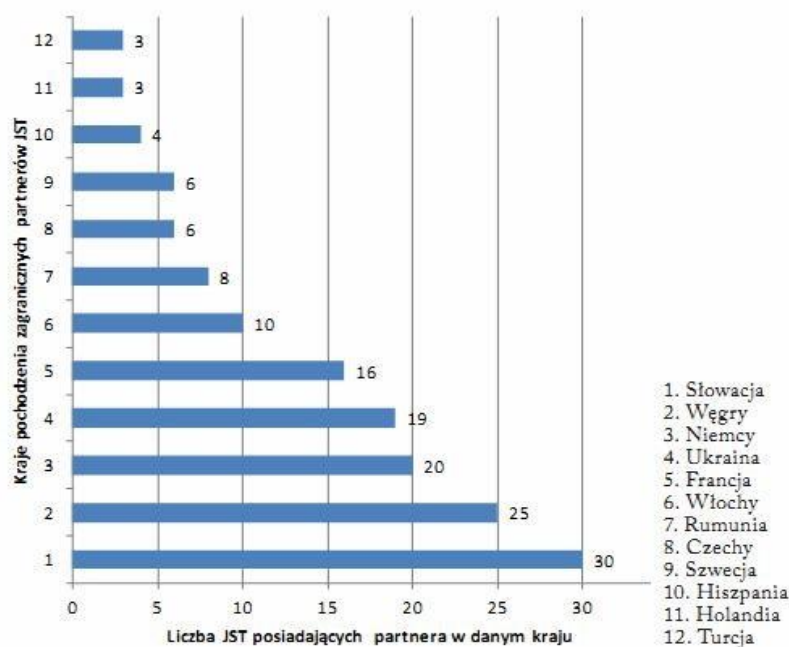
Powiat wielicki - Bergkamen (Niemcy), Saint-Andre-lez-Lille (Francja), Sesto Fiorentino (Włochy), Litovel (Czechy)

Analizę zagadnienia współpracy międzynarodowej samorządów lokalnych w Małopolsce przeprowadzono przez Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski oraz Federację Regionalnych Związków Gmin i Powiatów RP w 2013 r. Wyniki przedstawiono na załączonych diagramach obrazujących obszary współpracy międzynarodowej gmin poddanych ankietyzacji oraz kraje pochodzenia partnerów zagranicznych.

Obszary międzynarodowej aktywności badanych gmin w latach 2010-2013

Kraje pochodzenia zagranicznych partnerów ankietowanych gmin.

1.3 Diagnoza sytuacji w rolnictwie w województwie małopolskim.

1.3.1 Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania.

- Zasoby ziemi rolniczej.

Powierzchnia użytków rolnych (wg poszczególnych danych GUS)

Źródło danych	1996	2002	2004	2010	2014	Zmiana w latach 2002-2014 (%)
BDL: badania roczne	899 990	878 713	774 566	595 034	539 229	-38,6%
BDL: dane GIGIK pochodzące z ewidencji gruntów i budynków	-	936 102	939 919	937 040	924 340	-1,3%
BDL: powszechny spis rolny	882 480	783 954	-	659 326	-	-15,9%

BDL: Bank Danych Lokalnych

Powierzchnia gruntów w gospodarstwach rolnych w tys. ha

Lata	Powierzchnia gruntów ogółem	Powierzchnia użytków rolnych
2002	976,8	783,6
2010	847,1	654,1
2016	662,1	544,8
2016/2002	-314,7	-238,8
2016/2002 w %	-32,2	-30,5

Ogólna powierzchnia gospodarstw rolnych w województwie małopolskim w czerwcu 2016 r. wynosiła 662,1 tys. ha, co stanowiło 4,1% powierzchni gospodarstw rolnych w kraju. Mniejszy udział powierzchni gospodarstw odnotowano tylko w 4 województwach: lubuskim i śląskim (odpowiednio po 2,6% powierzchni gospodarstw w Polsce), opolskim (3,3%) oraz świętokrzyskim (3,4%), a największy udział powierzchni miało województwo mazowieckie, w którym powierzchnia gospodarstw rolnych stanowiła 13,6% powierzchni w kraju.

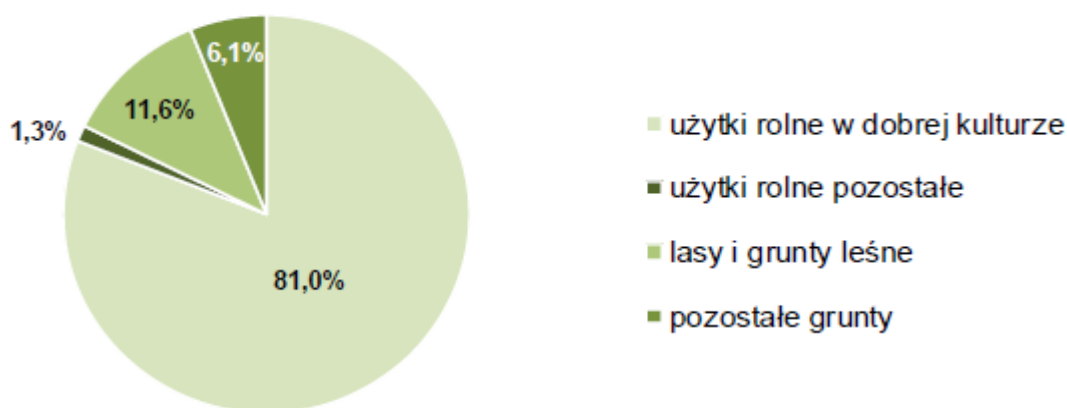
W stosunku do 2002r powierzchnia gospodarstw rolnych zmniejszyła się o 314,7 tys. ha, czyli o 32,2%.

Z ogólnej powierzchni gospodarstw rolnych największą część stanowiły użytki rolne.

W 2016 r. zajmowały one powierzchnię 544,8 tys. ha, tj. 82,3% ogólnej powierzchni gospodarstw rolnych w województwie (w kraju 89,5%). Podobnie jak w ubiegłych latach w zdecydowanej większości (97,0% użytków ogółem) należały one do gospodarstw indywidualnych. Powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach rolnych w województwie małopolskim w porównaniu z danymi z 2002 r. zmniejszyła się o 238,8 tys. ha (o 30,5%).

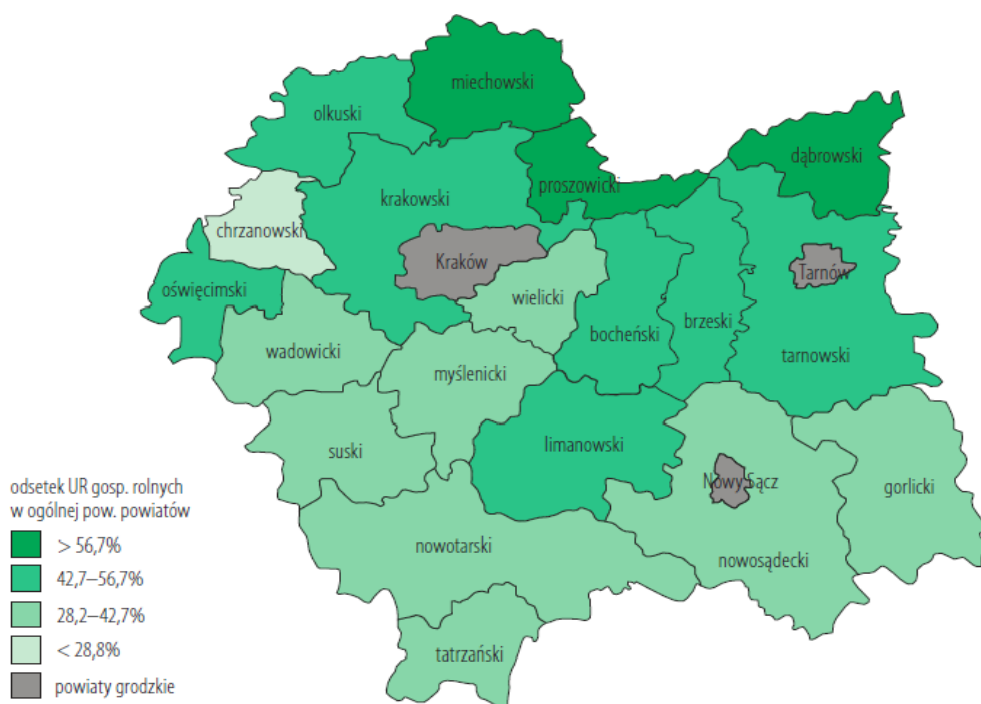
- Struktura użytkowania gruntów.**

Struktura użytkowania gruntów w gospodarstwach rolnych w województwie małopolskim w 2016 r.

Według PSR z 2010 r. największa powierzchnia użytków rolnych była w powiatach: nowotarskim (79,1 tys. ha), tarnowskim (61,4 tys. ha), krakowskim (58,4 tys. ha), nowosądeckim (52,7 tys. ha). Największy spadek w okresie 2002-2010 powierzchni użytków rolnych odnotowano w powiatach: tarnowskim (16,2 tys. ha), krakowskim (13,7 tys. ha), brzeskim (8,5 tys. ha), nowosądeckim (9,9 tys. ha), wadowickim (8,1 tys. ha).

Udział użytków rolnych będących we władaniu gospodarstw rolnych w ogólnej powierzchni powiatów województwa małopolskiego – 2010 r. (%)

Struktura użytkowania gruntów w gospodarstwach rolnych w tys. ha

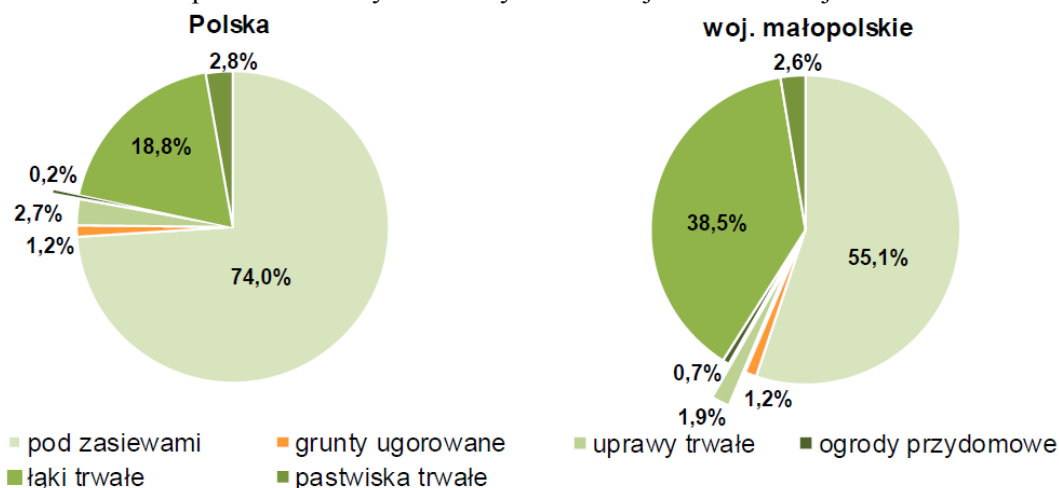
Lata	Grunty pod zasiewami	Grunty ugorowane	Sady	Łąki	Pastwiska
2002	383,4	brak danych	13,6	197,7	51,1
2010	306,7	24,7	15,0	223,4	24,2
2016	295,5	6,4	9,9	206,0	13,9
2016/2002	-87,9	-18,0	-3,7	+8,3	-37,2
2016/2002 w %	-22,9	-72,8	-27,2	+4,2	-72,8

W 2016r. ponad połowę (55,1%) powierzchni użytków rolnych będących w dobrej kulturze w gospodarstwach rolnych zajmowały grunty pod zasiewami – 295,4 tys. ha i stanowiły 44,6% ogólnej powierzchni gruntów województwa (w kraju 65,8%). Powierzchnia pod zasiewy, na tle innych województw, była jedną z najmniejszych, stanowiąc 2,8% powierzchni pod zasiewami kraju. Udział areалу pod zasiewy w ogólnej powierzchni gruntów województwa, w porównaniu z innymi województwami, był najmniejszy i wyniósł – 44,6% (w województwie podkarpackim – 45,2%). W pozostałych województwach powierzchnia gruntów pod zasiewami stanowiła ponad połowę ogółu gruntów województw, przy średniej krajowej wynoszącej 65,8%. W porównaniu z rokiem 2002, powierzchnia zasiewów zmniejszyła się o 22,9% (tj. o 87,9 tys. ha).

Drugą grupą gruntów należącą do użytków rolnych w dobrej kulturze pod względem zajmowanej powierzchni były łąki trwałe (206,0 tys. ha), stanowiące 38,5% użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej, a zarazem 31,1% ogólnej powierzchni gruntów. W Polsce powierzchnia tych trwałych użytków zielonych zajmowała 16,8% ogólnej powierzchni gruntów. Na tle innych województw w kraju, pod względem udziału powierzchni łąk trwałych w gruntach ogółem danego województwa, województwo małopolskie dominowało i uplasowało się na 1 miejscu z udziałem 31,1% (przed województwem podkarpackim – 29,5% i podlaskim – 26,4%). W porównaniu z rokiem 2002 powierzchnia łąk trwałych w województwie zwiększyła się o 8,3 tys. ha, tj. o 4,2%. Pastwiska trwałe zajmowały 13,9 tys. ha, czyli 2,6% użytków w dobrej kulturze rolnej i 2,1% ogólnej powierzchni gospodarstw rolnych. W stosunku do 2002 r. znacznie zmniejszyła się (o 72,8%, tj. o 37,2 tys. ha) powierzchnia pastwisk trwałych.

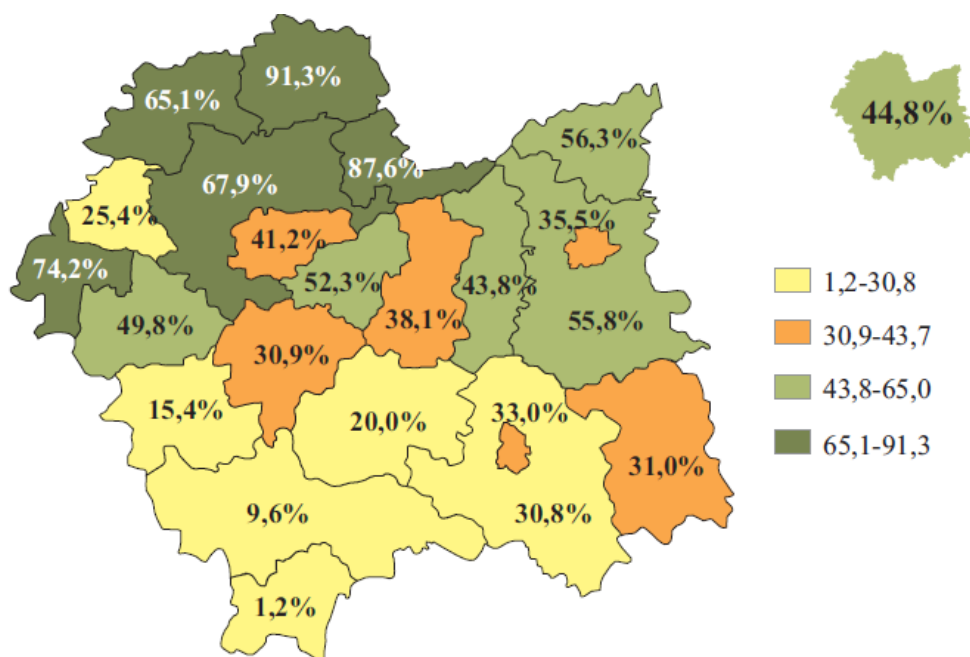
Spośród upraw trwałych sady (o powierzchni 9,9 tys. ha) stanowiły 1,8% użytków rolnych w dobrej kulturze oraz 1,5% powierzchni gospodarstw rolnych, a także 2,7% powierzchni sadów w Polsce (7 lokata spośród województw). W porównaniu z 2002 rokiem powierzchnia sadów zmniejszyła się o 3,7 tys. ha, tj. o 27,2%.

Struktura powierzchni użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej w 2016 r.

Zróżnicowanie udziału powierzchni zasiewów w powierzchni użytków rolnych według PSR z 2010r. w poszczególnych powiatach województwa małopolskiego było duże. Największy udział wystąpił w powiecie miechowskim - 91,3%, a najmniejszy w tatrzańskim - 1,2%.

Udział powierzchni zasiewów w powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach indywidualnych według powiatów w 2010 r.

Uwaga:

Począwszy od 2010 roku w badaniach statystycznych zastosowano nową definicję gospodarstwa rolnego. Różnice w powierzchni ogólnej gospodarstw rolnych i powierzchni użytków rolnych w 2010 roku wynikają ze zmiany definicji gospodarstwa rolnego.

• Obrót ziemią, dziedziczenie gruntów.

W związku z brakiem wiarygodnych informacji źródłowych dotyczących skali dzierżaw w województwie można w tym przypadku oprzeć się na szacunkach sporządzonych na podstawie wiedzy pozyskanej w toku bieżących kontaktów pracowników instytucji obsługi rolnictwa z mieszkańcami obszarów wiejskich oraz informacjami zebranymi w bazie FADN. Na tej podstawie można stwierdzić, że głównymi sposobami przeprowadzania zmian właścicielskich dotyczących gospodarstw rolnych są darowizny nieruchomości rolnych i dziedziczenie. Komercyjny obrót ziemią rolniczą na terenie województwa odbywa się w niewielkim zakresie gdyż ziemia rolnicza wciąż jest traktowana jako trwała lokata kapitału i zabezpieczenie finansowe

rodziny rolnika i jego krewnych na przyszłość. Brak informacji źródłowych na temat wielkości i przestrzennej lokalizacji zjawiska komercyjnego obrotu ziemią rolniczą w województwie. Skala dzierżaw jest natomiast dość duża, szczególnie na obszarach intensywnie wykorzystywanych na cele rolnicze. W przypadku obszarowo większych gospodarstw (powyżej 10 ha) będących w polu obserwacji FADN dzierżawy stanowią często ponad połowę wykorzystywanego areálu. Zagadnienie dzierżawy gruntów w województwie jest tym bardziej trudne do zidentyfikowania, ponieważ znaczna ich część szczególnie w południowej części regionu ma charakter nieformalny. Według informacji uzyskanej z MRiRW dzierżawy gruntów z zasobów skarbu państwa w województwie wynoszą 8 tys. ha co jest jednym z najniższych wskaźników w Polsce.

Niektóre formy zmian właścicielskich gruntów rolnych w woj. małopolskim w latach 2011-2016

Lata	Darowizny nieruchomości rolnych	Dział spadku i zniesienie współwłasności nieruchomości rolnych	Umowy o dożywocie dotyczące nieruchomości rolnych	Umowa zbycia nieruchomości, w wyniku których następuje wypłata świadczeń z tytułu ubezpieczenia społecznego rolników
2011	5323	726	320	772
2012	5152	622	290	614
2013	5365	933	321	512
2014	5202	978	319	416
2015	6013	1092	359	424
2016	6961	1065	180	300

1.3.2. Środowiskowy wymiar produkcji rolnej.

- Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej.**

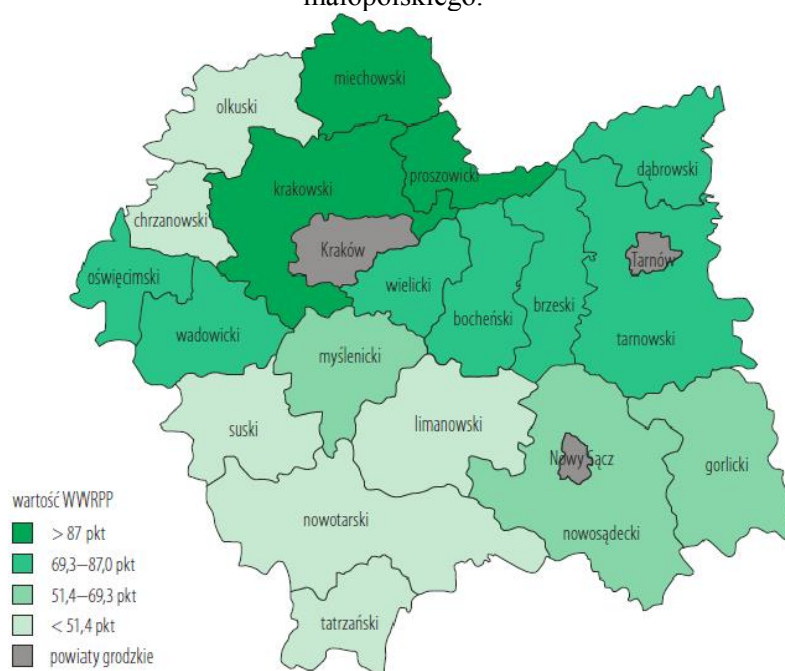
Do oceny jakości warunków naturalnych wykorzystywany jest wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej.

Zakres wartości wskaźników cząstkowych i wskaźnika syntetycznego WRPP

Wskaźnik cząstkowy	Zakres punktów
Jakości i przydatności rolniczej gleb	18-95
Agroklimatu	1-15
Rzeźby terenu	0-5
Warunków wodnych	0,5-5
Razem	19,5-120

Źródło: [Jadczyzyn i in. 2010]

Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WWRPP) w powiatach ziemskich województwa małopolskiego.

Źródło: oprac. Sroka i Wojewodziec [2015]

Zdecydowanie mniej korzystne warunki przyrodnicze do produkcji rolniczej występują na południu regionu, gdzie wzrasta udział gleb słabych i bardzo słabych, a dodatkowym utrudnieniem jest bogata rzeźba terenu. Najniższą wartością WWRPP charakteryzuje się powiat tatrzański (34,0 pkt.), ponadto mało sprzyjające warunki do produkcji rolnej występują w powiatach: nowotarskim (41,5 pkt.), limanowskim (45,9 pkt.) i suskim (46,8 pkt.). Do jednostek terytorialnych o najwyższej wartości wskaźnika waloryzacji należy powiat proszowski (100 pkt.), co wynika przede wszystkim z dominacji na jego terenie gleb bardzo dobrych i dobrych. Bardzo wysoką przydatnością do produkcji rolnej charakteryzuje się ponadto powiat miechowski i północna część powiatu krakowskiego [Sroka i Wojewodziec 2015].

• Obszary ONW w Małopolsce.

Przestrzenny rozkład obszarów ONW w Małopolsce na tle Polski.

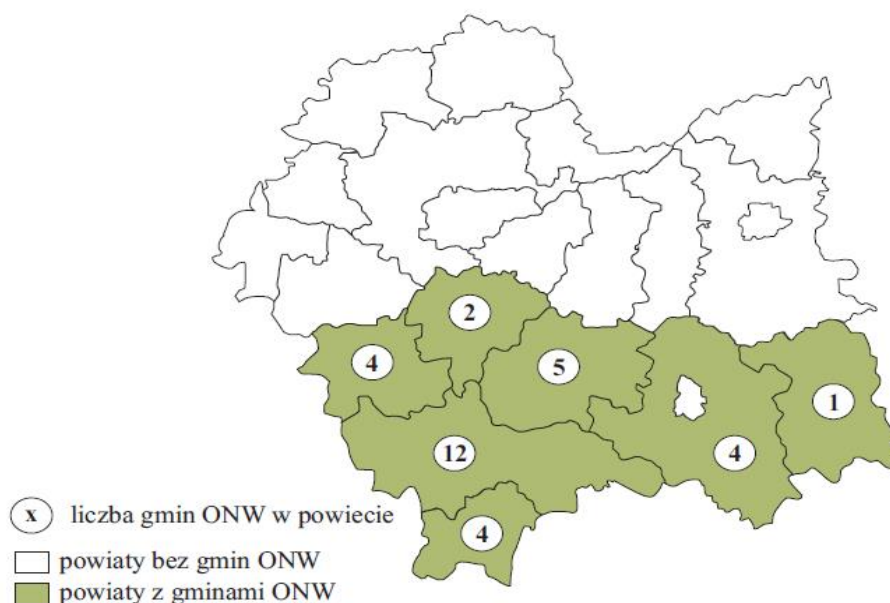
Według [Jadczyszyn i in. 2010] w oparciu o przyjęte kryteria do obszarów ONW w Polsce zakwalifikowano łącznie ponad 56% użytków rolnych w tym 2,3% do strefy górskiej oraz 3,2% do strefy ze specyficznymi utrudnieniami. W Małopolsce obszary strefy górskiej obejmują 32 gminy: 28 gmin wiejskich i 4 obszary wiejskie gmin miejsko-wiejskich, umiejscowione w 7 powiatach. Gminy tego typu stanowią 19,2 % wszystkich gmin małopolski i 64% gmin w skali kraju. Strefy o specyficznych utrudnieniach dla rolnictwa rozmieszczone są na terenie 19 gmin. Obszary te stanowią 11,4 % wszystkich gmin małopolski oraz 27,1 % gmin w kraju. Obszary stref nizinnej I oraz nizinnej II na terenie województwa małopolskiego nie występują.

Odsetek (liczba) gmin w strefach ONW w obrębie województwa małopolskiego

Województwo	Strefy ONW					Razem
	Górskie	Specyficzne	Nizinne II	Nizinne I	Poza ONW	
Małopolskie	19,2 (32)	11,4 (19)	00,0 (0)	00,0 (0)	69,4 (116)	7,7(167)
Polska	2,3 (50)	3,2 (70)	11,1 (241)	34,2 (744)	49,2(1072)	100,0 (2177)

Źródło: Stuczyński i in., [2006]

Powiaty z gminami należącymi do ONW

Źródło: oprac. GUS [2012]

Gminy należące do ONW

Źródło: oprac. [GUS 2012]

Jak podaje literatura [Jadczyński i in. 2009] takie podejście do zdefiniowania obszarów ONW nie odzwierciedla innych ograniczeń w rolniczym użytkowaniu ziemi, takich jak procesy degradacji środowiska, rozdrobnienie struktury agrarnej czy też przekształcenia antropogeniczne.

• Obszary problemowe rolnictwa w Małopolsce.

Bazując na pracach wykonanych w ramach wydzielania ONW, w IUNG-PIB przeprowadził dalsze analizy obszarów wiejskich w Polsce w ramach programu wieloletniego PIB 2006–2010.

Wykorzystano 6 czynników mających wpływ na poziom i jakość produkcji rolniczej oraz degradację gleby i racjonalne wykorzystanie obszarów wiejskich tzw. czynniki limitujące [Filipiak, Jadczyński 2008].

Obejmowały one obszary:

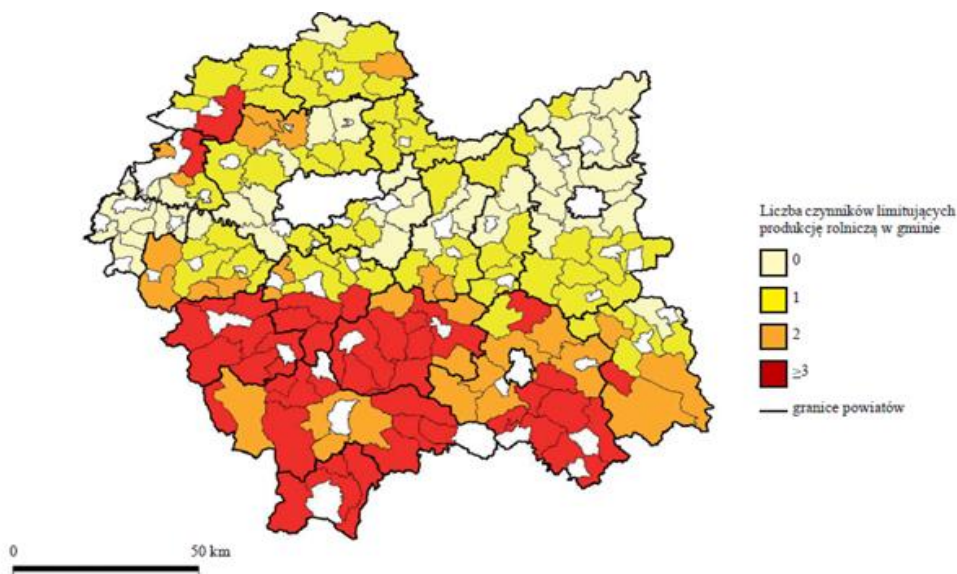
- Zaliczone do strefy ONW nizinnej II (określone jako skrajnie niekorzystne dla rolnictwa) zakwalifikowane na podstawie wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WWRPP) o wartości ≥ 52 pkt, oraz strefy górskiej i specyficznej [Stuczyński i in. 2006],
- Niskiej zawartości próchnicy $< 1,3\%$,
- Silnie zakwaszonych glebach $pH < 4,5$,
- Zagrożone erozją wodną w stopniu średnim i silnym,
- Zanieczyszczone metalami ciężkimi (zgodnie z kryteriami Rozporządzenia Ministra Środowiska z 9 września 2002 r.),
- Rozdrobnionej strukturze przestrzennej gospodarstw (średnia powierzchnia gospodarstwa w gminie 1-10 ha, liczba działek większa od 4, a średnia powierzchnia działki mniejsza od 2,5 ha).

W oparciu o przyjętą metodykę zdefiniowano obszary problemowe rolnictwa (OPR) jako obszary na których występują ograniczenia produkcji rolniczej i trudności rozwoju obszarów wiejskich. zdefiniowano jako obszary o ograniczonym potencjale produkcji rolniczej, niekorzystnych warunkach glebowo-klimatycznych,

nasilonych procesach degradacji gleby i rozdrobnionej strukturze gruntów, a w konsekwencji obszary o małej konkurencyjności gospodarstw, narażone na marginalizację oraz zachwianie procesów społecznych. Małopolsce do obszarów problemowych rolnictwa (OPR) zakwalifikowano 125 na 166 gmin, co stanowi 75 % gmin województwa. Na części obszarów OPR czynniki limitujące rolnictwo wzajemnie się nakładają, co świadczy o sumowaniu się trudności w zagospodarowaniu użytków rolnych i szczególnych utrudnieniach w rozwoju obszarów wiejskich. W skali kraju w 14 gminach występują równocześnie 4 czynniki limitujące, z czego blisko 86% stanowią gminy małopolski. Są to gminy południowej części województwa. Powiat Limanowski (6), Tatrzański (3), Nowosądecki (1), (Nowotarski (1), Suski (1).

Równoczesnego wystąpienia 3 czynników limitujących w skali kraju mamy miejsce w 59 gmin. W tym 41 gminy z terenu małopolski. Najgorzej jest w powiatach Nowotarski (8 gmin), Nowosądecki (6 gmin), Suski (6), Myślenicki (4). Liczba gmin w województwie małopolski włączonych do OPR z 3 i więcej czynnikami limitującymi wynosi 53, co stanowi 42% gmin małopolski zakwalifikowanych do OPR.

Obszary problemowe rolnictwa (OPR) woj. małopolskim

Źródło: IUNG – PIB w Puławach opr. [Jadczyzsyn i in. 2009]

Rolnictwo, które użytkuje ponad 60% ogólnej powierzchni kraju, wywiera znaczący wpływ na środowiskowe dotykające rolnictwo. Działalność produkcyjna w rolnictwie może negatywnie oddziaływać na wody powierzchniowe i podziemne, glebę oraz powietrze. Niewłaściwe stosowanie przemysłowych środków produkcji, takich jak: nawozy sztuczne i środki ochrony roślin, może prowadzić do zaniku naturalnej flory i fauny, zakłócać gospodarkę wodną i mikroklimat, a w konsekwencji niekorzystnie wpływać na wiele ekosystemów. Rolnictwo bezpośrednio użytkuje zasoby przyrody w procesach produkcji. Z drugiej strony, rolnicy funkcjonujący w gospodarce rynkowej muszą produkować zgodnie z potrzebami społecznymi i jednocześnie maksymalizować swoje funkcje celu poprzez efekty produkcyjne oraz ekonomiczne w warunkach konkurencji. Osiąganie mikroekonomicznych celów produkcyjnych i ekonomicznych producentów w rolnictwie nie zawsze idzie w parze z celami środowiskowymi i ogólnospołecznymi [Góral i Rembisz 2017].

Jak podaje Raport OECD [2008] Wpływ rolnictwa na określone oddziaływanie na środowisko jest trudny do wyodrębnienia, zwłaszcza dla takich obszarów jak jakość wód i gleb, jeżeli istotne znaczenie ma również oddziaływanie innego rodzaju działalności gospodarczej (np. leśnictwa) lub „naturalny” stan środowiska przyczynia się sam w sobie do zanieczyszczenia (np. woda może zawierać wysoki poziom naturalnie występujących soli) lub też gatunki inwazyjne mogą zaburzyć „naturalną” różnorodność biologiczną. Erozja i zakwaszenie gleby stanowią najważniejsze i najbardziej rozpowszechnione problemy środowiskowe dotyczące rolnictwa. Zgodnie z oceną przeprowadzoną w 2005 r., około 29% całkowitej powierzchni gruntów w Polsce jest zagrożonych erozją wodną, a około 28% erozją wietrzną. W 2005 r. – w sumie 19% całkowitej powierzchni gruntów rolnych było zagrożonych umiarkowaną lub średnią erozją wietrzną, około 28% gruntów rolnych i leśnych było zagrożonych umiarkowaną i silną erozją wodną, a 13% - erozją wąwozową. W skali

kraju najbardziej zagrożone erozją wodną powierzchniową jest województwo małopolskie – około 57% jego obszaru, w tym dominuje erozja silna (26% obszaru) nad erozją średnią (21% obszaru) [Gołębiowska 2003]. Erozja wąwozowa występuje na 17,5% powierzchni Polski, a najbardziej rozwiniętą sieć wąwozów ma województwo małopolskie, gdzie wąwozy występują na około 53% obszaru. Wprawdzie największy obszar (24,5%) zajmuje erozja wąwozowa średnia, to jednak na 14% obszaru występuje erozja silna, a na powierzchni 1,5% obszaru erozja bardzo silna. Obszar województwa małopolskiego zaliczany jest do pierwszego stopnia pilności ochrony, a zagospodarowanie wąwozów uznano jako bardzo pilne.

Biorąc pod uwagę omówioną strukturę zagrożenia erozją wodną i występowania sieci wąwozowej, najbardziej narażone na degradację erozją są tereny wyżyn lessowych oraz tereny pogórzy i górskie w granicach powiatów: bocheńskiego, gorlickiego, krakowskiego, limanowskiego, miechowskiego, myślenickiego, nowosądeckiego, proszowickiego, suskiego, tarnowskiego-ziemskiego, tatrzańskiego, wadowickiego. Każdy rodzaj erozji gleby jest czynnikiem degradującym środowisko przyrodnicze, a zwłaszcza rolniczą przestrzeń produkcyjną. Jej skutki przejawiają się w niekorzystnych, przeważnie trwałych zmianach:

- warunków przyrodniczych (rzeźby, gleb, stosunków wodnych, naturalnej roślinności),
- warunków gospodarczo-organizacyjnych (deformowanie granic pól, rozczłonkowanie gruntów, pogłębianie dróg, niszczenie urządzeń technicznych).

Zmiany te prowadzą do obniżenia potencjału produkcyjnego ziemi i walorów ekologicznych krajobrazu.

Specyfiką obszarów użytkowanych rolniczo jest proces zakwaszania się gleby. Gleby silnie zakwaszone lub z wyczerpanymi rezerwami przyswajalnych składników pokarmowych wykazują małą produktywność i z trudem ulegają wzbogaceniu w składniki nawet po zastosowaniu dużych dawek nawozów.

Badania gleb realizowane przez Okręgową Stację Chemiczno-Rolniczą w Krakowie za 2016, przeprowadzone na terenie 106 gmin w 422 miejscowościach w 974 gospodarstwach. donoszą iż;

- Na terenie 13 powiatów, w których wykonano znaczące dla statystyki ilości badań odczynu i zasobności gleb w makroelementy, stwierdzono od 8-80% gleb o odczynie bardzo kwaśnym (pH<4,5) - średnia dla województwa 26% i 13-37% gleb o odczynie kwaśnym (PH 4,6-5,5) - średnia dla województwa 30%. Najwięcej gleb o odczynie poniżej 5,5 występuje w powiatach: nowotarskim, wielickim, nowosądeckim, limanowski, myślenickim i brzeskim (tab 2). Wartość PH ma znaczenie dla prawidłowego wzrostu i rozwoju roślin bowiem decyduje między innymi o tym, co żyje w danej glebie, wpływa na jakość i tempo powstawiania próchnicy, decyduje o dostępności składników pokarmowych dla roślin.
- Spośród przebadanych w 2016 roku użytków rolnych tylko 1.032 ha nie wymaga wapnowania na pozostałych terenach wapnowanie jest niezbędne a dla 48% przebadanych gleb województwa małopolskiego zaleca się zabieg wapnowania jako konieczny, dla 13% gleb jako zabieg potrzebny, dla 11% gleb jako wskazany, dla 9% jako ograniczony i dla 19% jako zabieg zbędny.

Efekt badania zakwaszenia gleb w Małopolsce

Powiat	Pow. przebadana w ha	Ilość próbek	Odczyn (pH) - %				
			bardzo kwaśny (<4,5)	kwaśny (4,6-5,5)	lekko kwaśny 5,6-6,5	obojętny (6,6-7,2)	zasadowy
bocheński	107,14	148	20	35	32	9	3
brzeski	253,05	1 74	41	29	20	8	2
chrzanowski **	35,70	32	x	x	x	x	x
dąbrowski	841 , 48	933	26	37	24	9	3
gorlicki	24,25	47	x	x	x	x	x
krakowski	686,75	549	15	29	24	15	16
limanowski	1 76,31	111	44	34	11	10	1
miechowski **	779,86	484	8	16	21	25	30
myślenicki	275,71	670	43	32	20	4	
nowosądecki	145,46	237	45	35	14	6	1
nowotarski	49,13	85	80	18	2		
olkuski **	141	118	23	23	18	24	13
oświęcimski	172,73	46		x	x	x	x
proszowicki	541 ,31	540	8	13	13	19	47
suski *	2,65	7	x	x	x	x	x
tarnowski	953,54	935	25	35	26	10	4

wadowicki *	4,50	21	x	x	x	x	x
wielicki	174,42	182	46	35	13	4	2
P.m.Kraków	52,66	22	x	x	x	x	x
P.m.Tarnów	12,30	4	x	x	x	x	x
Razem	5430,34	5345	26	30	21	12	11

*_OSChR Gliwice **_OSChR Kraków+Kielce lub Gliwice

Źródło opr. Deja [2017] – DAOR OSChR Kraków

Potrzeby wapnowania gleb w Małopolsce

Powiat	Pow. przebadana w ha	Ilość próbek	Potrzeby wapnowania (‰)				
			konieczne	potrzebne	wskazane	ograniczone	zbędne
bocheński	107,14	148	51	22	11	7	9
brzeski	253,05	174	59	15	9	9	9
chrzanowski	35,70	32	x	x	x	x	x
dąbrowski	841	933	48	18	13	9	12
gorlicki	24,25	47	x	x	x	x	x
krakowski	686,75	549	41	15	11	9	23
limanowski	176,31	111	63	15	10	5	7
miechowski **	779,86	484	23	12	9	14	42
myślenicki	275,71	670	66	13	9	7	4
nowosądecki	145,46	237	62	14	15	3	7
nowotarski	49,13	85	84	7	7	2	
olkuski *	141 , 39	118	43	11	8	13	25
oświęcimski	172,73	46	x	x		x	x
proszowicki **	541 ,31	540	21	6	7	11	55
suski	2,65	7	x	x	x	x	x
tarnowski	953,54	935	47	13	15	10	14
wadowicki	4,50	21	x	x	x	x	x
wielicki	174,42	182	80	9	4	5	2
P.m. Kraków	52,66	22	x	x	x	x	x
P.m. Tarnów	12,30	4		x	x	x	x
Razem	5430,34	5345	48	13	11	9	19

*_OSChR Gliwice **_OSChR Kraków+Kielce lub Gliwice

Źródło opr. Deja [2017] – DAOR OSChR Kraków

Zróznicowana rzeźba terenu, różnorodność warunków glebowych, wodnych i klimatycznych sprawia, że w Małopolsce występuje wyjątkowo duże, na tle kraju, urozmaicenie siedlisk i krajobrazów. Główną ostoją różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich Polski i Małopolski są ekstensywne łąki kośne i pastwiska [Program BIOSTRATEG 2013]. Przy czym w Małopolsce łąki trwałe stanowiące 38,5% użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej, a zarazem 31,1% ogólnej powierzchni gruntów. W Polsce powierzchnia tych trwałych użytków zielonych zajmowała 16,8% ogólnej powierzchni gruntów. Na tle innych województw w kraju ,pod względem udziału powierzchni łąk trwałych w gruntach ogółem danego województwa ,województwo małopolskie dominuje. Pastwiska trwałe zajmowały 13,9 tys. ha, czyli 2,6% użytków w dobrej kulturze rolnej i 2,1% ogólnej powierzchni gospodarstw rolnych [Rocznik Statystyczny 2016].

Charakter półnaturalny zachowało 48,4% łąk, charakter naturalny i półnaturalny zachowały siedliska błotne i torfowiskowe, ekstensywne łąki i pastwiska zlokalizowane w dolinach rzecznych, zakrzewienia śródpolne, murawy górskie i kserotermiczne z wieloma gatunkami endemicznymi. Ważny obszar półnaturalnych użytków zielonych i kulturowych krajobrazów rolniczych znajduje się w Białych Karpatach, regionie górskim rozciągającym się na terenie ponad 7 państw europejskich. Pasma to obejmuje Tatry w południowo-wschodniej Polsce, które w 1996 uznano za rezerwat biosfery UNESCO .Te użytki zielone są uważane za jedne z najbogatszych w gatunki przyrody ożywionej w Europie - występuje tam wiele odmian roślin chronionych, takich jak rośliny należące do rodziny storczykowatych. Ich przyszłość jest jednak uzależniona od różnych zagrożeń, do których należy przede wszystkim wzrost powierzchni obszarów odłogowanych i zmniejszenie pogłowia zwierząt hodowlanych w latach ubiegłych (zwłaszcza stada owiec - co doprowadziło do porzucenia niektórych obszarów lub powierzchni przeznaczonych na wypas poniżej poziomu niezbędnego

do utrzymania bogactwa odmian roślin na użytkach zielonych) Karpaty mają znaczenie dla Polski (i innych krajów sąsiedzkich) również ze względu na wartość ich krajobrazu kulturowego, szczególnie związany z wypasem sezonowym. Zmniejszenie ekstensywnej hodowli owiec od początku lat 90. doprowadziło do zaniku miejsc wypasu i tradycyjnych bacówek ze szkodą dla krajobrazu kulturowego [OECD 2008].

Nie bez znaczenia dla środowiska glebowego jest działalność rolnicza. Analizując zagrożenia rolnicze należy mieć na uwadze błędy popełnione w przeszłości, takie jak: nadmierne wylesienia, osuszanie bagien, eksploatacja torfowisk, wadliwie prowadzone melioracje, ale również stosowane w uprawie środki ochrony roślin i nawozy. Stopień uszkodzenia gruntów określa się stosując pojęcia degradacji i dewastacji:

- grunty zdegradowane to grunty, których rolnicza lub leśna wartość użytkowa zmalała, w szczególności w wyniku pogorszenia się warunków przyrodniczych albo wskutek zmian środowiska oraz działalności przemysłowej, a także wadliwej działalności rolniczej,
- grunty zdewastowane to grunty, które utraciły całkowicie wartość użytkową w wyniku przyczyn, o których mowa wyżej [Gołębiowska 2003]

Grunty zdewastowane i zdegenerowane wymagające rekultywacji i zagospodarowania oraz grunty zrehabilitowane w ha w woj. małopolskim w latach 2005-2015.

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2014	2015
Grunty wymagające rekultywacji (stan w dniu 31 XII)	2856	1787	1928	1956
zdewastowane	2827	1782	1865	1841
zdegradowane	29	5	72	115
Grunty (w ciągu roku): zrehabilitowane	160	93	167	176
w tym na cele rolnicze	71	19	152	134

Źródło: oprac. US Kraków- Rocznik Statystyczny Województwa Małopolskiego 2016

• **Straty użytków rolnych spowodowane czynnikami środowiskowymi.**

W województwie małopolskim nie obserwuje się szczególnego wpływu zmian klimatycznych na stan i przeznaczenie użytków rolnych. Okresowe niedobory wody występujące w województwie na ogół nie posiadają znamion suszy tak jak w innych województwach. Tym niemniej duża nierównomierność przepływów wód oraz różnice w ukształtowaniu terenu powodują okresowe niedobory wód głównie w okresie jesienno-zimowym. W celu rozwiązania przedmiotowego problemu konieczne jest wzmoczenie wysiłków mających na celu realizację programu małej retencji wodnej oraz kontynuowanie budowy zbiorników wodnych.

Województwo małopolskie należy do obszarów o wysokim zagrożeniu występowaniem osuwisk wynikającym z cech charakterystycznych dla miejscowej budowy geologicznej, nachylenia terenu oraz przebiegu cieków wodnych. Zagrożenia osuwiskowe są także skutkiem nieodpowiedzialnego zagospodarowania terenu a szczególnie nadmierną zabudową i budową dróg zakłócającą proces odpływu wody. Zagrożenie osuwiskowe na terenie Małopolski dotyczy w szczególności terenów górskich i podgórskich oraz Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Zjawisko powyższe należy uznać za jeden z ważnych czynników limitujących zamierzenia dotyczące wyznaczania terenów inwestycyjnych.

W województwie małopolskim nie obserwuje się zjawiska nasilonego przeznaczania użytków rolnych na cele energetyczne. Zagadnienie powyższe zostało zobrazowane w załączonej tabeli, z której wynika że powierzchnia upraw energetycznych w Małopolsce jest najmniejsza ze wszystkich województw w kraju i wykazuje niewielką tendencję wzrostową.

Powierzchnia trwałych plantacji roślin energetycznych w latach 2011–2014[ha]

	2010	2011	2012	2013	2014
Dolnośląskie	623,62	642,88	863,49	978,03	1001,93
Kujawsko-Pomor	186,10	272,18	268,28	319,49	287,95
Lubelskie	351,95	418,53	538,76	568,79	600,25
Lubuskie	787,23	881,44	757,83	789,26	805,53
Łódzkie	128,84	244,64	288,21	316,88	354,46
Małopolskie	105,85	121,00	127,68	154,50	168,74
Mazowieckie	331,27	472,46	523,15	510,25	596,42
Opolskie	169,12	277,72	282,72	295,39	349,26
Podkarpackie	883,74	940,29	1045,58	1146,08	1204,25
Podlaskie	345,59	472,43	511,46	434,07	477,68
Pomorskie	547,24	669,27	1700,27	1745,60	1954,88
Śląskie	105,49	259,19	274,16	306,27	266,37
Świętokrzyskie	174,65	181,37	183,38	200,99	389,46
Warm-Mazur	523,19	791,14	2019,79	2566,57	3641,57
Wielkopolskie	196,43	405,71	426,45	450,70	472,02
Zachodniopomorskie	678,34	568,92	532,82	725,68	1060,63
Razem	6192,65	7619,17	10344,00	11508,55	13631,14

• Intensywność produkcji rolniczej – nawożenie mineralne.

Zużycie nawozów mineralnych w przeliczeniu na czysty składnik w tys. ton

Lata	azotowe N	fosforowe (P_2O_5)	potasowe (K_2O)	wapniowe CaO	średnie zużycie NPK/ha
2005	30,8	16,2	19,5	51,7	93,8
2010	20,2	8,5	8,8	7,7	62,2
2016	21,5	8,4	13,3	9,2	79,2
2016/2002	-9,3	-7,8	-6,2	-42,5	-14,6
2016/2002 w %	-30,2	-48,2	-31,8	-82,2	-15,6

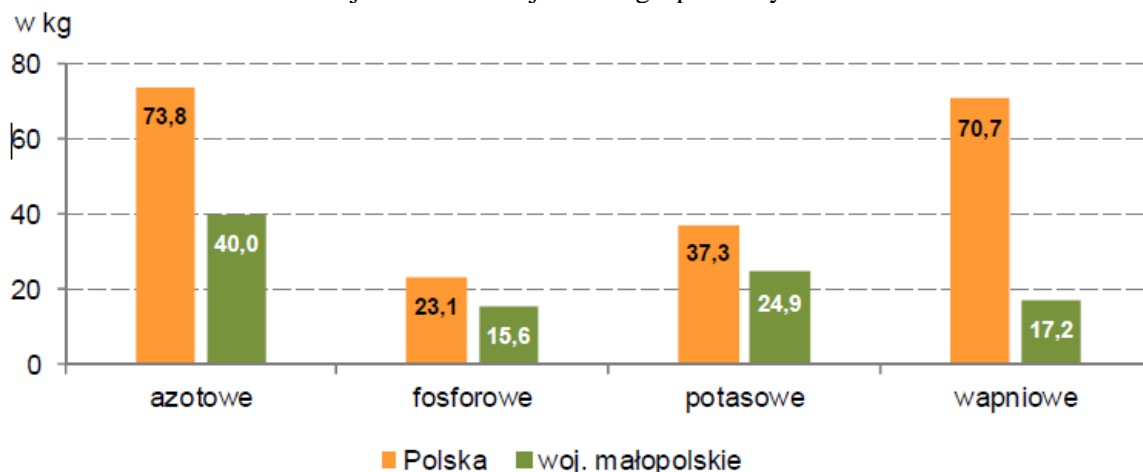
W odniesieniu do 2005 roku zużycie nawozów mineralnych (NPK) w 2016r. w województwie małopolskim było mniejsze. Zmniejszyło się użycie zarówno nawozów fosforowych (P_2O_5), potasowych (K_2O), jak i azotowych (N).

Zużycie nawozów według grup asortymentowych przedstawiało się następująco:

- azotowe (N) – 21,5 tys. t, tj. o 30,2% mniej,
- fosforowe (P_2O_5) – 8,4 tys. t, tj. o 48,2% mniej,
- potasowe (K_2O) – 13,3 tys. t, tj. o 31,8% mniej.

Średnie zużycie nawozów sztucznych w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych ogółem, pod zbiory w 2015 r., wyniosło 79,2 kg NPK (przy średnim w kraju 132,9 kg) i było o 14,6 kg mniejsze niż w 2005r. (15,6%). Przy średnim krajowym poziomie zużycia nawozów wynoszącym 134,2 kg NPK na 1 ha użytków rolnych w dobrej kulturze, zużycie tych nawozów w województwie małopolskim było jednym z najniższych w kraju (dało to drugą lokatę od końca wśród województw).

Zużycie nawozów mineralnych i wapniowych (w przeliczeniu na czysty składnik) na 1 ha użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej w roku gospodarczym 2015/2016

Zużycie nawozów wapniowych pod zbiory w roku 2016 wyniosło 9,2 tys. t CaO wobec 51,7 tys. t w 2005r. (zmniejszyło się o 42,5 tys.t tj. 82,2%). W przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej. Zużycie nawozów wapniowych wyniosło 17,2 kg CaO i było jednym z najniższych wśród województw. Z przytoczonych danych statystycznych wynika, że zużycie środków plonotwórczych w Małopolsce jest znacznie mniejsze niż średnio w kraju co niekorzystnie wpływa na wysokość plonów i zbiorów ale sprzyja produkcji żywności wysokiej jakości oraz walorom środowiskowym i bioróżnorodności.

1.3.3. Struktura gospodarstw rolnych w Małopolsce.

- Liczba gospodarstw.**

Liczba gospodarstw rolnych według grup obszarowych w tys.

Lata	Ogółem	Gospodarstwo o powierzchni użytków rolnych w ha								
		0-1	1-2	2-3	3-5	5-10	10-15	15-30	30-50	50 i więcej
2002	373,7	156,8	88,4	48,5	48,7	26,0	3,6	1,4	0,2	0,2
2010	283,5	121,2	62,8	37,9	35,9	19,9	3,3	1,7	0,3	0,3
2016	137,8	2,9	50,8	28,8	30,3	18,4	3,4	2,0	0,5	0,6
2016/2002	-	-	-37,6	-19,7	-18,4	-7,6	-0,2	+0,6	+0,3	+0,4
2016/2002 w %	-	-	-42,5	-40,6	-37,8	-29,2	-5,6	+42,9	+150	+200

W 2016 r. w województwie małopolskim liczba gospodarstw rolnych posiadających użytki rolne wyniosła 137,8 tys., co stanowiło to 9,8% wszystkich gospodarstw rolnych w kraju (trzecia lokata wśród województw, po województwie mazowieckim i lubelskim). Prawie wszystkie gospodarstwa w województwie (99,9%) były własnością osób fizycznych (gospodarstwa indywidualne). Spośród ogólnej liczby gospodarstw posiadających użytki rolne 99,9% gospodarstw utrzymywało użytki rolne w dobrej kulturze rolnej, a 72,6% gospodarstw zajmowało się uprawą ziemiopłodów rolnych.

Gospodarstwa posiadające powierzchnię użytków rolnych powyżej 1 ha stanowiły zdecydowaną większość, bo 97,9% wszystkich gospodarstw. Ze względu na zmianę metodyki badań statystycznych nie można porównać ogólnej ilości gospodarstw, ani gospodarstw o powierzchni do 1 ha. Cechą charakterystyczną rolnictwa w województwie małopolskim jest duże rozdrobnienie gospodarstw. W 2016 r. najwięcej (36,9%) wszystkich gospodarstw posiadających użytki rolne uprawiało powierzchnię 1-2 ha użytków rolnych. Liczba tych gospodarstw w stosunku do 2002 roku zmalała o 37,6 tys. (42,5%). Zmniejszyła się również liczba gospodarstw w grupach obszarowych: 2-3 ha (40,6%), 3-5 ha (37,8%), 5-10 ha (29,2%), 10-15 ha (5,6%). Wzrosła natomiast liczba gospodarstw o powierzchni 15-30 ha o 42,9%, 30-50ha o 150%, a powyżej 50 ha o 200%. Najwięcej gospodarstw według PSR z 2010 r. było w powiatach: nowotarskim (79,1), tarnowskim (61,4), krakowskim (58,4 tys.) i nowosądeckim (52,7).

Liczba gospodarstw rolnych i średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w 2010r.

Powiat	Liczba gospodarstw w tys.	Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w ha
bocheński	26,6	2,42
brzeski	26,2	2,77
chrzanowski	5,0	1,75
dąbrowski	31,2	4,32
gorlicki	34,5	2,83
krakowski	58,4	2,50
limanowski	41,9	3,42
miechowski	44,6	6,01
myślenicki	24,4	2,21
nowosądecki	52,7	3,31
nowotarski	79,1	4,44
olkuski	25,0	2,77
oświęcimski	16,8	3,22
proszowicki	31,4	5,15
suski	19,2	2,34
tarnowski	61,4	3,04
tatrzański	12,8	2,30
wadowicki	25,7	1,92
wielicki	16,9	1,85
m.Kraków	21,9	2,60
m.Nowy Sącz	2,3	2,23
m.Tarnów	4,7	2,13

Producenci rolni wpisani do ewidencji producentów^a według województw. Stan na dzień 31 XII

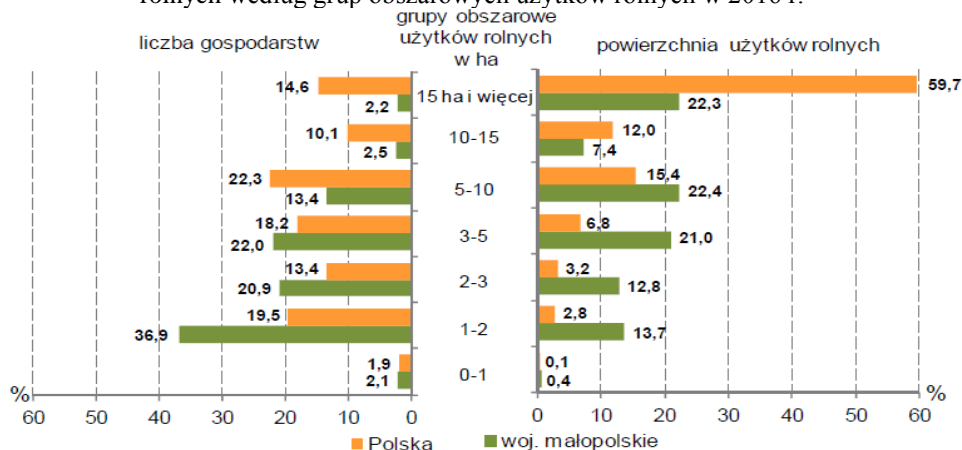
WOJEWÓDZTWA	2010	2014	2015				
	ogółem			według formy prawnej podmiotu			
				osoba fizyczna	osoba prawna	jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej	spółka cywilna
P O L S K A.....	2 012 622	2 047 497	2083485^b	2069135	12215	1687	448
Dolnośląskie.....	88 576	90 427	91975	90856	971	116	32
Kujawsko-Pomorskie.....	92 589	95 181	97174	96383	659	109	23
Lubelskie.....	249 395	252 689	256943	256109	695	126	13
Lubuskie.....	30 658	31 808	32415	31691	622	82	20
Łódzkie.....	174 421	176 943	179766	179112	519	110	25
Małopolskie.....	204 326	204 157	206861	206001	717	106	37
Mazowieckie.....	295 588	301 721	307612	305864	1462	203	83
Opolskie.....	42 213	43 433	44204	43728	415	46	15
Podkarpackie.....	188 098	186 688	188897	187991	785	95	26
Podlaskie.....	109 612	112 471	114899	114363	430	90	16
Pomorskie.....	55 935	58 500	59821	59038	681	82	20
Śląskie.....	85 437	86 016	87223	86673	452	74	24
Świętokrzyskie.....	130 210	129 977	131581	131211	315	45	10
Warmińsko-Mazurskie.....	60 258	63 193	64803	63829	864	97	13
Wielkopolskie.....	162 076	168 715	172778	171000	1510	204	64
Zachodniopomorskie.....	43 230	45 578	46504	45257	1118	102	27

^a Na podstawie ustawy o krajowym systemie ewidencji producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności (Dz. U. z 2004 r. Nr 10, poz. 76 ze zmianami); dane narastająco od 2004 r. b. Łącznie z producentami rolnymi z adresem zamieszkania poza terytorium Polski.

Źródło: dane Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Przeciętna powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa rolnego w 2016r. wynosiła 3,95 ha (w Polsce – 10,21 ha). Na tle innych województw w Polsce był to najniższy wskaźnik, który podkreśla rozdrobnienie gospodarstw w województwie. Największa przeciętna powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa rolnego charakteryzowała województwo zachodniopomorskie – 27,31 ha i była prawie siedmiokrotnie większa niż średnia powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa w województwie małopolskim. Według PSR z 2010 r najwyższą średnią powierzchnię gospodarstwa odnotowano w powiecie miechowskim (6,01ha), proszowickim (5,15ha), nowotarskim (4,44ha), dąbrowskim (4,32ha). Rozpatrując strukturę użytkowania gruntów w poszczególnych województwach, województwo małopolskie wyróżnia najniższy udział użytków rolnych na tle innych województw, w szczególności areалу pod zasiewami, a wysoki udział łąk i pastwisk trwałych, sadów, ogrodów przydomowych oraz lasów i gruntów leśnych. Podział taki wynika m.in. z warunków przyrodniczych (ponad połowa powierzchni województwa podlega ochronie prawnej, z uwagi na walory przyrody i krajobrazu), ukształtowania terenu województwa (wyżyny, góry), słabsze gleby, klimat, usytuowanie pól uprawnych. Przeważającym typem gospodarstw w województwie są drobne gospodarstwa rodzinne, które stosują ekstensywne oraz tradycyjne metody produkcji. Struktura gospodarstw w poszczególnych grupach obszarowych użytków rolnych w województwie odbiega znacznie od struktury gospodarstw w Polsce, co prezentuje poniższy wykres.

Struktura gospodarstw rolnych posiadających użytki rolne i powierzchnia użytków rolnych według grup obszarowych użytków rolnych w 2016 r.

• Gospodarstwa ekologiczne

Powierzchnia upraw ekologicznych w Małopolsce (w ha).

Powiat	2010	2011	2012	2014	2015	2010/2015	2015/2010w %
bocheński	583,23	530,89	395,325	335,94	278,64	-304,59	-52,2
brzeski	391,50	339,82	395,99	423,29	298,34	-93,16	-23,8
chrzanowski	164,94	145,18	107,73	5246	110,44	-54,5	-33,0
dąbrowski	613,21	763,91	751,32	903,35	867,05	253,84	41,4
gorlicki	5 018,29	5 030,9	4 942,05	2 578,55	1 824,26	-3194,03	-63,6
krakowski	3 302,20	3 850,46	3 530,05	3 196,66	2 265,68	-1036,52	-31,4
limanowski	3 465,41	2 774,63	2 653,70	1 608,56	1 190,74	-2 274,67	-65,6
miechowski	303,81	245,08	199,28	207,81	199,82	-103,99	-34,2
myślenicki	252,59	252,78	453,15	222,15	200,72	-51,87	-20,5
nowosądecki	3 801,19	3 883,56	3 355,84	2 970,88	2 492,94	-1 308,25	-34,4
nowotarski	1 950,55	1 709,267	1 535,49	1 152,80	1 174,88	-775,67	-39,8
olkuski	427,92	449,1	416,48	503,97	517,40	+89,48	+20,9
oświęcimski	139,32	25,63	127,73	232,86	226,63	-87,31	-62,7
proszowicki	62,04	69,74	138,17	61,76	58,18	-3,86	-6,2
suski	63,15	60,78	64,23	61,19	62,84	-0,31	-0,5
tarnowski	633,79	698,97	616,22	699,32	695,92	+62,13	+9,8
tatrzański	212,01	223,66	217,04	321,4	359,26	+147,25	+69,5
wadowicki	165,25	213,61	176,34	53,92	73,72	-91,53	-55,4
wielicki	266,03	368,50	183,55	255,25	250,16	-15,87	-6,0
Małopolska	21 816,43	21 105,58	20259,69	15 842,12	13 147,62	-8 668,81	-39,7

Ilość gospodarstw ekologicznych według powiatów

Powiat	2010	2011	2012	2014	2015	2010/2015	2010/2015 w %
bocheński	91	84	72	49	42	-49	-53,8
brzeski	26	23	20	18	16	-10	-38,5
chrzanowski	17	14	11	7	9	-8	-47,1
dąbrowski	115	124	154	115	113	-2	-1,7
gorlicki	382	386	390	194	145	-237	-62,0
krakowski	161	161	160	128	120	-41	-25,5
limanowski	515	484	468	266	190	-325	-63,1
miechowski	21	28	27	22	22	+1	+4,8
myślenicki	49	51	52	39	32	-17	-34,7
nowosądecki	485	497	458	332	280	-205	-42,3
nowotarski	131	119	114	58	55	-76	-58,0
olkuski	24	24	21	21	22	-2	-8,3
oświęcimski	7	4	10	12	10	+3	+42,9
proszowicki	9	10	12	8	9	0	0,0
suski	9	8	8	4	5	-4	-44,4
tarnowski	97	100	106	88	72	-25	-25,8
tatrzański	17	20	17	14	14	-3	-17,6
wadowicki	10	14	11	6	7	-3	-30,0
wielicki	17	22	16	14	14	-3	-17,6
Małopolska	2183	2173	2127	1395	1177	-1 006	-46 %

Pod względem liczby gospodarstw ekologicznych nasze województwo w 2010 r. zajmowało pierwsze miejsce w Polsce, a w 2015r. zajęło 8 miejsce.

Analizując dane dotyczące liczby producentów ekologicznych, 2014 r. był pierwszym (od 2004 r.), w którym odnotowano spadek liczby producentów. W 2015 r. działalność w zakresie rolnictwa ekologicznego prowadziło 1177 producentów ekologicznych, w stosunku do 2010 r. mniej o 1006 gospodarstw (46%). Najwięcej gospodarstw było na terenie powiatów: nowosądeckiego (280), limanowskiego (190), gorlickiego (145), dąbrowskiego (113) i krakowskiego (120).

Według danych GIHARS w 2015 r. powierzchnia na której prowadzona była produkcja ekologiczna, wynosiła 13 147,62 ha, zmniejszyła się o 8 668,81 ha tj. o 39,7% w stosunku do 2012 r. W 2015 r. największa powierzchnia ekologicznych użytków rolnych była w powiatach: nowosądeckim (2,5 tys. ha), krakowskim (2,3 tys. ha), dąbrowskim (1,8 tys. ha), gorlickim (1,8 tys. ha), limanowskim (1,2 tys. ha), nowotarskim (1,2 tys. ha). Największą powierzchnię upraw ekologicznych stanowiły łąki, pastwiska i rośliny paszowe oraz zboża. Natomiast uprawy ogrodnicze stanowiły bardzo niewielki procent.

Pomimo wzrastającego zapotrzebowania na żywność ekologiczną gospodarstw ekologicznych jest coraz mniej. Jest to związane m.in. z niewystarczająco rozwiniętą dystrybucją ekologicznej żywności oraz z wymogami dotyczącymi sprzedaży produktów z gospodarstw ekologicznych, w związku z wprowadzeniem nowych zasad unijnego Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020. Czynniki korzystnie wpływającymi na rozwój rolnictwa ekologicznego w woj. małopolskim mogą być: duży udział obszarów prawnie chronionych w ogólnej powierzchni wojewódzkiej, nadwyżka siły roboczej na wsi, duże rozdrobnienie gospodarstw. Większość gospodarstw ekologicznych znajduje się w powiatach leżących w południowej części naszego województwa, w której funkcjonuje dobrze rozwinięta sieć usług agroturystycznych. Małopolska jest rejonem o wysokich walorach przyrodniczych. Zdecydowana większość gospodarstw naszego województwa to gospodarstwa małe gdzie gospodaruje się systemem tradycyjnym, najczęściej na samozaopatrzenie, niewielką ilość produktów wprowadzając na rynek. Ze względu na tak rozdrobnioną strukturę rolnictwa, tradycyjny system gospodarowania, małe zużycie środków ochrony roślin i nawozów mineralnych rolnictwo ekologiczne wydaje się dedykowanym sposobem gospodarowania.

• Poziom mechanizacji produkcji rolniczej (wg PSR 2010)

Zgodnie z wynikami spisu rolnego, w 2010 r. 96,8 tys. (43,7%) gospodarstw prowadzących działalność rolniczą posiadało ciągniki. Spisano 117,0 tys. ciągników, tj. o 8,5% więcej niż w 2002 r. W gospodarstwach o powierzchni powyżej 1 ha UR znajdowało się 107,2 tys. (91,6%) ciągników. W gospodarstwach indywidualnych było 116,4 tys. szt., co stanowiło 99,5% ogólnej liczby ciągników, w tym w gospodarstwach o powierzchni powyżej 1 ha UR - 106,6 tys. szt. Udział gospodarstw indywidualnych z ciągnikami w ogólnej liczbie jednostek indywidualnych prowadzących działalność rolniczą wahał się w zależności od powierzchni

użytkowanych gruntów i zwiększał się od 12,8% w gospodarstwach najmniejszych (do 1 ha UR włącznie) i 36,1% w grupie gospodarstw 1-2 ha do 94,3% w grupie gospodarstw o powierzchni 10-15 ha UR, a następnie malał do 83,1% w gospodarstwach o powierzchni 50-100 ha UR. W gospodarstwach największych - o powierzchni 100 i więcej ha UR wyniósł 84,3%. Najmniejszą ilość użytków rolnych przypadających na 1 ciągnik rolniczy odnotowano w powiatach: tatrzańskim (3,3 ha), myślenickim (3,9 ha) i suskim (4,1 ha). Najwięcej ciągników rolniczych posiadały gospodarstwa rolne powiatów: krakowskiego (11,5 tys. szt.), tarnowskiego (11,1 tys. szt.) i nowotarskiego (10,7 tys. szt.), chociaż z uwagi na specyfikę tych powiatów należy przypuszczać, że duża część tych ciągników pracuje na rzecz transportu drogowego i leśnego. W województwie małopolskim w okresie międzypisowym istotnie wzrosła ilość maszyn rolniczych. Jednak liczba gospodarstw posiadających maszyny i urządzenia rolnicze była bardzo zróżnicowana w zależności od rodzaju maszyn i wielkości użytków rolnych w gospodarstwach. Przy utrzymującej się przewadze zbóż w strukturze powierzchni zasiewów i jednoczesnym znacznym wzroście powierzchni uprawy rzepaku, w 7,5 tys. gospodarstw odnotowano 7,6 tys. kombajnów do zbioru tych upraw. Udział gospodarstw posiadających kombajny zbożowe w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą wynosił 3,4%. Omawiany udział był najwyższy (ok. 53%) wśród gospodarstw o powierzchni UR 20-30 ha i 30-50 ha. Na 100 gospodarstw indywidualnych prowadzących działalność rolniczą przypadały średnio w województwie nieco ponad 3 kombajny. W kombajny najlepiej wyposażone były gospodarstwa o powierzchni 30-50 ha UR - ok. 57 szt. na 100 gospodarstw, 100 ha i więcej UR - ok. 55 szt. oraz 20-30 ha i 50-100 ha - po ok. 54 szt. Najwięcej kombajnów - ok. 35% z ogólnej ilości spisanych - znajdowało się w grupach gospodarstw o powierzchni 5-10 ha UR. Przeciętnie na 100 ha powierzchni zasiewów zbóż i rzepaku przypadały niemal 4 maszyny tego typu. W relacji do 2002 r. liczba kombajnów zbożowych w gospodarstwach indywidualnych w województwie małopolskim zwiększyła się o 24,4%, a na 1 kombajn zbożowy przypadało około 26 ha upraw zbóż. Najwięcej kombajnów zbożowych w gospodarstwach indywidualnych odnotowano w powiatach: miechowskim (1247 szt.), krakowskim (869 szt.) oraz tarnowskim (723 szt.), natomiast najmniejszą w tatrzańskim (5 szt.).

Kombajny ziemniaczane posiadało 3,3% gospodarstw indywidualnych o powierzchni użytków rolnych powyżej 1 ha. Spisano tam 5449 kombajnów. Na 1 kombajn ziemniaczany w gospodarstwach indywidualnych przypadało w województwie małopolskim 6,5 ha upraw ziemniaków. Najwięcej kombajnów ziemniaczanych odnotowano w powiatach: miechowskim (1,5 tys. szt.), krakowskim (1,1 tys. szt.) i proszowickim (1,0 tys. szt.). W 24,1 tys. gospodarstw (10,9% gospodarstw prowadzących działalność rolniczą), spisano 24,3 tys. polowych opryskiwaczy ciągnikowych. Ponad jedną trzecią tych maszyn spisano w gospodarstwach o powierzchni 5-10 ha UR. We wszystkich grupach obszarowych użytków rolnych liczba opryskiwaczy przewyższała liczbę gospodarstw w nie wyposażonych. Najwięcej polowych opryskiwaczy ciągnikowych spisano w powiatach krakowskim (4,3 tys. szt.), proszowickim (3,8 tys. szt.) oraz miechowskim (3,6 tys. szt.). W 2010 r. 24,9 tys. gospodarstw indywidualnych, tj. 11,3% z ogólnej liczby gospodarstw indywidualnych prowadzących działalność rolniczą, wyposażonych było w agregaty uprawowe. Agregaty spisano w ponad 50% gospodarstw o powierzchni UR: 15-20 ha, 20-30 ha, 30-50 ha, 50-100 ha oraz 100 ha i więcej. Najwięcej agregatów - 26,0% - znajdowało się w grupie gospodarstw o powierzchni 3-5 ha UR. Przeciętnie w województwie małopolskim na 100 gospodarstw przypadało ponad 21 agregatów uprawowych. W miarę wzrostu powierzchni użytków rolnych wzrastała liczba agregatów przypadających na 100 gospodarstw z ok. 4 szt. w grupie obszarowej UR do 1 ha włącznie do prawie 119 sztuk w grupie obszarowej 100 ha i więcej. Na uwagę zasługuje znaczny wzrost liczby agregatów uprawowych w relacji do wyników PSR 2002. W omawianym okresie liczba omawianych maszyn wzrosła ponad 14-krotnie. W przekroju terytorialnym najwięcej agregatów uprawowych spisano w powiatach krakowskim (8,1 tys. szt.), proszowickim (7,4 tys. szt.) i miechowskim (5,2 tys. szt.), natomiast najmniej w powiecie tatrzańskim (40 szt.).

Ciągniki w rolnictwie według województw
Stan w czerwcu

WOJEWÓDZTWA	2010 ^a	2013	2010 ^a	2013	2010 ^a	2013
	ogółem		w tym gospodarstwa indywidualne		powierzchnia użytków rolnych przypadających na 1 ciągnik w ha	
	w sztukach					
P O L S K A	1418427	1436136	1395683	1418721	10,5	10,2
Dołnośląskie	55738	57241	53118	55202	16,5	16,1

Kujawsko-pomorskie	88410	89203	86425	87500	12,2	11,8
Lubelskie	166815	172286	165935	171550	8,3	8
Lubuskie	19356	19380	18675	18796	22,6	21
Łódzkie	125368	129513	124683	129027	7,8	7,6
Małopolskie	108080	108483	107505	108027	5,5	5,1
Mazowieckie	210991	213177	209983	212428	9,2	8,9
Opolskie	37502	36059	35272	34370	13,7	14,5
Podkarpackie	96023	95547	95423	95057	6,3	6,1
Podlaskie	101415	104780	101042	104511	10,4	10,3
Pomorskie	46517	46590	44843	45428	16,1	15,8
Śląskie	48445	46687	47723	46094	8,1	8,2
Świętokrzyskie	80569	81596	80390	81479	6,4	6,1
Warmińsko-mazurskie	50543	52373	49088	51287	19,8	19,5
Wielkopolskie	151633	154610	146678	150635	11,7	11,3
Zachodniopomorskie	31021	28609	28899	27328	29,3	29,2

α Dane Powszechnego Spisu Rolnego.

Tabela powyższa wskazuje, że małopolskie gospodarstwa rolne są dobrze wyposażone w ciągniki. Liczba ciągników na 1 ha jest w województwie najwyższa w Polsce. Należy jednak dodać, że w ogromnej większości są to ciągniki małej mocy często w złym stanie technicznym.

• Potencjał ekonomiczny małopolskich gospodarstw rolnych.

Ważnym źródłem informacji o kondycji ekonomicznej małopolskich gospodarstw rolnych jest system rachunkowości FADN. Pamiętać jednak należy, że w polu obserwacji FADN znajdują się tylko gospodarstwa o wartości produkcji pow. 4 tys. euro rocznie, gospodarstwa te z zasady przynajmniej część produkcji kierują na rynek. Przedstawiona poniżej analiza wyników ekonomicznych małopolskich gospodarstw rolnych przy założeniu jw. odnosi się do dwóch kryteriów: powierzchni i dominującego kierunku produkcji.

Wybrane informacje o produkcji gospodarstw rolnych z terenu małopolski wg klas wielkości ekonomicznej z uwzględnieniem kryterium powierzchni (dane FADN)

Wyszczególnienie	j.m.	Bardzo małe	Małe	Średnio małe	Średnio duże	Duże
Wielkość ekonomiczna	euro	6 189,4	15 081,1	34 013,0	66 522,5	182 682,1
Powierzchnia użytków rolnych	ha	5,5	10,5	22,6	52,2	107,5
Dopłaty do działalności operacyjnej	zł	6 519	14 545	31 255	55 431	103 454
Dochód z rodzinnego gosp. rolnego	zł	7 247	28 189	68 459	126 423	319 479
Dochód z rodzinnego gosp. rolnego na osobę pełnozatrudnioną	zł	5 333	16 883	37 834	67 173	161 913

Gospodarstwa o bardzo małej wielkości ekonomicznej posiadają powierzchnię użytków rolnych ok 5,5 ha. Gospodarstwa te generują dochód na poziomie 5,3 tys. zł na jedną osobę pełnozatrudnioną czyli zaledwie 444 zł miesięcznie. Wskaźniki powyższe rosną wyraźnie wraz ze wzrostem powierzchni użytków rolnych danego gospodarstwa. Te z gospodarstw, które dysponują arealem pow. 22 ha umożliwiają uzyskanie dochodu w wysokości 3 153 zł na jedną osobę pełnozatrudnioną miesięcznie, a więc na poziomie zbliżonym do dochodów uzyskiwanych na poziomie krajowym. Gospodarstwa o średnio dużym potencjale ekonomicznym mają już ponad 52 ha dzięki którym generują dochody w wysokości ponad 120 tys. zł rocznie to jest ok. 5 600 zł miesięcznie na jedną osobę pełnozatrudnioną, co można uznać za dochód satysfakcjonujący rolnika i jego rodziny.

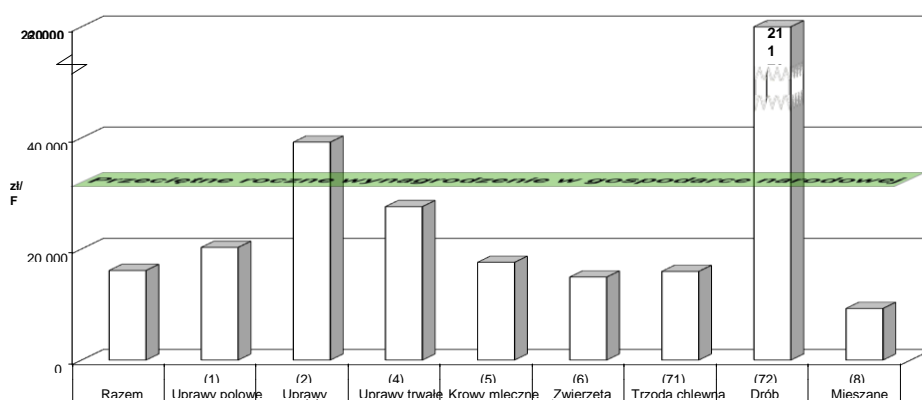
Wybrane informacje o produkcji gospodarstw rolnych z terenu małopolski wg klas wielkości ekonomicznej z uwzględnieniem dominującego kierunku produkcji (dane FADN)

Wyszczególnienie	j.m.	Uprawy polowe	Uprawy ogrodnicze	Uprawy trwałe	Krowy mleczne	Zwierzęta trawożerne	Trzoda chlewna	Drób	Mieszane
Wielkość ekonomiczna	euro	13 962,2	31 748,4	12 449,0	15 200,8	10 933,8	39 878,4	247 990,5	11 531,0
Powierzchnia użytków rolnych	ha	15,5	3,7	7,6	12,7	11,2	17,1	22,3	9,8

Saldo dopłat i podatków	zł	17 341	7 123	9 006	19 669	15 333	16 599	13 088	10 490
Dochód z rodzinnego gosp. rolnego	zł	28 055	67 496	41 406	27 908	19 854	23 627	344 390	10 963
Dochód z rodzinnego gosp. rolnego na osobę pełnozatrudnioną	zł	20 283	39 223	27 624	17 595	14 939	15 954	211 729	9 294

Analiza zrealizowanego poziomu dochodu przypadającego na osobę pełnozatrudnioną wskazuje, że najniższą opłatę za własne czynniki wytwórcze tj. pracę, ziemię i kapitał dostarczyła działalność gospodarstw mieszanych (9 294 zł). Po przeciwnej stronie rozkładu znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w produkcji drobiu, które dostarczyły najwyższą kwotę dochodu w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną (211 729 zł). Podkreślić należy, że wyższy poziom dochodu od średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej w 2015 roku dostarczyły ponadto tylko gospodarstwa specjalizujące się w produkcji ogrodniczej (39 223 zł).

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w warunkach Małopolski na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej wg typów rolniczych w roku 2015 wg danych FADN.

Analiza powyższa wskazuje jak bardzo dochody małopolskich gospodarstw rolnych uzależnione są od unijnego systemu dopłat. W małych obszarowo gospodarstwach dopłaty odpowiadają za 90% wartości dochodu. W gospodarstwach średniej wielkości udział dopłat w dochodzie sięga 50%. Wskaźnik ten maleje wraz ze wzrostem powierzchni użytków rolnych i ogólnym dochodem uzyskiwanym przez gospodarstwa prowadzące działalność rolniczą. W gospodarstwach dużych dopłaty stanowią już tylko ok 20% uzyskiwanego z produkcji rolnej dochodu.

1.3.4. Wartość produkcji rolniczej.

- **Produkcja globalna i towarowa.**

Globalna produkcja rolnicza na 1 ha użytków rolnych zł.

Wskaźnik	Jednostka terytorialna	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Globalna produkcja rolnicza na 1 ha użytków rolnych (zł)	Polska	5099	5435	6281	7180	7742	7044
	Łódzkie	6151	6892	7368	7889	10080	8388
	Mazowieckie	6037	6494	7219	8980	9443	8902
	Małopolskie	4908	5834	6392	6214	7631	6658
	Śląskie	5524	6072	7611	7658	8120	7848
	Lubelskie	4581	5300	5849	6573	6861	5904
	Podkarpackie	3328	3537	3859	4490	4597	4146
	Podlaskie	4512	5059	5700	6462	6698	6581
	Świętokrzyskie	4936	5980	6262	6802	7865	7420
	Lubuskie	3766	3985	4572	6090	5889	5683
	Wielkopolskie	7430	6814	8448	10154	10446	10180
	Zachodniopomorskie	3386	3492	4330	5017	5345	4751
	Dolnośląskie	3775	4190	4728	5419	5590	4877
	Opolskie	5020	5543	6575	6926	7633	6285
	Kujawsko-pomorskie	5258	5536	6878	8093	8577	7301
	Pomorskie	4495	4811	5806	6303	7248	6140
	Warmińsko-mazurskie	4249	4273	5221	5319	5796	5440

Struktura globalnej i towarowej produkcji rolniczej według województw w 2014 r
(ceny stałe 2013 r.)

WOJEWÓDZTWA	Produkcja globalna			Produkcja towarowa		
	ogółem	roślinna	zwierzęca	ogółem	roślinna	zwierzęca
P O L S K A	100	100	100	100	100	100
Dolnośląskie	4,6	6,9	2,2	4,7	8,3	2,1
Kujawsko-pomorskie	8,1	8,1	8,1	8,2	8	8,3
Lubelskie	8,5	11,5	5,2	7,9	11,9	5,1
Lubuskie	2,3	2,6	1,9	2,3	2,7	2
Łódzkie	8,6	7,9	9,3	8,5	7,9	8,9
Małopolskie	3,7	4,2	3	3,3	4,2	2,6
Mazowieckie	15,8	14	17,8	16,3	15,4	17
Opolskie	3,3	4,4	2,1	3,3	4,8	2,2
Podkarpackie	2,3	2,8	1,9	1,9	2	1,7
Podlaskie	6,4	3,4	9,7	6,2	1,4	9,6
Pomorskie	4,7	4,5	4,9	4,8	4,3	5,2
Śląskie	2,6	2,6	2,7	2,6	2,6	2,7
Świętokrzyskie	3,4	4,3	2,5	3,2	4,3	2,4
Warmińsko-mazurskie	5,1	4,1	6,2	5,2	3,7	6,4
Wielkopolskie	16,6	13,7	19,7	17,6	13	20,9
Zachodniopomorskie	4	5	2,8	4	5,5	2,9

Udział towarowej produkcji rolniczej w końcowej produkcji rolnej w Małopolsce na tle kraju w %

Nazwa	Ogółem				
	2002	2005	2008	2012	2015
Polska	85,8	85,5	86,7	94,7	94,0
Małopolska	78,9	82,0	85,1	85,1	86,7

Województwo małopolskie nie odgrywa znaczącej roli w produkcji rolniczej w skali kraju. Szczególnie uwaga ta dotyczy produkcji zwierzęcej, która ulega systematycznej redukcji. Wartość produkcji globalnej na 1 ha w województwie jest jednak zadowalająca i daje Małopolsce 7. miejsce w kraju. Parametr ten wskazuje, że produkcja rolna w regionie cechuje się relatywnie wyższą wartością niż w innych województwach o czym decyduje stosunkowo duży udział produkcji ogrodniczej, sadowniczej i warzywniczej oferującej produkty o wyższej wartości rynkowej. Pozycję Małopolski jako liczącego się producenta żywności w skali kraju osłabia fakt przeznaczania znacznej jej części na samozaopatrzenie dzięki czemu niższy jest udział produkcji towarowej w produkcji końcowej.

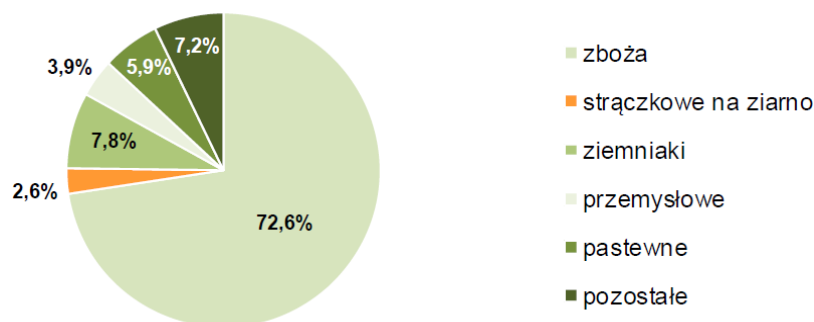
- **Struktura i powierzchnia zasiewów.**

Powierzchnia zasiewów w Małopolsce w tys. ha

Lata	Powierzchnia zasiewów					
	Ogółem	Zboża ogółem	Ziemniaki	Przemysłowe	Pastewne	Warzywa gruntowe
2005	400,1	255,9	49,1	6,7	51,9	23,0
2010	306,7	207,6	35,8	9,7	21,3	15,7
2016	295,4	214,4	23,2	11,4	17,4	18,3
2016/2005	-104,7	-41,5	-25,9	+4,7	-34,5	-4,7
2016/2005 w %	-26,2	-16,0	-52,8	-70,2	-66,5	-20,5

Powierzchnia zasiewów w województwie małopolskim w 2016 r. wyniosła 295,4 tys. ha i była mniejsza niż w 2005 r. o 26,2%, tj. o 104,7 tys. ha. W użytkowaniu gospodarstw indywidualnych znajdowało się 96,1% powierzchni zasiewów ogółem. W stosunku do roku 2005 zmniejszyła się powierzchnia upraw: zbóż (41,5 tys. ha tj. 16%), ziemniaków (25,9 tys. ha tj. 52,8%), pastewnych (34,5 tys. ha tj. 66,5%), warzyw gruntowych (4,7 tys. ha tj. 20,5%), natomiast zwiększyła się powierzchnia upraw przemysłowych o 4,7 tys. ha (70,2%),

Struktura powierzchni zasiewów ważniejszych grup upraw rolnych w województwie małopolskim w 2016 r

Powierzchnia uprawy zbiory i plony w Małopolsce (uprawy polowe).

Ziemiopłody	2005	2010	2016	2016/2005	2016/2005 w %
powierzchnia w tys. ha					
zboża ogółem	255,9	207,8	214,4	-41,5	-16
pszenica	104,6	86,6	91,7	-12,9	-12
żyto	9,8	8,1	3,9	-5,9	-60
jęczmień	48,6	37,4	34,6	-14,0	-28
owies	23,2	18,4	16,2	-7,0	-30
pszenżyto	18,0	17,0	22,2	+4,2	+23
strączkowe	4,2	8,6	7,8	-25,9	+85,7
przemysłowe	6,7	9,7	11,4	+4,7	+70,2
ziemniaki	49,1	35,8	23,2	-25,9	-52,8
zbiory w tys. t					
zboża ogółem	852,7	642,7	863,6	+10,9	+1,3
pszenica	360,3	276,9	361,0	+0,7	+0,2
żyto	25,7	21,2	11,5	-14,2	-55,3
jęczmień	161,6	114,7	127,1	-34,5	-21,3
owies	57,2	44,0	43,4	-13,8	-24,1
pszenżyto	51,5	44,9	69,6	+18,1	+35,1
strączkowe	11,6	8,8	19,5	+7,9	+68,1
przemysłowe- rzepak, rzepik	27,7	20,7	24,6	-3,1	-11,2
ziemniaki	873,6	524,4	555,8	-317,8	-36,4
plony z 1 ha w dt					
zboża ogółem	33,3	30,9	40,3		
pszenica	34,4	32,0	39,4		
żyto	26,3	26,0	29,2		
jęczmień	33,2	30,6	36,7		
owies	24,7	23,9	26,7		
pszenżyto	28,5	26,3	31,3		
strączkowe	27,4	19,9	25,1		
przemysłowe- rzepak, rzepik	29,0	20,7	30,8		
ziemniaki	178	146	240		

Powierzchnia uprawy zbóż w 2016r. wynosiła 214,4 tys. ha i była niższa niż w 2005r. o 41,5 tys. (16%). Największy spadek powierzchni uprawy odnotowano w przypadku żyta (60%), owsa (30%), jęczmienia (28%). Wzrosła natomiast powierzchnia uprawy roślin strączkowych (85,7%), przemysłowych (70,2%) i pszenżyta (23%).

W 2016 r. zebrano 863,6 tys. ton zbóż ogółem, tj. o 10,9 tys. ton (o 1,3%) więcej niż w 2005r.

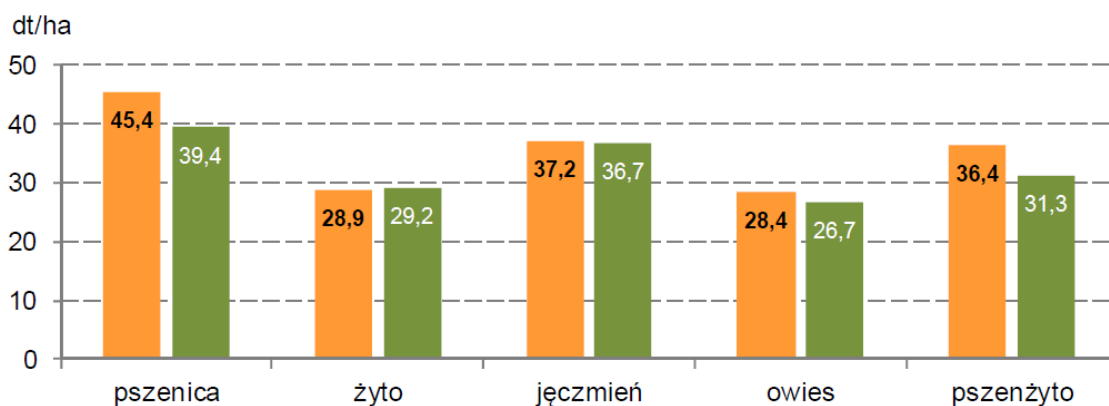
Stanowiło to 2,9% zbiorów krajowych. Przeciętny plon zbóż wyniósł 40,3 dt z 1 ha wobec 33,3 dt/ha w 2005 r. W porównaniu z 2005r. wzrosły zbiory pszenżyta o 18,1 tys. t (35,1%) i w niewielkim stopniu pszenicy (0,2%). Spadły zbiory żyta (55,3%), owsa (24,1%), jęczmienia (21,3%).

- Plony i zbiory.

Struktura zbiorów zbóż w 2016 r.

Plony zbóż podstawowych w 2016 r.

Zbiory ziemniaków oszacowano na 555,8 tys. t przy średnim plonie 240 dt/ha. W porównaniu z rokiem 2005 zbiory były niższe o 317,8 tys. t tj. o 36,4%.

Zbiory rzepaku i rzepiku oszacowano na poziomie 24,6 tys. t, przy średnim plonowaniu 30,8 dt/ha.

Pomimo wzrostu powierzchni uprawy roślin przemysłowych produkcja była niższa o 11,2% w porównaniu z 2005 r.

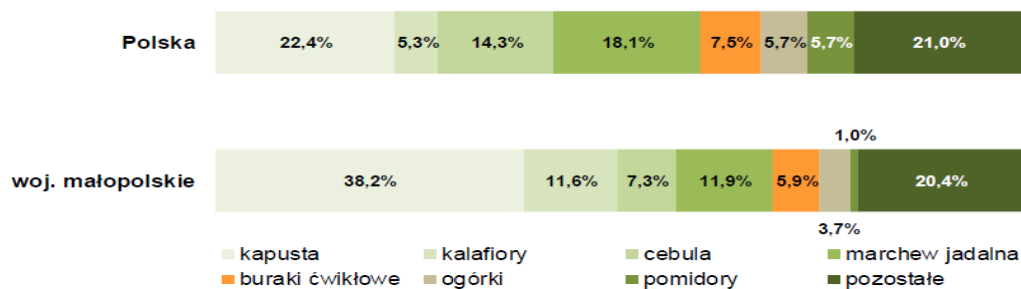
Powierzchnia uprawy zbioru i plony warzyw gruntowych w Małopolsce.

Wyszczególnienie	2005	2010	2015	2016	2016/2005	2016/2002 w %
powierzchnia w tys. ha						
warzywa gruntowe	23,0	17,3	17,5	18,3	-4,7	-20,4
kapusta	5,9	4,2	4,3	3,9	-2,0	-33,8
kalafior	2,1	1,8	2,1	2,1	0	0
cebula	2,5	1,5	1,8	1,9	-0,6	-24
marchew jadalna	2,6	1,5	1,8	1,8	-0,8	-30,7
buraki ćwikłowe	1,8	0,9	1,1	0,9	-0,9	-50
ogórki	1,5	0,9	1,1	0,9	-0,6	-40
pomidory	0,5	0,2	0,3	0,2	-0,3	-60
zbiory w tys. t						
warzywa gruntowe	614,6	430,4	440,6	564,6	-50,0	-8,1
kapusta	266,4	180,2	170,2	215,6	-50,8	-19
kalafior	55,5	42,9	51,3	65,4	+9,9	+17,8
cebula	52,4	29,1	33,8	41,3	-11,1	-21,1
marchew jadalna	65,4	44,8	54,6	67,4	+2,0	+3
buraki ćwikłowe	44,1	25,7	26,5	33,1	-11,0	-24,9
ogórki	20,8	11,3	14,2	20,9	+0,1	+0,4
pomidory	6,5	3,7	4,9	5,1	-1,4	-21,5

plony z 1 ha w dt						
kapusta	453	430	400	546		
kalafior	262	244	244	310		
cebula	213	189	186	221		
marchew jadalna	254	300	306	370		
buraki ćwikłowe	242	280	248	337		
ogórki	137	125	134	232		
pomidory	133	150	160	223		

W 2016r. powierzchnia uprawy warzyw gruntowych wynosiła 18,3 tys. ha i była o 4,7 tys. ha mniejsza w porównaniu do 2005r. Zebrano 564,6 tys. ton warzyw gruntowych, tj. 50 tys. t (8,1%) mniej w stosunku do 2005r. Zbiory w województwie stanowiły 12,4% zbiorów krajowych i plasowały województwo na 3 miejscu wśród województw. W 2016 r. odnotowano wzrost zbiorów, jaki i plonów wszystkich ważniejszych gatunków uprawianych warzyw. Spośród uprawianych w województwie warzyw największy udział w produkcji miała kapusta, której zebrano 215,6 tys. ton (38,2% zbiorów ogółu warzyw). W stosunku do 2005r. zmniejszył się areal uprawy kapusty o 2 tys. ha (33,8%), a zbiory zmalały o 50 tys. t (8,1%). Wyszacowane plony na poziomie 546 dt/ha były wyższe niż średnie w kraju – 507 dt/ha. W produkcji kapusty województwo w ostatnich latach zajmowało drugie miejsce, od dwóch lat – pierwsze miejsce wśród województw z udziałem 21,2% krajowych zbiorów. Drugim znaczącym uprawianym warzywem (11,6% ogółu zebranych warzyw) był kalafior, którego zbiory wyniosły 65,4 tys. ton. W stosunku do 2005r. areal uprawy kalafiora nie zmienił się, natomiast wzrosły zbiory o 9,9 tys. t (17,8%). W produkcji kalafiorów województwo zajęło (podobnie jak i we wcześniejszych latach) pierwsze miejsce w kraju, dostarczając na rynek 27,2% krajowych zbiorów. Pod względem osiągniętych plonów kalafiora – 310 dt/ha, województwo małopolskie uzyskało 2 lokatę wśród województw, przy średniej krajowej - 267 dt/ha. Największą powierzchnię uprawy warzyw odnotowano w powiatach: proszowskim (6,3 tys. ha), krakowskim (4,3 tys. ha) i miechowskim (3 tys. ha).

Struktura zbiorów warzyw gruntowych w 2016 r.

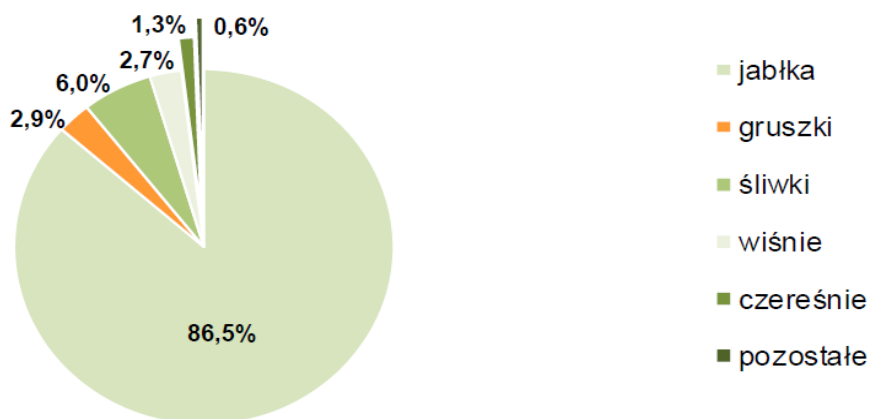

Powierzchnia plantacji plony i zbiory owoców z drzew w Małopolsce.

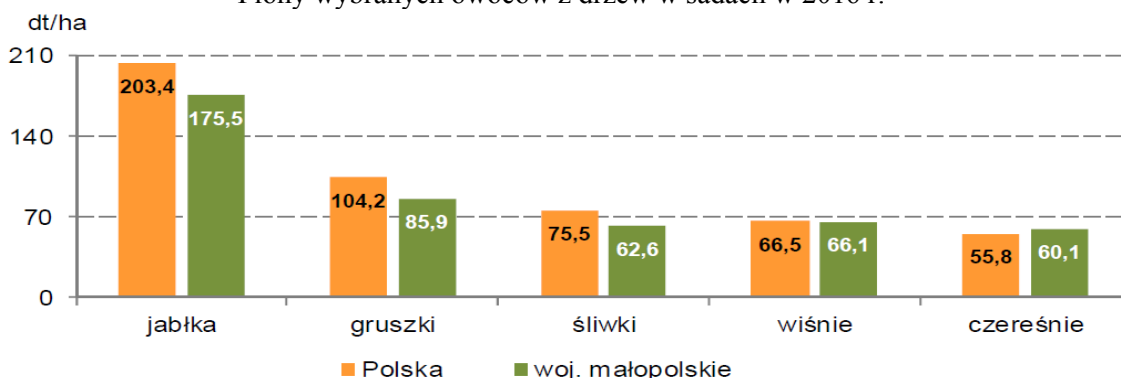
WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2016	2016/2005	2016/2005 w %
powierzchnia w tys. ha					
OGÓŁEM	15,3	11,9	9,9	-5,4	-35,3
jabłonie	5,2	7,7	6,7	-1,5	-28,8
grusze	10,3	5,7	0,5	-9,8	-95,1
śliwy	2,6	1,8	1,3	-1,1	-40,8
wiśnie	1,2	0,6	0,6	-0,6	-50,0
czereśnie	8,6	4,0	0,3	-8,3	-96,5
zbiory w tys.t					
OGÓŁEM	133,0	88,3	136,9	+3,9	+2,9
jabłka	110,1	72,6	118,4	+8,3	+7,5
gruszki	4,9	3,2	3,9	-1,0	-20,4
śliwki	9,0	6,7	8,2	-0,8	-8,9
wiśnie	5,0	3,2	3,7	-1,3	-26,0
czereśnie	3,0	1,6	1,8	-1,2	-40,0
plony z 1 ha w dt					
jabłka	120	95	175,5		
gruszki	47	56	85,9		
śliwki	35	37	62,6		
wiśnie	42	50	66,1		
czereśnie	35	39	60,1		

Powierzchnia sadów w 2016r. wynosiła 9,9 tys. ha i była niższa niż w 2005r. o 5,4 tys. ha tj. 35,3%. Najwyższy spadek powierzchni odnotowano w uprawach: czereśni (96,5%), gruszy (95,1%), wiśni (50%), śliw (40,8%). Pomimo spadku powierzchni uprawy sadów nie odnotowano spadku zbiorów owoców. Zbiory owoców z drzew w sadach w 2016 r. i wyniosły 136,9 tys. ton (6 lokata wśród województw z udziałem 3,4% w zbiorach krajowych). W porównaniu do 2005 r. zbiory wzrosły o 3,9 tys. t tj. o 2,9%. Najwięcej zebrano jabłek (118,4 tys. ton, o 7,5 więcej niż w 2005r.), śliwek (8,2 tys. ton, mniej o 0,8%), gruszek (3,9 tys. ton, o 1,0% mniej) i wiśni (3,7 tys. ton, o 1,3% mniej). W produkcji gruszek województwo zajęło 4 miejsce wśród województw, a w przypadku jabłek – 5 miejsce i śliwek – 6 miejsce. Plony owoców z drzew były wyższe niż w 2005r., szczególnie plon jabłek wzrósł o 45,8%.

Struktura zbiorów owoców z drzew w sadach w województwie małopolskim w 2016 r.

Plony wybranych owoców z drzew w sadach w 2016 r.

• Produkcja zwierzęca w województwie małopolskim.

Obsada zwierząt gospodarskich na 100 ha użytków rolnych w Małopolsce – dane GUS

Lata	Bydło	Owce	Konie	Kozy	Trzoda chlewna
w szt./100 ha użytków rolnych					
2002	36,7	10,7	4,3	3,2	69,2
2010	30,6	11,1	3,4	2,7	54,9
2013	35,4	15,3	2,8	2,3	44,0
2015	31,6	15,5	brak danych	brak danych	32,0
2016	32,7	14,4	brak danych	brak danych	31,0
różnica (wzrost/spadek) 2002:2016 w szt.	- 4,0	+ 3,7	-	-	- 38,0
różnica (wzrost/spadek) 2002:2016 w %	- 10,9	+ 34,6	-	-	- 54,9

– **Pogłowie bydła**

Pogłowie bydła (w szt.) w Małopolsce – dane GUS

Lata	Pogłowie bydła w szt.			
	bydła ogółem	krów mlecznych	cieląt	jałówek
2002	287 291	277 039	61 918	57 484
2010	200 315	111 519	38 759	30 518
2013	197 600	104 000	brak danych	brak danych
2014	166 401	84 003	40 010	brak danych
2015	169 692	81 848	17 077	24 132
2016	178 100	83 600	brak danych	brak danych
różnica (wzrost/spadek) 2002:2016 w szt.	-109 191	- 193 439	-	-
różnica (wzrost/spadek) 2002:2016 w szt.	- 38,0	- 69,8	-	-

W 2010 r. w Małopolsce pogłowie bydła domowego ogółem, w porównaniu z informacjami z 2002 r. wyraźnie się obniżyło z 287,3 tys. sztuk do 200,3 tys. sztuk, tj. o 30,3%. W gospodarstwach indywidualnych zarejestrowano 194,9 tys. sztuk bydła, tj. 97,3% pogłowia ogółem. W województwie małopolskim utrzymywano 3,5% krajowego pogłowia bydła. Dało to Małopolsce 8 lokatę w kraju. Liczba gospodarstw rolnych utrzymujących bydło w 2010 r. w Małopolsce wyniosła 59,0 tys., co stanowiło 11,3% ogółu gospodarstw z bydłem w Polsce. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w grudniu 2016 r. pogłowie bydła domowego ogółem w Małopolsce wynosiło 178,1 tys. sztuk i wzrosło o 8,5 tys. sztuk (o 5,0%) w odniesieniu do liczebności bydła w grudniu 2015 r. (w Polsce wzrost ten wynosił 3,6%). Pogłowie bydła w województwie małopolskim stanowiło 3,0% pogłowia bydła w kraju, co dało 9 miejsce wśród województw. W gospodarstwach indywidualnych utrzymywane było 97,4% całego pogłowia bydła w województwie. Zwiększenie liczebności stad bydła na przestrzeni roku było wynikiem wzrostu pogłowia we wszystkich głównych grupach użytkowo-produkcyjnych.

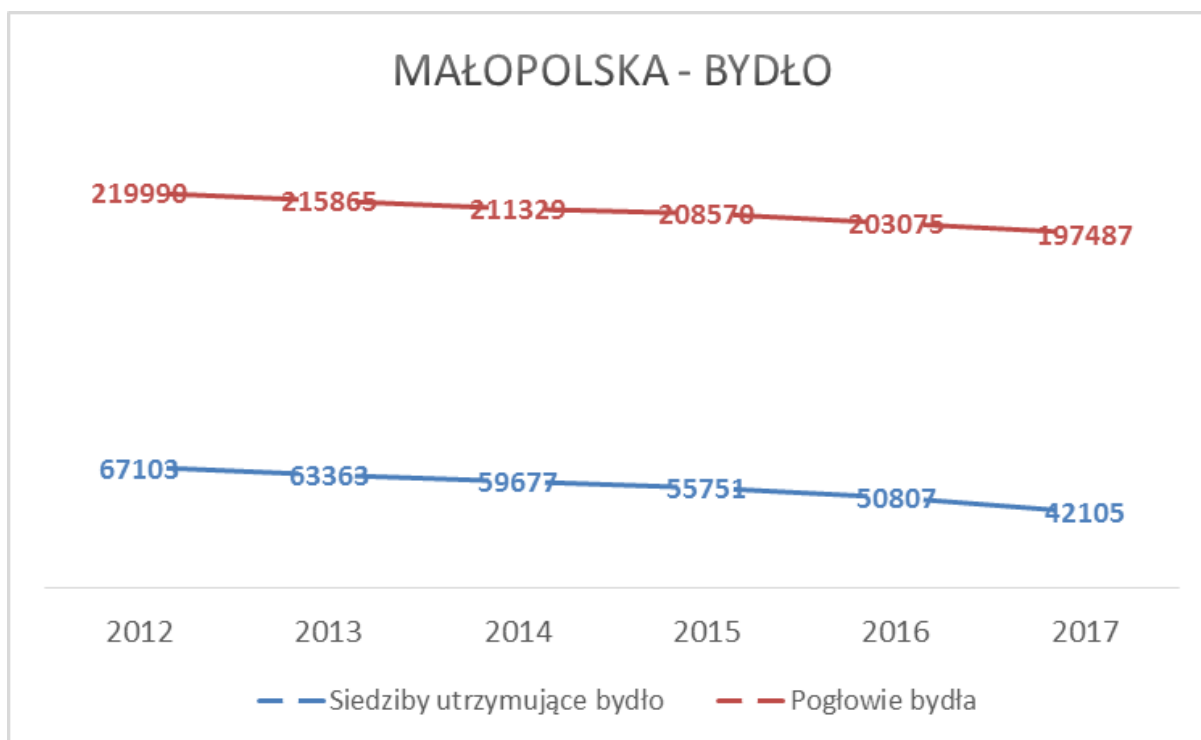
Wg danych GUS na przestrzeni lat od 2002 do 2016 populacja bydła domowego ogółem uległa w Małopolsce zmniejszeniu o około 109,2 tys. szt., co stanowiło 38% pogłowia tego gatunku w województwie. Różnica w liczebności krów mlecznych pomiędzy rokiem 2002 a 2016 jest jeszcze większa i wynosi 193,4 tys. szt. W roku 2002 % udział krów mlecznych w populacji bydła w Małopolsce wynosił 96 %, w roku 2016 jest to już zaledwie 47 %. Spadek ten był szczególnie widoczny w ostatnich dwóch latach (2014-2016) – stopniowa redukcja pogłowia krów mlecznych spowodowana była przede wszystkim spadkiem opłacalności produkcji mleka, związanym ze zniesieniem kwot mlecznych oraz z kryzysem na rynku mleka, który miał miejsce w drugiej połowie 2014 r. i w roku 2015. Spadek pogłowia bydła potwierdzony jest także danymi ARiMR, z tym że wg danych Agencji w 2017 roku pogłowie bydła spadło o 10% względem roku 2012. Dane ARiMR dotyczące ilości siedzib stad utrzymujących bydło potwierdzają ich redukcję – od 2012 roku obserwuje się zjawisko zmniejszania ilości siedzib stad. W czerwcu 2017 roku liczba siedzib stad utrzymujących bydło spadła o 37% w stosunku do 2012 roku. Jednakże nie wpływa to na znaczące zmniejszenie pogłowia bydła – ubywa gospodarstw drobnych, lecz zwiększa się liczebność stad w gospodarstwach średnich i wielkotowarowych. Z drugiej strony następuje specjalizacja gospodarstw mlecznych – ubywa gospodarstw małych, drobnotowarowych utrzymujących do 5 szt. krów, a wzrasta liczba gospodarstw utrzymujących od 5 do 15 szt., a w szczególności od 15 do 30 szt. Sytuacja ta może natomiast ulec zmianie w przypadku zniesienia dopłat do ras zachowawczych bydła po roku 2020 – jeśli dopłaty zostaną wycofane zmieni się profil gospodarstw utrzymujących od 5-15 szt. oraz tych z przedziału 15-30 szt. Te pierwsze prawdopodobnie zrezygnują z hodowli bydła mlecznego zupełnie, drugie będą dążyły do zwiększenia liczebności stada i zamiany na rasy wysoko wydajne.

Wg danych GUS liczba gospodarstw utrzymujących bydło w roku 2002 w Małopolsce wynosiła 59,0 tys., obecnie jest to około 32,0 tys. co stanowi 6,0 % gospodarstw w kraju (Polska – 525,5 tys.). Dane dotyczące liczby siedzib stad podane przez ARiMR są z kolei rozbieżne z informacjami z GUS – w tabeli poniżej porównano dane GUS i ARiMR.

Porównanie pogłowia bydła w Małopolsce wg danych Centralnej Bazy Danych ZSZiK
oraz wg GUS w latach 2012-2017

MAŁOPOLSKA	Bydło						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2017.07
wg ZSZiK	219990	215865	211329	208570	203075	197800	197487
wg GUS	167264	178826	167562	166401	169692	178144	b.d.

Siedziby stad utrzymujące bydło w stosunku do pogłowia bydła w Małopolsce w latach 2012-2017 – dane ARiMR

W przypadku chowu bydła opasowego i mięsnego – głównie ze względu na wprowadzenie dopłat do młodego bydła oraz stosunkowo stałe ceny za żywca wołowy, obserwuje się postępujący wzrost zainteresowania rolników. Zmiany w strukturze pogłowia wskazują na stopniową restrukturyzację chowu bydła w kierunku produkcji bydła opasowego, czego potwierdzeniem jest utrzymujący się stopniowy wzrost udziału cieląt i młodego bydła w wieku do 2 lat. W przypadku chowu krów mlecznych w kolejnych latach następować będzie dalsza specjalizacja gospodarstw – będzie malała liczba gospodarstw zajmujących się ich chowem, natomiast populacja krów utrzyma się na stałym poziomie lub nieznacznie wzrośnie. Świadczy to o coraz większej skali produkcji (rośnie także wydajność krów mlecznych, zwłaszcza objętych kontrolą użytkowości) i powiększaniu stad przez coraz bardziej świadomych hodowców, zgodnie z zasadą obniżania kosztów produkcji zwierzęcej wraz ze wzrostem jej skali.

Dane dla powiatów – dane GUS i ARiMR

Wg danych GUS, zarówno w roku 2002 jak i 2010 najwięcej bydła znajdowało się w powiatach nowotarskim (45 762 szt. w 2002 r. i 31 588 szt. w 2010 r.), nowosądeckim (39 584 i 25 637 szt., odpowiednio) oraz tarnowskim (32 696 szt. w roku 2002 i 17 199 szt. w roku 2010), najmniej zaś w powiecie oświęcimskim (7 201 szt. w roku 2002 i 3 615 szt. w roku 2010) oraz chrzanowskim (2 079 i 361 szt., odpowiednio) oraz w mieście Tarnowie (228 szt. w roku 2002 i 176 szt. w roku 2010). Podobne informacje, z wyjątkiem powiatu tarnowskiego, podaje ARiMR – od roku 2012 do 2016 najwięcej bydła znajdowało się w powiatach nowotarskim (34 484 szt. w 2016 r.) i nowosądeckim (26 284 szt. w 2016 r.), natomiast trzecie miejsce pod względem liczebności bydła wg danych ARiMR od roku 2012 zajmuje powiat limanowski ze stanem 20 639 szt. w roku 2016.

– **Pogłowie owiec.**

Pogłowie owiec w Małopolsce (w szt.) – dane GUS

Lata	Pogłowie owiec w szt.	
	owce ogółem	maciorki
2002	83 821	46 020
2010	69 900	43 315
2013	85 300	brak danych
2014	57 718	42 959
2015	62 949	43 800
2016	78 500	50 200
różnica (wzrost/spadek) 2002:2016 w szt.	- 5 321	+ 4 180
różnica (wzrost/spadek) 2002:2016 w %	- 6,3	+9,1
*różnica pomiędzy rokiem 2010 a 2016 w szt.	+ 8 600	+ 6 885
*różnica pomiędzy rokiem 2010 a 2016 w %	+ 12,3	+ 15,9

*podana jest także różnica pomiędzy rokiem 2010 i 2016 ponieważ od roku 2010 następuje powolny ale stopniowy wzrost pogłowia owiec

W 2010 r. w województwie małopolskim gospodarstwa rolne utrzymywały 69,9 tys. owiec, z czego 99,0% w gospodarstwach indywidualnych. W porównaniu z PSR w 2002 r. odnotowano spadek pogłowia o 13,9 tys. sztuk (16,7%). W kraju, w analogicznym okresie spadek ten wyniósł 22,5%. Należy podkreślić, że pomimo takiego spadku, województwo małopolskie zajmowało pierwszą lokatę w Polsce pod względem liczby utrzymywanych owiec (26,1% ogólnokrajowego pogłowia). Prawie połowa pogłowia owiec (35,9 tys. sztuk) była utrzymywana w gospodarstwach rolnych z grupy obszarowej UR 1-5 ha. Maciorki stanowiły 64,3% stada owiec, jagnięta – 24,6%, pozostałe owce dorosłe 11,1%. Porównując dane spisów 2002 oraz 2010 można zauważyć, że wzrost udziału liczebności stada wystąpił wyłącznie w grupie maciorek – o 9,4 pkt. proc, w pozostałych dwóch kategoriach nastąpiły spadki: o 5,7 pkt proc. – jagnięta oraz 3,7 pkt proc. – pozostałe owce dorosłe. Średnia obsada owiec na 100 ha UR w województwie małopolskim wyniosła 10,7 sztuki i pozostała na niezmiennym od 2002 r. poziomie.

Pogłowie owiec w grudniu 2015 r. liczyło 62,9 tys. sztuk i było większe o 5,2 tys. sztuk (o 9,1%) od stanu notowanego w grudniu 2014 r., ale o 9,5 tys. sztuk (o 13,1%) mniejsze w porównaniu do stanu z czerwca 2015 r. Maciorki jednoroczne i starsze stanowiły 69,6% ogółu stada owiec (43,8 tys. sztuk). Na gospodarstwa indywidualne przypadało 99,6% ogółu pogłowia w województwie. Udział województwa małopolskiego w stanie pogłowia owiec w Polsce był najwyższy na tle innych województw i wyniósł 31,8%. W stosunku do stanu w grudniu 2014 r. stado owiec na chów zwiększyło się o 6,8 tys. sztuk, czyli o 8,6%, a liczba owiec na rzeź wzrosła o 0,5 tys. sztuk, tj. o 16,8%. W grudniu 2015 r. obsada owiec na 100 ha użytków rolnych wynosiła 11,7 sztuk, w tym maciorek 8,1 sztuk (w kraju odpowiednio: 1,5 i 1,0).

W grudniu 2016 r. pogłowie owiec w Małopolsce liczyło 78,5 tys. sztuk i było większe o 15,5 tys. sztuk (o 24,7%) od stanu notowanego w grudniu 2015 r. Maciorki jednoroczne i starsze stanowiły 64,0% ogółu stada owiec (50,2 tys. sztuk). Na gospodarstwa indywidualne przypadało 99,5% ogółu pogłowia w województwie. Udział województwa małopolskiego w stanie pogłowia owiec w Polsce był najwyższy w porównaniu do innych województw i wyniósł 32,1%. W stosunku do stanu w grudniu 2015 r. liczebność owiec na chów zwiększyła się o 15,5 tys. sztuk, czyli o 26,2%, a liczba owiec na rzeź pozostała na niezmiennym poziomie. W grudniu 2016 r. obsada owiec na 100 ha użytków rolnych wynosiła 14,4 sztuk, w tym maciorek 9,2 sztuk (w kraju odpowiednio: 1,7 i 1,0).

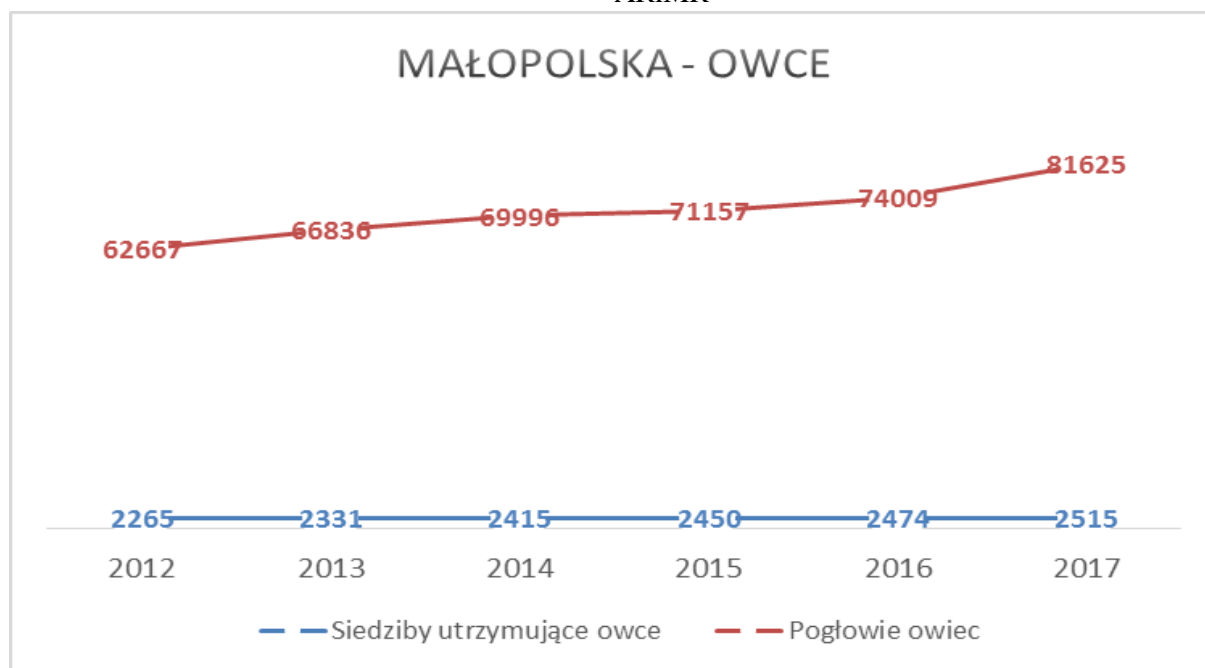
Małopolska od lat zajmuje pierwsze miejsce w Polsce pod względem liczebności owiec. W przypadku tego gatunku zwierząt gospodarskich, po za od roku 2010 występuje trend wzrostowy, zarówno w stosunku do siedzib stad utrzymujących owce, jak i do ich pogłowia. Takiej sytuacji sprzyjają dopłaty do ras zachowawczych owiec w ramach PROW – pakietów genetycznych oraz tradycja chowu tych zwierząt

w województwie małopolskim, wynikająca głównie z uwarunkowań przyrodniczych, geograficznych i kulturowych. Z roku na rok rośnie także zainteresowanie hodowców udziałem w kursach zawodowych na baców i juhasów. W przypadku pogłowia owiec nie ma dużych rozbieżności pomiędzy danymi ARiMR, a danymi według GUS (na poziomie ok. 2 tys. sztuk owiec, co stanowi 2%).

Porównanie pogłowia owiec w Małopolsce wg danych Centralnej Bazy Danych ZSZiK
oraz wg GUS w latach 2012-2017

MAŁOPOLSKA	Owce						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2017.07
wg ZSZiK	62667	66836	69996	71157	74009	76520	81625
wg GUS	54401	59220	63528	57718	62949	78471	b.d.

Siedziby stad utrzymujące owce w stosunku do pogłowia owiec w Małopolsce w latach 2012-2017 – dane ARiMR

– **Pogłowie trzody chlewnej.**

Pogłowie trzody chlewnej (w szt.) w Małopolsce – dane GUS

Lata	Pogłowie trzody chlewnej w szt.				
	ogółem	prosięta	warchlaki	lochy ogółem	lochy prośne
2002	549 334	192 543	147 584	65 646	brak danych
2010	359 683	97 878	73 833	47 416	20 696
2014	190 648	56 028	47 790	23 391	15 301
2015	171 741	48 585	41 763	19 893	14 529
2016	168 700	49 700	40 700	19 600	19 700
różnica (wzrost/spadek) 2002:2016 w szt.	- 380 634	- 142 843	- 106 884	- 46 046	- 996
różnica (wzrost/spadek) 2002:2016 w %	- 69,3	- 74,2	- 72,4	- 70,1	- 4,8

Wg danych GUS w roku 2010 pogłowie świń w województwie małopolskim liczyło 359,7 tys. sztuk (w tym 343,5 tys. sztuk w gospodarstwach indywidualnych) i zmniejszyło się w porównaniu z 2002 r. o 33,8%. Ta ilość pogłowia trzody chlewnej uplasowała Małopolskę na 12 pozycji w kraju. Pogłowie trzody chlewnej w Polsce również uległo zmniejszeniu w porównaniu ze stanem z 2002 r. o 18,0%. Trzoda chlewna w Małopolsce stanowiła 2,4% krajowego pogłowia i udział jej zmniejszył się w relacji do 2002 r. o 0,5 pkt proc.

Liczebność prosiąt do 20 kg w 2010 r. uległa zmniejszeniu w porównaniu do 2002 r. o 5,0 pkt proc. Stado loch na chów liczyło w 2010 r. 47,4 tys. sztuk i zmniejszyło się w ciągu ośmiu lat o 28,1%. W Polsce również uległo zmniejszeniu o 25,6%. Struktura stada trzody chlewnej w województwie małopolskim w 2010 r. uległa nieznacznym zmianom w porównaniu do 2002 r. Odnotowano wzrost udziału trzody chlewnej o wadze 50 kg i więcej o 0,7 pkt proc. oraz tuczników o 11,1 pkt proc., natomiast zmniejszył się udział prosiąt o wadze do 20 kg o 5,2 pkt proc. oraz warchlaków o 6,6 pkt proc. Chowem trzody chlewnej w 2010 r. zajmowało się w województwie małopolskim 33,0 tys. gospodarstw rolnych - co stanowi 8,2% wszystkich podmiotów zajmujących się tą działalnością gospodarczą w Polsce. Wyniki PSR 2010 r. wykazały, że największe stany pogłowia trzody chlewnej w Małopolsce zarejestrowano w gospodarstwach o powierzchni 3-5 ha UR – 62,5 tys. sztuk (17,4%) oraz 7-10 ha UR – 57,5 tys. sztuk (16,0%). W Polsce natomiast były to gospodarstwa mające powierzchnię 100 ha i więcej UR oraz 10-15 ha UR.

Według danych GUS w grudniu 2015 r. pogłowie trzody chlewnej w województwie małopolskim liczyło 171,7 tys. sztuk i było mniejsze o 18,9 tys. sztuk, tj. o 9,9% w skali roku (w kraju spadek o 6,0%) i o 18,2 tys. sztuk, czyli o 9,6% w porównaniu ze stanem z czerwca 2015 r. Pogłowie trzody chlewnej w województwie małopolskim stanowiło 1,6% pogłowia krajowego (14 miejsce wśród województw). W gospodarstwach indywidualnych utrzymywane było 93,2% całego pogłowia trzody chlewnej. W grudniu 2015 r. obsada trzody chlewnej na 100 ha użytków rolnych wynosiła 32,0 sztuk, a loch ogółem 3,7 sztuk (dla Polski odpowiednio: 72,8 oraz 5,6 sztuk).

W porównaniu z grudniem 2014 r. odnotowano spadek pogłowia trzody chlewnej we wszystkich grupach użytkowo-produkcyjnych. Stado loch na chów zmniejszyło się o 3,5 tys. sztuk, tj. o 15,0% do poziomu 19,9 tys. sztuk, w tym liczba loch prośnych spadła o 3,1 tys. sztuk, czyli o 20,4%. Trzody chlewnej o wadze 50 kg i więcej na ubój ubył o 5,3 tys. sztuk, tj. 8,4% do poziomu 57,8 tys. sztuk. Liczebność warchlaków o wadze 20-50 kg spadła o 3,9 tys. sztuk (o 8,1%), prosiąt o wadze do 20 kg - o 6,2 tys. sztuk (o 11,1%). W porównaniu ze strukturą pogłowia trzody chlewnej z grudnia 2014 r. zaszły nieznaczne zmiany, zwiększył się udział trzody o wadze 50 kg i więcej z przeznaczeniem na ubój oraz warchlaków o wadze 20-50 kg (po 0,5 p. proc.). Zmniejszył się natomiast udział trzody o wadze 50 kg i więcej z przeznaczeniem na chów (o 0,6 p. proc.), w tym loch (o 0,7 p. proc.) oraz prosiąt (o 0,4 p. proc.). W chowie trzody w 2015 r. notowano niską opłacalność produkcji żywca wieprzowego spowodowaną spadkiem cen żywca wieprzowego w skupie i na targowiskach. Taka sytuacja nie zachęcała producentów do rozszerzania chowu tego gatunku zwierząt.

Według danych GUS w grudniu 2016 r. pogłowie trzody chlewnej w województwie małopolskim liczyło 168,7 tys. sztuk, co stanowiło 1,5% pogłowia krajowego (14 miejsce wśród województw). W gospodarstwach indywidualnych utrzymywane było 93,7% całego pogłowia trzody chlewnej. W grudniu 2016 r. obsada trzody chlewnej na 100 ha użytków rolnych wynosiła 31,0 sztuk, a loch ogółem 3,6 sztuk (dla Polski odpowiednio: 77,3 oraz 6,0 sztuk).

W porównaniu z grudniem 2015 r. odnotowano spadek pogłowia trzody chlewnej w większości grup użytkowo-produkcyjnych. Liczebność warchlaków o wadze 20-50 kg spadła o 3,3 tys. sztuk (o 7,5%) do poziomu 40,7 tys. sztuk, a prosiąt o wadze do 20 kg – o 0,1 tys. sztuk i wyniosła 49,7 tys. sztuk. Stado loch na chów zmniejszyło się o 0,3 tys. sztuk, tj. o 1,6% do poziomu 19,6 tys. sztuk, w tym liczba loch prośnych wzrosła o 0,1 tys. sztuk, czyli o 1,1%. Wzrosła liczebność trzody chlewnej o wadze 50 kg i więcej na ubój o 0,6 tys. sztuk, tj. o 1,0% do poziomu 58,3 tys. sztuk. W strukturze pogłowia trzody chlewnej w porównaniu z grudniem 2015 r. zaszły nieznaczne zmiany, zwiększył się udział trzody o wadze 50 kg i więcej z przeznaczeniem na ubój (o 1,0 p. proc.), prosiąt o wadze do 20 kg (o 0,4 punktów procentowych) oraz loch prośnych (o 0,2 punktów procentowych). Zmniejszył się natomiast udział warchlaków o wadze 20-50 kg (o 1,5 p. proc.).

Pogłowie trzody chlewnej, zarówno w Małopolsce podobnie jak i w całym kraju, od 15 lat drastycznie spada. Różnica pomiędzy rokiem 2002 a 2016 (wg danych GUS) dla Małopolski wyniosła 380 634 szt. ogółem, co stanowi 30,7%. Z kolei wg danych ARiMR spadek pogłowia świń w 2017 roku był większy o 39% względem roku 2012. Podobnie wygląda również sytuacja w przypadku siedzib stad utrzymujących świnię, gdzie liczba siedzib stad utrzymujących świnię spadła o 37%. W okresie od 2012 do 2016 roku rozbieżność pomiędzy danymi w ZSZiK, a danymi według GUS wynosi ok. 130 tys. sztuk świń. W ostatnim czasie tj. na przestrzeni ok. 1,5 roku w rejestrze ZSZiK (dane ARiMR) nastąpił spadek pogłowia świń o ponad 70 tys. sztuk, co jest

urealnieniem stanu bazy danych ZSZiK w stosunku do danych GUS. Różnice w pogłowie trzody chlewnej w zależności od źródła danych pokazuje poniższa tabela.

Porównanie pogłowia świń w Małopolsce wg danych Centralnej Bazy Danych ZSZiK
oraz wg GUS w latach 2012-2016

MAŁOPOLSKA	Świnie						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2017.07
wg ZSZiK	364061	341237	328776	312798	293062	241678	222568
wg GUS	230471	199854	179494	175429	162949	b.d.	b.d.

Przyczyn pogarszającego się stanu pogłowia trzody chlewnej w Polsce jest wiele. Do najważniejszych zaliczamy okresowe spadki cen za żywca wieprzowy, znaczne rozdrobnienie gospodarstw (51 % gospodarstw w Małopolsce utrzymuje do 2 szt. świń) i brak ich specjalizacji, kiepskie parametry rozrodu zmuszające hodowców do importu prosiąt/warchlaków z zagranicy oraz niski status zdrowotny stad. Rozwój hodowli utrudniają także procedury związane z uzyskiwaniem pozwoleń na budowanie nowych obiektów inwentarskich. Na spadek pogłowia ma również wpływ afrykański pomór świń, z którym Polska boryka się od roku 2011, aczkolwiek problem ten do tej pory nie dotyczył Małopolski. Wg specjalistów tendencja spadkowa w produkcji trzody chlewnej w Polsce będzie się utrzymywała nadal. Szansę rozwoju hodowli trzody chlewnej upatruje się w tworzeniu grup producenckich, dbających o interesy hodowców, promocji walorów mięsa wieprzowego, stworzeniu lokalnej marki mięsa i jego przetworów, charakteryzujących się wysoką jakością, specjalizacji gospodarstw w kierunku wyłącznie produkcji trzody chlewnej oraz zmianie zbyt rygorystycznych przepisów w zakresie budowy i modernizacji obiektów inwentarskich oraz sprzedaży bezpośredniej i przetwórstwa mięsa wieprzowego.

– Pogłowie koni.

Pogłowie koni w Małopolsce – dane GUS

Pogłowie koni w tys. szt.	Lata				
	2002	2010	2012	2013	2016
Konie ogółem	33,3	21,3	18,8	15,7	brak danych

W województwie małopolskim w 2010 r. 12,6 tys. gospodarstw utrzymywało 21,3 tys. sztuk koni, tj. o 36,1% mniej niż w 2002 r. W kraju, w tym samym okresie nastąpił spadek ich liczby o 19,8%. Konie 3 letnie i starsze stanowiły 76,4% pogłowia. W Polsce ich odsetek wynosił 65,7%. Pomimo tak wysokiego spadku liczebności pogłowia koni w województwie, Małopolska podobnie jak w 2002 r. zajęła trzecią lokatę w kraju. W małopolskich gospodarstwach utrzymywano 8,1% krajowego pogłowia koni (w porównaniu z 2002 r. spadek o 2 pkt proc.). W gospodarstwach indywidualnych znajdowało się 20,8 tys. sztuk, co stanowiło 97,4% całego pogłowia koni w województwie małopolskim. Średnia obsada koni na 100 ha UR wyniosła 3,3 szt. i spadła w porównaniu z rokiem 2002 o 1 szt. Średnia obsada obliczona dla Polski wyniosła 1,7 szt. (w 2002 r. 1,9). W roku 2010 74,4 % gospodarstw małopolskich utrzymywało 1 konia, 14,5 % gospodarstw - 2 szt., 10 % - od 3 do 9 szt., zaś 10 koni i więcej trzymanych było przez 1,1% gospodarstw. W roku 2013 chów koni prowadziło w województwie małopolskim 9,2 tys. gospodarstw, tj. 9,8% ogólnej liczby gospodarstw posiadających zwierzęta gospodarskie. W relacji do wyników spisu przeprowadzonego w 2010 r. liczba gospodarstw utrzymujących konie obniżyła się o 27,5%, natomiast pogłowie było mniejsze o 23,2%. Pogłowie koni liczyło 15,7 tys. szt. Średnio na jedno gospodarstwo utrzymujące konie przypadało 1,7 szt. tych zwierząt. W gospodarstwach rolnych utrzymujących konie obsada koni na 100 ha użytków rolnych wynosiła 2,8 szt. (w 2010 r. – 3,4 szt.). Wśród ogółu gospodarstw utrzymujących konie w województwie małopolskim 76,1% gospodarstw posiadało tylko jednego konia. Gospodarstwa te posiadały łącznie 44,4% pogłowia koni. Dwie sztuki posiadało 12,7% gospodarstw, a odsetek utrzymywanego w nich pogłowia koni wyniósł 14,9%. Trzy do dziewięciu koni odnotowano w 9,4% gospodarstw spośród wszystkich utrzymujących konie i skupiały one 22,9% pogłowia. Gospodarstwa zajmujące się hodowlą lub ukierunkowane na rekreację, posiadające 10 lub więcej koni, stanowiły zaledwie 1,8% gospodarstw z końmi, ale skupiały 17,8% ogółu pogłowia. Gospodarstwa najmniejsze, o powierzchni użytków rolnych do 1 ha łącznie skupiały 1,1% pogłowia koni. W gospodarstwach od 1 do 5 ha użytków rolnych odnotowano 57,9% pogłowia tych zwierząt,

w gospodarstwach od 5 do 10 ha – 25,1%, a w jednostkach od 10 do 15 ha – 5,4%. W gospodarstwach największych, o powierzchni powyżej 15 ha UR odnotowano 10,5% ogółu pogłowia koni.

Od roku 2020 pogłowie koni w Małopolsce ulega systematycznej redukcji.

– **Pogłowie drobiu.**

Pogłowie drobiu (w szt.) w Małopolsce – dane GUS

Lata	drób kurzy		drób ogółem
	razem	w tym nioski	
2002	9 372 424	3 876 711	10 231 247
2010	5 234 033	2 605 791	5 517 780
2015	4 390 917	2 659 115	5 203 008
2016	4 027 723	2 107 000	4 213 100
różnica (wzrost/spadek) 2002:2016 w szt.	- 5 344 701	- 1 769 711	- 6 018 147
różnica (wzrost/spadek) 2002:2016 w szt.	- 57,0	- 45,6	- 58,8

Pogłowie drobiu ogółem w województwie małopolskim w 2010 r. wynosiło 6844,2 tys. sztuk, o 3387,1 tys. sztuk mniej niż w 2002 r. (spadek o 33,1%). W kraju spadek był znacznie niższy i wyniósł 12,2%. W gospodarstwach indywidualnych województwa małopolskiego utrzymywano 98,9% pogłowia drobiu. W strukturze gatunkowej drobiu ogółem w województwie dominował drób kurzy - 91,2% (w 2002 r. 91,6%). Oprócz niego utrzymywano: kaczki - 5,1% (w 2002 r. - 5,2%), indyki - 1,7% (w 2002 r. - 2,5%), gęsi - 0,8% (w 2002 r. - 0,3%). Pozostały drób stanowił 1,3% drobiu ogółem (w 2002 r. - 0,4%). Wyniki PSR 2010 r. wykazały, że na terenie województwa małopolskiego gospodarstwa rolne o powierzchni 1 ha i mniej UR utrzymywały 24,6% stad drobiu ogółem (w 2002 r. - 14,4%). Pogłowie drobiu ogółem (w wieku powyżej 2 tygodni) w grudniu 2015 r. liczyło 4603,8 tys. sztuk i zmniejszyło się o 14,8% w porównaniu ze stanem sprzed roku i o 11,5% w stosunku do czerwca 2015 r. Pogłowie drobiu w województwie stanowiło 3,0% pogłowia krajowego, dając ostatnie miejsce wśród województw. W gospodarstwach indywidualnych utrzymywane było 98,8% ogółu pogłowia drobiu. Najliczniejszym gatunkiem drobiu utrzymywanym w województwie był drób kurzy (95,4% całego pogłowia drobiu), w tym nioski, które stanowiły ponad połowę pogłowia drobiu. Pogłowie drobiu ogółem w grudniu 2016 r. liczyło 4213,1 tys. sztuk i zmniejszyło się o 8,5% w porównaniu ze stanem sprzed roku i o 36,4% w stosunku do czerwca 2016 r. Pogłowie drobiu w województwie stanowiło 2,8% pogłowia krajowego, dając przedostatnie miejsce wśród województw. W gospodarstwach indywidualnych utrzymywane było 98,3% ogółu pogłowia drobiu. Najliczniejszym gatunkiem drobiu utrzymywanym w województwie był drób kurzy (95,6% całego pogłowia drobiu), w tym nioski, które stanowiły ponad połowę pogłowia drobiu. Średnio w województwie obsada drobiu kurzego na 100 ha użytków rolnych w grudniu 2016 r. wyniosła 470 sztuk (w kraju 945), w tym niosek - 455 sztuk (w Polsce - 336). Spadek pogłowia drobiu w Małopolsce wynika głównie ze specyfiki rolnictwa – w województwie dominują trwałe użytki zielone predysponujące do hodowli przeżuwaczy. Małopolska przegrywa w tym zakresie w potęgami w hodowli drobiu – województwem wielkopolskim oraz mazowieckim. Przyczyną spadku liczebności drobiu była także konieczność wymiany klatek i zwiększenia powierzchni budynków inwentarskich dla kur niosek, wprowadzona w roku 2013, która zmusiła część producentów do ograniczenia liczby utrzymywanych ptaków. Porównanie wielkości skupu jaj kurzych i mięsa drobiowego w latach 2005-2015 wskazuje, że skup jaj w Małopolsce wzrósł prawie dwukrotnie a skup mięsa drobiowego obniżył się tylko nieznacznie, powyższa obserwacja wskazuje, że spadek pogłowia drobiu w omawianym okresie dotyczył głównie drobnotowarowego chowu przydomowego a nie ferm wielkotowarowych.

– **Pogłowie kóz.**

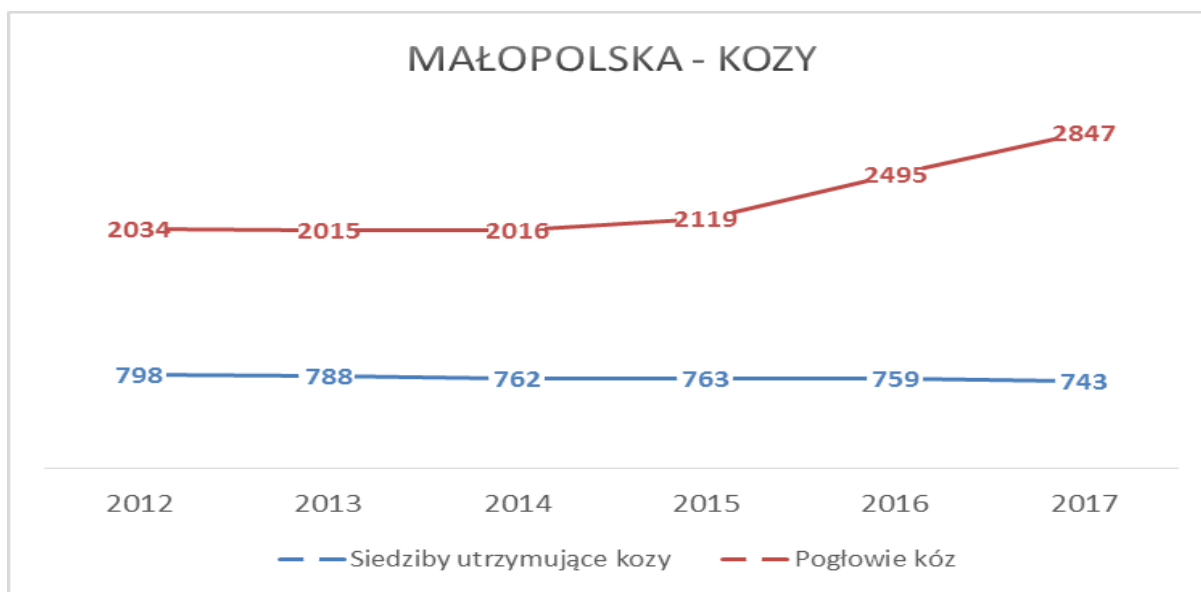
Pogłowie kóz (w szt.) w Małopolsce – dane GUS

Pogłowie kóz w szt.	Lata					
	2002	2010	2013	2014	2015	2016
Kozy ogółem	25 017	15 300	12 650	brak danych	brak danych	brak danych

W roku 2010 pogłowie kóz w województwie małopolskim liczyło 15,3 tys. sztuk i zmniejszyło się w porównaniu z danymi z PSR 2002 o 9,7 tys. sztuk (38,7%). W całym kraju liczba kóz zmalała o 85,2 tys. sztuk, co stanowiło 44,1% populacji. W województwie małopolskim utrzymywano 14,2% ogółu pogłowia kóz w Polsce. Po Wielkopolsce – Małopolska była drugim, co do wielkości województwem pod względem liczebności stada kóz. Aż 99,5% pogłowia wojewódzkiego skupione było w gospodarstwach indywidualnych, w tym 13,1 tys. sztuk (85,2%) w gospodarstwach powyżej 1 ha UR. W Małopolsce samice kóz 1-roczone i starsze, które miały już potomstwo, stanowiły 76,4% stad. W porównaniu z 2002 r. można zauważyć wzrost o 21,5 pkt proc. Młode samice, pokryte po raz pierwszy, stanowiły 3,5% pogłowia ogółem (w 2002 r. – 6,9%), a pozostałe kozy 20,1% (w 2002 r. 38,2%). Obsada kóz w przeliczeniu na 100 ha UR wyniosła w województwie małopolskim 2,4 sztuk. W kraju, średnio na tym areale było utrzymywanych 0,7 sztuki. 82,5 % gospodarstw utrzymywało do 4 szt. kóz, 13,9 % od 5 do 9 szt., zaś powyżej 10 szt. znajdowało się w 3,9 % małopolskich gospodarstw. Średnia liczba kóz przypadająca na 1 gospodarstwo wynosiła 3,8 szt.

Kozy w 2013 r. w województwie małopolskim utrzymywano w 4,4 tys. gospodarstwach, co stanowiło 4,7% ogólnej liczby gospodarstw posiadających zwierzęta gospodarskie. W relacji do wyników PSR 2010 liczba gospodarstw utrzymujących kozy zmniejszyła się o 6,9%, natomiast pogłowie spadło o 20,4%. W gospodarstwach hodowano łącznie 12,65 tys. kóz. Przeciętnie na jedno gospodarstwo utrzymujące kozy przypadało 2,9 szt. tych zwierząt. Obsada kóz na 100 ha użytków rolnych w tych gospodarstwach wynosiła 2,3 szt. (w 2010 r. – 2,7 szt.). Wśród gospodarstw utrzymujących kozy, zdecydowaną większość (88,7%) stanowiły podmioty posiadające od 1 do 4 szt. tych zwierząt. Pogłowie kóz w tej grupie liczyło 8,3 tys. szt., tj. 65,5% ogółu kóz w województwie. Odsetek gospodarstw posiadających od 5 do 9 kóz wyniósł 8,2%, a pogłowie w tej grupie stanowiło 18,0% ogółu. Dziesięć i więcej kóz odnotowano w 3,1% gospodarstw spośród wszystkich utrzymujących kozy i skupiały one 16,5% pogłowia.

Siedziby stad utrzymujące kozy w stosunku do pogłowia kóz w Małopolsce w latach 2012-2017 – dane ARiMR

Z danych GUS wynika, że w latach 2002-2013 Z kolei wg danych ARiMR na przestrzeni lat 2012 – 2017 w przypadku kóz obserwuje się tendencję wzrostową, co jest wynikiem wsparcia finansowego dla posiadaczy kóz związanego z płatnościami związanymi do zwierząt (WPZ). Natomiast ilość siedzib stad utrzymujących kozy niewiele się zmieniła. Zauważamy niewielki spadek liczby na poziomie 55 siedzib stad, co stanowi 7% w stosunku do roku 2012. Rejestr kóz w ZSZiK różni się znacząco od danych GUS, gdzie w 2012 i 2013 roku

było odpowiednio 13 123 sztuk oraz 12 650 sztuk. Różnica między danymi GUS, a danymi według ZSZiK w tych latach wynosiła powyżej 10 tys. sztuk kóz.

Porównanie pogłowia kóz w Małopolsce wg danych Centralnej Bazy Danych ZSZiK
oraz wg GUS w latach 2012-2017

MAŁOPOLSKA	Kozy						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2017
wg ZSZiK	2034	2015	2016	2119	2495	2846	2847
wg GUS	13123	12650	b.d	b.d	b.d	b.d.	b.d.

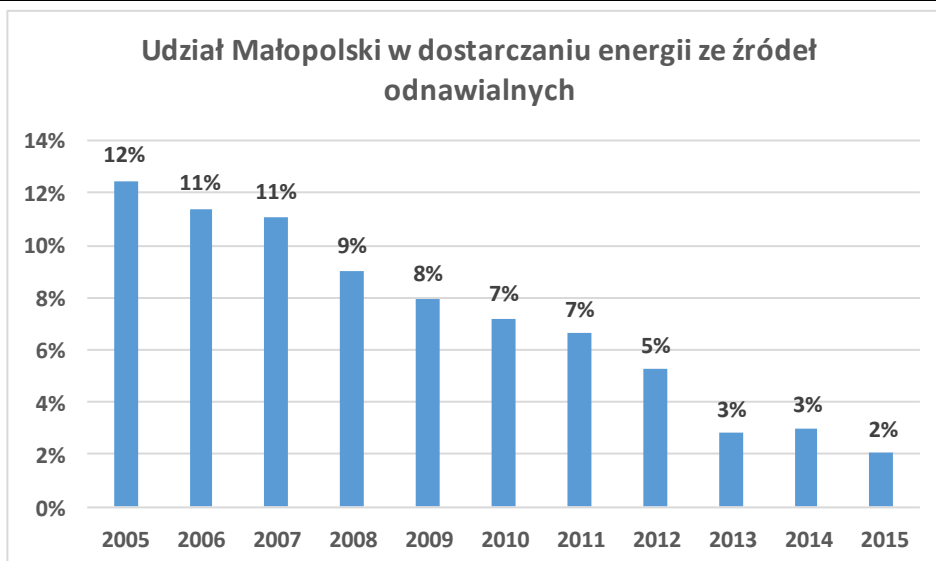
- Oplacalność produkcji rolnej**

Oplacalność produkcji rolnej jest w warunkach województwa małopolskiego uzależniona od wielu zmiennych w czasie zjawisk natury gospodarczej, rynkowej i przyrodniczej. Ogromne zróżnicowanie warunków przyrodniczo-glebowych w jakich funkcjonują małopolskie gospodarstwa (różnice pod względem posiadanych zasobów produkcyjnych, technicznych, finansowych, materiałowych, nakładów pracy) powoduje, że standardowe kalkulacje jednostkowe za pomocą których bada się opłacalność produkcji nie odpowiadają realiom funkcjonowania innych gospodarstw o podobnym profilu produkcji. Ponieważ drobne gospodarstwa rolne oferują niewielkie partie towaru ich ceny są szczególnie podatne na wahania podaży i popytu na rynku produktów rolnych i wykazują dużą zmienność w czasie. W efekcie formułowanie jakiegokolwiek prognoz w zakresie przedmiotowego zagadnienia obarczone jest dużym błędem. Reasumując należy przyjąć, że analiza opłacalności bieżącej w przypadku małopolskich gospodarstw rolnych nie może być podstawą do wnioskowania jak ten parametr przedstawiał się będzie w najbliższej przyszłości. Jest on więc nieprzydatny dla celów jakie zostały założone przy opracowywaniu niniejszego dokumentu. Bardziej wiarygodną bazą do wnioskowania co do kondycji ekonomicznej małopolskich gospodarstw rolnych jest parametr dochodowości omówiony wyżej.

- Produkcja energii odnawialnej.**

Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii

Nazwa	z odnawialnych nośników energii										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	[GWh]	[GWh]	[GWh]	[GWh]	[GWh]	[GWh]	[GWh]	[GWh]	[GWh]	[GWh]	[GWh]
Polska	3 847,3	4 291,2	5 429,3	6 606,0	8 678,7	10 888,8	13 136,9	16 878,9	17 066,6	19 841,2	22 675,4
Małopolskie	480,4	489,9	602,0	597,1	692,5	783,8	868,6	886,3	480,7	590,8	463,1
Udział Małopolski	12%	11%	11%	9%	8%	7%	7%	5%	3%	3%	2%

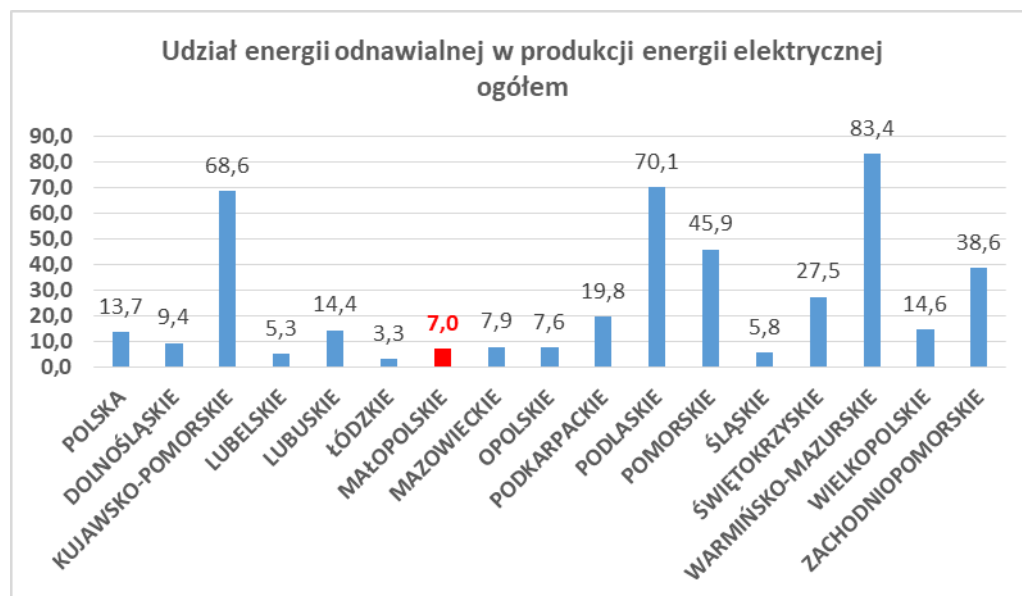

Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem

Nazwa	udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Polska	2,5	2,7	3,4	4,3	5,7	6,9	8,0	10,4	10,4	12,5	13,7
Małopolskie	5,4	5,5	6,5	7,8	11,0	11,4	12,4	13,9	7,2	9,5	7,0

Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem

Nazwa	udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Polska	2,5	2,7	3,4	4,3	5,7	6,9	8,0	10,4	10,4	12,5	13,7
Dolnośląskie	1,3	1,3	1,7	1,8	3,2	4,9	5,3	6,6	6,0	9,6	9,4
Kujawsko-pomorskie	40,1	42,1	46,9	48,1	51,8	59,0	60,5	58,7	63,1	65,8	68,6
Lubelskie	0,4	0,9	1,2	2,0	0,9	0,8	0,9	1,5	3,8	4,4	5,3
Lubuskie	7,0	7,0	7,1	7,2	7,4	8,6	8,0	11,4	12,3	11,6	14,4
Łódzkie	0,2	0,2	0,3	0,5	0,8	1,5	1,8	3,3	2,6	2,5	3,3
Małopolskie	5,4	5,5	6,5	7,8	11,0	11,4	12,4	13,9	7,2	9,5	7,0
Mazowieckie	0,9	0,8	1,4	2,6	3,3	4,5	5,3	7,7	7,8	8,3	7,9
Opolskie	1,5	2,1	2,5	2,8	3,0	3,0	3,4	4,0	5,1	6,4	7,6
Podkarpackie	6,6	6,7	6,5	7,8	9,8	11,9	11,1	12,9	16,1	23,4	19,8
Podlaskie	1,3	1,6	1,8	11,8	42,0	37,5	48,8	60,2	72,3	69,8	70,1
Pomorskie	10,7	13,2	17,5	24,6	26,2	25,0	30,8	35,5	36,6	41,3	45,9
Śląskie	0,3	0,7	1,0	1,5	3,7	4,7	5,1	7,1	5,0	6,6	5,8
Świętokrzyskie	6,4	5,5	6,3	9,7	10,2	9,3	10,4	15,3	22,2	26,2	27,5
Warmińsko-mazurskie	16,8	21,1	25,2	25,2	42,0	38,8	70,6	74,4	72,3	78,7	83,4
Wielkopolskie	0,7	1,0	2,3	3,8	4,5	7,3	7,8	10,1	9,4	11,3	14,6
Zachodniopomorskie	5,5	5,4	6,9	8,3	11,0	8,8	16,4	27,0	30,4	35,1	38,6

Wg danych GUS z 2011 roku w Małopolsce znajdowało się 6 instalacji do produkcji energii elektrycznej z biogazu z oczyszczalni ścieków o mocy 3,7MW z roczną produkcją energii elektrycznej na poziomie 22,2 GWh i produkcją ciepła wynoszącą 66 600 GJ. Dodatkowo 25 z 27 składowisk odpadów komunalnych

posiada instalacje odgazowywania z czego 7 z nich odzyskuje energię elektryczną i ciepłą z biogazu. W 2012 roku pozyskano w ten sposób 518,5 GJ energii cieplnej oraz 14 743,1 MWh energii elektrycznej. Generalnie udział Małopolisi w dostarczaniu energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych jest w skali województwa i kraju znikomy i wykazuje stałą tendencję malejącą.

1.3.5 Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju.

Produkt krajowy brutto w odsetkach			
WYSZCZEGÓLNIENIE	2010	2013	2014
	w odsetkach		
O G Ó Ł E M	x	x	x
W tym wartość dodana brutto	100,0	100,0	100,0
w tym sektor:			
przedsiębiorstw niefinansowych	47,8	49,1	49,3
instytucji rządowych i samorządowych	16,8	15,9	15,9
gospodarstw domowych	32,1	31,4	30,7
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	1,6	1,5	1,4
Przemysł	21,9	22,2	22,6
w tym przetwórstwo przemysłowe	17,8	18,0	18,6
Budownictwo	10,6	9,6	9,9
Handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja	29,6	30,5	29,6
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości	8,7	8,3	8,8
Pozostałe usługi	27,7	27,9	27,7
NA 1 MIESZKAŃCA	x	x	x
PER CAPITA			

Udział wybranych artykułów rolnych Małopolski w produkcji krajowej.

	Produkt	2005		2010		2014	
		%	m-ce w rankingu woj.	%	m-ce w rankingu woj.	%	m-ce w rankingu woj.
Produkcja roślinna	Zboża	3,2	12	2,4	15	2,7	15
	Ziemniaki	8,4	6	6,5	6	8,0	5
	Buraki cukrowe	0,7	16	0,4	15	0,6	15
	Rośliny oleiste	0,6	15	0,5	16	0,9	15
	Warzywa gruntowe	12,8	2	10,3	6	12,3	3
Produkcja zwierzęca	Owoce z drzew	5,5	5	4,3	5	4,1	5
	Żywiec wołowy	5,9	7	7,3	5	3,9	10
	Żywiec wieprzowy	3,2	10	2,9	11	2,7	11
	Żywiec drobiowy	3,9	11	2,2	16	1,5	15
	Mleko krowie	4,4	8	3,0	9	2,8	9
	Jaja kurze	6,5	3	4,55	6	5,5	5

Małopolskie rolnictwo już dawno przestało być liczącą się branżą w gospodarce województwa. Udział rolnictwa w wytwarzaniu wartości dodanej brutto stale maleje a w 2014 roku wynosił zaledwie 1,4% (wraz z leśnictwem, łowiectwem i rybactwem). Prognozuje się utrzymanie trendu spadkowego w ciągu najbliższych lat. Udział małopolskiego rolnictwa w produkcji krajowej jest także niewielki. Wyróżniają się w tym przypadku znane od lat produkty związane z wojewódzkimi „centrami specjalizacji” to jest produkcja warzywnicza, która lokuje Małopolskę na trzecim miejscu w kraju, natomiast na piątym miejscu województwo znajduje się pod względem produkcji jaj kurzych, ziemniaków i owoców z sadów. Powyższy ranking wskazuje na wiodące kierunki produkcji rolnej wyróżniające się wysoką towarowością oraz skutkujące korzystną dochodowością wyspecjalizowanych w tym zakresie gospodarstw rolnych.

1.3.6 Przetwórstwo rolno-spożywcze i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem.

• Przetwórstwo rolno-spożywcze.

W Polsce w przedsiębiorstwach (zatrudniających ponad 9 osób stałej załogi) przemysłu spożywczego (czyli w produkcji artykułów spożywczych, napojów i wyrobów tytoniowych) według ostatnio dostępnych danych za 2015 rok pracowało 390,8 tys. osób. Oprócz tego przy produkcji tych wyrobów zatrudnionych było również około 60,7 tys. osób w firmach mikro. W ujęciu regionalnym dysponujemy danymi z przedsiębiorstw, które złożyły sprawozdania finansowe F-01/I-01 za 2016 rok. Stanowią one dużą część całego przemysłu spożywczego, gdyż liczba osób w nich pracujących stanowi około 85% zatrudnionych w całym przemyśle spożywczym w Polsce. Poniższa tabela zawiera regionalne zróżnicowanie zatrudnienia w przemyśle spożywczym i nie uwzględnia firm mikro, w których zatrudnienie nie przekraczało 9 osób.

Liczba osób pracujących w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego w przeliczeniu na pełne etaty w 2016 roku (W przedsiębiorstwach, które zatrudniały ponad 9 osób stałej załogi i złożyły sprawozdania finansowe F-01/I-01.)

Województwo	Przeciętne zatrudnienie przeliczone na pełne etaty
Dolnośląskie	8 289
Kujawsko-pomorskie	18 905
Lubelskie	17 794
Lubuskie	5 565
Łódzkie	23 869
Małopolskie	25 677
Mazowieckie	78 571
Opolskie	4 716
Podkarpackie	7 471
Podlaskie	13 761
Pomorskie	18 902
Śląskie	28 337
Świętokrzyskie	5 689
Warmińsko-mazurskie	16 698
Wielkopolskie	48 522
Zachodniopomorskie	10 568
Polska	333 334
z tego:	307 125
	20 606
	5 603

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

W Małopolsce dobrze rozwinięta jest produkcja z zakresu działalności marginalnej, lokalnej i ograniczonej. Skupia ona głównie małe i średnie zakłady bazujące na wykorzystaniu lokalnej bazy surowcowej.

Podmioty prowadzące działalność MOL w Małopolsce.

L.p.	Powiat	Liczba
1	Bocheński	9
2	Brzeski	7
3	Chrzanowski	13
4	Dąbrowski	3
5	Gorlicki	8
6	Krakowski	32
7	Limanowski	5
8	Miechowski	5
9	Myślenicki	8
10	Nowosądecki	12
11	Nowotarski	102
12	Olkuski	25
13	Oświęcimski	8
14	Proszowicki	2
15	Tarnowski	6
16	Wadowicki/suski	24
17	Wielicki	1
Suma końcowa		270

Podmioty wytwarzające żywność złożoną (gotowe dania i posiłki) w Małopolsce.

L.p.	Nazwa powiatu	Liczba
1	Bocheński	0
2	Brzeski	3
3	Chrzanowski	1
4	Dąbrowski	0
5	Gorlicki	0
6	Krakowski	14
7	Limanowski	6
8	Miechowski	1
9	Myślenicki	4
10	Nowosądecki	0
11	Nowotarski	0
12	Olkuski	3
13	Oświęcimski	0
14	Proszowicki	1
15	Suski	3
16	Tarnowski	0
17	Tatrzański	6
18	Wadowicki	0
19	Wielicki	4
20	Miasto Kraków	36
21	Miasto Nowy Sącz	0
22	Miasto Tarnów	1
Suma końcowa		83

Podmioty prowadzące przetwórstwo rolno- spożywcze w Małopolsce.

Powiaty	Przetwórstwo mięsne	Przetwórstwo mleczne	Przetwórstwo zbożowe	Przetwórstwo owocowo- warzywne	Rolniczy handel detaliczny	
					Produkcja roślinna	Produkcja zwierzęca
Tarnowski	20	6	42	10	1	3
Brzeski	11	3	24	8		
Dąbrowski	8	4	20	6		1
Razem podregion	39	13	86	24	1	4
Gorlicki	21	10	38			
Limanowski	20	152	49	9		5
Nowosądecki	43	14	67	11	2	8
Razem podregion	84	36	154	20	2	13
Nowotarski	34	38	80	1	2	
Suski	6	6	41	8		2
tatrzański	6	25	61	1		2
Razem podregion	46	69	182	10	2	4
Chrzanowski	16	5	58	1		1
Olkuski	44	6	95	11		3
Oświęcimski	20	3	39	2	1	1
Wadowicki	34	9	109	15	2	4
Razem podregion	114	23	301	29	3	9
Krakowski	115	10	148	27	6	9
Bocheński	19	11	57	8		
Miechowski	8	2	21	19	10	
Myślenicki	21	10	67	7		
Proszowicki	19	8	18	7		4
Wielicki	25	2	85	7	2	1
Razem podregion	207	43	396	75	18	14

Źródło: baza danych prowadzona przez MODR

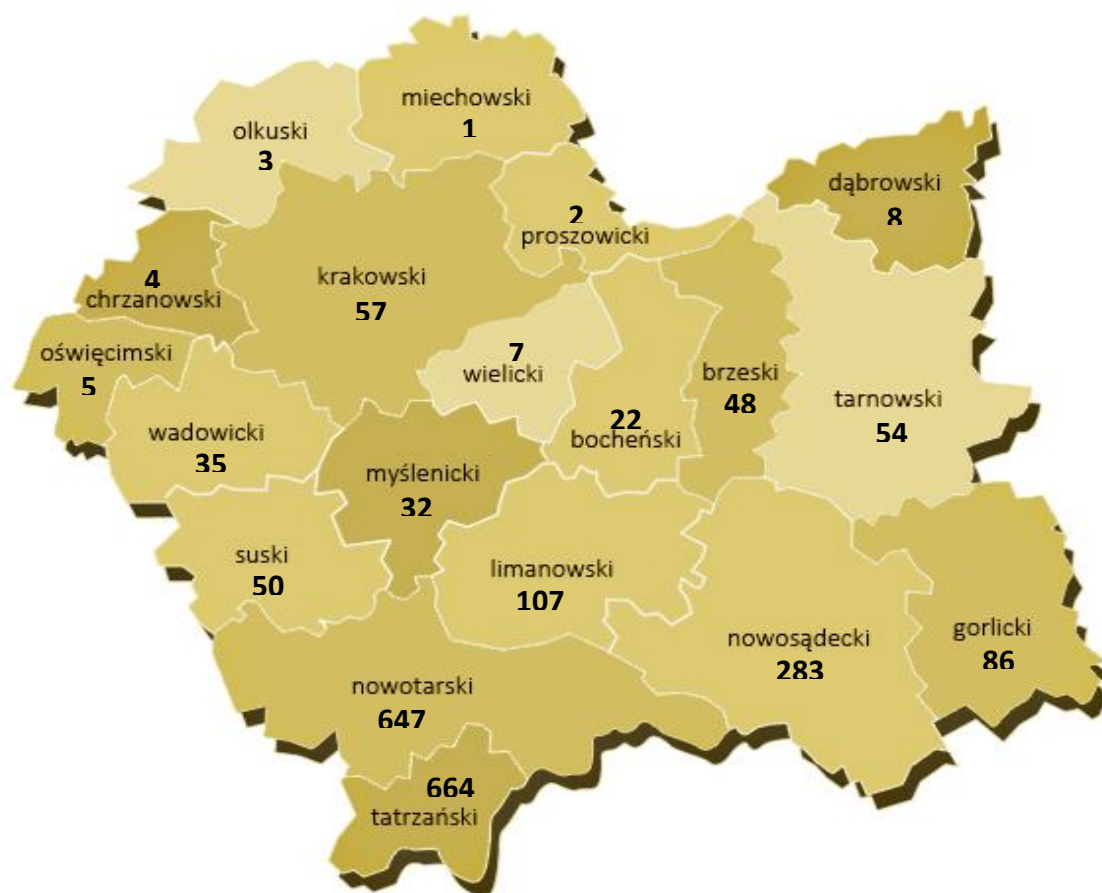
Wybrane zakłady przetwórstwa rolno-spożywczego posiadające swoje siedziby na terenie Małopolski.

Lp.	Nazwa Firmy i adres	Produkcja - asortment	Powiat
1.	Maspex Wadowice ul. Chopina 10	Soki, przetwory warzywne, makarony,	Wadowice
2.	Polskie Zakłady Zbożowe „PZZ” Kraków ul. Ładna 27	Produkcja mąki	Kraków
3.	Roleski Ranch Zbylitowska Góra ul. Spacerowa 181a	Musztardy, majonezy	Tarnów
4.	Tarsmak Radgoszcz ul. Witosa 40	Majonezy, ketchupy ,sosy	Tarnów
5.	Contimax Bochnia ul. Partyzantów 12	Przetwórstwo Rybne	Bochnia
6.	Zakłady Tytoniowe Philip Morris Kraków Al. Jana Pawła II 196	Produkcja tytoniu	Kraków
7.	Piekarnia Awiteks Kraków ul. W. Łokietka 242	Piekarnia, Ciastkarnia	Kraków
8.	Piekarnia i Cukiernia Buczek	Wyroby piekarnicze	Kraków
9.	Piekarnia Steskał Nowy Targ ul. Ludźmierska 29	Wyroby piekarnicze	Nowy Targ
10.	Piekarnia Złoty Kłós Dobczyce ul. Jagiellońska 33a	Wyroby piekarnicze	Myślenice
11.	OSM Skała ul. Wolbromska 88	Wyroby mleczarskie	Krakowski
12.	OSM Nowy Sącz ul. Flisaków 1	Wyroby mleczarskie	Nowy Sącz
13.	OSM Limanowa ul. Starodworska 7	Wyroby mleczarskie	Limanowa
14.	OSM Miechów ul. B. Prusa	Wyroby mleczarskie	Miechów
15.	OSM Wieprz ul. Beskidzka 291	Wyroby mleczarskie	Wadowice
16.	Zakład Przetwórstwa Mięsnego Szubryt Chelmiec ul. Węgrzyczek 50	Wyroby wędliniarskie	Nowy Sącz
17.	MLEKTAR S.A Tarnów ul. H. Dąbrowskiego 46	Wyroby mleczarskie	Tarnów
18.	Zakład Przetwórstwa Mięsnego Wolarek Nowa Wieś Szlachecka 224	Wyroby wędliniarskie	Kraków
19.	Zakład Przetwórstwa Mięsnego Elimex Trzebinia ul. T. Kościuszki 45a	Wyroby wędliniarskie	Chrzanów
20.	Zakład Przetwórstwa Mięsnego Laskopol Limanowa ul. Tarnowska	Wyroby Wędliniarskie	Nowy Sącz
21.	Zakład Przetwórstwa Mięsnego Barczyk Wolbrom ul. Pompka 7	Wyroby Wędliniarskie	Olkusz
22.	Zakład Przetwórstwa Mięsnego Makram Kasinka Mała 539	Wyroby Wędliniarskie	Limanowa
23.	Wytwórnia lodów – Koral Nowy Sącz ul. Legionów 2	Przetwórstwo mleka- lody	Nowy Sącz
24.	Browar Okocim Brzesko ul. Browarna 1	Wyrób piwa	Brzesko
25.	Zakład Przetwórstwa Owocowo-warzywnego Tymbark Tymbark 156	Soki , napoje	Limanowa

W województwie małopolskim pomyślnie rozwija się przetwórstwo rolno-spożywcze oparte na małych lokalnych, często rodzinnych zakładach. Coraz popularniejsza jest produkcja realizowana w systemie MOL. Branża przetwórcza oparta jest więc na małych i średnich zakładach bazujących na dostawach lokalnego surowca. Województwo nie dysponuje rozległą bazą surowcową tak więc brak jest realnych perspektyw dla rozwoju przetwórstwa wielkoskalowego. Województwo jest importerem netto produktów rolno-spożywczych.

• **Agroturystyka – ważne dodatkowe źródło dochodu w małoobszarowych gospodarstwach rolnych.**

Usługi agroturystyczne są w Małopolsce jedną z najważniejszych form dywersyfikacji dochodów ludności wiejskiej. Jak już wykazano wyżej Małopolska posiada wyjątkowo korzystne w skali kraju i Europy warunki do rozwoju usług agroturystycznych. Obecnie w Małopolsce agroturystyka oferuje standard usług na poziomie nie niższym niż ten który oferują profesjonalne biura podróży i hotele. W pełni wyposażone pokoje gościnne, nowoczesne zaplecze kuchenne, udogodnienia dla rodzin z dziećmi i osób starszych, wysoki standard żywienia to codzienność świadczenia usług agroturystycznych w Małopolsce. Dodatkowo turyści mają okazję do poznania specyfiki życia i pracy w gospodarstwie rolnym, uczestniczenia w miejscowych świątach, uroczystościach i obrzędach ludowych. Wypoczynek na małopolskiej wsi można również połączyć z edukacją młodego pokolenia czemu służy budowa sieci zagród edukacyjnych. W gospodarstwach edukacyjnych młodzież ma możliwość uczestniczenia w lekcjach kształtujących szacunek dla otaczającej nas przyrody oraz historycznej tradycji tworzącej więź łączącą pokolenia. Aktualnie na terenie woj. małopolskiego funkcjonuje 2100 gospodarstw agroturystycznych (szacunek własny), które zlokalizowane są głównie w najbardziej atrakcyjnych turystycznie regionach Małopolski (powiat tatrzański, nowotarski i nowosądecki). Lokalizacja gospodarstw agroturystycznych funkcjonujących na terenie Małopolski.

- **Kanały sprzedaży produktów rolniczych w Małopolsce.**

Oferta towarowa małopolskiego rolnictwa jest bardzo zróżnicowana w zakresie oferowanego asortymentu. Jednocześnie niezwykle trudno jest w realiach małopolskiej wsi stworzyć duże partie jednorodnego jakościowo towaru i to w dodatku w ściśle określonym miejscu i czasie. Tylko takie partie interesują duże sieci handlowe działające na małopolskim rynku rolno-spożywczym. Barierą w dostępie do dużych rynków zbytu jest w przypadku Małopolski słabo rozwinięty system grupowych form gospodarowania i obrotu produktami rolnymi. Na małopolskiej wsi wciąż dominuje historycznie uzasadniona niechęć do tworzenia tego typu struktur. W efekcie cechą charakterystyczną małopolskiego rynku rolno-spożywczego jest obrót znacznymi ilościami niewielkich partii towaru poprzez pośredników a często także z bezpośrednim udziałem rolnika producenta. Najbardziej tradycyjne formy sprzedaży bezpośredniej prowadzone są przez rolników na targowiskach i jarmarkach. Inna forma to zanikająca już sprzedaż obwoźna i kiedyś popularna sprzedaż w pobliżu siedziby gospodarstwa (przydrożne stoiska). Wzrost wiedzy rolników na temat nowoczesnych form marketingu zaowocował ostatnio cennymi inicjatywami wpisującymi się w koncepcję sprzedaży bezpośredniej jak na przykład inicjatywa „paczka od rolnika” lub tzw.: „targ pietruszkowy”. Zamierzenia powyższe są tym bardziej godne podkreślenia, że dotyczą głównie oferty produktów ekologicznych oraz tradycyjnych.

- **Grupy producentów rolnych.**

W 2015 roku na terenie województwa małopolskiego działało 11 uznanych organizacji producentów owoców i warzyw. W porównaniu z rokiem 2014 liczba grup producentów rolnych nie zmieniła się – wielkość ta plasuje Małopolskę na 15. miejscu pod względem liczby grup producentów rolnych. W analizowanym okresie roku nie została wydana żadna decyzja wstępnego uznania grup producentów owoców i warzyw. Z 19 wpisanych do rejestru grup producentów rolnych 43% grup prowadziło działalność jako spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, 42% w formie spółdzielni, pozostałe 15% to zrzeszenia. Najwięcej członków skupiały grupy producentów tytoniu (755 członków), świń (61), ziarna zbóż i nasion oleistych (48) oraz drobiu (15).

- **Klasy w Małopolsce.**

Klaster jest specyficzną formą organizacji produkcji polegającą na koncentracji w bliskiej przestrzeni elastycznych przedsiębiorstw prowadzących komplementarną działalność gospodarczą. Podstawą powstania klastra są kooperacyjne powiązania występujące pomiędzy podmiotami, generujące procesy powstawania specyficznej wiedzy oraz zwiększające zdolności adaptacyjne. Klaster może być rozumiany jako przestrzenna koncentracja przedsiębiorstw, instytucji i organizacji wzajemnie powiązanych rozbudowaną siecią relacji o charakterze formalnym i nieformalnym, opartych o wspólną ideę rozwoju jednocześnie konkurujących w pewnych aspektach działania.

W roku 2013 w województwie małopolskim wyróżniano 15 klastrów:

Europejskie Centrum Gier, Klaster Jagiellońskie Centrum Innowacji Sp. Z o.o., Małopolski Klaster Technologii Informacyjnych, Klaster Kultury i Czasu Wolnego INRET, Małopolsko-Podkarpacki Klaster Czystej Energii, Klaster Multimediów i Systemów Informacyjnych, Klaster Poligraficzny ITTP, Klaster Medycyna Polska Południowy Wschód, Krakowska Strefa Dizajnu, Międzyregionalny Klaster Innowacyjnych Technologii MINATECH, Tarnowski Klaster Przemysłowy, Klaster Innowacyjne Odlewnictwo, Klaster Informatyczny TRIDENT, Klaster Zrównoważona Infrastruktura, Klaster Innowacyjnych Technologii Recyclingu EKO TECH.

- **Strefy aktywności gospodarczej.**

Strefy aktywności gospodarczej stanowią wydzielone i przygotowane do inwestycji obszary posiadające kluczowe znaczenie dla wzrostu poziomu inwestycji komercyjnych zwiększania atrakcyjności inwestycyjnej regionu, rozwoju miejscowej przedsiębiorczości i kreowania nowych miejsc pracy. W Małopolsce wiodącą rolę w tym zakresie odgrywa krakowska specjalna strefa ekonomiczna położona na terenie miast Bochnia, Bukowno, Kraków, Krosno, Limanowa, Nowy Sącz, Oświęcim i Tarnów oraz gmin Andrychów, Bochnia, Boguchwała, Chelmek, Chrzanów, Czorsztyn, Dąbrowa Tarnowska, Dobczyce, Gdów, Niepołomice, Skawina, Słomniki, Trzebinia, Wolbrom, Zator i Zabierzów. Krakowska specjalna strefa ekonomiczna działać będzie do 31.12.2026 roku.

Na obszarze woj. Małopolskiego położone są również strefy aktywności należące do mieleckiej strefy ekonomicznej (gmina Gorlice) oraz katowickiej strefy ekonomicznej (gmina Myślenice).

Strefy aktywności gospodarczej na obszarze województwa małopolskiego wg stanu na 2013 r. to:

- Zielony Park Przemysłowy „Kryształowy” w Tarnowie, Zielony Park Przemysłowy w Wojniczu, Strefa Aktywności Gospodarczej w Limanowej, Chrzanowsko-Trzebiński Park Przemysłowy, Miejska Strefa Aktywności Gospodarczej „Nowe Dwory” w Oświęcimiu, Myślenicka Strefa Inwestycyjna w Jaworniku, Bocheńska Strefa Aktywności Gospodarczej, Strefa Przemysłowa „Zielonych Dobczych”, Miejska Strefa Aktywności Gospodarczej w Chelмку, Niepołomicka Strefa Inwestycyjna, Wielicka Strefa Aktywności Gospodarczej, Strefa Aktywności Gospodarczej Bukowno, Specjalna Strefa Ekonomiczna w Dąbrowie Tarnowskiej, Koszycka Strefa Aktywności Gospodarczej, Strefa Aktywności Gospodarczej w Suchej Beskidzkiej, Strefa Aktywności Gospodarczej Małopolski Zachodniej w Zatorze, Strefa Aktywności Gospodarczej Książ Wielki, Strefa Aktywności Gospodarczej w Wolbromiu, Strefa Aktywności Gospodarczej w Trzcanie, Nowobrzezki Obszar Gospodarczy, Strefa Aktywności Gospodarczej w Andrychowie, Strefa Aktywności Gospodarczej w Uniszowej, Gorlicka Strefa Aktywności Gospodarczej, Strefa Aktywności Gospodarczej w Szczurowej, Strefa Aktywności Gospodarczej w Trzebini, Strefa Aktywności Gospodarczej w Myślenicach, Strefa Aktywności Gospodarczej w Nowym Targu, Tuchowska Strefa Aktywności Gospodarczej, Zakliczyńska Strefa Aktywności Gospodarczej, Strefa Aktywności Gospodarczej w Skawinie, Bocheńska Strefa Aktywności Gospodarczej.

Ponadto w trakcie tworzenia były:

- Strefa Aktywności Gospodarczej w Skale, Olkuska Strefa Aktywności Gospodarczej.

- **Zagadnienie innowacyjności w przemyśle.**

Główny Urząd Statystyczny dla badania działalności innowacyjnej posługuje się następującą definicją: działalność innowacyjna to całokształt działań naukowych, technicznych, organizacyjnych, finansowych i komercyjnych które rzeczywiście prowadzą lub mają prowadzić do wdrażania innowacji. Niektóre z tych działań mają w istocie charakter innowacyjny, inne natomiast nie są nowością lecz są konieczne do wdrożenia innowacji. Działalność innowacyjna obejmuje także działalność badawczo rozwojową, która nie jest bezpośrednio związana z tworzeniem konkretnej innowacji.

W ostatnich latach poziom innowacyjności małopolskiego przemysłu rośnie lecz w powszechnym odczuciu jest znacznie niższy od oczekiwań szczególnie w porównaniu do potencjału naukowo-badawczego jakim dysponuje województwo na bazie istniejących uczelni i instytutów naukowych.

Przedsiębiorstwa innowacyjne prowadzące produkcję artykułów spożywczych wg. rodzajów wprowadzonych innowacji
w Małopolsce

Wyszczególnienie	Przedsiębiorstwa, które wprowadziły innowacje produktowe lub procesowe w % ogółu tego typu przedsiębiorstw w latach 2013-2015			
	Ogółem	Nowe lub istotnie ulepszone produkty		Nowe lub istotnie ulepszone procesy
		Razem	W tym nowe dla rynku	
Produkcja artykułów spożywczych	33,9	25,7	15,6	23,9

Źródło: Rocznik Statystyczny woj. małopolskiego 2016.

Wskaźnik powyższy dla przedsiębiorstw z branży spożywczej w Małopolsce kształtuje się na niższym poziomie niż w innych branżach przemysłowych województwa gdzie wg. Danych GUS z reguły przekracza 50% przy poziomie średnim wynoszącym 43,3%.

Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów nowych lub istotnie ulepszonych w przychodach netto ze sprzedaży artykułów spożywczych przez podmioty gospodarcze z Małopolski.

Wyszczególnienie	Produkty w % wprowadzone na rynek w latach 2013-2015			
	Ogółem	W tym		W tym eksport
		Nowe lub istotnie ulepszone	Nowe lub istotnie ulepszone dla przedsiębiorstw	
Produkcja artykułów spożywczych	8,7	7,6	1,1	1,4

Źródło: Rocznik Statystyczny woj. małopolskiego 2016.

Wskaźnik powyższy kształtuje się poniżej przeciętnego poziomu, który dla małopolskiego przemysłu wynosi wg. GUS 10,6%.

Uwaga: zaznacza się, że w/w analiza poziomu innowacyjności określona została tylko dla przedsiębiorstw zatrudniających ponad 49 osób.

II. Analizy SWOT

2.1 Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa.

Mocne strony:

- Bliskość aglomeracji krakowskiej generującej nowe atrakcyjne finansowo miejsca pracy,
- Usytuowanie na międzynarodowej osi komunikacyjnej przecinającej województwo ze Wschodu na Zachód,
- Duża powierzchnia obszarów prawnie chronionych świadcząca o wysokiej jakości środowiska niezniszczonego nadmiernym rozwojem przemysłu,
- Wysokie walory przyrodnicze krajobrazu wiejskiego sprzyjające rozwojowi turystyki i agroturystyki na terenie województwa,
- Znaczne zasoby wód leczniczych sprzyjające rozwojowi turystyki prozdrowotnej,
- Bogate dziedzictwo historyczne i kulturowe przejawiające się w licznych zabytkach rozlokowanych na obszarach wiejskich sprzyja rozwojowi turystyki krajoznawczej,
- Bogata oferta rynkowa produktów tradycyjnych i regionalnych będąca źródłem dodatkowych dochodów dla mieszkańców wsi,
- Potencjalnie duże możliwości tworzenia miejsc pracy w obszarze dotyczącym dziedzictwa kulturowego małopolskiej wsi,
- Dobrze rozwinięta lokalna przedsiębiorczość w zakresie rzemiosła i drobnej wytwórczości,
- Relatywnie duża aktywność mieszkańców małopolskiej wsi skierowana na poszukiwanie dodatkowych źródeł dochodu,
- Dobrze rozwinięty sektor małego przetwórstwa i handlu drobnotowarowego,
- Relatywnie dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna szczególnie w pasie centralnym województwa,
- Znaczne zasoby obszarów leśnych także o funkcji rekreacyjnej,
- Relatywnie dobrze rozwinięta baza turystyczna w zakresie turystyki historycznej i pielgrzymkowej (szlaki turystyczne),
- Na ogół wysoki potencjał ludnościowy, względnie korzystna struktura demograficzna i pozytywne tendencje w tym zakresie,
- Rozwinięte poczucie tożsamości regionalnej i odrębności kulturowej mieszkańców małopolskiej wsi.

Słabe strony:

- Niski poziom zainteresowania problematyką rolniczą wśród elit na poziomie województwa,
- Niedostateczny poziom wykształcenia oraz kwalifikacji zawodowych ludności wiejskiej (niedostosowanie tych kwalifikacji do potrzeb rynku),
- Niska świadomość ekologiczna mieszkańców obszarów wiejskich w zakresie znaczenia żywności wysokiej jakości dla zachowania bezpieczeństwa żywnościowego,
- Niska świadomość społeczna znaczenia dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego małopolskiej wsi dla wzrostu konkurencyjności regionu,
- Postępująca degradacja środowiska w wyniku nasilania się procesu antropopresji na obszarach wiejskich,
- Na ogół niska klasa czystości wód,
- Dewastacja wiejskiego krajobrazu przez chaotyczne i bezstylowe budownictwo mieszkalne,
- Znaczny stopień rozproszenia osadnictwa wiejskiego,
- Niedostateczny rozwój instytucji otoczenia rolnictwa oraz usług dla mieszkańców wsi,
- Duże dysproporcje w rozwoju infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich w układzie przestrzennym,
- Bardzo niski poziom wyposażenia wsi w sieci kanalizacyjne, jej rozwój nie nadąża za budową sieci wodociągowej,
- Brak lokalnych planów zagospodarowania przestrzennego utrudniający procesy inwestycyjne,

- Brak integracji różnych środowisk i organizacji pozarządowych działających na rzecz rozwoju obszarów wiejskich,
- Brak strategicznych koncepcji rozwoju obszarów wiejskich województwa szczególnie jego południowej i południowowschodniej części,

Szanse:

- Przyznanie wysokiego priorytetu problematyce rozwoju obszarów wiejskich w polityce krajowej i unijnej,
- Utrzymanie się korzystnych tendencji w turystyce krajowej i międzynarodowej,
- Postępujący rozwój infrastruktury technicznej obszarów wiejskich szczególnie w zakresie zwiększenia dostępności mieszkańców wsi do sieci kanalizacyjnej i gazowej,
- Rozwój lokalnych firm przemysłowych, handlowych i usługowych oferujących nowe miejsca pracy dla ludności wiejskiej,
- Restrukturyzacja i konsolidacja jednostek obsługi rolnictwa (KOWR),
- Gęsta sieć osadnicza i drogowa oraz rozwój komunikacji masowej na obszarach wiejskich,
- Wykorzystanie znacznych zasobów mieszkaniowych występujących na obszarach wiejskich,
- Wykorzystanie potencjału tradycyjnego rzemiosła, rękodzielnictwa, sztuki ludowej i drobnej wytwórczości jako dodatkowych źródeł dochodu ludności wiejskiej,
- Rozwój edukacji konsumentów w zakresie potrzeby korzystania z żywności wysokiej jakości, ekologicznej, regionalnej i tradycyjnej,
- Wdrażanie instrumentów sprzyjających rozwojowi gospodarki opartej na innowacyjności na obszarach wiejskich,
- Wdrożenie skutecznych mechanizmów zwalczania ubóstwa na terenach wiejskich,
- Wykorzystanie możliwości rozwoju stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich w pobliżu autostrad, dróg szybkiego ruchu i parków technologicznych.

Zagrożenia:

- Utrwalenie się negatywnych tendencji demograficznych na obszarach wiejskich szczególnie w północnej części województwa,
- Wysokie aspiracje młodego pokolenia sprzyjające nasilaniu się migracji o charakterze zarobkowym,
- Prawdopodobne ograniczenie wysokości środków pomocowych przeznaczonych na rozwój obszarów wiejskich w nowej perspektywie finansowej UE,
- Zdominowanie polityki rolnej państwa przez koncepcje rozwoju rolnictwa opartą na wielkotowarowej, taniej produkcji masowej,
- Słaba dostępność usług publicznych na wsi w stosunku do oferty w miastach (brak usług wyższego rzędu),
- Nierównomiernie rozwinięta komunikacja publiczna oraz zły stan techniczny części dróg lokalnych,
- Rosnąca presja przekształcania gruntów leśnych i rolnych na grunty budowlane (antropopresja, suburbanizacja),
- Degradacja krajobrazu przyrodniczego i kulturowego w wyniku nadmiernej urbanizacji oraz porzucania produkcji rolnej,
- Nadmierna intensyfikacja produkcji rolniczej wywołująca zagrożenie dla stanu środowiska naturalnego,
- Brak koncepcji rozwiązania problemu porzucanych odpadów zanieczyszczających środowisko naturalne na obszarach wiejskich,
- Nasilenie zjawiska zanieczyszczenia wód i zaburzenia w funkcjonowaniu małej retencji wodnej,
- Niebezpieczeństwo powstania regionów dotkniętych trwałą stagnacją gospodarczą i marginalizacją społeczną, wykluczonych z procesów rozwoju,
- Niskie dochody budżetowe wielu gmin wiejskich ograniczające możliwości inwestowania w miejscową infrastrukturę,

- Słaba integracja lokalnych społeczności na obszarach wiejskich objętych nasilonymi procesami suburbanizacji,
- Brak miejsc pracy w sferze pozarolniczej na obszarach wiejskich o najwyższych wskaźnikach bezrobocia i biedy.
- Trwałe niedofinansowanie instytucji obsługi rolnictwa, które mają istotny wpływ na absorpcję środków pomocowych kierowanych na małopolską wieś.

2.2 Analiza SWOT rolnictwa w tym przetwórstwa w Małopolsce.

Mocne strony:

- Bliskość dużych rynków zbytu na płody rolne (aglomeracja krakowska i śląska),
- Wysoka różnorodność przyrodnicza i siedliskowa sprzyjająca rozwojowi rolnictwa zrównoważonego,
- Potencjalnie duże możliwości rozwojowe gospodarstw produkujących żywność i produkty ekologiczne i tradycyjne,
- Dobrze zachowana różnorodność biologiczna – występowanie wielu gatunków roślin i zwierząt rzadkich w skali krajowej i europejskiej,
- Niski poziom chemizacji rolnictwa sprzyjający produkcji żywności wysokiej jakości,
- Wielofunkcyjny charakter większości gospodarstw województwa co ułatwia dostosowanie produkcji do aktualnych potrzeb rynkowych,
- Znaczne zasoby siły roboczej dostępne w gospodarstwach rolnych,
- Dobrze na ogół wyposażenie małopolskich gospodarstw rolnych w maszyny i urządzenia,
- Silna reprezentacja zawodowa i branżowa rolników działająca w interesie małopolskiej wsi,
- Przekazywany z pokolenia na pokolenie szacunek dla ziemi rolniczej jako źródła utrzymania rodziny wiejskiej.

Słabe strony:

- Skrajnie rozdrobniona struktura agrarna małopolskich gospodarstw rolnych,
- Niska towarowość rolnictwa – produkcja głównie na samo zaopatrzenie,
- Słabe powiązanie produkcji rolniczej z pionem handlu i obrotem artykułami rolno-spożywczymi,
- Niska dochodowość gospodarstw rolnych, brak zdolności do akumulacji kapitału własnego, a więc także rozwoju,
- Obciążenie produkcji wysokimi kosztami pracy własnej – niska wydajność pracy,
- Wysokie koszty utrzymania rozbudowanego parku maszynowego szczególnie w przypadku gospodarstw obszarowo najmniejszych,
- Niska na ogół jakość wyposażenia technicznego gospodarstw rolnych – brak nowoczesnego sprzętu i wyposażenia budynków inwentarskich,
- Niedorozwój integracji pionowej tj. powiązania produkcji rolnej z przetwórstwem rolno-spożywczym,
- Dominująca w środowisku wiejskim niechęć do integracji poziomej czego dowodzi niski stopień organizacji grup producenckich,
- Niedostosowanie struktury produkcji małych gospodarstw rolnych do potrzeb rynku,
- Niski poziom specjalizacji produkcji widoczny szczególnie w zakresie hodowli bydła i owiec,
- Niski stopień absorpcji innowacji w branży przetwórstwa rolno-spożywczego,
- Liczne uwarunkowania formalno-prawne ograniczające możliwości i zakres intensyfikacji produkcji rolnej na terenie województwa wynikające z niezwykle rozbudowanego systemu ochrony zasobów przyrody.

Szanse:

- Rosnący rynek zbytu na żywność tradycyjną i ekologiczną produkowaną w Małopolsce,
- Występowanie historycznie utrwalonych obszarów specjalizujących się w określonym typie produkcji (warzywnictwo, sadownictwo, chów bydła),
- Rozwój nowoczesnych kanałów zbytu produktów rolno-spożywczych (krótkie łańcuchy dostaw),
- Rozwój produkcji specjalistycznej w rejonach o utrwalonej tradycji na bazie nowoczesnych i innowacyjnych rozwiązań ekonomiczno-produkcyjnych,
- Wzrost wiedzy rolników na temat marketingu i sprzedaży płodów rolnych,
- Wykorzystanie potencjału trwałych użytków zielonych, których znaczne zasoby występują na terenie województwa,

- Rozwój niszowych i niekonwencjonalnych kierunków produkcji szczególnie w małoobszarowych gospodarstwach rolnych,
- Wzrost skali produkcji zwierzęcej dotyczący szczególnie zwierząt trawożernych tj. owiec oraz bydła mięsnego i mlecznego,
- Poprawa efektywności przemysłu rolno-spożywczego poprzez wdrożenie innowacyjnych rozwiązań obniżających koszty jednostkowe produkcji i poszerzających asortyment produkowanych towarów,
- Budowa bazy surowcowej dla lokalnego przetwórstwa rolno-spożywczego poprzez utrwalenie kontaktów pomiędzy rolnikami i przedsiębiorcami,

Zagrożenia:

- Utrwalenie się w okresie wieloletnim niekorzystnych dla rolnictwa zmian w strukturze wykorzystania gruntów w województwie,
- Wzrost konkurencji na rynku rolnym związany z procesami globalizacji i integracji gospodarczej,
- Niskie efekty procesów scalania i wymiany gruntów rolnych w województwie,
- Skomplikowany i biurokratyzowany system uruchamiania unijnych programów pomocowych,
- Słaby obrót ziemią rolniczą i wysokie jej ceny,
- Presja konkurencyjna ze strony producentów taniej żywności produkowanej masowo i wypieranie z rynku żywności tradycyjnej,
- Masowe stosowanie i wykorzystanie technologii GMO w rolnictwie,
- Nasilenie się zjawisk kłęskowych i zdarzeń losowych (anomalie pogodowe) oraz niekorzystnych zmian klimatycznych,
- Niska opłacalność produkcji rolnej na rynku krajowym i zagranicznym będąca skutkiem nadprodukcji żywności i spadku cen,
- Nasilenie się tendencji protekcyjnych w handlu międzynarodowym skutkujące ograniczeniem rynków zbytu dla krajowych i małopolskich produktów rolnych,
- Ograniczenie procesów restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw rolnych tylko do gospodarstw posiadających wysoki potencjał rozwojowy,
- Słabe wyposażenie i niedostatek kapitału własnego w znacznej części małych i średnich zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego,
- Nasilenie się procesów erozyjnych szczególnie na obszarach intensywnej produkcji rolnej,
- Utrwalenie się procesów skutkujących spadkiem areału gruntów rolnych oraz liczby gospodarstw w województwie.

2.3 Diagnoza.

Cechą charakterystyczną obszarów wiejskich Małopolski jest ich znaczne przestrzenne zróżnicowanie w wymiarze przyrodniczym, gospodarczym, technicznym i społecznym. Analiza zebranego materiału statystycznego umożliwia wyciągnięcie szeregu ciekawych wniosków w zakresie przedmiotowego zagadnienia. Dane wskazują, że liczba ludności wiejskiej województwa powoli lecz systematycznie rośnie a liczba mieszkańców miast zmniejsza się. Nie oznacza to bynajmniej, że pogłębia się „wiejski charakter województwa”. Wzrost liczby mieszkańców dotyczy bowiem przede wszystkim obszarów sąsiadujących bezpośrednio z wojewódzką metropolią tj. miastem Kraków oraz innymi dużymi ośrodkami miejskimi takimi jak Tarnów i Nowy Sącz. Zjawisko to jest skutkiem głębokich przemian cywilizacyjnych zachodzących w małopolskim społeczeństwie. Wraz ze wzrostem zamożności mieszkańców województwa oraz rozwoju sieci komunikacyjnej natężeniu ulegają procesy migracji mieszkańców miast do stref podmiejskich. Zjawisko to dotyczy w szczególności „rozlewania się” miasta Kraków na sąsiednie tereny wiejskie przy czym nacisk ukierunkowany jest głównie na południowowschodnie i południowe obrzeża miasta obejmując swoim zasięgiem już nie tylko tereny powiatu krakowskiego ale także powiat wielicki i myślenicki. Prognozuje się, że omawiane zjawisko suburbanizacji będzie w najbliższym czasie rozwijać się w tempie podobnym do dzisiejszego obejmując także nowe tereny położone w wokół takich miast jak Bochnia, Wadowice i Nowy Targ. Dynamicznie postępująca suburbanizacja niesie ze sobą zagrożenie dla ładu przestrzennego szczególnie poprzez ekspansję zabudowy rozproszonej na obszarach wiejskich. Zniszczeniu ulegają wówczas kształtowane przez wieki ruralistyczne układy przestrzenne jakże charakterystyczne dla naszego województwa. Zjawisko to jest szczególnie niepokojące w rejonach górskich i podgórskich wyróżniających się wyjątkowymi walorami przyrodniczymi. Niekontrolowane i chaotyczne zjawisko suburbanizacji stanowi poważne zagrożenie nie tylko dla środowiska ale także dla gospodarki rolnej. W tym przypadku szczególną uwagę należy zwrócić na proces rozlewania się zabudowy zwartej na północne i północnowschodnie obrzeża

miasta Krakowa co zagraża najbardziej wartościowym kompleksom glebowym województwa. Szkody dla regionu wiążą się również oczywiście ze wzrostem presji budowlanej na obszary cenne przyrodniczo i krajobrazowo będące jednym z największych atutów Małopolski. Niekontrolowana suburbanizacja powoduje wiele problemów i generuje dodatkowe koszty np. związane z koniecznością budowy rozległych sieci infrastrukturalnych, organizacji transportu mieszkańców do szkół, ośrodków zdrowia i zakładów pracy a dodatkowo jeszcze staje się źródłem zanieczyszczeń powietrza i hałasu. Skutkiem suburbanizacji obejmującej tereny wiejskie są także dotąd słabo rozpoznane zmiany o charakterze społeczno- kulturowym. Ludność napływowa to z reguły osoby dobrze sytuowane finansowo, które nie są związane rodzinnie z miejscowym społeczeństwem, jego tradycją i kulturą. Osoby te najczęściej są aktywne zawodowo w dużych ośrodkach miejskich z dala od nowego miejsca zamieszkania, niechętnie integrują się z miejscową społecznością i nie angażują w rozwiązywanie lokalnych problemów. Autorzy niniejszego opracowania zwracają uwagę, że dynamika zjawisk suburbanistycznych przebiega w naszym województwie zbyt szybko i zbyt agresywnie wkracza na tereny wiejskie. Nadmieniamy, że w granicach administracyjnych miast Małopolski znajduje się wciąż dużo obszarów kwalifikowanych jako użytki rolne (często raczej nieużytki), które można wykorzystać jako tereny inwestycyjne. Procedury zmiany przeznaczenia takich gruntów są jednak na tyle zbiurokratyzowane, że procesy odrolnienia przebiegają bardzo powoli co pośrednio sprzyja ekspansji budownictwa na sąsiednie obszary wiejskie. Wypada też stwierdzić, że pomimo wysokiego pokrycia województwa miejscowymi planami zagospodarowania zjawisko suburbanizacji wciąż nie jest objęte skutecznymi metodami regulacji i kontroli. Często w planach wyznacza się bardzo duże powierzchnie pod zabudowy (często też dokonuje się ich korekt) równolegle jednak nie przeprowadza się konkretnych inwestycji a jeżeli już są one realizowane to w sposób przypadkowy i chaotyczny ponieważ „sterowanie” przedmiotowymi inwestycjami jest w praktyce niemożliwe. W efekcie możemy powiedzieć, że planowanie przestrzenne w Małopolsce nie jest aktualnie skutecznym instrumentem kształtowania ładu przestrzennego w województwie. Oczywiście zjawiska suburbanizacji nie można postrzegać jedynie przez pryzmat implikowanych problemów. Suburbanizacja dotycząca terenów wiejskich przejawia się także w sposób pozytywny np. na płaszczyźnie gospodarczej m.in. poprzez wzrost liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych na obszarach wiejskich, zmniejszenie wskaźnika bezrobocia, rozwój miejscowej infrastruktury i dostępu do usług, wzmożone osadnictwo sprzyja bowiem rozwojowi sieci transportowej, wodociągowej, energetycznej itp. O ile nadużyciem jest stwierdzenie, że suburbanizacja jest równoznaczna z cywilizacyjnym postępem na wsi o tyle uzasadniona jest teza, że zjawisko powyższe wpływa pozytywnie na sytuację finansową miejscowej ludności choćby poprzez tworzenie nowych pozarolniczych miejsc pracy. Skutkiem suburbanizacji na obszarach wiejskich są więc z jednej strony zjawiska jednoznacznie niekorzystne z drugiej jednak pozytywne poprawiające jakość życia. Reasumując ten fragment rozważań autorzy niniejszego opracowania identyfikują suburbanizację oraz pokrewne zjawiska semiurbanizacji i ruralizacji jako jedne z najważniejszych zjawisk społeczno-ekonomicznych zachodzących na obszarach wiejskich Małopolski wymagających dalszych szczegółowych badań i analiz.

Zjawiska opisane wyżej należy widzieć w szerokim kontekście zmian demograficznych zachodzących na obszarach wiejskich, w tym zagadnień dotyczących procesów migracyjnych, zmian gęstości zaludnienia, przyrostu naturalnego itp. Województwo małopolskie wyróżnia korzystna tendencja umiarkowanego lecz stałego wzrostu liczby ludności szczególnie na obszarach wiejskich. Obserwuje się jednak w tym przypadku spore różnice lokalne o ile bowiem w części południowej i wschodniej województwa dominuje tzw. „młodość demograficzna” świadcząca o dużym potencjale ludnościowym tych obszarów o tyle w gminach zlokalizowanych w północnej i zachodniej części województwa ujawniają się tendencje negatywne wyrażające się w ujemnym przyroście naturalnym i spadku liczby mieszkańców. Te niekorzystne zjawiska demograficzne kumulują się szczególnie w typowo wiejskich gminach takich powiatów jak: miechowski, proszowski, olkuski, dąbrowski, brzeski i wschodniej części powiatu gorlickiego. W perspektywie wieloletniej oznacza to poważne zagrożenie dla gospodarczego rozwoju tych obszarów. Generalnie uznaje się, że zarówno spadek liczby mieszkańców jak i zbyt szybki wzrost zaludnienia (szczególnie na niewielkim obszarze) generują negatywne konsekwencje w sferze społeczno-gospodarczej. Spadek zaludnienia zawsze oznacza degradację cywilizacyjną danego obszaru (ubytek rąk do pracy, zanik sfery usług, brak wpływów podatkowych, problem opieki nad osobami starszymi i niepełnymi) z drugiej strony nadmierny wzrost gęstości zaludnienia na obszarach wiejskich szczególnie przy znacznym rozproszeniu osadnictwa stanowić może zagrożenie dla miejscowych zasobów przyrodniczych, implikuje także konieczność rozbudowy drogiej infrastruktury technicznej. Kompleksowa analiza wskaźników charakteryzujących sytuację demograficzną poszczególnych gmin województwa w powiązaniu z zagadnieniami dotyczącymi rynku pracy i problemu ubóstwa skłania do wyciągnięcia szeregu ważnych wniosków. Okazuje się bowiem, że kumulacja

przedmiotowych niekorzystnych zjawisk społecznych dotyczy przede wszystkim gmin wiejskich i występuje na ściśle określonych obszarach. W szczególności należy tu wskazać powiaty: limanowski, nowosądecki, gorlicki i dąbrowski. W przypadku wymienionych powiatów możemy mówić o zagadnieniu ubóstwa jako ważnym lokalnym problemie społeczno-gospodarczym. Negatywnie wyróżnia się tu szczególnie powiat limanowski gdzie wysokiemu przyrostowi naturalnemu towarzyszy wysoki wskaźnik bezrobocia i ubóstwa przy jednoczesnej słabej aktywności miejscowej ludności w poszukiwaniu nowych miejsc pracy. Rozwiązywaniu lokalnych problemów nie sprzyja także niski wskaźnik urbanizacji i relatywnie słabo rozwinięta sieć infrastruktury technicznej. Przedmiotowe zjawiska nie są bynajmniej odosobnione w skali województwa (temat ten został szeroko opisany w części analitycznej opracowania). Autorzy rekomendują Zespołowi Wojewódzkiemu zwrócenie szczególnej uwagi na zagadnienie ubóstwa społecznego na terenach wiejskich Małopolski podczas prac nad częścią projektową niniejszego dokumentu.

Głównym celem zarządzania rozwojem obszarów wiejskich województwa winna być poprawa jakości życia mieszkańców wsi oraz poprawa dostępności do dóbr (także wyższego rzędu). Tymczasem z pozyskanych danych statystycznych wynika, że obszary wiejskie Małopolski są wciąż upośledzone w relacji do obszarów miejskich w zakresie dostępu do instalacji infrastruktury technicznej. Sieć drogowa w województwie jest relatywnie dobrze rozwinięta lecz jej jakość szczególnie w odniesieniu do dróg powiatowych i gminnych jest w wielu przypadkach niedostateczna. Sieć sanitarna i energetyczna posiada długość skorelowaną ze stopniem urbanizacji i gęstością zaludnienia, wyraźnie oddzielając lepiej „uzbrojone” obszary wiejskie w centralnej i północnej części województwa od terenów górskich i podgórskich położonych na południu. W ciągu ostatnich lat dokonano istotnego postępu w rozwoju sieci wodociągowej na obszarach wiejskich gdzie jej dostępność podobnie jak sieci energetycznej można uznać za zadowalającą, ocena taka nie dotyczy jednak dostępności sieci kanalizacyjnej. Rozwój przedmiotowej sieci po prostu nie nadąża za wzrostem długości sieci wodociągowej, szereg gmin Małopolski w ogóle nie posiada aktualnie sieci kanalizacyjnej (głównie w części północno-wschodniej województwa). W najlepszej sytuacji pod tym względem są gminy wiejskie położone w części zachodniej oraz niektóre gminy zlokalizowane na południu regionu. Na terenach ubogich w sieci kanalizacyjne część ścieków jest odprowadzana do przydomowych oczyszczalni lub gromadzona w zbiornikach bezodpływowych i następnie wywożona do oczyszczalni. Nie są to jednak rozwiązania optymalne, szczególnie gdy dotyczą obszarów cennych przyrodniczo i atrakcyjnych turystycznie. Jest faktem, że budowa nowych sieci kanalizacyjnych i modernizacja już istniejących szczególnie na obszarach podgórskich i górskich o rozproszonej zabudowie łączy się z koniecznością wydatkowania znacznych sum pieniędzy, stąd w wielu przypadkach rozsądną alternatywą będzie nadal korzystanie z przydomowych oczyszczalni ścieków pod warunkiem jednak ich właściwej eksploatacji zgodnej z wymogami ochrony środowiska. Powyższe zagadnienie wskazujemy jako kluczowe w zakresie działań dotyczących rozwoju infrastruktury obszarów wiejskich Małopolski mających zasadniczy wpływ na poprawę jakości życia mieszkańców i ochronę walorów przyrodniczych regionu.

Reasumując ten fragment naszych rozważań wypada stwierdzić, że przed osobami odpowiedzialnymi za zarządzanie rozwojem województwa stoją szczególnie duże wyzwania. Liczba i przestrzenne zróżnicowanie zdiagnozowanych zjawisk społeczno-gospodarczych jest w Małopolsce nieporównywalnie większa niż w jakimkolwiek innym województwie a przecież nie wspomnieliśmy dotąd o najbardziej znanym wyróżniku naszych obszarów wiejskich tj. jego walorach przyrodniczo-kulturowych. To właśnie ten aspekt decyduje o wyjątkowym charakterze małopolskich obszarów wiejskich i to zarówno w skali kraju jak i Europy. Zagadnieniu temu poświęcono (nie przypadkowo) wiele miejsca w części analityczno-statystycznej niniejszego opracowania dlatego w tym miejscu zbędne jest przywoływanie szczegółowych argumentów na poparcie postawionej wyżej tezy. Wypada jedynie potwierdzić, że ochrona zasobów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Małopolski jest obowiązkiem realizowanym w interesie ogółu społeczeństwa i przyszłych pokoleń. Takie sformułowanie oznacza, że wszelkie działania w tym zakresie są podejmowane w pierwszym rzędzie, przed wszystkimi innymi, nawet kosztem doraźnego interesu ekonomicznego uzasadnionego przesłankami natury społecznej. Zasoby przyrodnicze województwa są więc z jednej strony jego niezaprzeczalnym atutem (także w wymiarze gospodarczym- rozwój turystyki, handlu, usług itp.) z drugiej strony jednak są czynnikiem ograniczającym swobodę decyzji w zakresie form zagospodarowania terenu województwa i nakładają na jego mieszkańców konkretne zobowiązania. Te formalno-prawne ograniczenia są szczególnie widoczne w sferze produkcji rolniczej.

Obserwowany w ostatnich latach spadek niemal wszystkich wskaźników charakteryzujących potencjał gospodarczy małopolskiego rolnictwa ostatnio nieco wyhamował ale prognozy wskazują, że trend spadkowy rolniczej produkcji globalnej w regionie utrzyma się nadal w ciągu najbliższych kilkunastu lat. Zjawisko powyższe będzie przede wszystkim skutkiem postępującego ubytku gruntów rolnych masowo przeznaczanych

na cele nierolnicze. Spadek tego podstawowego czynnika produkcji rolnej nie zostanie zrekomensowany prawdopodobną poprawą wydajności jednostkowej zarówno produkcji roślinnej jak i zwierzęcej oraz poprawą jakości kierowanych na rynek produktów. Akceptując nieodwracalny charakter przedmiotowego procesu (o czym była mowa wyżej) wpada stwierdzić, że jedyną racjonalną propozycją adresowaną do małopolskich gospodarstw rolnych jest koncepcja wielofunkcyjnego rozwoju wsi i rolnictwa zrównoważonego łącząca w sobie elementy tradycyjnego rodzinnego gospodarowania oraz okołorolniczych i pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych. Obecnie brak jest przesłanek wskazujących, że małoobszarowe gospodarstwa rolne będące specyfiką województwa zmieniają w najbliższym czasie swój drobnotowarowy i wielokierunkowy charakter. Jak słusznie jednak zauważa dr S. Flaga „powszechnie znane są mankamenty wadliwej struktury agrarnej. Niewątpliwie oprócz wad (niska towarowość, mała dochodowość, niewielkie wyrównanie produkcji, wyższe koszty jednostkowe, niekorzystny rozłóg pól) struktura taka posiada wiele zalet, o których mówi się nadal nieśmiało (ochrona lokalnej kultury materialnej i duchowej, rozbudowane więzi socjalne, źródło wiedzy i tradycji ludowych, zwiększenie różnorodności biologicznej, ochrona krajobrazu, większa stabilność agroekosystemów, większa elastyczność rynkowa, większa atrakcyjność turystyczna, bufor stabilizujący zatrudnienie). Cechą małego gospodarstwa rodzinnego jest osobiste zaangażowanie jego członków na rzecz uzyskania dochodów i praca na rzecz rodziny. Jak z powyższego zestawienia widać z wadami związane są kwestie ekonomiczne a z zaletami pozaprodukcyjne”. Wypada jeszcze dodać, że rozdrobnienie agrarne w Małopolsce jest skutkiem uwarunkowań historycznych. Duży przyrost naturalny w Galicji, niski poziom technologii produkcji i powtarzające się klęski głodu powodowały, że na cele rolnicze przeznaczano tereny zupełnie do tego nieprzystosowane (tzn. o niskim potencjale produkcyjnym). To właśnie przeludnienie było głównym powodem rozdrobnienia agrarnego, którego skutki odczuwamy do dziś. Zjawisko, które w ujęciu historycznym pozwoliło przetrwać miejscowej społeczności obecnie jest istotną barierą dla intensyfikacji produkcji rolnej i optymalizacji dochodów ludności wiejskiej utrzymującej się z rolnictwa. Sytuacji powyższej nie zmieniają podejmowane zabiegi scaleniowe, które jak się okazuje nie mają istotnego wpływu na kształt struktury agrarnej województwa. Dodatkowo w Małopolsce na uwarunkowania historyczne nakładają się też zjawiska współczesne oddziałujące niekorzystnie na jakość środowiska naturalnego, w którym prowadzona jest produkcja rolna. Intensywna eksploatacja i nieracjonalne korzystanie z zasobów przyrodniczych w przeszłości doprowadziło do powstania zjawiska erozji gleb i wzrostu ich zakwaszenia co poważnie ogranicza potencjał produkcyjny obecny w małopolskiej przestrzeni rolniczej. Przywołana w części analitycznej niniejszego opracowania ekspertyza IUNG wskazuje, że 80% powierzchni województwa należy uznać za „obszary problemowe rolnictwa” co jest wskaźnikiem bez precedensu w skali kraju. W jak wyjątkowych uwarunkowaniach funkcjonuje małopolskie rolnictwo przekonamy się dodatkowo analizując jego otoczenie przyrodnicze określone przestrzennie na bazie przepisów regulujących zagadnienie ochrony przyrody. Okazuje się wówczas, że ok 70% powierzchni obszarów wiejskich Małopolski określana jest jako powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionych. Prowadzenie produkcji rolnej (oczywiście jeżeli w ogóle jest to możliwe) podlega na takich obszarach rygorom określonym we właściwych przepisach prawa. W szczególności kontroli i ograniczeniom podlegają wówczas procesy zmierzające do intensyfikacji produkcji rolnej oraz przeprowadzania inwestycji. Aby wykluczyć ewentualne konflikty pomiędzy realizowanym profilem produkcji rolniczej a interesem środowiska naturalnego preferować należy ideę rolnictwa zrównoważonego bazującego na wieloletnim dorobku kultury rolnej Małopolski. Ekstensywne i tradycyjne metody produkcji dominujące w małoobszarowych gospodarstwach rolnych (niskie zużycie czynników plonotwórczych) ze znacznymi na ogół zasobami siły roboczej, oferujące produkty wyróżniające się wysoką jakością, mogą być źródłem przewag komparatywnych i to nie tylko w wymiarze regionalnym ale także krajowym i międzynarodowym. Wskazać tu należy przede wszystkim na dobre perspektywy produkcji wyrobów certyfikowanych (produkty tradycyjne i regionalne) oraz ekologicznych. Otwarta pozostaje kwestia podejmowania przez małe gospodarstwa rolne ryzyka związanego z uruchomieniem innowacyjnych i niekonwencjonalnych kierunków produkcji. Idea powyższa winna zostać uwzględniona w konkretnych rozwiązaniach zaproponowanych przez Zespół Wojewódzki w części projektowej niniejszego dokumentu.

Małoskalowa produkcja rolna, wobec płytkiego na ogół rynku winna trafiać bezpośrednio do konsumenta, stąd konieczność rozwoju krótkich łańcuchów dostaw i nowoczesnych kanałów zbytu wykluczających udział pośredników. Promowana ostatnio w województwie sprzedaż targowiskowa nie jest naszym zdaniem rozwiązaniem perspektywicznym. Ten sposób absorbuje osobisty czas rolnika i jego rodziny łączy się też z dodatkowymi kosztami opłat targowiskowych oraz dowozu towaru na rynek i jego ewentualnego odwozu, nikt przecież nie zagwarantuje, że cała oferta znajdzie nabywców w konkretnym dniu. Zdaniem autorów niniejszego opracowania w naszym województwie należy rozwijać bezpośrednie kontakty pomiędzy drobnymi producentami i konsumentami głównie w oparciu o łącza internetowe i profesjonalne

portale handlowe. Tego typu rozwiązanie gwarantuje szybki i tani obrót towarami przeznaczonymi dla konkretnego odbiorcy. Powyższy postulat będzie jednak możliwy do zrealizowania tylko pod warunkiem szybkiego rozwoju szerokopasmowej sieci internetowej na całej powierzchni województwa. Drobnotowarowa, niszowa produkcja rolna nie zagwarantuje oczywiście rolnikom i ich rodzinom satysfakcjonujących dochodów (decyduje o tym tzw. ekonomika skali). Przypominamy jednak, że wielofunkcyjność oznacza nie tylko wielość funkcji jakie gospodarstwo spełnia dla społeczeństwa i środowiska ale także wielość źródeł dochodów dla rolnika i jego rodziny.

Przedsiębiorczość, działalność pozarolnicza i okołorolnicza to jeden z mocnych atutów mieszkańców małopolskich obszarów wiejskich. Poziom przedsiębiorczości dla Małopolski mierzony wskaźnikami statystycznymi przekracza średnią krajową. Zjawisko powyższe szczególnie rozpowszechnione jest w północno-zachodniej części województwa gdzie czynnikami sprzyjającymi są: większa gęstość zaludnienia, dobrze rozwinięta sieć komunikacyjna i wysoki wskaźnik urbanizacji. Wojewódzkim liderem przedsiębiorczości pozostaje jednak wciąż powiat tatrzański gdzie prywatna wytwórczość i działalność usługowa rozwijają się pomyślnie na bazie wyjątkowych walorów przyrodniczych i kulturowych regionu (agroturystyka, pamiątkarstwo, stolarstwo). Analizy danych źródłowych wskazują, że znaczenie pozarolniczych i okołorolniczych źródeł dochodów ludności wiejskiej wzrasta wraz ze spadkiem dochodów z produkcji rolnej, a więc ograniczaniem tej produkcji głównie w małoobszarowych gospodarstwach rolnych. W praktyce pozyskanie dodatkowego źródła dochodu często prowadzi do całkowitego zaprzestania dotychczas prowadzonej produkcji rolnej. Zjawisko powyższe zwane dywestycją występuje wówczas gdy dochody z pracy poza gospodarstwem zaczynają być głównym źródłem utrzymania rolnika i jego rodziny. W wyniku rozwoju działalności pozarolniczej przynoszącej wyższe dochody (lub po prostu lżejszej i mniej pracochłonnej niż gospodarowanie na roli) następuje tzw. kanibalizacja działalności dotychczasowej w tym przypadku zaprzestanie uprawy ziemi. To właśnie opisane zjawisko (obok procesów suburbanizacji) leży u podstaw systematycznego zmniejszania się potencjału produkcyjnego małopolskiego rolnictwa i zmiany struktury społecznej na obszarach wiejskich województwa. Autorzy niniejszego opracowania zwracają uwagę, że nieodzowne wspieranie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich winno być realizowane w taki sposób aby zjawisko dywestycji (a więc w praktyce porzucania uprawy ziemi) zostało wyeliminowane lub przynajmniej poważnie ograniczone.

Na drugim biegunie naszych rozważań o kondycji małopolskiego rolnictwa znajdują się gospodarstwa obszarowo większe, wysokotowarowe, silnie powiązane z rynkiem, które są w prawdzie nieliczne jednak od lat obecne szczególnie w specjalistycznych „centrach” produkcji rolnej województwa. Tradycyjnie wymienia się tu silny ośrodek sadowniczy w południowej części województwa (powiat Nowy Sącz, Limanowa, gmina Raciechowice) oraz silne „centrum” warzywnicze w północno-wschodniej części województwa obejmujące powiat proszowski i część powiatu krakowskiego. Największe obszarowo gospodarstwa występują w powiecie miechowskim gdzie warunki sprzyjają rozwojowi polowej produkcji rolniczej. Wieloletnie dobre tradycje ma w województwie chów bydła i owiec na terenach podgórskich i górskich. Zagadnienie powyższe wymaga szczególnej uwagi i podjęcia szybkich działań wspierających i zapobiegających spadkowi pogłowia zwierząt trawożnych szczególnie wobec nasilenia się zjawiska wzrostu powierzchni użytków zielonych czemu nie towarzyszy wypas zwierząt trawożnych. Na obszarach szczególnie cennych przyrodniczo powyższa tendencja ma charakter szczególnie niebezpieczny, sprzyjający degradacji środowiska naturalnego i bioróżnorodności.

W realiach małopolskiego rolnictwa trudno jest odpowiedzieć na pytanie jakie są perspektywy rozwoju towarowej produkcji rolnej. Jak wykazano to w części analitycznej wnioskowanie na podstawie aktualnych informacji empirycznych dotyczących dochodowości gospodarstw rolnych jest wysoce ryzykowne. Najlepsze perspektywy mają oczywiście gospodarstwa silne ekonomicznie. Aby scharakteryzować to pojęcie autorzy niniejszego opracowania odwołali się do analizy dokonanej w UMWM, którego eksperci słusznie założyli, że potencjał rozwojowy mają tylko gospodarstwa rolne generujące produkcję standardową powyżej 15 tys. euro (gospodarstwa te mają zdolność absorpcyjną środków inwestycyjnych z UE). Bazując na danych z PSR 2010 DPR UMWM obliczył, że takich gospodarstw jest najwięcej w powiecie proszowskim i miechowskim (ponad 8,6%), w przypadku trzech powiatów: dąbrowskiego, krakowskiego i oświęcimskiego przedmiotowy wskaźnik mieści się w granicach między 3,3 – 8,6% a w przypadku wszystkich pozostałych powiatów województwa nie przekracza 3,3%. Badanie powyższe potwierdza tezę o bardzo niskim potencjale ekonomicznym ogromnej większości małopolskich gospodarstw rolnych. Biorąc pod uwagę powyższe wnioski oraz analizy wykonywane w ciągu ostatnich lat przez MODR można zaryzykować stwierdzenie, że gwarancje samodzielnego funkcjonowania na rynku rolnym i generowania satysfakcjonujących dochodów ma w perspektywie najbliższych kilkunastu lat 10 – 15% małopolskich gospodarstw rolnych. Pozostałe

wpisywać się będą w formułę gospodarstw wielofunkcyjnych w znacznym stopniu uzależnionych od zewnętrznego wsparcia finansowego.

W podsumowaniu wypada stwierdzić, że kształt obszarów wiejskich Małopolski determinują rozliczne, wzajemnie ze sobą powiązane kryteria przyrodnicze, antropogeniczno-agrarne i organizacyjno-przestrzenne. Ich wartościowanie i ocena z punktu widzenia interesów obszarów wiejskich województwa jest zadaniem niezwykle trudnym gdyż wymienione wyżej zjawiska przebiegają z reguły wielopłaszczyznowo implikując zarówno pozytywne jak i negatywne następstwa. W części analityczno-statystycznej niniejszego opracowania zdiagnozowano wiele przedmiotowych zjawisk, tematów i obszarów problemowych, wskazano także na realne i potencjalne obszary konfliktów oraz określono ich źródła. Szczegółowa analiza przedmiotowych zjawisk, głównie w wymiarze organizacyjno-przestrzennym zostanie dokonana w części III niniejszego dokumentu.

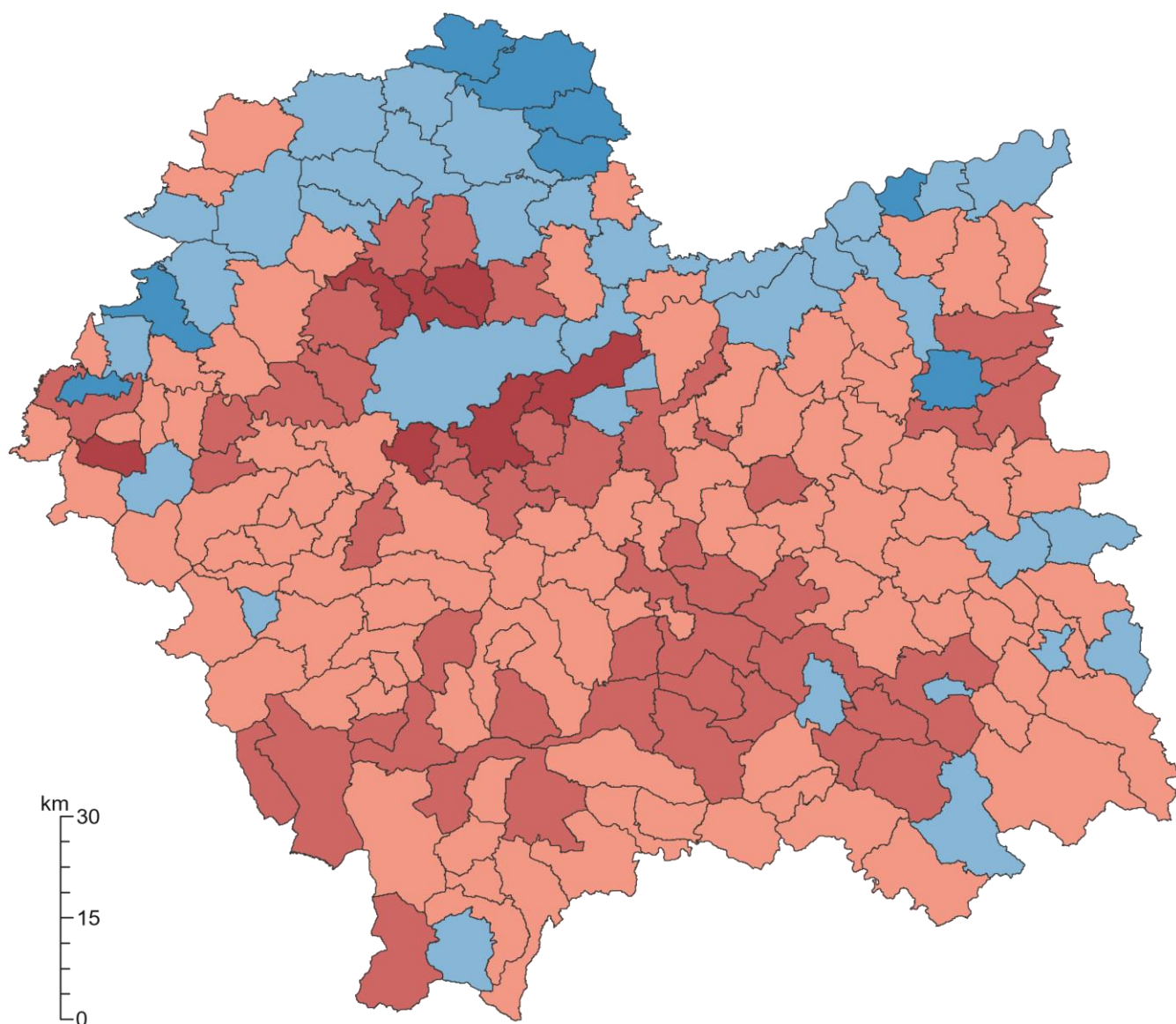
Biorąc pod uwagę wnioski płynące z części diagnostycznej autorzy niniejszego opracowania rekomendują Zespołowi Wojewódzkiemu rozpoczęcie prac dotyczących delimitacji i typologii obszarów wiejskich Małopolski poprzez przyjęcie tradycyjnego podziału województwa na trzy strefy ekonomiczno-produkcyjne.

- strefa północna: charakteryzująca się niską gęstością zaludnienia, niskim wskaźnikiem urbanizacji, niskim przyrostem naturalnym, słabą dostępnością do usług publicznych, słabą aktywnością gospodarczą mieszkańców, korzystnymi warunkami do produkcji rolnej, relatywnie korzystna struktura gospodarstw,
- strefa środkowa: charakteryzująca się dużą gęstością zaludnienia, wysokim wskaźnikiem urbanizacji, dobrze rozwiniętą infrastrukturą techniczną, niskim wskaźnikiem bezrobocia, silnym rozdrobnieniem gospodarstw, dużą aktywnością mieszkańców w pozyskiwaniu dodatkowych źródeł dochodu,
- strefa południowa: wyróżniająca się wysokim przyrostem naturalnym, wysokim wskaźnikiem bezrobocia, słabo rozwiniętą infrastrukturą techniczną, niskim wskaźnikiem urbanizacji, wysokimi walorami przyrodniczo-krajoznawczymi, dużym rozdrobnieniem agrarnym i trudnymi warunkami rolniczymi do produkcji rolnej.

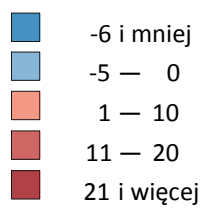
ZAŁĄCZNIKI
MAPY STATYSTYCZNE

Źródło: Statystyczny atlas województwa małopolskiego
(Urząd Statystyczny w Krakowie)

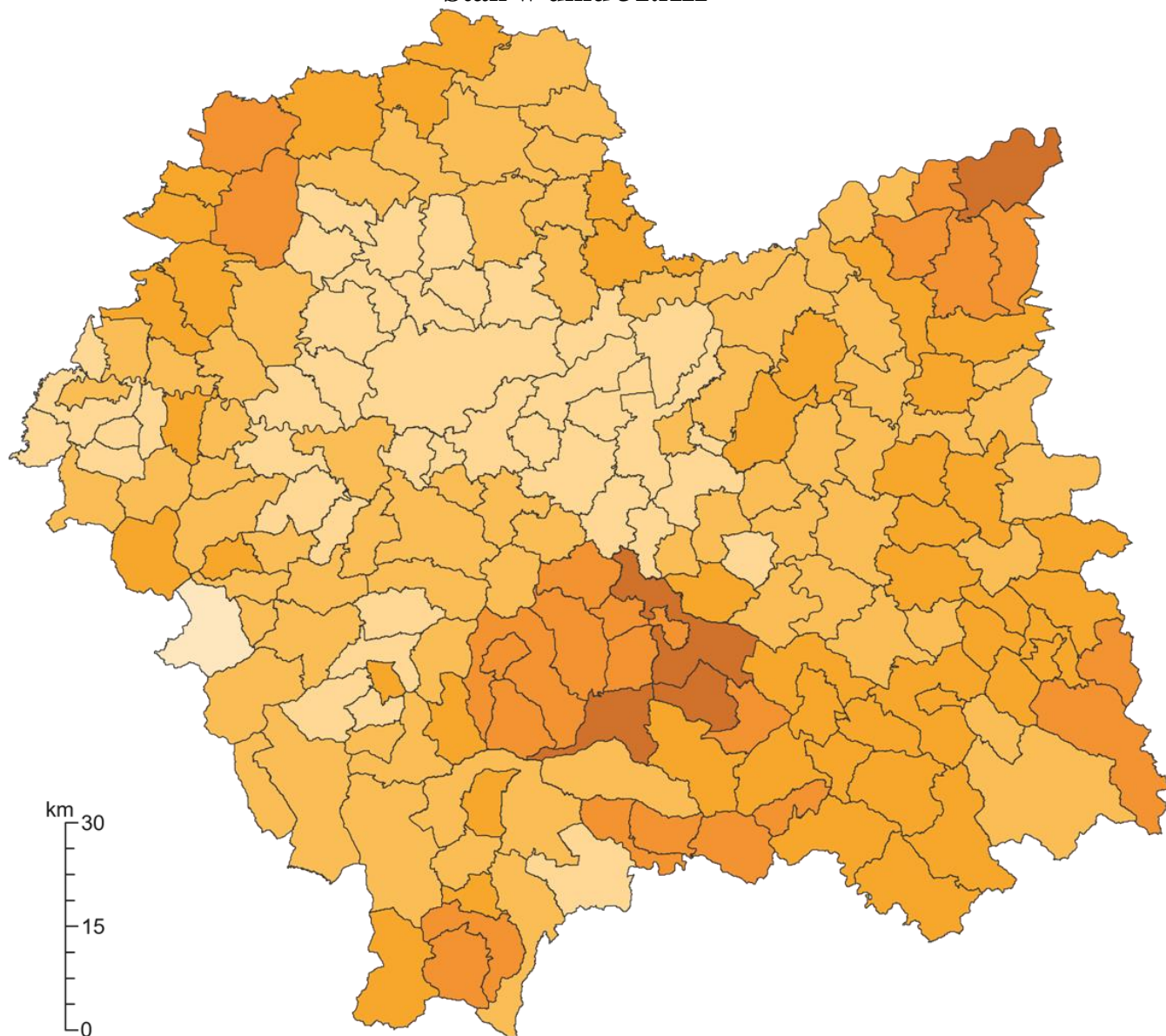
Zmiana zaludnienia lata 2000-2014

Zmiana liczby ludności w %

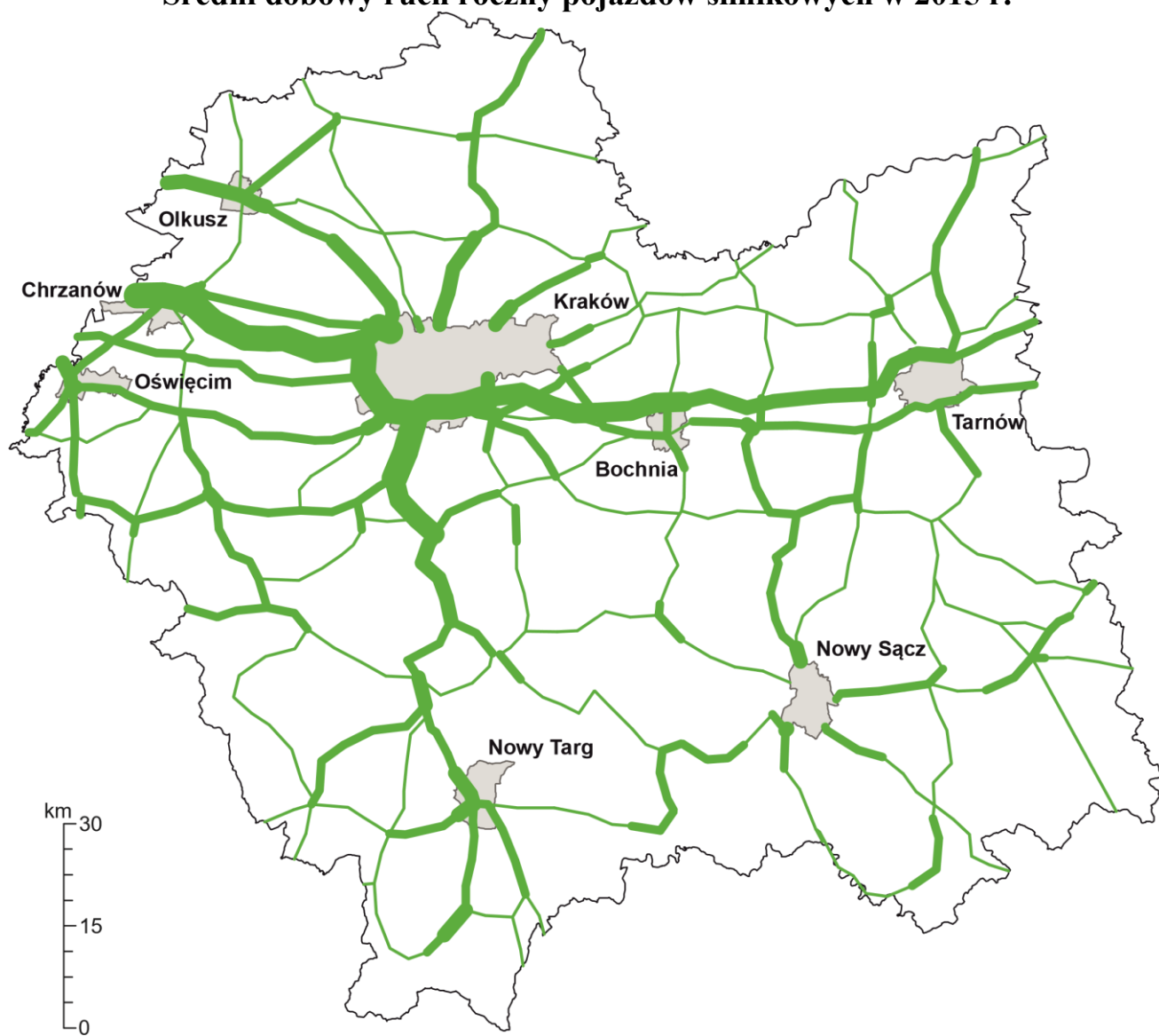
**Bezrobotni zarejestrowani w 2014 t.
Stan w dniu 31.XII**

Udział bezrobotnych zarejestrowanych w ludności w wieku produkcyjnym w %

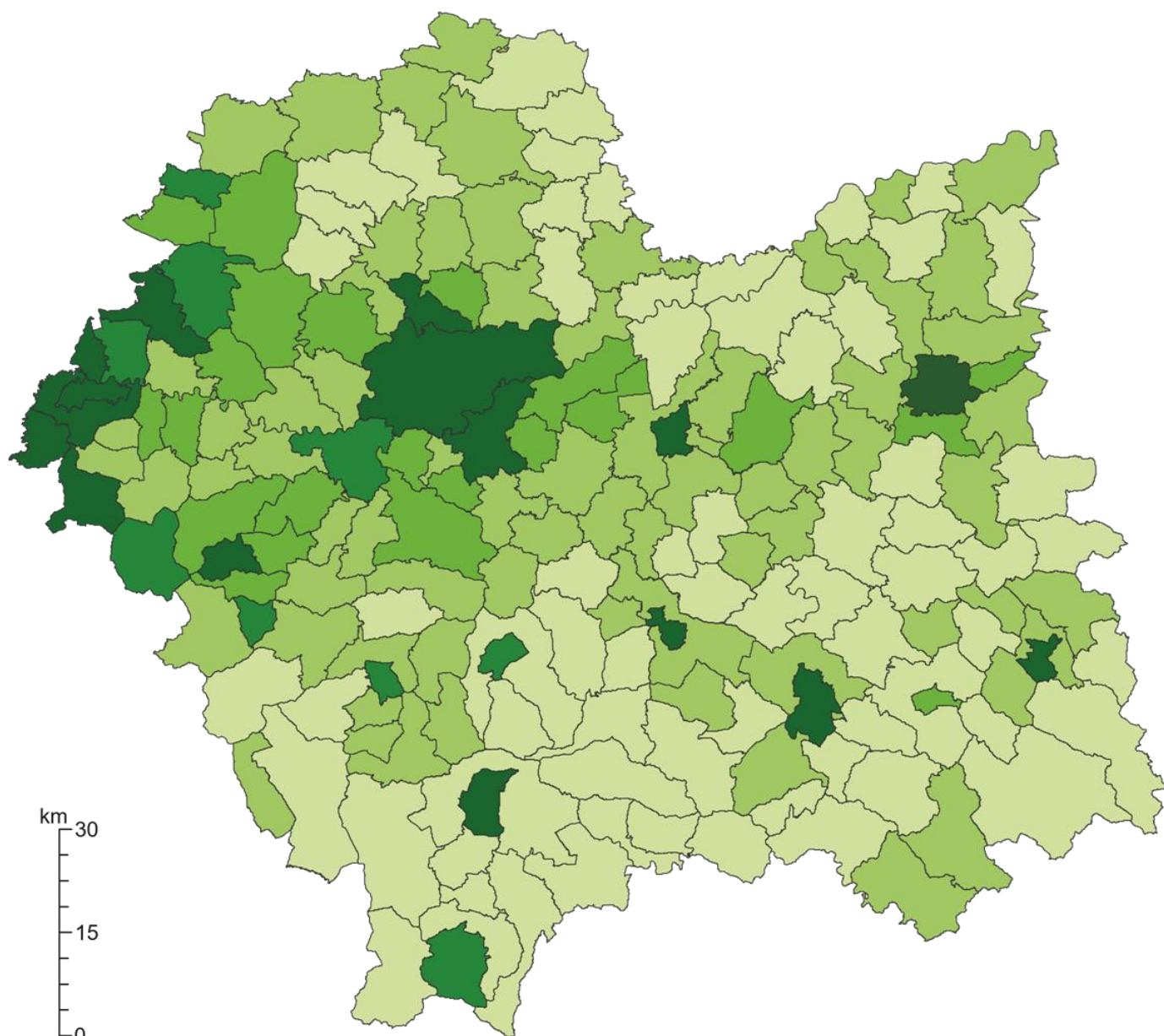
Średni dobowy ruch roczny pojazdów silnikowych w 2015 r.

Średni dobowy ruch pojazdów
silnikowych

	7000 i mniej
	7001 — 17000
	17001 — 27000
	27001 — 37000
	37001 i więcej

Grunty zabudowane i zurbanizowane w 2014 r. **Stan w dniu 1 I**

Grunty zabudowane i zurbanizowane
w % powierzchni ogółem

- 3 i mniej
- 4 — 6
- 7 — 9
- 10 — 12
- 13 i więcej

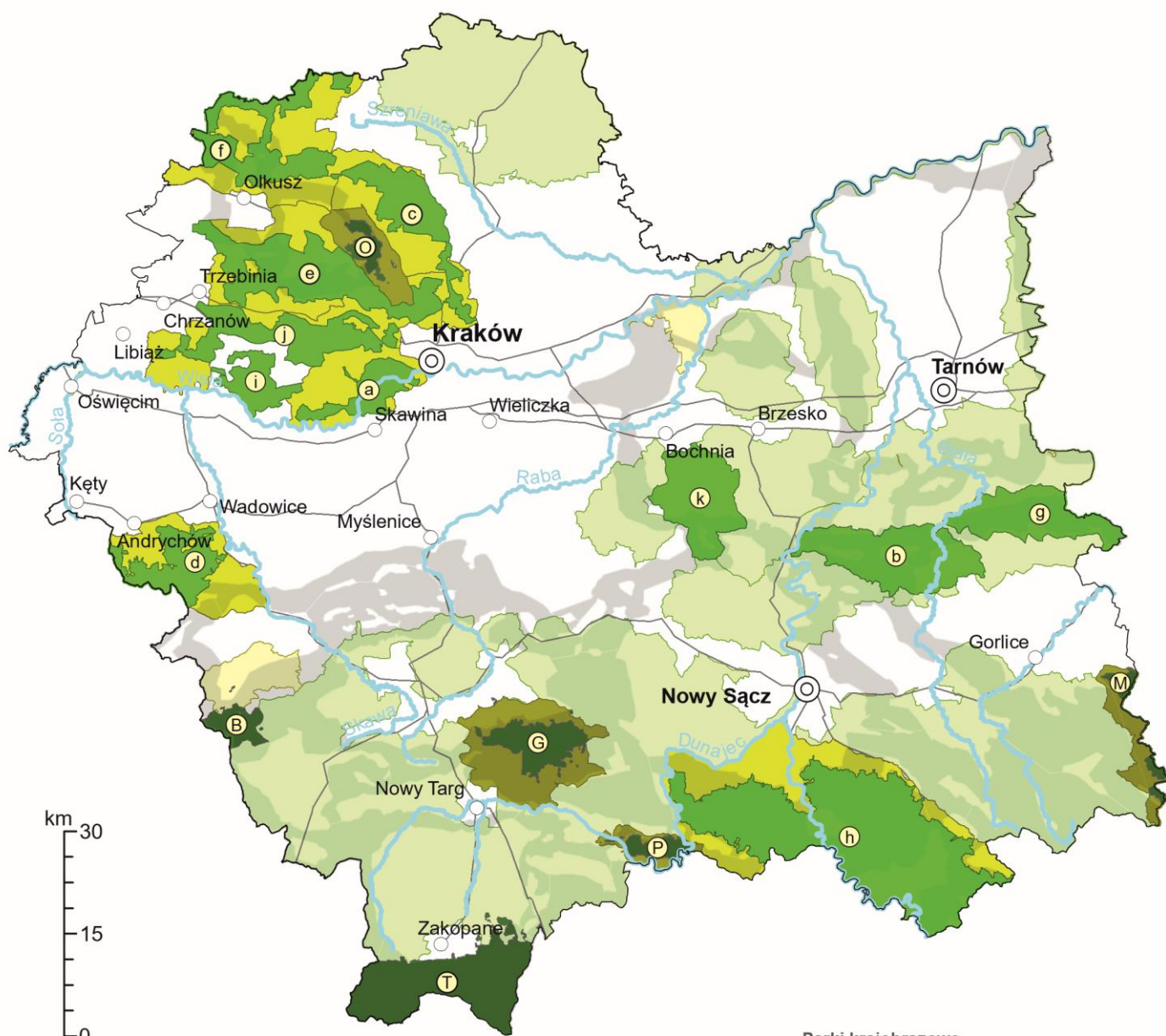

Polska
0 100 200 km

Woj. małopolskie
0 20 40 km

Obszary prawnie chronione w 2013 r. Stan w dniu 15 II

Obszary prawnie chronione

- parki narodowe
- otuliny parków narodowych
- parki krajobrazowe
- otuliny parków krajobrazowych
- obszary chronionego krajobrazu
- zespoły przyrodniczo-krajobrazowe
- korytarze ekologiczne

Parki narodowe

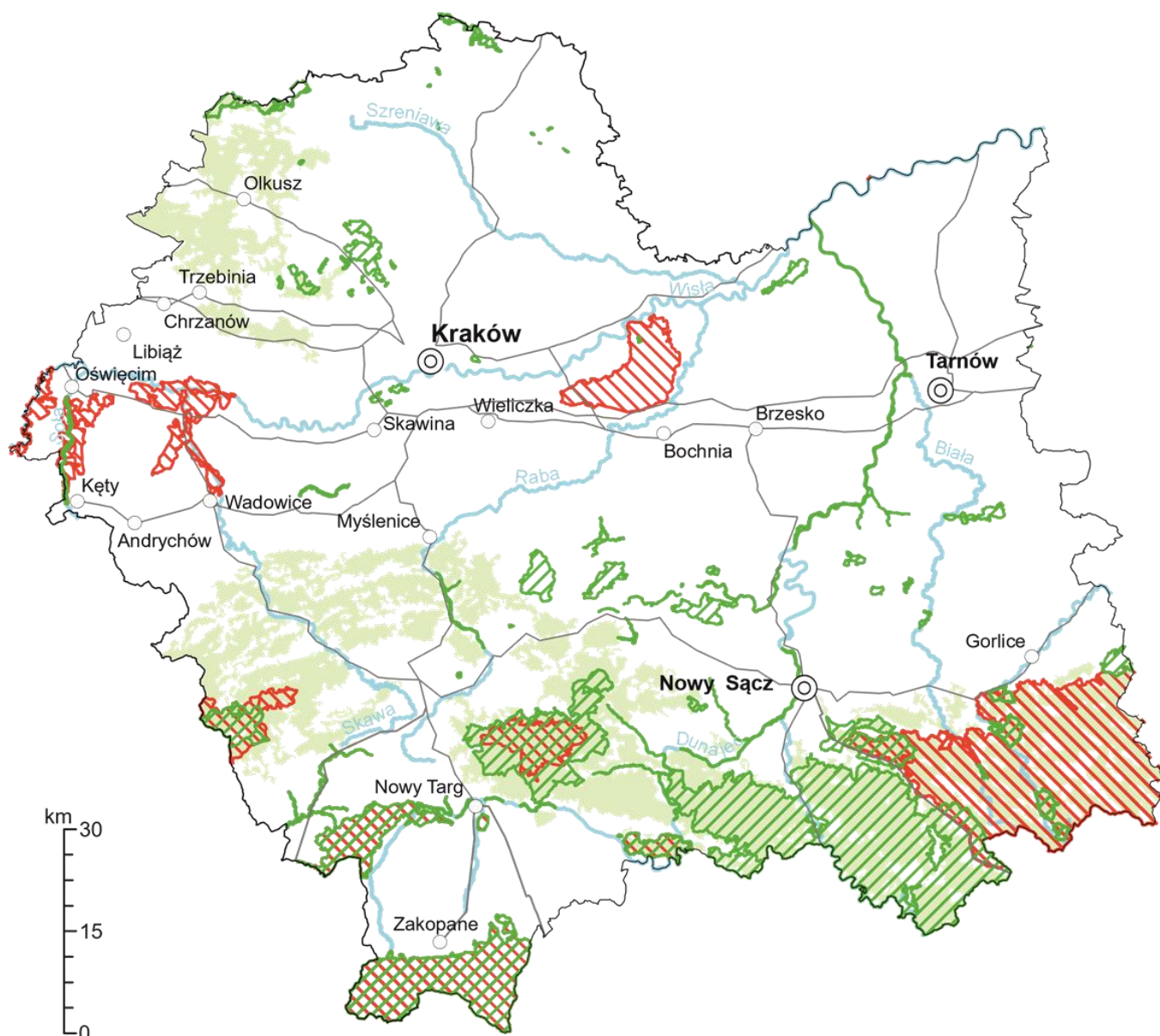
- B Babiogórski Park Narodowy
- G Gorczański Park Narodowy
- M Magurski Park Narodowy
- O Ojcowski Park Narodowy
- P Pieniński Park narodowy
- T Tatrzański Park narodowy

Parki krajobrazowe

- a Bielańsko-Tyniecki Park Krajobrazowy
- b Ciężkowicko-Rożnowski Park Krajobrazowy
- c Dłubniański Park Krajobrazowy
- d Park Krajobrazowy Beskidu Małego
- e Park Krajobrazowy Dolinki Krakowskie
- f Park Krajobrazowy Orlich Gniazd
- g Park Krajobrazowy Pasma Brzanki
- h Popradzki Park Krajobrazowy
- i Rudniański Park Krajobrazowy
- j Tenczyński Park Krajobrazowy
- k Wiśnicko-Lipnicki Park Krajobrazowy

Źródło: GDOŚ, CODGiK, OpenStreetMap

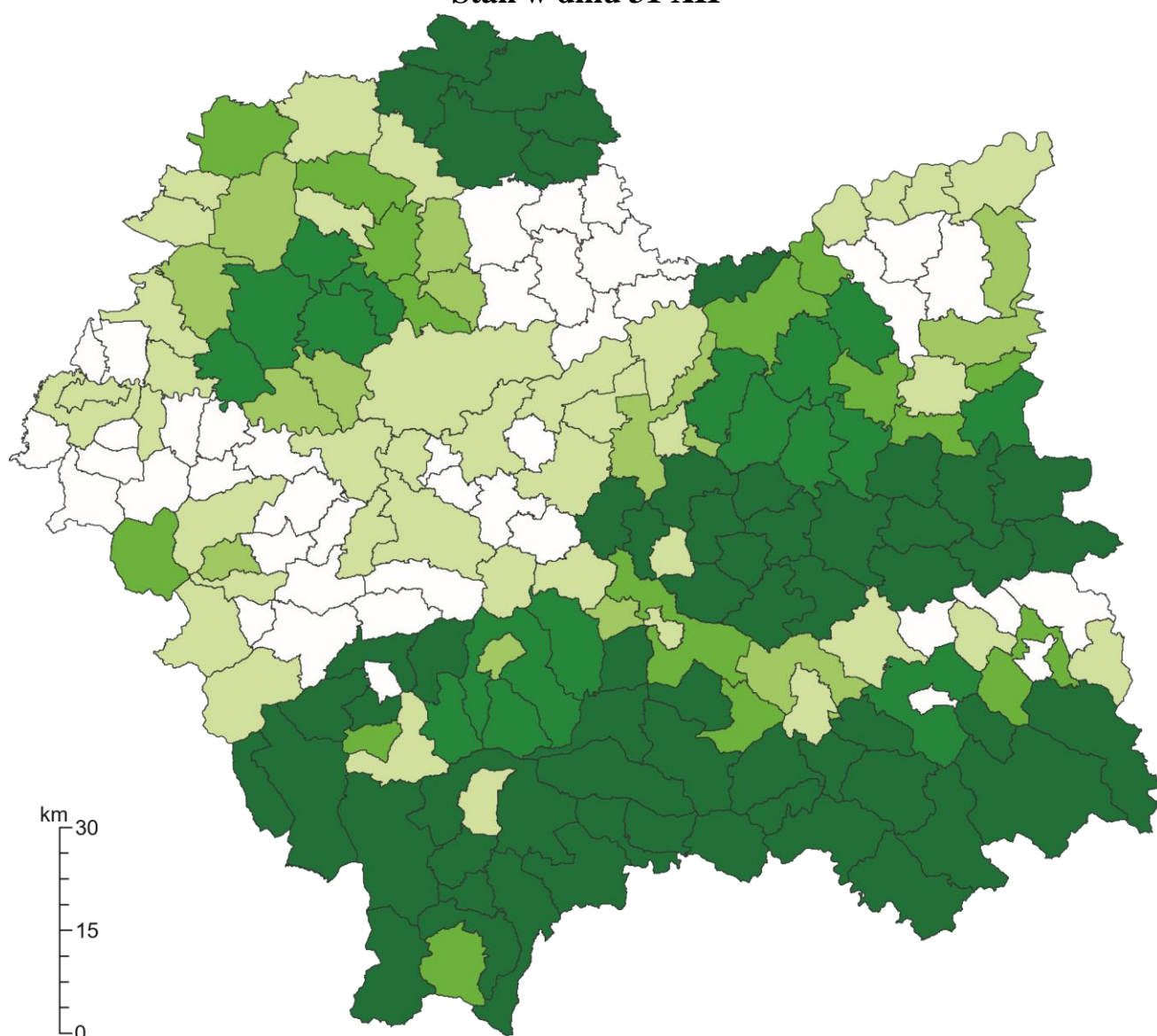
Obszary ochrony przyrody sieci Natura 2000 w 2013 r Stan w dniu 15 II

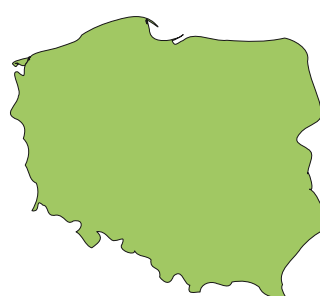
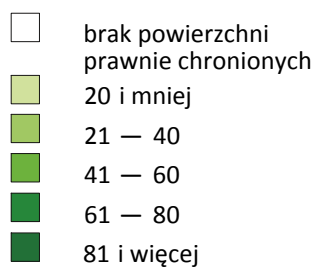
Obszary sieci Natura 2000

- specjalne obszary ochrony
("siedliskowa" Natura 2000)
- obszary specjalnej ochrony
("ptasia" Natura 2000)

Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych w 2014 r **Stan w dniu 31 XII**

Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych
 prawnie chroniona w % powierzchni ogółem

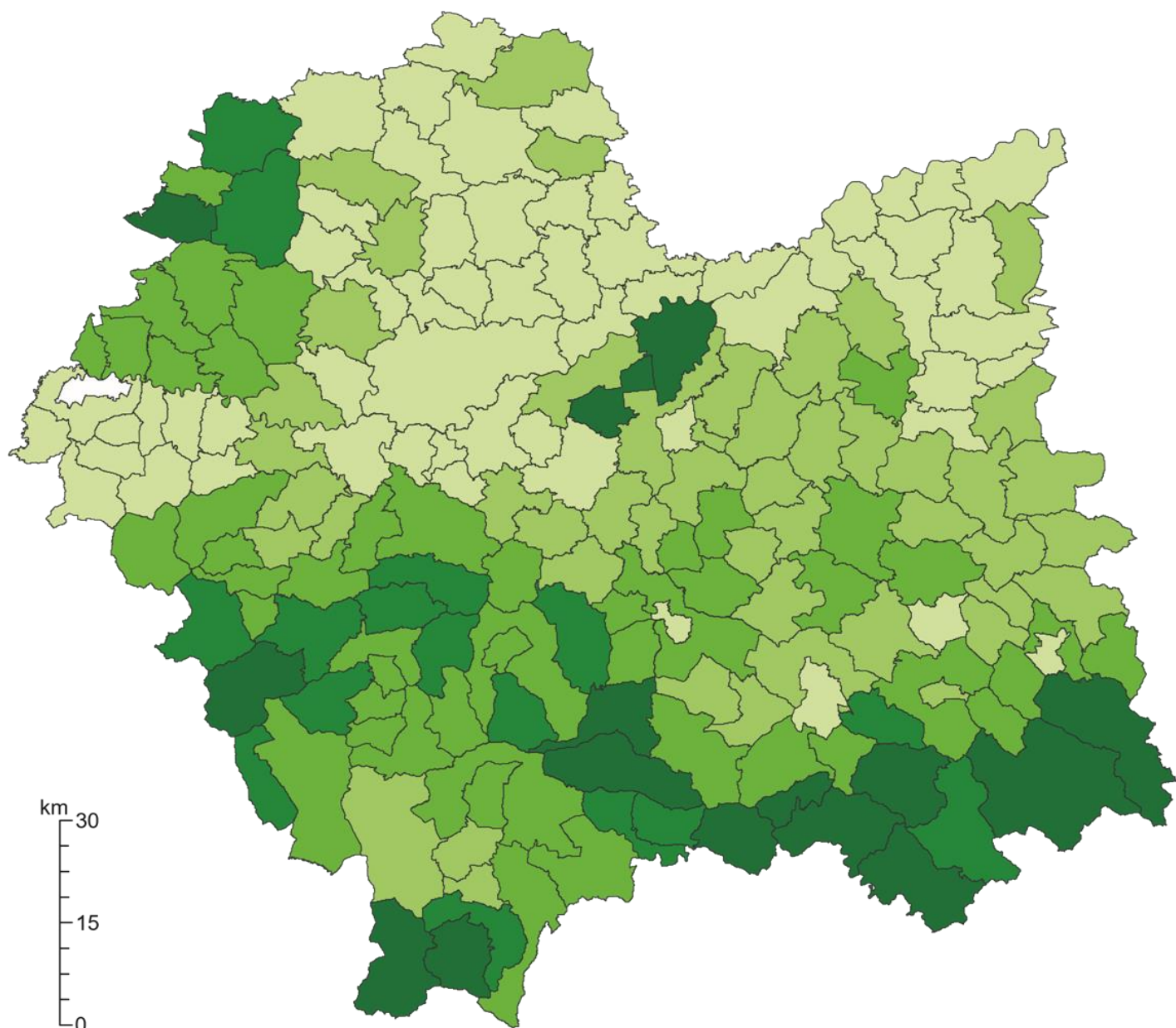

Polska
 0 100 200 km

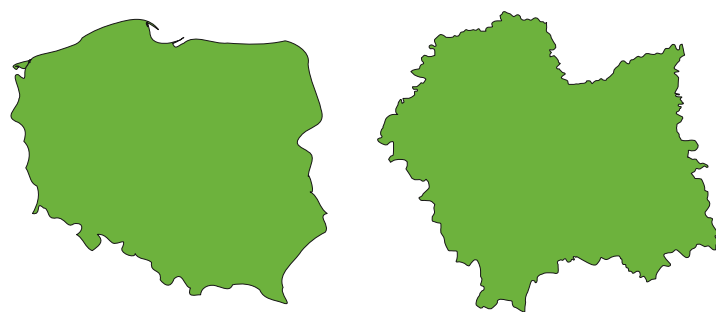
Woj. małopolskie
 0 20 40 km

**Lasy w 2014 r.
Stan w dniu 31 XII**

Powierzchnia lasów w % powierzchni ogółem

	brak lasów
	14 i mniej
	15 — 28
	29 — 42
	43 — 56
	57 i więcej

Ważniejsze szlaki turystyczne w 2015 r. Stan w dniu 15 VII

-
- Szlak Orlich Gniazd
 - Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej
 - Szlak św. Jakuba
 - Szlak Cysterski
 - Szlak Architektury Drewnianej
-